

Ἡ ΠΕΙΡΩΤΙΚὴ Ἑστία

ΜΗΝΙΑΙΑ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΙΣ ΕΝ ΙΩΑΝΝΙΝΟΙΣ

ΒΡΑΒΕΙΟΝ ΑΚΑΔΗΜΙΑΣ ΑΘΗΝΩΝ

ΟΣ ΙΖ'

ΙΟΥΝΙΟΣ—ΙΟΥΛΙΟΣ 1968

ΤΕΥΧΟΣ 194—195

ΣΤ. ΜΠΕΤΤΗ

ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΝΙΚΟΛΙΔΗΣ Ἡ ΖΙΤΣΑΙΟΣ

στενὸς φίλος καὶ συμμάρτυρας τοῦ Ρήγα

«...τῆς Ἑλλάδος γνήσια τέκνα καὶ
πρωτοστάται Ἑλευθερίας...».

Κάλβος

1. Καταγωγή—Σπουδές

Στὸν λαμπρὸν ἀστερισμὸ τῶν πρωτομαρτύρων τῆς ἐθνικῆς μας Ἑλευθερίας, λάμπει κοντὰ στὸ Θεσσαλὸν Ἐθνεγέρτη ἀστέρι πρῶτου μεγέθους ὁ Ἡπειρώτης γιατρός Δημήτριος Νικολίδης ἢ Ζιτσαίος, φίλος στενὸς καὶ συναθλητῆς του. Πρῶτος ποὺ ἀνάφερε τὸ ὄνομα τοῦ Νικολίδη μεταξὺ τῶν πρωταγωνιστῶν τῆς πατριωτικῆς κίνησης τοῦ Ρήγα, ποὺ πιάστηκαν μαζὶ σχεδὸν μ' αὐτὸν στὴ Βιέννη τὸ Δεκέμβριο τοῦ 1797, ἦταν ὁ Χριστόφορος Περραιβός, φίλος ἐπίσης τοῦ πρωτομάρτυρα καὶ συνεχιστῆς τοῦ ἔργου του στὴν Ἑλλάδα, στὴ μικρὴ εἰσαγωγή τῶν Πολεμικῶν Ἀπομνημονευμάτων του (1836). Ὁ ἴδιος Χριστ. Περραιβός, ἀρκετὰ ἀργότερα (1860), ἐκδίδοντας τὴ σύντομη Βιογραφία τοῦ ἀοιδίμου Ρήγα Φεραίου τοῦ Θεσσαλοῦ, μνημονεῦει πάλι χωρὶς ἄλλες εἰδήσεις σχετικὲς τὸ ὄνομα τοῦ Ἡπειρώτη γιατροῦ ἀναφερόμενος στὴ φημολογηθεῖσα προσπάθεια τοῦ Ἀλῆ πασιᾶ νὰ τὸν σώσει, ὅταν πιά ἡ τύχη του εἶχε κριθῆ καὶ ὄδευε μὲ τοὺς συντρόφους του στὸν τόπο τοῦ μαρτυρίου. Μετὰ τὸν Περραιβό, ὁ Ἀραβαντινός, πρῶτος (1866) ἀπὸ τοὺς Ἡπειρώτες λογίους, ἀφιερώνει στὴ γνωστὴ Βιογραφικὴ Συλλογὴ του, ποὺ μόλις τελευταία (1960) εἶδε τὸ φῶς, ὀλίγες γραμμὲς γιὰ τὸ Νικολίδη—Δημήτριο ἱατρὸ τὸν λέγει—, δεῖγμα τοῦτο τῶν περιορισμένων καὶ ἀσαφῶν γι αὐτὸν γνώσεών του. Λίγο ἀργότερα ὁ Γούδας βιογραφῶντας τὸν πρωτομάρτυρα (Παρ. Βιοι Β', σελ. 133) μνημονεῦει καὶ τὸ Νικολίδη σὰν τὸ στενότερο ἀπὸ τοὺς συνεργάτες του χωρὶς νὰ προσθέτη, ἐκτὸς ἀπὸ κάποιες εἰδήσεις ἀντλημένες ἀπὸ τὴν παράδοση καὶ συχνὰ μὴ ἀντιποκρινόμενες στὰ πράγματα, τίποτε ἀναφερόμενο στὴ ζωὴ καὶ τὸ ἔργο του ἀξιόλογο. Τέλος, ὁ Λαμπρίδης, κάνει κι αὐτὸς στὰ Μελετήματά του λόγο γιὰ τὸ Νικολίδη, οἱ πληροφορίες του ὅμως, προερχόμενες ἀπὸ φῆμες τοπικῆς, εἶναι τὸ ἴδιο ἀόριστες καὶ συγκεχυμένες. Ἐκτὸς ἀπὸ τὶς παραπάνω ἄπλῆς ἀναφορὲς τοῦ Περραιβοῦ καὶ τῶν Ἡπειρωτῶν λογίων τοῦ περασμένου αἰῶνα, τίποτε ἄλλο θετικὸ—οὔτε καλὰ-καλὰ τὸ ὄνομά του ἀκέραιο—δὲν

γνωρίζαμε για τὸν ἥρωά μας, ὡς τὴν ἐποχὴ (1891), ποὺ ὁ ἔξοχος Γάλλος ἐρατὴς καὶ μέγας φιλέλληνας Αἰμ. Λεγκράν δημοσίεψε τὰ σχετικά μὲ τὴν ὑπό τοῦ Ρήγα ἔγγραφα. Θὰ ἀκολουθήσουν καὶ ἄλλες συμπληρωματικὲς στὰ ἄσπερα ἀρχεῖα ἐρευνες παλαιότερων καὶ νεότερων μελετητῶν (Λάμπρος, Ἄμαντος, Νεπεκίδης, Λάιος) γιὰ νὰ γυθῆ ἰκανὸ φῶς στὸ συγκλονιστικὸ δράμα τῶν Πομαρτῶρων, ποὺ ἀρχισε στὶς 17/12/1767 στὴν Τεργέστη μὲ τὴ σύλληψη τοῦ Ἀγού καὶ τελείωσε τὴ νύχτα τῆς 24 Ἰουνίου τοῦ ἐπόμενου ἔτους σὲ παραδοσιακὸ Φρούριο τοῦ Βελιγραδίου (Nebouisa), μὲ τὴν ἐκτέλεση αὐτοῦ καὶ τῶν συν-
φων του, ἀνάμεσα στοὺς ὁποίους καὶ ὁ δικός μας Νικολίδης.

Δυστυχῶς, κανεὶς ἀπ' τοὺς μελετητῆς⁽¹⁾ τοὺς ἐδικούς, δὲν ἐπεχείρησε ἐξεργασίαν καὶ δώση μὲ βία τὶς ὡς τώρα γραπτὲς μαρτυρίες τὴν πράγματι ὡς ἀγωνιστικὴ καὶ πατριωτικὴ μορφή του τὴν ἀγλαίσμενη ἀπὸ τὴ θυσία πάνω σὲ ἀκμὴ τῆς νιότης του, πρῶγμα ποὺ ἐπανειλημμένα καὶ ἐξαντλητικὰ σχεδὸν ἐγὰ μὲ τὸν Ρήγα τοῦλάχιστον.

Ἡ προκείμενη ἐργασία ὡς θεωρηθῆ μιὰ πρώτη ἀπόπειρα ἐνδύτης ἀπ' πηγὲς παρουσιάσεως του, κ' ἓνα κεράκι φτωγὸ στὴ μνήμη του, μὲ τὴν εὐχαιρία τῆς συμπλήρωσης 170 ἀκριβῶς χρόνων ἀπὸ τὸ θάνατό του.

Γιὰ τοὺς γονεῖς, τὰ παιδικὰ χρόνια, τὶς σπουδές, ἀνώτερες καὶ κατώτερες τοῦ Νικολίδη, πότε ἀκριβῶς ἀποδήμησε στὶς παραδουνάβειες γῶρες καὶ γενικὰ ζωὴ του ὡς τὴν ἀνακάλυψη τῆς συνωμοσίας τοῦ Ρήγα καὶ τὴ σύλληψη τοῦ ἴδιου στὴ Βιέννη σὰν συνεργοῦ, τίποτε σχεδὸν θετικὸ δὲν γνωρίζουμε. Τὰ ἀποκαλυφθέντα σχετικά ἔγγραφα ἐλάχιστες αὐτοῦ τοῦ εἶδους πληροφορίες παρέχουν, περιοριζόμενα στὴν ἐξακριβωσὴ τῆς ἐπαναστατικῆς του κυρίως δραστηριότητος καὶ τὸν καθορισμὸ τῆς ἐνοχῆς του στὴ συνωμοσία.

Καθὼς ἀρχὴ - ἀρχὴ τῆς κατάθεσης, ποὺ ἔδωσε ὁ ἴδιος στὸν ἀνακριτὴ, ὅλη μετὰ τὴ σύλληψή του, ἀναγράφεται, καὶ ποὺ ὑφείλεται ἀσφαλῶς σὲ δήλωσιν δικαίου του, ἦταν τότε 32 χρόνων, ἄγαμος, γεννηθεὶς «ἐν Ἰωαννίνοις τῆς Ἡπείρου καὶ διδάκτωρ τῆς Ἰατρικῆς». Ἀφοῦ σύμφωνα μὲ τὴ δήλωσή του αὐτὴ τοῦ τέλους τοῦ 1797 ἀρχῶν τοῦ 1798 ἦταν 32 χρόνων, γεννήθηκε τὸ 1765 — 1766 καὶ στὴ Γιάννινα βέβαια.

Ἄν ὑπάρχει γραπτὴ μαρτυρία ἄλλη, πλὴν αὐτῆς τῆς ἀσαφοῦς τοῦ Περαναίου — τὸν λέει στὴ Βιογραφία τοῦ Ρήγα, Δημήτριον Ζηκαῖον (Ζιτσαῖον θέλει νὰ πῇ ὡς καταγόμενον ἀπὸ τὴ Ζίτσα) — καὶ ἐκείνην τῶν Γούδα καὶ Λαμπρῶν τῶν βασιλευμένων στὴν τοπικὴ παράδοση (θὰ τὶς παραθέσω σὲ συνέχεια), ποὺ νὰ βεβαιώσῃ τὴν καταγωγὴν του ἀπὸ τὸ χωριὸ αὐτό, δὲν γνωρίζω. Συγκεκριμένα Περαναῖος στὴν εἰσαγωγὴ τῶν Ἀπομνημονευμάτων του (ἐκδ. 1956 Β', σελ. 17 γράφει: «Ὁ Ρήγας, ἐπειτα ἀπὸ πολλὰς ἐξετάσεις, διετάχθη νὰ ἐπιστρέψῃ ἐκ νέου εἰς τὴν βασιλεύουσαν μετὰ τοῦ ρηθέντος Ἀντωνίου Κορωνιοῦ (τὸν ὁποῖον συγχρόνως συνέλαβαν καὶ ἐφυλάκισαν), διὰ νὰ ἐξετασθῶσι μετὰ τῶν ἄλλων πέντε τοὺς ὁποίους ἐπ' αὐτὸ τοῦτο συνέλαβαν κατ' ἀρχὰς εἰς Βιέννην, δηλ. τὸν Δημήτριον Ἰατρὸν Ἰωαννίτην, Ἀργέντην Χιον, Τουρσοῦντζιαν Κοζιανίτην καὶ κανδηλανάπτην...» (ἐννοεῖ τὸν Ἰω. Καρατζᾶ Κύπριον ποὺ ἦταν πράγματι Κανδηλανάπτης στὸ ναὸ τῶν ὀρθοδόξων τῆς Πέστης), στὴ δὲ σύντομη βιογραφία τοῦ Ρήγα, ἀναφερόμενος στὶς ἐνέργειες κάποιων συμβούλων τοῦ Ἀλῆ πασιᾶ καὶ μάλιστα τοῦ γιατροῦ του Κυρίτση Καραγιάννη⁽²⁾ γιὰ τὴ σωτηρία τοῦ πρωτομάρτυρα, προσθέτει, πῶς, καθὼς τοῦ εἶπε ὁ ἀξιοσέβαστος καὶ παλιός του φίλος Κωνσταντῖνος Ἀσώπιος, «ὁ Κ. Λούκας ὁ κοινὸς γραμματεὺς τοῦ Ἀλῆ Πασιᾶ καὶ οὐχὶ ὁ ρηθεὶς Κυρίτσης παρεκίνησε τὸν Πασιᾶ πρὸς τοῦτο καὶ διὰ κυρίως ἐξήτει δῆθεν ὡς πάσχων, τὸν ἀξιόλογον Ἰατρὸν Δημήτριον Ζηκαῖον, συνέταιρον καὶ συγκατάδικον μετὰ τοῦ Ρήγα...» (β.π. σελ. 333 — 4).

Στις παραπάνω μάλλον άδριστες πληροφορίες του Περραιβου, για την καταγωγή του Νικολίδη από τη Ζίτσα, θα προσθέσω τα δσα σχετικά αναφέρουν οι Γούδας και Λαμπρίδης στα γνωστότατα έργα τους. Ο πρώτος στη Βιογραφία, καθώς είπα, του Ρήγα, αναφερόμενος στους συνεργάτες του, γράφει: «'Αλλ' ή δεξιά χείρ του Ρήγα ήτο κατά πάντα και έν πάσι ό πεπαιδευμένος Ιατρος Δημήτριος Ζητσαίος, όστις παρηκολούθησεν αυτόν μέχρι του μαρτυριου και συνεμαρτύρησε. Πότε μέν έκατήχησε τόν άνδρα τούτον ό Ρήγας, πού εύρων αυτόν, πόσον συνειργάσθη μετ' αυτού είναι δυστυχώς άγνωστον. Τό μόνον όπερ ήδυνήθημεν να μάθωμεν περί του διασήμου τούτου άνδρος είναι ότι έγεννήθη έν Ζίτση της 'Ηπειρου' ότι ό πατήρ αυτού ώνομάζετο Νικόλαος' ότι έξεπαιδεύθη δαπάνη και φροντίδι πεπαιδευμένου τινός μοναχού θείου του, Ζαχαριά καλουμένου, άπαγχονισθέντος ύπό του Κούρτ Πασιά περί τα μέσα της παρελθούσης έκατονταετηρίδος κατά την ήμέραν των Βαίων' και ότι ό λαός έσέβετο τοσούτον τόν Ζαχαριαν, τούτον, ώστε άμέσως μετά την άπαγχόνισιν αυτού συνέθεσεν, ώσπερ έπλ πάντων των μαρτυρούντων τότε ήρώων, άσμα άρχόμενον ως έξης :

Ψάρια χέλια στα βουνά
κρέμασαν τó Ζαχαριά...

δηλ. την ήμέραν των Βαίων, καθ' ήν ψάρια και χέλια έσθίνονται εις τα βουνά, οι Τούρκοι εκρέμασαν τόν Ζαχαριαν». Πώς όμως έξεπαιδεύθη ό Νικολίδης από τó Ζαχαριά άφού ό πρώτος γεννήθηκε εξακριβωμένα στα 1766 ό δέ δεύτερος κρεμάστηκε «περί τα μέσα της παρελθούσης έκατονταετηρίδος (1750) ύπό του Κούρτ Πασιά», δέν μάς τό λέγει βέβαια.

Ο Λαμπρίδης τέλος, εις μέν τα Κουρεντιακά του (σελ. 66), γράφει έντελώς άδριστα πώς: «Εις την σύστασιν Σχολείων έν τισι των μονών και Κοινοτήτων των Κουρέντων όφείλονται και τα γράμματα πολλών διακριθέντων λογίων εκ του τμήματος τούτου κατά τε τόν παρελθόντα αιώνα και κατά την πρώτην δεκαετηρίδα του παρόντος, έν οίς μνημονεύονται οι Χρύσανθος 'Ιερομόναχος και διευθυντής του έν Βοσκοπόλει Γυμνασίου (1700), Θεοδόσιος Κατσιούλης, Παρθένιος Κατσιούλης (1778), Δημ. Ζιτσαίος, Σύλβεστρος Φιλίτης και Κωνσταντίος Φιλίτης 'Επίσκοπος Βουζαίου άδελφοί, άνεψιοι δέ προς άδελφής του μητροπολίτου Ούγγροβλαχίας Δοσιθέου Φιλίτου εκ Ζίτσης...». Εις δέ τα 'Αγαθοεργήματα (Α', σελ. 45) πώς, «μεταξύ των έν τώ πνευματικώ φυτωρίω της παρά τη Ζίτση του προφήτου 'Ηλιού μονής εκπαιδευθέντων, ή παράδοσις μνημονεύει και των 'Ιερεμιου εκ Ζίτσης από Σοφίας Πατριάρχου (1520 — 1566) αναδειχθέντος, Δημητρίου Ζητσαίου — της δεξιάς ταύτης του Ρήγα χειρός — Δοσιθέου του Φιλίτου του κλεινού Ούγγροβλαχίας Μητροπολίτου εκ Πογδοριανής».

Τώρα πώς συγκαταριθμεί ό Λαμπρίδης μεταξύ των άποφοίτων του πνευματικού φυτωριου «της παρά τη Ζίτση του προφήτου 'Ηλιού μονής» και τόν Νικολίδη άφού, καθώς λέγει, άμέσως παρακάτω, ή σχολή αυτή διαλύθηκε από τούς μοναχούς περί τα μέσα της ΙΗ' έκατονταετηρίδας, ό δέ Κοσμάς ό Αιτωλός, κατά τη σιδ χωριό αυτό τό 1779 έπίσκεψή του «τούς μέν μοναχούς διά την διάλυσιν της Σχολής ταύτης όνειδίξει, τούς δέ Ζιτσαίους παρακινεί ίνα προβώσιν εις εκποίησην παντός άργυρου και μεταξωτου προς σχηματισμόν κεφαλαίου ύπερ διατηρήσεως έν Ζίτση άνωτέρας Σχολής», ούτε αυτός έξηγει.

Σ' αυτές τις παραπάνω άσαφείς και συγκεχυμένες, καθώς φαίνεται ειδήσεις, — γιατί άν ύπήρχαν άλλες καθαρότερες θα έπρεπε να προσαχθούν — και στην παράδοση περισσότερο του τόπους τους, πού δέν προτίθεται έδω να άμφισβητήσω, έστήριξαν οι Ζιτσαίοι τό γεγονός της καταγωγής του συναθλητή του πρωτομάρτυρα γιατρού από τό χωριό τους και δίκαια σεμνύνονται γι αυτόν.

Ὁ ἀπὸ τῆ Ζίτσα μάλιστα λόγιος Β. Οἰκονόμου, σκιαγραφώντας τὸ Νικολίδη («Ἡπ. Ἔστ.» ΙΓ', σελ. 28 — 30), σ' αὐτὴν τὴ ζωντανή, καθὼς λέγει, παράδοση τοῦ τόπου του καταφεύγει, ἂν καὶ ἐπαναλαμβάνει γενικὰ καὶ ἐν ἀγνοίᾳ του ἴσως τὸ Γούδα, παρέχοντάς μας ἀρκετὲς ἄγνωστες ἀπὸ γραπτὲς πηγές, ἀτεκμηρίωτες ὅμως καὶ συχνὰ μὴ ἀνταποκρινόμενες στὰ πράγματα πληροφορίες, τὶς ὁποῖες μεταφέρω μὲ ἐπιφύλαξη βέβαια καὶ σὲ συντομία ἐδῶ. Γεννήθηκε, λέει, στὴ Ζίτσα κατὰ τὸ 1766 ἀπὸ φτωχοὺς γονεῖς (ὁ πατέρας του λέγονταν Νικολὸς ἀπ' ὄπου καὶ τὸ πατρωνυμικὸ Νικολίδης) καὶ ἔμαθε τὰ πρῶτα γράμματα στὸ ἱστορικὸ Δασκαλεῖο, σχολεῖο πὸν ἴδρυσε τὴν ἴδια ἐποχὴ στὸ χωριὸ ὁ ἔθναπόστολος Κοσμᾶς μὲ τὴ συνδρομὴ τῶν κατοίκων κατὰ τὴν πρώτη ἀπ' ἐκεῖ διάβασή του. Ὁρφάνεψε μικρὸς καὶ τὸν προστάτεψε ὁ θεῖος του Ζαχαριάς, καλόγερος στὸ μοναστήρι τ' Αἰ - Λιά καὶ γούμενός του κατόπι (τὸν κρέμασαν, λέει, οἱ Τούρκοι τὸ 1822 ἀνήμερα τῶν Βαϊῶν σὰν φίλο τοῦ Ἀλῆ Πασιά), πὸν τὸν ἔστειλε δωδεκάχρονο μόλις στὴ Βλαχιά, τρέφιμο στὸ ἐκεῖ πλούσιο μετόχι τοῦ μοναστηριοῦ του. Ἐκεῖ τὸν γνώρισε ὁ Οὐγγροβλαχίας τότε Δοσίθεος ἀπὸ τὴν Πογδόριανη, θερμὸς πατριώτης καὶ τῶν γραμμάτων φίλος, πὸν εἶχε μαθητέψει κι ὁ ἴδιος παλιότερα στὴ Ζίτσα. Ὁ Δεσπότης ἐκτίμησε τὶς ἀρετὲς τοῦ μικροῦ καὶ μετὰ τὴν ἀποφοίτησή του ἀπὸ τὶς σχολὲς τοῦ Βουκουρεστίου, τὸν ἔστειλε μὲ ἔξοδά του στὴ Βιέννη νὰ σπουδάσει γιατρὸς. Μετὰ τὸ πέρας τῶν σπουδῶν του ἐγκαταστάθηκε στὴν Αὐστριακὴ πρωτεύουσα, ὅπου ἀσχοῦσε μὲ μεγάλη ἐπιτυχία τὸ ἐπάγγελμά του καὶ ὅπου γνωρίστηκε ἀργότερα καὶ συνδέθηκε στενὰ μὲ τὸν πρωτομάρτυρα.

Ἡ παράδοση ὅμως, ὡς πρὸς τὶς πρῶτες τουλάχιστον σπουδὲς τοῦ Νικολίδη, εἶναι ἐντελῶς ἄσχετη πρὸς τὴν ἀλήθεια. Γιατὶ ὁ Νικολίδης οὔτε στὸ Δασκαλεῖο φαίνεται νὰ φοίτησε — ἂν βέβαια ἔφυγε, καθὼς λέγεται, δωδεκαετῆς γιὰ τὴ Βλαχιά — ἀφοῦ αὐτὸ ἰδρύθηκε τὸ 1778 (Κοίτα σχετικὴ ἐργασία Σ. Παπᾶ — Γκάλγκου: «Ἡπ. Ἔστ.» 1956, σελ. 328) οὔτε σ' ἄνωτερο τοῦ Αἰ - Λιά, πὸν μαθήτεψε παλιότερα ὁ Δοσίθεος Φιλίτης, ἐπειδὴ κι αὐτό, καθὼς εἶπαμε, εἶχε παύσει νὰ λειτουργῆ ἀπὸ τὰ μέσα ἀκόμα τοῦ ἴδιου αἰῶνα. Στὰ παιδικὰ τουλάχιστον χρόνια τοῦ Νικολίδη καὶ προτοῦ ἐπισκεφθῆ τὸ χωριὸ ὁ ἔθναπόστολος Κοσμᾶς, ἡ Ζίτσα δὲν εἶχε κανένα σχολεῖο κατώτερο ἢ ἄνωτερο. Ἀντιπαρέρχομαι τὶς λοιπὲς σχετικὲς ἀπὸ τὴν παράδοση ἀντλημένες εἰδήσεις σὰν ἀστήρικτες ἢ ἀνεπιβεβαίωτες, καθὼς στὴ συνέχεια τοῦ λόγου μας θὰ ἀντιληφθῆ ὁ ἀναγνώστης. Διαφορετικὲς στὸ σύνολό τους σχεδόν, ἂν καὶ ἀπὸ τὴν ἴδια πηγὴ (τὴν τοπικὴ παράδοση) προερχόμενες καὶ τὸ ἴδιο πρὸς τὶς προηγούμενες ἀναπόδεικτες ἀπὸ τὰ ὑπάρχοντα μέχρι στιγμῆς γραπτὰ στοιχεῖα ἢ ἀναληθεῖς, εἶναι οἱ πληροφορίες πὸν παρέχει γιὰ τὸν Νικολίδη ἡ παλαιότερη ἐπίσης Ζιτσαῖα λογία Αἰμ. Παπασταύρου στὸ βιβλιαράκι της «Ἡ Ζίτσα» (Ἀθ. 1895, σελ. 34 — 5): «Εἰς τὴν Ἑλληνικὴν Σχολὴν Ζίτσης, γράφει, ἐξεπαιδεύθη ὁ ἱατρὸς Δημήτριος Νικολίδης ὁ Ζιτσαῖος, υἱὸς τοῦ Νικολοῦ Λιάσκου ἐκ τῆς οἰκογενείας τῶν Λιασκέων καὶ ἀνεψιὸς τοῦ ἡγουμένου Ζαχαρία ἐν τῇ μονῇ τοῦ προφήτου Ἡλιοῦ δαπάναις τοῦ ὁποῖου καὶ ἐξεπαιδεύθη ἐν Ζίτση καὶ ἐν Εὐρώπῃ... Βέβαιον εἶναι, συνεχίζει, ὅτι ἐγνωρίσθη μετ' αὐτοῦ (τοῦ Ρήγα) ἐν Βουκουρεστίῳ τῆς Βλαχίας, ὅπου μετὰ τὸ πέρας τῶν ἐν Εὐρώπῃ σπουδῶν του μετέβη πρὸς ἀποκλιτάσασιν, καθ' ὃν καιρὸν ὁ Ρήγας ἦτο ἰδιαίτερος γραμματεὺς τοῦ τότε ἡγεμόνος τῆς Βλαχίας». Καὶ παρακάτω: «Τὸν θάνατον αὐτοῦ (τοῦ Νικολίδη) ἐπηκολούθησε καὶ ὁ ἀπαγχονισμὸς τοῦ θεοῦ Ζαχαρίου κατὰ διαταγὴν ἐκ Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τοῦ Κούρτ Πασιά (αὐτὸς εἶχε πεθάνει δώδεκα χρόνια πρὶν 1786) διότι ἀνεκαλύφθη ὅτι καὶ ἐκεῖνος ἦτο μεμνημένος εἰς τὰς ἐνεργείας τοῦ ἀνεψιοῦ του...». Καὶ τελειώνει: «Μετὰ τὸ πέρας τῶν σπουδῶν του ὁ Δημ. Ζητσαῖος ἐπέστρεψε εἰς τὴν πατρίδα του καὶ ἐπὶ τινα καιρὸν διέτριπεν ἐν αὐτῇ καὶ ἐν Ἰωαννίνοις ἐνθα ἐγνωρίσθη μετὰ τοῦ Ἀλῆ Πασιά, ὅστις μεγάλως τὸν ἐξε-

τίμα και ὡς ἱστρον και ὡς φίλον του. Χάριν αὐτοῦ και οὐχί θέλων νὰ σώση τὸν Ρήγαν, δν οὔτε κἄν ἐγνώριζεν, ἔγραψε εἰς τὸν Πασᾶν τοῦ Βιδινίου Πασβάνογλου νὰ καταλάβῃ τὴν τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὁδὸν πρὸς ἀπελευθέρωσίν του...».

Αὐτὰ τὰ παραπάνω σὲ γενικὲς γραμμὲς λέγει γιὰ τὸ Νικολίδη ἢ τοπικὴ παράδοση, ἀνεπιβεβαίωτα μέχρι στιγμῆς ἀπὸ τίς πηγές.

Ὀλότελα δμως ἀντίθετες πρὸς αὐτὲς τίς φῆμες, τίς συχνὰ ἀλληλοσυγκρουόμενες, γιὰ τὴν καταγωγὴν και τίς πρῶτες σπουδὲς τοῦ Νικολίδη εἶναι οἱ παρεχόμενες ἀπὸ τὸν ἐγγύτερα σὲ σχέση μ' ὄλους τοὺς προηγούμενους Ἡπειρώτες λογίους πρὸς τὰ πράγματα ἱστάμενο και γι αὐτὸ πῶς ἀξιόπιστο, κατὰ τὴ γνώμη μας, Ἀραβαντινὸ εἰδήσεις. Ὁ ἱστορικὸς τῆς Ἡπείρου ἀναφερόμενος στὴ συλλογὴ τῶν λογίων του σ' αὐτὸν γράφει: «Ὁ λόγιος και φιλόσοφος οὗτος ἐγεννήθη ἐν Ἰωαννίνοις κατὰ τὰ μέσα τῆς ἸΗ' ἑκατονταετηρίδος και ἐκεῖσε ἐκπαιδευθεὶς τὰ ἐγκύκλια, ἀπεδήμησεν εἰς Βιέννην ἐπὶ τῷ σπουδάσαι τὴν ἰατρικὴν ἐπιστήμην, ἣς ἄριστος τριβὼν γενόμενος και τὰς γνώσεις του ἐπαυξήσας, ἐξήσκει ἐν τῇ αὐτῇ μεγαλοπόλει τὸ ἐπιτήδευμά του και ὑπὲρ τῶν ὁμογενῶν του δ,τι ἐφικτὸν αὐτῷ ἐξετέλει μετὰ θερμοῦ ζήλου» (Λογ. σελ. 52).

Γεννήθηκε λοιπὸν στὰ Γιάννινα, καθὼς στὸν Αὐστριακὸ ἀνακριτὴ ὁ ἴδιος ἐδήλωσε^(2α), ὅπου και διήκουσε τὰ ἐγκύκλια μαθήματα ἄγνωστο ὑπὸ ποιὸν Δάσκαλο⁽³⁾ κι ἀπ' ὅπου στάλθηκε στὴ Βιέννη μὲ σκοπὸ τὴ σπουδὴ τῆς ἰατρικῆς. Πότε βέβαια ἐγκατέλειψε τὴ γενέτειρα γιὰ τὴν Αὐστριακὴ πρωτεύουσα, ἢ ἀνωρίτερα ἐπεσκέφθηκε τὸ Βουκουρέστι κι ἐφοίτησε και στὶς ἑλληνικὲς σχολές του, δὲν εἴμαστε σὲ θέση νὰ ξέρουμε. Πάντως τὸ 1792, καθὼς μαρτυροῦν ἐπίσημο, πὺ ἦρθε τελευταῖα σὲ φῶς, ἔγγραφο τοῦ γραμματέα τοῦ Αὐστριακοῦ Προξενείου τοῦ Ἰασίου πρὸς τὸν Καγκελλάριο τῆς χώρας του, βρίσκεται στὴ Βιέννη, ἐργαζόμενος κοντὰ σὲ ἀγνώστου ὀνόματος ὁμογενῆ ἔμπορο, σὰν ὑφιστάμενός του και σπουδάζοντας ἴσως. Τὸ ἔγγραφο, πὺ φέρει ἡμερομηνία 26/1/1798 και ἀναφέρεται στὴν ταυτόχρονη σύλληψη ἀπὸ τίς ἀρχὲς τοῦ Ἰασίου τοῦ ἄλλου συνομίληκου σχεδὸν και ἐπιστήθιου φίλου τοῦ Νικολίδη φλογεροῦ δὲ θιασώτη τῶν δημοκρατικῶν ἰδεῶν Γιαννιώτη γιαιτροῦ Κυρίτση Πολύζου ἢ Καραγιάννη, πὺ ἦταν στέλεχος ἡγετικὸ τῆς ἐταιρείας τοῦ Ρήγα και ὑπηρετοῦσε ἀπὸ τὸν Ἰούλιο τοῦ περασμένου ἔτους σὰν γιαιτρος στὴν παραπάνω πόλη, γράφει κοντὰ σι' ἄλλα: «Ἐν τούτοις νομίζω δτι ὀφείλω νὰ ἀναφέρω εἰς τὴν ἐξοχότητά σας αὐτοῦ τοῦ Πολύζου ἐπιστήθιος φίλος εἶναι κάποιος Νικολάϊ Δημήτριος, ὁ ὀποῖος εὔρσκεται ἐν Βιέννην και πρὸ ἕξ ἐτῶν εἶχεν ἔλθει ἐδῶ πρὸς ἐμπόριον μὲ ταμβακοθήκας, ὀρολόγια και παρόμοια κομψοτεχνήματα, ἀπεσταλμένος ἀπὸ τὸν προῖσταμένόν του, τὸ ὄνομα τοῦ ὀποῖου δὲν ἠδυνήθην νὰ μάθω ἀκόμη. Αὐτὸς ὁ Νικολάϊ Δημήτριος, καθὼς μοῦ εἶπεν ὁ ἴδιος ὁ Κυρίτσης, ἐπρόκειτο νὰ καταφθάσῃ ἐδῶ ὡς ἱαιτρος τοῦ νέου γαλλικοῦ συστήματος και ἀπὸ ἐδῶ νὰ μεταβῇ εἰς τὸ Βουκουρέστι». (Γ. Λάϊου: Οἱ Ἀδελφοὶ Μαρκίδες Πούλιου κ.λ. Δ. Ι. Ε. Φ. τόμ. 12, σελ. 266). Τρία τινὰ ἀξιοσημεῖωτα πληροφοροῦμαστε ἀπὸ τὸ παραπάνω κείμενο. Πῶς ὁ Πολύζος αὐτὸς ἦταν στενὸς φίλος τοῦ Νικολίδη, ὅτι πρὸ ἕξ ἐτῶν, δηλ. τὸ 1792, εἶχε ἔρθει ὁ Νικολίδης σιτὸ Ἰάσιο ἀπὸ τὴ Βιέννη σὰν ἀποσταλμένος τοῦ προῖσταμένου του γιὰ πώληση διαφόρων εἰδῶν και πῶς κατὰ πληροφορία τοῦ ἴδιου Κυρίτσου «ἐπρόκειτο τότε (ἀρχὲς 1798) νὰ καταφθάσῃ ἐδῶ (δηλ. σιτὸ Ἰάσιο) ὡς ἱαιτρος τοῦ νέου γαλλικοῦ συστήματος και ἀπ' ἐδῶ νὰ μεταβῇ εἰς τὸ Βουκουρέστι», ἀπόφαση, πὺ ματαίωσε μὲ τὴ σύλληψή του σιτὴ Βιέννη τὸν προηγούμενο μῆνα (24 Δεκεμβρίου) ἢ Αὐστριακὴ Ἀστυνομία. Ποῖος δὲ ὁ γιαιτρος Κυρίτσης κι ἀπὸ πὺ ἀρχίζε ἢ ἀδελφικὴ φιλία τους μὲ τὸ Νικολίδη, θὸ μιλήσουμε εὐθύς ἀμέσως και προτοῦ ἐρευνήσουμε τὴν ἄλλη μεγάλη και μέχρι θανάτου φιλία τοῦ ἡρώα μας μὲ τὸν πρωτομάρτυρα.

Και πρώτα καταχωρούμε κάποιες άξιες λόγου γι αυτόν πληροφορίες, που περιέχει το ίδιο παραπάνω Αυστριακό έγγραφο.

«Εὐγενέστατε Ἄρχων καὶ Κύριε, —ἀρχίζει ὁ προξενικὸς Γραμματεὺς τοῦ Ἰα-
σίου πρὸς τὸν Καγκελλάριό του—. Τὴν 23ην τούτου τοῦ μηνὸς (Ἰανουάριος 1798)
ἔλαβε ὁ Ἡγεμὼν τῆς Μολδαβίας μὲ τὸ σύνηδες ταχυδρομεῖον δύο ἐπιστολάς ἐκ
μέρους τοῦ ἐν Βιέννῃ πράκτορός του Trecourt καὶ μετὰ μίαν ὥραν ὁ ἐδῶ ἰατρός
τῆς πόλεως ὀνόματι Κυρίτσος Πολύζος, Ἕλληνα, ἡλικίας 31 ἐτῶν, ὑπηρετήσας πρὸ
ἑπτὰ ἐτῶν εἰς τὸ ἐμπορικὸν κατάστημα τοῦ ἐξαδέλφου του Ἀνδρέα Παύλου, προσ-
ήχθη καὶ ἐτέθη ὑπὸ κράτησιν σιδηροδέσμιος. Ὁ ἐν λόγῳ Πολύζος ἐστάλη ἀκρι-
βῶς πρὸ 7 ἐτῶν εἰς τὰ Πανεπιστήμια τῆς Γερμανίας ἵνα σπουδάσῃ ἰατρικὴν, ἤλ-
θεν ἐδῶ ἀπὸ τὴν Βιέννην τὸν Ἰούλιον τοῦ παρελθόντος ἔτους, παρέστησεν ὅτι
ὑπῆρξε μαθητὴς τοῦ αὐλικοῦ συμβούλου von Frank καὶ ἀνηγορεύθη ἰατρός τῆς
πόλεως. Κατὰ πληροφορίας, τὰς ὁποίας ἠδυνήθην νὰ συγκεντρώσω, αὐτὸς ὁ Πο-
λύζος ἦτο ἐν συνεννοήσει μὲ τὸν ἐν Βιέννῃ φυλακισθέντα τυπογράφον Μαρκίδην
Πούλιου, μολονότι ὁ γραμματεὺς τοῦ ἡγεμόνος μοῦ εἶπεν ὅτι οὗτος εἶναι ἀπλῶς
ὑποπτος καὶ ὅτι δὲν εἶναι ἔνοχος ἐγκλήματος...» (Λαΐου δ.π., σελ. 265 — 6).

Στὴ συνέχεια τοῦ ἐγγράφου γίνεται λόγος γιὰ τὶς σχέσεις Πολύζου — Νικο-
λίδη, πὺ ἤδη ἀναφέραμε. Ὁ Κυρίτσος λοιπὸν, κατὰ ἓνα ἔτος νεώτερος τοῦ Νικο-
λίδη, γεννήθηκε κι αὐτός, κατὰ τὰ λεγόμενα τοῦ Ἀραβαντινοῦ (Λόγ. 215) μονα-
δικοῦ στὸ σημεῖο αὐτὸ πληροφοριοδότη μας, στὰ Γιάννινα (ὄχι βέβαια στὰ 1773
ἀλλὰ στὰ 1767), ὅπου καὶ διήκουσε τὰ ἐγκύκλια ὑπὸ τὸν Κοσμᾶν Μπαλαῶνον.
Καθόλου λοιπὸν ἀπίθανο ἢ κατόπι ἀδελφικῆς φιλίας τῶν δυὸ Διοσκουρῶν τῆς
ἐθνεγερικῆς καὶ Δημοκρατικῆς ιδέας Γιαννιωτῶν γιατρῶν νὰ ξεκίχησε ἀπὸ τὰ
μαθητικὰ τους χρόνια στὴ γενέτειρα.

Τὸ 1791 ὁ Κυρίτσος⁽⁴⁾, σύμφωνα μὲ πληροφορίες τοῦ Αὐστριακοῦ προξέ-
νου, εὐρίσκονταν ἤδη στὴν πρωτεύουσα τῆς Μολδαβίας ἐργαζόμενος στὸ κατά-
στημα τοῦ μεγαλεμπόρου ἐξαδέλφου του Ἀνδρέα Παύλου. Τὸν ἴδιο χρόνο στέλ-
νεται «εἰς τὰ Πανεπιστήμια τῆς Γερμανίας ἵνα σπουδάσῃ ἰατρικὴν», γράφει, κα-
θὼς εἶδαμε, ὁ Αὐστριακὸς διπλωμάτης στὴν ἀναφορά του, ἐνῶ κατὰ τὸν Ἀρα-
βαντινὸ, μετὰ τὴν ἀποφοίτησή του ἀπὸ τὴ Μπαλαναία ἀπεστάλη εἰς Παρισίους
εἰς ἐκμάθησιν τῆς ἰατρικῆς, ἀλλ' ἐκεῖσε ἀτυχῶς ἐμολύνθη ἐκ τῆς θρησκευτικῆς
καὶ ἠθικῆς φθίσεως, ἥτις τοὺς τότε Γάλλους διέφθειρε καὶ τοὺς πλείστους τῶν
πεπαιδευμένων».

Κατὰ τὴν ἐπιστροφή του ὁμοῦ στὸ Γιάσι (Ἰούλ. 1797), συστήθηκε σὰν
μαθητὴς τοῦ Αὐστριακοῦ αὐλικοῦ γιατροῦ καὶ γνωστοῦ φιλέλληνα Πέτρου
Φράνγκ⁽⁵⁾. Δὲν μπόρεσα νὰ διασταυρώσω τὴν πληροφορία τοῦ Ἀραβαντινοῦ γιὰ
σπουδὲς μικρῆς ἢ μεγάλης διάρκειας τοῦ Κυρίτση στὸ Παρίσι. Θὰ πρέπει ὁμοῦ
νὰ τὴ δεχθοῦμε σὰ βásiμη, γιὰ νὰ ἐξηγήσουμε τὴν ἐξημμένη γαλλοφιλία του καὶ
τὸν πανθομολογούμενο ἐνθουσιασμὸ καὶ πίστη του στὶς ιδέες τῆς Γαλλικῆς Ἐ-
πανάστασης καὶ τῆς Δημοκρατίας. Κάτι παραπλήσιο πρὸς τὸν Κυρίτση θὰ πρέπει
νὰ δεχθοῦμε καὶ γιὰ τὸ Νικολίδη, γιὰ τοῦ ὁποίου τὸ χρόνο καὶ τὸν τόπο τῶν
σπουδῶν κατώτερων καὶ ἀνώτερων δὲν ἔχουμε ἐπαρκεῖς καὶ ἐξακριβωμένες εἰδή-
σεις, βασιζόμενοι ὄχι μόνο στὴν πλήρη ἰδεολογικὴ ταύτισή του μὲ τὸν Πολύζο —
σὰν δυὸ στάλες νερὸ μοιάζουν οἱ δυὸ αὐτοὶ νεαροὶ Ἀσκληπιάδες — ἀλλὰ καὶ στὴν
ἀναμφισβήτητη, καθὼς θὰ ἰδοῦμε, καὶ πλατεῖα γαλλομάθειά του. Τὸ γεγονὸς δὲ
ἀκόμα, πὼς σκόπευε νὰ πάῃ ὁ Νικολίδης κατὰ τὰ τέλη τοῦ 1797 στὸ Γιάσι, κατὰ
δήλωση τοῦ Κυρίτση «ὡς ἰατρός τοῦ γαλλικοῦ συστήματος», ἐνισχύει τὶς εἰκα-
σίες μας γιὰ σπουδὲς του στὸ Παρίσι, ὅπου μαζὶ μὲ τὴν ἐκμάθησιν τῆς ἐπιστήμης
του, ἐμολύνθη καὶ αὐτός, καθὼς ὁ φίλος του, «ἐκ τῆς ἐπιδημοῦσης ἐκεῖ θρησκευ-
τικῆς καὶ ἠθικῆς φθίσεως». Ἀλλὰ καὶ τὸ ἀκόλουθο ἀπόσπασμα ἀπὸ τὸ ἐπίσημη

ἔκθεσι τῆς Αὐστριακῆς Ἀστυνομίας πρὸς τὸ Ὑπουργεῖο τῶν Ἐσωτερικῶν τῆς ἴδιας χώρας ἀποτελεῖ ἔνδειξι, κατὰ τὴ γνώμη μας σοβαρῆ, γιὰ σπουδὲς καὶ τοῦ Νικολίδου σ' ἄλλα πλὴν τῆς Βιέννης Πανεπιστήμια. «Μερικοὶ νέοι μὲ φουσκωμένα κεφάλια, γράφει ἡ ἔκθεσι, οἱ ὅποιοι ἐσπούδασαν προπάντων τὴν ἰατρικὴν εἰς ξένα Πανεπιστήμια, φαίνεται δι' ἔφεραν τὰς δηλητηριώδεις αὐτὰς ἀρχὰς (σημ. τὰς δημοκρατικὰς) ἐκ τοῦ ἐξωτερικοῦ, ἐμόλυνεν πολλοὺς τῶν ἐδῶ Ἑλλήνων ἐμπόρων καὶ ἔπειτα κατόρθωσαν τέλος νὰ ἰδρῦσουν ἐνταῦθα ἓνα εἶδος ἑταιρείας ἀπὸ τὴν ὁποίαν ἡ συνωμοσία θὰ ἔλαβε τὴν κατεύθυνσίν της». (Κ. Ἀμάντου: Ἀνέκδοτα ἔγγραφα περὶ Ρήγα... Ἀθ. 1930, σελ. 29). Μεταξὺ δὲ τῶν νέων αὐτῶν γιαιτρῶν, ποὺ μετέφεραν ἐκ τοῦ ἐξωτερικοῦ στὴ Βιέννη τὶς δημοκρατικὰς ἰδέες, κατήχησαν σ' αὐτὰς πολλοὺς τῶν ἐκεῖ Ἑλλήνων ἐμπόρων καὶ ἐσύστησαν κατόπι τὴν ὀργάνωσιν τοῦ Ρήγα, τῆς ὁποίας ἀπετέλεσαν κορυφαῖα στελέχη, δὲν μπορεῖ νὰ μὴν νοεῖ ἡ παραπάνω ἔκθεσι πρῶτους καὶ καλύτερους καὶ τοὺς δικούς μας Κυρίτη καὶ Νικολίδου.

2. Γνωριμία καὶ συνεργασία μὲ τὸ Ρήγα

Πότε βέβαια ἐπέστρεψε στὴ Βιέννη, διδάκτωρ πλέον τῆς Ἰατρικῆς ὁ Νικολίδης, ὅπου ἐξακριβωμένα ἤσκησε μὲ μεγάλη ἐπιτυχία τὸ ἰατρικὸ ἐπάγγελμα ὡς τὴν ἡμέρα τῆς σύλληψης του, γενόμενος εὐρύτατα γνωστὸς μεταξὺ τῶν μελῶν τῆς ἐκεῖ ἑλληνικῆς παροικίας, δὲν εἴμεστε σὲ θέσιν νὰ γνωρίζουμε. Στὸ μεταξὺ (ἀρχὴς Αὐγούστου 1796) φθάνει στὴν Αὐστριακὴ πρωτεύουσα προερχόμενος ἀπὸ τὴ Βλαχία ὁ Ρήγας, ποὺ ἔρχεται ἀμέσως σὲ στενὴ ἐπαφὴ μὲ τοὺς ἐκεῖ ἑλληνικοὺς πατριωτικοὺς κύκλους, γνωστοὺς του ὡς ἓνα σημεῖο καὶ ἀπὸ τὴν πρώτη (Ἰούν. 1790 — Γεν. 1791) ὀλιγόμηνη στὴν πόλιν αὐτὴ ἐπίσκεψή του. Κατὰ ποῖα ἀπὸ τὶς δυὸ ἐπισκέψεις τοῦ Θεσσαλοῦ σαλπικτῆ τῆς Ἐλευθερίας στὴν Αὐστριακὴ πρωτεύουσα γνωρίστηκε μ' αὐτὸν ὁ Νικολίδης, δὲν μποροῦμε ἀκριβῶς νὰ ὀρίσουμε. Κατὰ τὴ δευτέρῃ ὁμως, οἱ σχέσεις τους γίνονται ὀπωσδήποτε ἀδελφικὲς καὶ ἡ συνεργασία τους γιὰ τὴν πραγμάτωσιν τῶν διαφωτιστικῶν καὶ ἐπαναστατικῶν σχεδίων τοῦ πρωτομάρτυρα στενωτάτη. Ἡ ἀκρατὴ γαλλοφιλία τους, ὁ θερμὸς πατριωτισμὸς τους καὶ ἡ βαθεῖα τους πίστις στὴν ἀνάστασιν τοῦ Γένους, τοὺς ἔνωσαν ἀπὸ τὴν πρώτη στιγμὴ τῆς συνάντησός τους μὲ δεσμοὺς ἀρρηκτοὺς, πραγματικὰ ὡς τὸ θάνατο. Κατὰ τὸ διάστημα αὐτὸ τῆς παραμονῆς τοῦ Ρήγα στὴ Βιέννη (Αὐγ. 1796 — Δεκεμ. 1797) ὁ Νικολίδης ἀποτελεῖ ἀναμφίβολα τὸ δεξιὸν χεῖρ στὴν καταπληκτικὴ συγγραφικὴ, ἐκδοτικὴ καὶ ἄλλη δραστηριότητα γιὰ τὴν ἐκτύπωσιν τῶν χαρτῶν (Νέα Χάρτα τῆς Βλαχίας, Γενικὴ Χάρτα τῆς Μολδαβίας καὶ τὴ μνημειακὴ τοῦ Μεγάλου Χάρτα μὲ ἐπιπεδογραφία τῆς Κωνσταντινούπολης), τῶν μεταφράσεών του (Ἡθικοῦ Τρίποδα καὶ Νέου Ἀνάχαρση), τῶν τραγουδιῶν του (Θούριον καὶ Πατριωτ. Ὑμνον) καὶ τὴ σύνταξιν τέλος καὶ ἐκτύπωσιν τοῦ ἐπαναστατικοῦ του μανιφέστου (Προκήρυξις, Σύνταγμα, Θούριος). Ἐκτὸς τοῦ Νικολίδου συντρέχουν τὸν πρωτομάρτυρα στὴν προσπάθειά του καὶ μιὰ σειρά νέων Ἑλλήνων τῆς Βιέννης ἐπιστημόνων, σπουδαστῶν ἢ ἐμπόρων, συνεπαρμένων ὅλων ἀπὸ τὸν ἐνθουσιασμὸν καὶ τὴν ἐθνεγερτικὴν του φλόγα. Οἱ φοιτητὲς τῆς Ἰατρικῆς Γεώργιος Σακελλαρίου Κοζιανίτης καὶ Ἰωάν. Ἐμμανουὴλ Καστοριανός, ὁ γνωστὸς ἤδη Γιαννιώτης γιαιτρὸς Κυρίτσος Πολύζος ἢ Καραγιάννης, οἱ πλούσιοι ἐμποροὶ Εὐστρ. Ἀργέντης καὶ Ἀντώνης Κωρονίδης Χιώτες, ὁ Κων. Δούκας καὶ Θεογ. Τουρούτζιανος Σιατιστινοί, ὁ Γεώργ. Θεοχάρης ἀπὸ τὴν Καστοριά, οἱ ἐμποροῦπάλληλοι Παν. Ἐμμανουὴλ, ἀδελφὸς τοῦ Ἰωάννου τοῦ σπουδαστῆ, ὁ Λαρισινὸς Ἄνδρ. Μασούτης, ὁ Κ. Ἀμοῖρος ἀπὸ τὴ Χιό, ὁ Ἑλληνοσέρβος Φίλ. Πέτροβιτς, οἱ Σιατιστινοὶ τυπογράφοι ἀδελφοὶ Μαρκίδες Πούλιου Γεώργιος καὶ Πούλιος καὶ τόσοι ἄλλοι γνωστοὶ καὶ ἄγνωστοι «tous hommes de grands talents — καθὼς

τεσσάρων πρώτων. Γιατί πολὺ σύντομα οἱ τρεῖς πρώτοι τόμοι τοῦ Ν. Ἀνάχαρη, πού εἶχε μεταφράσει ὁ Σακελλάριος καὶ ὁ Δ΄ μισοτελειωμένος ἀπὸ τοὺς Ρήγα καὶ Βενδότη καὶ ὀλοκληρωμένος ἀπὸ τὸν Νικολίδη στάλθηκαν στὸ τυπογραφεῖο τῶν Μαρκίδων Πούλιου πρὸς ἐκτύπωση (Κοῖτα καὶ Βρανούση δ.π., σελ. 50—1 καὶ 331).

Ὅταν ἔγιναν οἱ συλλήψεις τοῦ Ρήγα καὶ τῶν συντρόφων του, τέλος τοῦ Β΄ καὶ ἀρχὸς τοῦ Γ΄ δεκαημέρου τοῦ Δεκεμβρίου 1797, ὁ πρώτος τόμος τοῦ ἔργου εἶχε ἤδη ἐκτυπωθῆ καὶ συνεχίζονταν ἡ ἐκτύπωση τοῦ δευτέρου, ταυτόχρονα δὲ εἶχε τελειώσει σὲ ἄλλο τυπογραφεῖο τὸ τύπωμα τοῦ Δ΄ καὶ ἄρχιζε μαζὶ μὲ τὸν ἔτοιμον πρῶτον ἡ διόρθωσις. Δὲν πρόλαβε νὰ κυκλοφορήσῃ ὁ Β΄ τόμος καὶ δὲν ἄρχισε καὶ, καθὼς πληροφορεῖ ὁ Βρανούσης (δ.π., σελ. 331), ἡ ἐκτύπωση τοῦ Γ΄ καὶ Ε΄ καὶ τῶν ὁποίων τελευταίων τῇ μετάφραση εἶχε ἀναλάβει, καθὼς πιστεύομε, ὁ Νικολίδης. Οὐτε γνωρίζομε ὡς ποῦδ σημεῖο αὐτὴ εἶχε προχωρήσει καὶ τί ἀπόγιναν τὰ χειρόγραφα τῆς. Τὸ μόνο θετικό, πού ξέρουμε γιὰ τὴ μεταφραστικὴ τοῦλάχιστον ἐργασία τοῦ Νικολίδη πάνω στὸν Ἀνάχαρη, πρᾶγμα πού κι ὁ ἴδιος ὁμολόγησε στὸν Ἀνακριτῆ, εἶναι «ὅτι μετέφρασεν ἑλληνιστὶ χάριν τοῦ Ρήγα ἐκ τοῦ ἑβδόμου τόμου τοῦ Ἀναχάρσιδος ἐν κεφάλαιον» καὶ τίποτε περισσότερο.

Ἔτσι φθάνομε στὰ δραματικὰ γεγονότα τῆς σύλληψης τοῦ Ρήγα καὶ τῶν στενῶν συνεργατῶν του, πού τὴν ἀκολούθησαν.

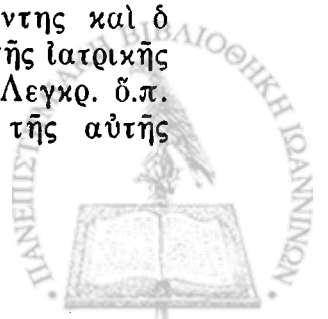
3. Σύλληψη καὶ ἀνακρίσεις

Καθὼς εἶναι γνωστό, ὁ Ρήγας πιάστηκε εὐθὺς μετὰ τὴν ἀφιξί του στὴν Τεργέστη, προερχόμενος ἀπὸ τὴ Βιέννη τὸ βράδυ τῆς 19/12/1797, ὕστερα ἀπὸ προδοσία τοῦ ἐκεῖ ἐγκατεστημένου Κοζιανίτη ἐμπόρου Δημήτρη Οἰκονόμου, συν-ἑταιρου ἢ προϊστάμενου τοῦ ἀφοσιωμένου φίλου του Ἀντώνη Κορωνιοῦ. Πρὸς αὐτὸν τὸν τελευταῖο, πού κατὰ κακὴ τύχη δὲν εὐρίσκονταν τότε στὴν Τεργέστη ἀλλ' ἔλλειπε στὴ γειτονικὴ Δαλματία γιὰ ὑποθέσεις ἐμπορικές, εἶχε κατευθύνει ὁ πρωτομάρτυρας τὰ κιβώτια μὲ τὰ ἐπαναστατικά του ἔντυπα (Μανιφέστο, στρατ. ἐγκόλπιο, χάρτες, Ἀνάχαρη), τὰ ὁποῖα περιῆλθαν τελικὰ στὰ χέρια τῆς Αὐστριακῆς Ἀστυνομίας.

Ἀμέσως διατάχθηκε ἡ σύλληψη καὶ μεταγωγὴ τοῦ Κορωνιοῦ στὴν Τεργέστη, ταυτόχρονα δὲ καὶ μιὰ σειρὰ ἄλλες συλλήψεις συνεργῶν ἢ ὑπόπτων στὴν Βιέννη καὶ στὴν Πέστη. Ἀπὸ τοὺς πρώτους αὐτοὺς, καθὼς στὴ συνέχεια θὰ ἰδοῦμε, πού πιάστηκαν στὴν Αὐστριακὴ πρωτεύουσα, ἦταν καὶ ὁ δικός μας Νικολίδης.

Ἀπὸ τὸ σημεῖο ἀκριβῶς αὐτὸ καὶ πέρα, μὲ βάση τὰ σχετικὰ ἔγγραφα τῶν Αὐστριακῶν Ἀρχῶν, πού ἦρθαν κατὰ καιροὺς σὲ φῶς, θὰ δυνηθοῦμε νὰ παρακολουθήσουμε στενώτερα τὸν ἥρωά μας καὶ νὰ σχηματίσουμε μιὰ κάποια σαφῆ, θὰ λέγαμε, εἰκόνα τῆς μεγάλης του πατριωτικῆς μορφῆς καὶ προσωπικότητος.

Σύντομη ἀχρονολόγητη ἐκθεσις τοῦ Ὑπουργείου Ἐσωτερικῶν τῆς Αὐστρίας γιὰ σύλληψη «Ἑλλήνων τινων κατηγορουμένων ἐπὶ στασιαστικαῖς σκευωρῖαις κ.λ.π.» πού δημοσίεψε παλιότερα μαζὶ μὲ πολλὰ ἄλλα ἀνέκδοτα περὶ Ρήγα ἔγγραφα ὁ Αἰμ. Λεγκράν (Ἀνέκδ. ἔγγρ. περὶ Ρήγα Βελεστινλῆ Δ.Ι.Ε.Ε. 1889, σελ. 585—776) ἀναφέρει: «Ἐπειδὴ δὲ ἐκ τῆς γενομένης συνοπτικῆς ἀνακρίσεως ἀπεδείχθη ὅτι καὶ ἄλλοι πολλοὶ Ἕλληνες ἐν Βιέννῃ εἶχον γνῶσιν τῆς συντάξεως καὶ διαδόσεως τῶν ἐπαναστατικωτάτων τούτων ἐγγράφων (τῶν περιεχομένων στὰ πρὸς Τεργέστην κιβώτια) διὰ ταῦτα προέβη καὶ ἡ ἐνταῦθα μυστικὴ Ἀστυνομία εἰς τὴν σύλληψιν πέντε ἐξ αὐτῶν ἐν οἷς ὁ ἔμπορος Εὐστράτιος Ἀργέντης καὶ ὁ Διδάκτωρ τῆς ἰατρικῆς Δημήτριος Νικολίδης μετὰ καὶ φοιτητοῦ τινος τῆς ἰατρικῆς (Ἰω. Ἐμμανουὴλ ἐκ Καστοριᾶς) καὶ τινων ἐμπορικῶν ὑπαλλήλων...» (Λεγκρ. δ.π. σελ. 601). Σ' ἄλλο δὲ ἔγγραφο τῆς ἴδιας παραπάνω Ὑπηρεσίας καὶ τῆς αὐτῆς

συλλογής, συνταγμένο μεταξύ 24 — 31/12/1797 διαβάζουμε: «Κατὰ συνέπειαν τῆς εἰσηγήσεως ταύτης ἀπεδείχθη ὅτι πολλοὶ Ἕλληνες τῆς πόλεως ταύτης ἔχουσι γνῶσιν τῆς συντάξεως καὶ διαδόσεως τῶν ἐξόχως ἐπαναστατικῶν τούτων ἐντύπων διὰ τοῦτο δὲ καὶ συνελήφθησαν ἤδη πέντε αὐτὴν τὴν νύκτα τῆς 12 (δηλ. 24) Δεκεμβρίου, ἦτοι:

Εὐστράτιος Ἀργέντης ἔμπορος.

Δημήτριος Νικολίδης Διδάκτωρ τῆς Ἰατρικῆς.

Μιχαὴλ (sic) Παναγιώτης γραμματεὺς παρὰ τῷ Ἀργέντῃ.

Φίλιππος Πέτροβιτς ἀποστολεὺς παρὰ τῷ αὐτῷ.

Ἀνδρέας Μακότης πρῶην καταστιχάριος.

Γεώργιος Πούλιος Ἕλλην τυπογράφος. Ὁ τελευταῖος οὗτος συνελήφθη τὴν 14 Δεκεμβρίου... (Λεγκρ. δ.π., σελ. 609).

Ἀπὸ τὰ παραπάνω προκύπτει πῶς οἱ πρῶτοι ποὺ πιάστηκαν στὴ Βιέννη μετὰ τὴ σύλληψη τοῦ Ρήγα σὰν στενωτέρα συνδεόμενοι μ' αὐτὸν καὶ περισσότερο ἐνεχόμενοι στὴ συνωμοσία του, ὑπῆρξαν οἱ Νικολίδης καὶ Ἀργέντης μὲ τοὺς ὑπαλλήλους του. Ἀκόμα καὶ ἡ σειρὰ λήψεως καὶ καταγραφῆς στὰ Πρακτικὰ τῶν καταθέσεων τῶν συλληφθέντων πατριωτῶν (πρῶτη τοῦ Ρήγα, δευτέρα τοῦ Ἀργέντη, τρίτη τοῦ Νικολίδη) εἶναι ἐνδεικτικὴ τοῦ ἡγετικοῦ ρόλου τοῦ Ἠπειρώτη γιатροῦ στὴν ἐθνεγεργικὴ κίνηση τοῦ πρωτομάρτυρα. Ἀρκετὰ νωρίτερα μάλιστα εἶχε τραβήξει ὁ Νικολίδης μὲ τὴν ἐν γένει πατριωτικὴ του μετὰ τῶν δημογενῶν τῆς Αὐστριακῆς πρωτεύουσας δραστηριότητα, τὴν προσοχὴ τῆς Ἀστυνομίας, καθὼς μαρτυροῦναι προανακριτικὸ ἀμέσως μετὰ τὴς συλλήψεως πόρισμα τῆς τελευταίας, ἀπευθυνόμενον πρὸς τὸ Ὑπουργεῖο τῶν Ἐσωτερικῶν σύμφωνα μὲ τὸ ὁποῖο, ὁ Ἠπειρώτης γιатρός «ὅστις ἤδη ἀπὸ μακροῦ χρόνου εἶναι ὑποπτος ἐνεκα τῶν πολιτικῶν αὐτοῦ ἀρχῶν καὶ τῶν ἐμπιστευτικῶν αὐτοῦ σχέσεων μετὰ τοῦ περιβόητου ἤδη ἐντεῦθεν ἀναχωρήσαντος Ἑλλήνος ἱατροῦ Πολύζου, ἐνοχοποιεῖται ὅτι ἅτε πολλάκις παρευρεθεὶς εἰς τὴν ὑπὸ τοῦ Ἀργέντη γενομένην ἀνάγνωσιν τῆς ἑλληνικῆς προκηρῦξεως ἦτο ἐμπιστος φίλος τοῦ συντάκτου αὐτῆς Ρήγα Βελεστινῆ καὶ δλοψύχως ἐπεδοκίμασε τὸ σύνθημα τοῦτο, τέλος δὲ ὅτι ἐπεμελήθη τῶν τυπογραφικῶν διορθώσεων τῆς ἑλληνικῆς μεταφράσεως τοῦ Ἀναχάρσιδος...» (Λεγκρ. δ.π., σελ. 609).

Κατὰ τὴς, συνέχεια, γενόμενες ἐπίμονες καὶ βασανιστικὲς ἀνακρίσεις τῶν κρατουμένων ἀπὸ τὴν Αὐστριακὴ Ἀστυνομία, ὁ Ρήγας, ἀρχηγὸς τῆς συνωμοσίας, ὁμολόγησε σὲ γενικὲς γραμμὲς πῶς: «α') Ἐψάλλε πολλάκις καὶ ἔπαιξε διὰ τοῦ ἀυλοῦ του τὸ ἐνταῦθα ὑπὸ στοιχεῖον Α' συνημμένον ἑλληνικὸν ἄσμα τὸ ἐπιγραφόμενον Θούριος Ὑμνος... ὅτι ἀνεκοίνωσε τοῦτο ἐν ἀντιγράφῳ εἰς τὸν ἐν Τεργέστη Ἀντώνιον Κορωνιδὸν καὶ ὅτι ὑπαγόρευσε πολλοὺς ἐξ αὐτοῦ στίχους εἰς τὸν Φίλιππον Πέτροβιτς ἀλλ' ἀρνεῖται ὅτι εἶναι ὁ συντάκτης αὐτοῦ... β') Ὁμολογεῖ ὁ Ρήγας, ὅτι συνέταξε ἑλληνικὸς Χάρτας, ὅτι τοιούτων δλοκλήρων Χαρτῶν ἐχάραξε 1220 ἀντίτυπα... ὅτι μετέφρασε ἐκ τοῦ Γαλλικοῦ εἰς τὸ ἑλληνικὸν καὶ τὸν τέταρτον Τόμον τοῦ Ἀναχάρσιδος... τέλος ὅτι ἐξέδωκε ἔργον ἐπιγραφόμενον Ἡθικὸς Τρίπους... γ) Ὁμολογεῖ ὁ Ρήγας ὅτι ἐπὶ τῷ αὐτῷ σκοπῷ τῆς ἀναμορφώσεως τοῦ ἔθνους του ἐχάραξε παρὰ τῷ Μύλλερ καὶ ἐξετύπωσε παρὰ τῷ Νίτς ἀντίτυπον τῆς εἰκόνης τῆς παριστανοῦσης Ἀλέξανδρον τὸν μέγαν... καὶ τινὰς τῶν τοιούτων χαλκογραφιῶν διένειμεν εἰς τοὺς Ἕλληνας ἐνταῦθα... Αἱ ἀνωτέρω ὑπὸ στοιχεῖα α', β' καὶ γ' κατατεθεῖσαι ὑπὸ τοῦ Ρήγα ὁμολογεῖται, διαπιστοῦνται ἐν μέρει ὑπὸ τῶν καταθέσεων τοῦ Ἀργέντη, Νικολίδου, Παναγιώτου Κορωνιοῦ...» (Λεγκρ. δ.π., σελ. 651 — 659). Στὸν ἀκολουθοῦντα δὲ σχετικὰ μὲ τὸν Ἀργέντη πορίσματα τῆς Ἀνακρίσεως, ἀναφέρονται καὶ τὰ ἀκόλουθα ἀξιωματικὰ, ποὺ ἀφοροῦν τὸ Νικολίδη: Ὅτι «ἡ ἀποστολὴ τῶν Χαρτῶν καὶ τοῦ

Ἀναχάρσιδος ὡς καὶ ἡ προκαταβολὴ τῶν χρημάτων ἐπιβεβαιοῦται τοῦτο μὲν παρὰ τοῦ Ἀμοίρου, Παναγιώτου, Νικολίδου καὶ Πέτροβιτς, τοῦτο δὲ παρ' αὐτοῦ τοῦ Ρήγα» διὲ ἡ ὁμολογία τοῦ Ἀργέντη (διὲ αὐτὸς εἶχε πλήρη γνῶσιν τοῦ ἐπαναστατικοῦ σχεδίου τοῦ Ρήγα καὶ διὲ εἶχε ἐπιδοκιμάσει αὐτὸ) διαπιστοῦται ὑπὸ τῶν ἐπὶ μέρους καταθέσεων τῶν Μασούτη, Παναγιώτη καὶ Νικολίδου» καὶ διὲ (ὁμολογεῖ ὁ Ἀργέντης) ἐν τῇ κατοικίᾳ τοῦ ὁ Νικολίδης, ὁ Παναγιώτης (Ἐμμανουήλ) καὶ ὁ ἐνταῦθα Ἕλληνας Γεώργιος Μπαζάνης(;) κατὰ τὸ παρελθὸν ἔτος πολλάκις πολλὰ εἶπον ὑπὲρ τῶν Γάλλων καὶ ἦσαν ἐνθουσιασμένοι ὑπὲρ τοῦ πολιτεύματος αὐτῶν...» (Λεγκρ. δ.π., σελ. 669 — 673).

Σ' αὐτῇ τῇ δημοσιευόμενῃ ἀπὸ τὸ Λεγκρὰν «περίληψι τῶν πρακτικῶν...τῆς διεξαχθείσης ἀνακρίσεως τῶν τοῦτο μὲν ἐν τῷ ἀστυνομικῷ καταστήματι κρατουμένων τοῦτο δὲ ἄνευ προφυλακίσεως ἀνακριθέντων Ἑλλήνων ὑπηκόων τῆς Ὀθωμανικῆς Πύλης, οἵτινες ὀνομάζονται κ.λ.π.» ποὺ φέρει τοποχρονολογία «Βιέννη τῇ 24 Μαρτίου 1798», ὑπογράφεται δὲ ἀπὸ τοὺς Ἰω. Ρέννερ ἀνακριτὴ καὶ Ἰωάν. Φέλνερ γραμματέα, τρίτο στῆ σειρὰ (μετὰ τοῦ Ρήγα καὶ Ἀργέντη) ἀναγράφεται τὸ ὄνομα τοῦ Νικολίδη καὶ τὰ σχετικὰ μὲ τὴν ἐνοχὴν του πορίσματα τῆς ἀνακρίσεως, βασιμμένα σὲ ὁμολογίαι τοῦ ἴδιου καὶ καταθέσεις ἄλλων συγκατηγορουμένων του. Τὸ σχετικὸ ἀπόσπασμα τοῦ ἐγγράφου αὐτοῦ παραθέτω ὀλόκληρο γιὰ τὴ σπουδαιότητά του, εὐθύς δὲ κατόπι θὰ διατυπώσω τίς παρατηρήσεις καὶ σχόλιά μου κατὰ τὰ πλέον ἐνδιαφέροντα σημεῖα του. «Δημήτριος Νικολίδης 32 ἐτῶν γεννηθεὶς ἐν Ἰωαννίνοις τῆς Ἡπείρου, ἄγαμος καὶ διδάκτωρ τῆς ἰατρικῆς ὁμολογεῖ κατ' οὐσίαν κατὰ τὰ πρακτικὰ τῆς ἀνακρίσεως αὐτοῦ ὑπ' ἀριθμ. 3. α') Ὅτι αὐτὸς ὁ Ρήγας εἶχεν ἀνακοινώσει εἰς αὐτὸν τὴν ἐπαναστατικὴν πρόθεσιν ἣν εἶχε δημοσιεύων τοὺς Χάρτας αὐτοῦ, τὴν μετάφρασιν τοῦ τετάρτου μέρους τοῦ Ἀναχάρσιδος καὶ τὰς εἰκόνας Ἀλεξάνδρου τοῦ Μεγάλου. Ὅμολογεῖ δὲ πρὸς τοῦτοις διὲ μετέφρασεν ἑλληνιστί, χάριν τοῦ Ρήγα, ἐκ τοῦ ἐβδόμου τόμου τοῦ Ἀναχάρσιδος ἐν κεφάλαιον, οὐ ἡ μετάφρασις εἶχε τὸν αὐτὸν σκοπὸν, ἄρα διὲ κατ' οὐσίαν εἶναι καὶ αὐτὸς συνεργός.

Ἡ ὁμολογία αὐτῇ ἐπιβεβαιοῦται ἐπὶ μέρους ὑπὸ τοῦ Ρήγα. β') Ὅμολογεῖ διὲ ἔψαλλε τὸ ἐπαναστατικὸν ἄσμα ὡς πότε παλληκάρια εὐαρέστως ἐν συντροφίᾳ μετὰ τοῦ Ρήγα, Πολύζου καὶ Μαυρογένη ἐν τῇ κατοικίᾳ τοῦ Θεοχάρη καὶ παραδέχεται διὲ ἔψαλλε τινὰς ἐξ αὐτοῦ στίχους οὓς ἐγνώριζε ἀπὸ στήθους ἐν τῇ κατοικίᾳ τοῦ Ἀργέντη, παρ' αὐτῷ δὲ τούτῳ κατόπιν καὶ τινὰς στροφὰς ἐκ τοῦ Μασσαλιωτικοῦ ὕμνου Allons enfants μετὰ τοῦ ἐκ Τεργέστης Ἑλλήνος Παράσχου, τοῦτο δὲ ἐπιβεβαιοῦσιν ἐπὶ μέρους ὁ Θεοχάρης, ὁ Μασούτης καὶ ὁ Ἀμοίρος. γ') Ὁ Νικολίδης ὁμολογεῖ διὲ ἔχει πλήρη γνῶσιν τοῦ ἐπαναστατικοῦ σχεδίου τοῦ Ρήγα ὅπερ ἀπεκάλυψεν εἰς αὐτὸν αὐτὸς ἐκεῖνος καὶ διὲ ἐπεκρότησεν εἰς τὸν σκοπὸν αὐτοῦ ἐπειδὴ σύμπασα ἡ Ἑλλὰς στενάζει ὑπὸ τὸν Τουρκικὸν ζυγόν' ὁμολογεῖ δὲ καὶ διὲ ἐπεθύμησεν ἐπανάστασιν ἐν Ἑλλάδι καὶ διὲ ἐν κύκλῳ φίλων παρὰ τῷ Ἀργέντη εἶχε κηρύξει διὲ ἂν ἔμελλε νὰ ἐκραγῇ ἐπανάστασις διαρκῆς θὰ ἦτο πρόθυμος τὸ κατ' αὐτὸν νὰ συντελέσῃ εἰς αὐτὴν πάσῃ δυνάμει καὶ προσθέτει, διὲ εἶχεν ἐκφρασθῆ διὲ ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει θὰ ἠδύνατο νὰ χρησιμεύσῃ ὡς διδάσκαλος ἐπιστήμης τινός. Ἡ ὁμολογία αὐτῇ δικαιολογεῖται ἐπὶ μέρους διὰ τῶν καταθέσεων τοῦ Ἀργέντη, Μασούτη καὶ Ἀμοίρου. δ') Ὅμολογεῖ διὲ πρὸ ἐνός καὶ ἡμίσεος ἔτους περίπου ἤρχισε τὴν ἐκ τοῦ Γαλλικοῦ μετάφρασιν τοῦ Μαβλὺ περὶ τῆς τύχης τῶν προόδων καὶ τῶν ἀτυχιῶν τῶν Ἑλλήνων ὅπως τὰς ἐν τῷ συγγράμματι τούτῳ ἐκτεθειμένας ἀρετάς, τὰ χαρίσματα καὶ τὰς κακίας τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων, καταστήσῃ γνωστὰς καὶ εἰς τοὺς νεωτέρους πρὸς διδασκαλίαν αὐτῶν' ἄλλὰ τὴν ἐργασίαν ταύτην ἣτις εἶχε προχωρήσει μέχρι τοῦ ἡμίσεος καὶ τῆς ὁποίας τεμάχια θὰ εὐρίσκωνται ἀκόμη μεταξὺ τῶν ἐγγράφων του ἐγκατέλειπεν ἕνεκα τῶν

πολλῶν ἀσχολιῶν τοῦ ἐπαγγέλματός του. Προσθέτει δὲ ὁ Νικολίδης πρὸς τούτοις ὅτι μεταξὺ τῶν ἐγγράφων του θὰ εὐρίσκειται καὶ φύλλον ἐν ᾧ περιέχεται ὑπ' αὐτοῦ συντεταγμένον σχέδιον βιβλίου δι' οὗ ἤθελε νὰ ἀποδείξῃ ὅτι ἡ Ἑλλάς κατεχομένη ὑπὸ πνευματικοῦ καὶ ἠθικοῦ ληθάργου μόνον διὰ τῆς ἰσχυρᾶς χειρὸς γείτονος τινος δυνάμεως θὰ ἠδύνατο νὰ ἐξαχθῇ τῆς δουλικῆς αὐτῆς καταστάσεως.

Ἡ ὁμολογία αὕτη δὲν δύναται νὰ διαπιστωθῇ ἐνταῦθα ἐπειδὴ οὔτε ἡ μετάφρασις αὕτη οὔτε τὸ σχέδιον εὐρέθησαν μεταξὺ τῶν ἐγγράφων του. ε') Ὁ Νικολίδης ὁμολογεῖ πρὸς τούτοις, ὅτι ὁ Ρήγας ἐνεχείρισεν εἰς αὐτὸν ἀντίτυπον τῆς ἑλληνικῆς προκηρύξεως, ἧς ὁμοίως ὁ συντάκτης εἶναι ἄγνωστος εἰς αὐτόν, ὡς διατείνεται, καὶ ὅτι αὐτὸς ἀνεκοίνωσεν αὐτὸ πρὸς ἀνάγνωσιν εἰς τὸν ἐνταῦθα διδάκτορα τῆς ἰατρικῆς Γεώργιον Ἐμμανουήλ, ἀλλ' ὅτι ἔπειτα ἐδώρησεν αὐτὸ εἰς τὸν Ἑλληνα ὀνομαζόμενον Ἀλέξην, ὅστις εἶναι προϊστάμενος τοῦ ἐνταῦθα ἐμπόρου Σταύρου Ἰωάννου, ἔπραξε δὲ τοῦτο διότι ὁ Ἀλέξης ἐξεφράσθη, ὅτι ἤθελε ν' ἀνακοινώσῃ τὴν προκήρυξιν ταύτην καὶ εἰς ἄλλους ἀλλὰ χωρὶς νὰ ἀναφέρῃ ρητῶς ὄνομά τι. Ἀλλ' ὁμοίως ἀρνεῖται ὁ Νικολίδης ὅτι ἐπεδοκίμασε τὴν προκήρυξιν ταύτην εἰ καὶ ἐξελέγχεται ψευδόμενος, τοῦτο μὲν διὰ τῶν καταθέσεων τοῦ Μασούτη καὶ Ἀμοῖρου, τοῦτο δὲ διὰ τῶν ἀνωτέρω ἀναγραφεισῶν ἰδίων αὐτοῦ ὁμολογιῶν. στ') Ὁμολογεῖ περαιτέρω, ἡ δὲ ὁμολογία του αὕτη δικαιολογεῖται διὰ τῶν καταθέσεων τῶν Ἀργέντη, Μασούτη, Πέτροβιτς καὶ Παναγιώτη, ὅτι συχνὰ κατὰ τὸ θέρος τοῦ παρελθόντος ἔτους ἐν κύκλῳ φίλων παρὰ τῷ Ἀργέντῃ ἔκαμε λόγον περὶ τῶν γαλλικῶν θεσμῶν καὶ ὑπεραπολογήθη τοῦ σημερινοῦ αὐτῶν πολιτεύματος ἐπειδὴ τοῦτο ἔχει μεγάλην ὁμοιότητα πρὸς τὸ παλαιὸν πολίτευμα τῆς Ἑλλάδος. Περὶ δὲ τῶν ὑπὸ τοῦ Ἀργέντη, Μασούτη καὶ Πέτροβιτς κατ' αὐτοῦ ἰδία ἐπιμέρους ἐξενεχθεισῶν ἐπιβαρυντικῶν καταθέσεων, καθ' ἃς τοῦ λόγου ὄντος περὶ Γαλλίας συνέπεσε νὰ καλέσῃ τοὺς μονάρχας τυράννους καὶ δισχυρίσθη ὅτι πιέζουσι τὸν λαόν, ἀλλ' ἐν Γαλλίᾳ κρατεῖ δικαιοσύνη, μὴ ὑφισταμένη ἐν ταῖς μοναρχίαις, καταθέτει ὁ Νικολίδης, ὅτι δὲν ἀρνεῖται ὅτι ἀπεκάλεσε κατὰ διαφόρους περιστάσεις τὸν Τοῦρκον τυράννον, ἐπειδὴ ὡς τοιοῦτος ἀνανωρίζεται ὑπὸ πάντων τῶν Ἑλλήνων καὶ ὅτι τὸ αὐτὸ δισχυρίσθη καὶ περὶ τῶν ἡγεμόνων τῆς Βλαχίας καὶ Μολδαβίας οἵτινες ὡς οἱ Τοῦρκοι πιέζουσιν ἀνευθύτως τὸν λαόν, ὑπὸ τοιαύτην δὲ ἔννοιαν ἦν ἀκριβεστάτη ἡ κατ' αὐτοῦ γενομένη κατάθεσις καὶ ὅτι ἐπίσης παρέστησε τοὺς τωρινούς θεσμοὺς τῆς Γαλλίας ὡς ἐπωφελεῖς ἐν συγκρίσει πρὸς τὴν πείσιν ταύτην παρακινούμενος εἰς τοῦτο ὑπὸ τῶν γνωστῶν ἀδικιῶν τῶν Τοῦρκων.

ζ') Τέλος, συμφώνως πρὸς τὴν κατάθεσιν τοῦ Ἀργέντη καὶ Μασούτη καὶ διὰ καὶ ἐκ τῆς ἀπὸ Βρυξελλῶν ὑπὸ τοῦ Μαυρογένη πρὸς τὸν Ἀργέντην σταλείσης ἐπιστολῆς, ἐν ἣ γίνεται μνεῖα τοῦ Δημητρίου ἡτοῦ τοῦ Νικολίδου, ὡς δισχυρίζεται ὁ Ἀργέντης, μένει μεγίστη ὑπόψια, ὅτι ὁ Νικολίδης παρὰ τὴν ἰδίαν αὐτοῦ ἄρνησιν πρέπει νὰ εἶχε πλήρῃ γνῶσιν τῆς προθέσεως τοῦ Μαυρογένη καὶ τοῦ ἐπὶ τούτῳ τῷ σκοπῷ ἐπιχειρηθέντος ταξιδίου αὐτοῦ εἰς Παρισίους τόσον μᾶλλον καθ' ὅσον ἐκ τῆς ἀνακρίσεως ἀπεδείχθη ὅτι ὁ Νικολίδης καὶ ὁ Μαυρογένης ἦσαν συνδεδεμένοι πρὸς ἀλλήλους διὰ στενῆς φιλίας...» (Λεγκράν δ.π., σελ. 673 — 9).

Σύμφωνα μὲ τὰ παραπάνω περιληπτικὰ ἀναφερόμενα πορίσματα τῆς Ἀυστριακῆς ἀνακρίσεως, ὁ Ρήγας εἶχε καταστήσῃ ἀπὸ τὴν πρώτη στιγμή τὸ Νικολίδην κοινῶν τῶν ἐπαναστατικῶν του σκοπῶν, τοὺς ὁποίους ὑπηρετοῦσαν τὰ γνωστά του δημοσιεύματα καὶ στοὺς ὁποίους συνέβαλε καὶ αὐτὸς μεταφράζοντας «ἐν κεφάλαιον ἐκ τοῦ ἑβδόμου τόμου τοῦ Ἀναχάρσιδος», ὁμολογίες, πού ἐπιβεβαίωσε καὶ ὁ ἴδιος ὁ Ρήγας καὶ πού θεμελιώνουν κατὰ τὸν ἀνακριτὴ τὴν κατηγορία «ὅτι κατ' οὐσίαν εἶναι καὶ αὐτὸς (ὁ Νικολίδης) συνεργὸς του στὴ συνωμοσίᾳ. Ὁμολόγησε ἀκόμα ὁ Νικολίδης, πῶς ἔψαλλε τὸ ἐπαναστατικὸ τραγούδι «Ὡς πότε παλληκάρια,

εὐχαρίστως ἐν συντροφίᾳ μετὰ τοῦ Ρήγα καὶ Μαυρογένη» στὸ σπῖτι τοῦ Θεοχάρη πρῶτα κι ὕστερα τραγούδησε λίγους στίχους τοῦ ἴδιου τραγουδιοῦ καὶ κάποιες στροφές τῆς Μασσαλιώτιδας στὸ σπῖτι τοῦ Ἀργέντη. Ἀκόμα, διὲν εἶχε πλήρη γνώση τῶν ἐπαναστατικῶν σχεδίων τοῦ Ρήγα, πρᾶγμα ποῦ τοῦ ἀποκάλυψε ἐκεῖνος καὶ πὼς ἐπεκρότησε ἔκθυμα τὰ σχέδια αὐτὰ γιὰ τὴν ἀγάπη τῆς σκλαβωμένης πατρίδας του. Ὅτι «ἐπεύθυμῆσεν ἐπανάστασιν ἐν Ἑλλάδι» καὶ διὲν σὲ κύκλο φίλων του στοῦ Ἀργέντη ἐδήλωσε, διὲν ἂν ἤθελε συμβῆ καὶ τι τέτοιο «θὰ ἦτο πρόθυμος τὸ κατ' αὐτὸν νὰ συντελέσῃ εἰς αὐτὴν πάσῃ δυνάμει» καὶ διὲν ἐσκόπευε νὰ ἀναλάβῃ στὴν ἀπελευθερωμένη πατρίδα κάποιον ἔδρα Πανεπιστημιακῆ. Κατέθεσε ἀκόμα ὁ Νικολίδης πὼς, πρὸ ἐνάμισυ ἔτους εἶχε ἀρχίσει τὴν μετάφραση τοῦ «περὶ τῆς τύχης, τῶν προόδων καὶ τῶν ἀτυχιῶν τῶν Ἀρχαίων Ἑλλήνων, ἔργον τοῦ Μαβλῦ (1709 — 1785) μὲ σκοπὸν τὸ φωτισμὸν τῶν νεώτερον, ἐγκατέλειπε ὁμοῦς στὴ μέση τὴν ἐργασία αὐτὴ «ἐνεκα τῶν πολλῶν ἀσχολιῶν τοῦ ἐπαγγέλματός του». Εἶχε δὲ σχεδιάσει καὶ βιβλίον μὲ τὸ ὅποιο ἤθελε νὰ ἀποδείξῃ, πὼς ἡ Ἑλλάδα κατεχόμενη ἀπὸ πνευματικὸν καὶ ἠθικὸν λήθαργον «μόνον διὰ τῆς ἰσχυρᾶς χειρὸς γειτόνος τινος δυνάμεως θὰ ἠδύνατο νὰ ἐξαχθῆ ἐκ τῆς δουλικῆς αὐτῆς καταστάσεως». Σχετικὰ μὲ τὴν γνωστὴν ἐπαναστατικὴν προκήρυξιν τοῦ Ρήγα (μὲ αὐτὴν ἄρχισε τὸ Μανιφέστο του), ὁ Νικολίδης ἐδήλωσε, πὼς δὲ γνώριζε τὸ συντάχτην ἰης, ἕνα ἀντίτυπὸν τῆς τοῦ ἔδωκε ὁ Ἀρχηγός, αὐτὸς δὲ τὸ ἀνακοίνωσε στὸ συνάδελφόν του Γεώργιον Ἐμμανουὴλ καὶ κατόπι τὸ δώρησε σὲ κάποιον ὁμογενῆ Ἀλέξη⁽⁶⁾, προϋστάμενον στὸ ἐμπορικὸν κατάστημα τοῦ Γιαννιώτη μεγαλεμπόρου Σταύρου Ἰωάννου, ἀρνήθηκε ὁμοῦς διὲν ἐπεδοκίμασε τὸ περιεχόμενό τῆς. Ἄς σημειωθῆ πὼς οἱ πῦθ πάντων ὁμολογίες δὲν κρίθησαν εἰλικρινεῖς. Ὁμολόγησε ἀκόμα ὁ ἠρωᾶς μας, διὲν συχνὰ κατὰ τὸ περασμένον καλοκαίρι (1797) σὲ κύκλον φίλων του, πάλιν στοῦ Ἀργέντη «ἔκαμε λόγον περὶ τῶν γαλλικῶν θεσμῶν καὶ ὑπεραπολογήθη τοῦ σημερινοῦ αὐτῶν (τῶν Γάλλων) πολιτεύματος» ἐπειδὴ εἶχε πολλὰ τὰ κοινὰ «πρὸς τὸ παλαιὸν (Δημοκρατικὸν) πολίτευμα τῆς Ἑλλάδος». Σὲ ἐπιβαρυντικὰς δὲ γιὰ τὸ ἄτομό του καταθέσεις τοῦ Ἀργέντη, Μασούτη καὶ Πέτροβιτς κατὰ τὶς ὁποῖες γενομένης περὶ Γαλλίας συζήτησης ἀποκάλεσε «τοὺς μονάρχας τυράννους» «ἐνῶ ἐν Γαλλίᾳ κρατεῖ δικαιοσύνη», ἀπάντησε πὼς πρᾶγματι εἶπε τοὺς Τούρκους τυράννους, ἐπειδὴ σὰν τέτοιοι ἀναγνωρίζονται ἀπὸ ὅλους τοὺς Ἕλληνας, καθὼς καὶ τοὺς ἠγεμόνες τῆς Μολδοβλαχίας «οἵτινες ὡς οἱ Τούρκοι ἀνευθύνως πιέζουσι τὸν λαόν». Τέλος, ἡ ἀνάκρισις βασιζόμενη σὲ κατάθεση τῶν Ἀργέντη καὶ Μασούτη καὶ κυρίως σὲ ἐπιστολὴν τοῦ Μαυρογένη ἀπὸ τὶς Βρυξέλλες πρὸς τὸν Ἀργέντη, ὅπου ἀναφέρονταν καὶ τὸ ὄνομα τοῦ Νικολίδη, διατυπώνει τὴν ὑπόψιν «διὲν ὁ Νικολίδης παρὰ τὴν ἴδιαν αὐτοῦ ἀρνήσιν πρέπει νὰ εἶχε πλήρη γνώσιν τῆς προθέσεως τοῦ Μαυρογένη καὶ τοῦ ἐπὶ τούτῳ τῷ σκοπῷ (τῆς συνεννόησης δηλ. μὲ τοὺς Γάλλους) ἐπιχειρηθέντος ταξιδίου αὐτοῦ εἰς Παρισίους» ἐπειδὴ ἀποδεδειγμένα ὁ Νικολίδης καὶ Μαυρογένης «ἦσαν συνδεδεμένοι πρὸς ἀλλήλους διὰ στενῆς φιλίας».

Ἐπὶ ὕστερα ἀπὸ τὴν παραπάνω, σὲ γενικὰς γραμμὰς, ἐκθεση τῶν οὐσιωδῶν ὁμολογιῶν τοῦ Νικολίδη καὶ τὶς σχετικὰς πᾶντων σ' αὐτὰς παρατηρήσεις μας, θὰ πρέπει νὰ σαφηνίσουμε κάποιον σημείον τους τὰ ὁποῖα ὁ ἴδιος ἀπὸ σκοπιμότητα συνωμοτικὴ ἀπέφυγε συστηματικὰ καὶ παρὰ τὴν ἐπίμονον προσπάθειαν τῶν ἀνακριτῶν του νὰ διευκρινίσῃ ἢ ἐπιβεβαιώσῃ, καθὼς καὶ τὴν ἀπέναντί του στάση κάποιων συγκατηγορουμένων καὶ θεωρούμενων φίλων του. Κι ὅλα αὐτὰ γιὰ νὰ ἀποδειχθῆ, πὼς ὁ Νικολίδης ὑπῆρξε πρᾶγματι «ἡ δεξιὰ χεὶρ τοῦ Ρήγα» καὶ μορφὴ ἀγωνιστικὴ καὶ πατριωτικὴ ἀπαράμιλλη. Καὶ πρῶτα, πέρα ἀπὸ τὴν οὐσιαστικὴν συμβολὴν του στὴν ἔκδοσιν τοῦ Ἀνάχαρση, ὁ Νικολίδης εἶχε ἀρχίσει, καθὼς ὁ ἴδιος κατέθεσε, μετάφρασιν τὴν Ἑλληνικὴν τοῦ γνωστοῦ ἐκεῖνου ἔργου τοῦ Μαβλῦ πρὸ ἐνάμισυ ἔτους, λέει, καὶ πιθανώτα μὲ προτροπὴν τοῦ Ρήγα, ποῦ τότε περίπου

(ἀρχές Αύγουστου 1796) είχε ἔρθει ἀπὸ τὴ Βλαχιά στὴ Βιέννη. Τὴν προσπάθειά του ὁμως αὐτὴ τὴν ἄφησε στὴ μέση ὄχι «ἐνεκα τῶν πολλῶν ἀσχολιῶν τοῦ ἐπαγγέλματός του» καθὼς ἐδήλωσε στὸν ἀνακριτὴ, ἀλλὰ ἀπὸ ἀλλαγὴ τακτικῆς τῆς Ἐταιρείας, ποὺ ἀπὸ τὰ μέσα τοῦ 1797 (διὰ τὸν οἱ Γάλλοι, μετὰ τὶς λαμπρὲς κατὰ τῶν Αὐστριακῶν στὴν Ἰταλία νίκες τους, πατοῦν πόδι στὰ Ἐφτάνησα) ἀφήνει τὴν ἐθνοδιαφωτιστικὴ τῆς μὲ βιβλία προσπάθεια καὶ θέτει μπροστὰ -μπροστὰ ὑπὸ τὴν πίεση τῶν γεγονότων καὶ σὲ πρῶτο πλάνο τὸ ἐθνεγερτικὸ τῆς ἔργο. Σὲ ἐπιστολὴ τοῦ τῆς ἐποχῆς αὐτῆς (5—8—1797) πρὸς τὸν Ἀντώνη Κορωνοῦ τῆς Τεργέστης, ὁ Ρήγας γράφει χαρακτηριστικὰ: «Ἀπὸ Βουκουρέστι μὲ γράφουν οἱ φίλοι μας Θεσσαλοί, Ἡπειρώταις καὶ Ἀθηναῖοι βρυχῶνται ὡσὰν λιοντάρια! μὲ λέγουν διὸ δὲν εἶναι πλέον καιρὸς διὰ βιβλία, ἀλλὰ πρέπει νὰ πλεύσω εἰς τὴν πατρίδα καὶ νὰ γράψω εἰς αὐτοὺς τὴν ὥραν τῆς ἀναχωρήσεώς μου ἐπειδὴ καὶ αὐτοὶ μεσεύουν ὀγλήγορα εἰς τὸν τόπον τους...» (Βρανούση δ.π., σελ. 87). Δὲν ἦταν λοιπὸν καιρὸς διὰ βιβλία ἀλλὰ γιὰ δράση ἐπαναστατικὴ ἄμεση, γι αὐτὸ καὶ ἐγκατέλειψε (ὁ Νικολίδης) μισοτελειωμένο τὸν Μαβλύ. Γιὰ νὰ δικαιολογήσῃ δὲ τὴ νέα τακτικὴ, τοὺς νέους ἐπιδιωκόμενους σκοποὺς τῆς ὀργάνωσης καὶ νὰ προπαρασκευάσῃ κατὰ κάποιον τρόπο τὰ πνεύματα, καταπιάστηκε, αὐτὸς ὁ χωρὶς ἀμφιβολία θεωρητικὸς τῆς, μὲ τὴ σύνταξη βιβλίου μὲ τὸ ὁποῖο θὰ ὑποστήριζε — πόση πλάνη! — διὸ ἡ Ἑλλάδα μόνο μὲ ἐξωτερικὴ βοήθεια (ἐννοοῦσε τῆς Γαλλίας) θὰ μπορούσε νὰ ἐλευθερωθῆ. Ἡ μετάφραση τοῦ Μαβλύ καὶ τὸ σχέδιο αὐτοῦ τοῦ βιβλίου ἐδήλωσε στὸν ἀνακριτὴ ὅτι βρίσκονται ἀνάμεσα στὰ κατασχεθέντα χαρτιά του, ὅπου καθὼς ἀναίρεται τοῦλάχιστον «οὔτε ἡ μετάφρασις αὕτη οὔτε τὸ σχέδιον εὐρέθησαν μεταξὺ τῶν ἐγγράφων του». Ἄς ἐλπίσουμε διὸ κάποτε τὰ ἔγγραφα αὐτὰ τοῦ Νικολίδη, ἂν ἐξακολουθοῦν νὰ λανθάνουν κάπου στὰ Αὐστριακὰ Ἀρχεῖα, θαρροῦνε σὲ φῶς, ὅποτε πολλὰ θὰ μάθουμε καὶ γι αὐτὸν καὶ γιὰ τὴ ρηγικὴ πατριωτικὴ κίνηση ἴσως, τῆς ὁποίας ἦταν ὁ Νικολίδης βασικὸ στέλεχος καὶ θῦμα.

Ἀπὸ τοὺς συλληφθέντες τὴ νύχτα τῆς 24 Δεκεμβρίου μαζί μὲ τὸ Νικολίδη στὴ Βιέννη πέντε ἄλλους πατριῶτες, ἐκεῖνος ποὺ δὲν εἰτήρησε τὴ δέουσα κατὰ τὴν ἀνάκριση στάση ἀλλὰ κατηγορήθηκε καὶ τὸν προϋστάμενό του Ἀργέντη (ἴσως γιὰ τὸ τότε σύγκαιρα τὸν εἶχε ἀπολύσει ἀπὸ τὴν ἐπιχειρήσῃ του καὶ τὸν ἀντικατάστησε μὲ τὸν Καστοριανὸ Παναγιώτη Ἐμμανουήλ, συμμάχουρά του κατόπι) καὶ τὸ δικό μας Νικολίδη, ὑπῆρξε ὁ Λαρσινὸς Ἀνδρέας Μασούτης (Μακότης καὶ Μαγιώτης ἀλλοῦ). «Σχετικῶς μὲ τὴν τωρινὴν περίπτωσιν, ἀναφέρει σχετικὸ ἔγγραφο τῆς 26/12/1797, ὑπογραφόμενο ἀπὸ τὸν Αὐστριακὸ Ὑπουργὸ τῶν Ἐσωτερικῶν καὶ τῆς Ἀστυνομίας κόμητα φὸν Πέργκεν, ὁ Νικολίδης κατηγορήθη ἀπὸ τὸν Ἀνδρέαν Μαγιώτην (ποὺ ἦταν φαίνεται λαλίστατος κατὰ τὴν ἀνάκριση), ὄχι μόνον διὸ ἔκαμε τὰς διορθώσεις εἰς τὴν μετάφρασιν τοῦ Ἀναχάρσιδος, ἀλλὰ καὶ προσέτι διὸ παρευρέθη πολλὰς φορὰς κατὰ τὴν Ἀνάγνωσιν ὑπὸ τοῦ Ἀργέντη τῆς ἑλληνικῆς προκηρύξεως, διὸ ἦτο ἔμπιστος φίλος τοῦ Ρήγα καὶ διὸ ἀκόμη ἐπεκρότησε τελείως τὴν ἐπιλήσιμον προκήρυξιν...» (Ἀμάντου δ.π., σελ. 21).

Ἔτσι, «ὁ εὐπαρησίαστος, σύμφωνα μὲ ἄλλο ἔγγραφο, μάρτυς Μακότης, μετὰ τὸ πέρας τῆς ἀνακρίσεως αὐτοῦ, ἐξ ἧς πολλὰ ἐξήχθησαν, ἀπεφυλακίσθη ὑπὸ τῆς ἀνακριτικῆς Ἀρχῆς τὴν 10/28 Δεκεμβρίου...» (Λεγκρ. δ.π., σελ. 661). Ἡ ἐπιλήσιμη πὶδ πάνω προκήρυξις, μὲ τῆς ὁποίας τὸ περιεχόμενο συντάχθηκε ἀνεπιφύλακτα ὁ Νικολίδης κατὰ τὶς συχνὰς σὲ κύκλους τῶν μυημένων πατριωτῶν ἀναγνώσεις τῆς καὶ στῆς ὁποίας τὴ σύνταξη ἀσφαλῶς σὰν ἔμπιστος τοῦ Ρήγα συνήργησε, ἀρχίζε μὲ τὸ συγκινητικὸ τῆς κοσμογονίας τοῦ 1789 σύνθημα: Ἐλευθερία—Ἰσότης—Ἀδελφότης «ἐν ἧ καθόλως γαλλικὸν τρόπον προσβάλλονται οἱ μονάρχαι, ἐξαίρονται τὰ δικαιώματα τοῦ ἀνθρώπου καὶ τὸ δημοκρατικὸν πολιτεῦμα καὶ περιέχονται ὕμνοι ἐλευθερίας καὶ ἄλλαι τοιαῦται εἰς ἐξερθερισμὸν τῶν

φρονημάτων και θέρμανσιν τῶν κεφαλῶν ἀποβλέπουσαι ρησικοπίαι...» (Λεγκρ. δ.π., σελ. 605), χαρακτηρίστηκε δὲ ὡς ἔκκλησις ἀποβλέπουσα εἰς ἐλευθερίαν, ἰσότητα καὶ ἀντιμοναρχικὸν πολίτευμα...». Τὴν ἀκολουθοῦσε τὸ ἐπίσης βαθεῖα ἀπὸ τὴς γαλλικῆς ιδέης διαποτισμένο σύνταγμα τοῦ νέου πολιτεύματος μὲ καθαρὰ διαφαινόμενη σ' αὐτὴ τὴ συμβολὴ τοῦ Νικολίδη καὶ τελείωνε τὸ ἔντυπο (ἓνα πυκνοτυπωμένο τετρασέλιδο) μὲ τὸ ἀθάνατο Θούριο (Κοίτα καὶ Βρανούση δ.π., σελ. 94—7, 307—388). «Χιλιάδες τινὲς ἀντιτύπων» τῆς ἐπαναστατικῆς αὐτῆς προκήρυξης μὲ τὸ ἔθνεγερικὸ περιεχόμενο, ποὺ οἱ συνωμότες δὲ χόρταιναν νὰ τὴ διαβάξουν στὶς μυστικῆς τους συγκεντρώσεις, περιεῖχαν τὰ κατασχεθέντα καὶ γιὰ τὴν Ἑλλάδα προοριζόμενα κιβώτια τῆς Τεργέστης.

Ἀξίζει, παρὰ τὴς κάποιες σημειωθείσες μικρῆς ἢ μεγάλης ἀδυναμίας τῶν συνεταίρων του, νὰ ὑπογραμμίσουμε ἐδῶ τὴν ἐξόχως ἀξιοπρεπῆ, ἀψογῆ, γενναία καὶ γνήσια συνωμοτικὴ στάση τοῦ Νικολίδη στὴ διάρκεια τῶν μακρῶν καὶ βασιανιστικῶν ἀνακρίσεων, ποὺ τὴς ὑπέμεινε σύμφωνα μὲ ὁμολογία τῶν ἰδίων τῶν ἀνακριτῶν του «χωρὶς νὰ ἀναφέρῃ ὄνομά τι», καὶ ὅπου τοῦ δόθηκε ἡ εὐκαιρία νὰ διατρανώσῃ ἀφοβα τὴ βαθεῖα γιὰ τὴν τυραννόμενη πατρίδα ἀγάπη του, τὸ ἄσβεστο γιὰ τοὺς τυράννους τῆς μίσος καὶ τὴν ἀμετακίνητη πίστη στὶς ιδέες τῆς Ἐλευθερίας, Δικαιοσύνης καὶ Δημοκρατίας, ποὺ διακήρυχνε ἡ Γαλλικὴ Ἐπανάσταση.

Δὲν θὰ πρέπει, στὴ συνέχεια τῶν σκέψεών μας, νὰ μὴν ποῦμε ὀλίγα καὶ γιὰ κείνον τὸν Μαυρογένη «ἐξάδελφον τοῦ ποτὲ ὁμωνύμου ἐν Βλαχίᾳ ἡγεμόνος», τὸ σχετικὸ μὲ τὴν παρασκευαζόμενη ἀπὸ τὸ Ρῆγα ἐξέγερση ταξίδι του στὸ Παρίσι καὶ τὴς μὲ τὸ Νικολίδη μας ἰδιαίτερα σχέσεις του, μὲ τὸν ὁποῖον «καθ' ὅσον ἐκ τῆς ἀνακρίσεως ἀπεδείχθη... ἦσαν συνδεδεμένοι πρὸς ἀλλήλους διὰ στενῆς φιλίας...». Ὁ Ἰωάννης Μαυρογένης, γνωστὸς καὶ στὸν πρωτομάρτυρα ἀπὸ τὸ Βυκουρέστι ἀκόμα, δταν αὐτὸς ὁ τελευταῖος ὑπηρετοῦσε σὰν γραμματικὸς κοντὰ στὸ συγγενῆ του ἡγεμόνα Νικ. Μαυρογένη, ἐγκαθίσταται μετὰ τὸ 1790 στὴ Βιέννη σὰν ἔμπορος καὶ ἔρχεται σὲ ἄμεση ἐπαφὴ μὲ τοὺς ἐκεῖ πατριωτικοὺς κύκλους. Ἀπὸ τότε πιθανώτατα χρονολογεῖται καὶ ἡ μὲ τὸν Ἀργέντη καὶ τὸ Νικολίδη ἰδιαίτερα γνωριμία του καὶ ἡ συγκαταρτίθμησή του μετὰ τῶν ὀλίγων ἀνθρώπων τοῦ περιβάλλοντος τοῦ Ρῆγα στὴν ἴδια πόλη. Ὁ Μαυρογένης, ποὺ κατὰ κατάθεση τοῦ Ἀργέντη, ἐνδιαφέρονταν «μεγάλως ὑπὲρ τῆς ἀπελευθερώσεως τῆς Ἑλλάδος», εἶχε συζητήσει μαζί του καὶ μὲ τὸ Νικολίδη βέβαια, μετάβασή του στὸ Παρίσι μὲ τὴν εὐκαιρία ἐπίσκεψής του στὴν κατὰ τὸ μῆνα Σεπτέμβρη τελούμενη στὴ Φραγκφοῦρτη πανήγυρη «ἐπὶ τῷ σκοπῷ νὰ παρασκευάσῃ παρὰ τῷ Διευθυντηρίῳ τὰ κατὰ τὴν ἐν Ἑλλάδι ἐγκαθιδρυσιν δημοκρατικῆς κυβερνήσεως» (Λεγκρ. δ.π., σελ. 605).

Πράγματι στὶς 5/9/1797, φεύγει ἀπὸ τὴ Βιέννη πρὸς τὴν κατεύθυνση αὐτὴ καὶ ἡ ἦταν ἐπίσημος ἀπεσταλμένος τῆς ὁργάνωσης, ἡ ἀπὸ δική του πρωτοβουλία γιὰ κάποιες ἴσως δυσοίωνες προβλέψεις του, ἐπεχείρησε τὸ ταξίδι αὐτό, δὲν φαίνεται νὰ τὸ ἀνέλαβε μὲ τὸν προσήκοντα ζῆλο καὶ ἐνθουσιασμὸ ὁ πονηρὸς Φαναριώτης. Γιατὶ μετὰ δυὸ ὀλόκληρους μῆνες ἀπὸ τὴν ἀναχώρησή του βρῖσκεται στὶς Βρυξέλλες, ἀπ' ὅπου γράφει στὸν Ἀργέντη, δικαιολογούμενος ἴσως γιὰ τὴν καθυστέρησή του, γράμμα (8/11/1797), ποὺ θὰ κινήσει ἀργότερα τὴς ὑποψίες τῆς Αὐστριακῆς ἀνάκρισης, «ὅτι ὁ Νικολίδης—ἀναφέρονταν καθὼς εἶδαμε καὶ ἰδνομά του σ' αὐτὸ—παρὰ τὴν ἰδίαν αὐτοῦ ἄρνησιν, πρέπει νὰ εἶχε πλήρη γνῶσιν τῆς προθέσεως τοῦ Μαυρογένη καὶ τοῦ ἐπὶ τούτῳ τῷ σκοπῷ ἐπιχειρηθέντος ταξιδίου αὐτοῦ εἰς Παρισίους», μὲ ἀποτέλεσμα δηλ. νὰ ἐπιβαρύνῃ τὴ θέση τους καὶ ὅπου τὸν πληροφορεῖ (τὸν Ἀργέντη) μάλιστα πῶς: «Στὸ διάστημα ποὺ εἶμαι ἐδῶ ἔβαλα ἐμπρὸς δι' ἐνὸς φίλου τὸ σχέδιό μου. Εἶθε νὰ ἔχῃ τὴν ἐπιτυχίαν

πού εὐχόμεθα ὄλοι!». Καὶ τὸν παρακαλεῖ τέλος νὰ χαιρετήσῃ ἀπὸ μέρους τοῦ «τοὺς φίλους μας καὶ ξεχωριστὰ τὸν Δημήτρη», πού δὲν εἶναι ἄλλος, καθὼς καὶ ὁ Ἀργέντης μπροστὰ στὸν Ἀνακριτὴ τὸ βεβαίωσε, ἀπὸ τὸ δικό μας Νικολίδη. (Δὲς καὶ Θεσσ. Χρον. Τόμ. ΣΤ', 1955, σελ. 47).

Κάποτε βέβαια ἔφθασε στὸ Παρίσι ὁ Μαυρογένης καὶ ἔκανε γνωστὴ τὴν ἐκεῖ παρουσία τοῦ σὰν σύντροφος τοῦ Ρήγα, ἐπειδὴ τὸν ἀναφέρουν σὰν τέτοιον οἱ ἔφημερίδες τῆς ἐποχῆς, ἀλλὰ μόλις πληροφορηθῆκε τὴ σύλληψη τῶν φίλων τοῦ στὴ Βιέννη, ἄλλαξε ὁλότελα ταχτική, λησμόνησε τοὺς ὄρκους φιλίας καὶ ἀφοσίωσης στὶς ἰδέες τους(7), καὶ τὸ χειρότερο, λίγο ἀργότερα, μετὰ τὴν ἐκτέλεσή τους καὶ ἐνῶ ἄχνιζε ἀκόμα τὸ αἷμα τους, δὲν ἐδίστασε νὰ ἀσελήσῃ, ὁ ἀνάξιος, στὴ μνήμη τους, ὑβρίζοντας καὶ ἀναθεματίζοντάς τους πρὸς κάθε κατεύθυνση(8). Ὑστερα ἀπ' αὐτὴ τὴ διαγωγή του δὲ δυσκολεύτηκε νὰ ἐπιστρέψῃ, καὶ σύντομα μάλιστα, στὴ Βιέννη, ὅπου τὸν βρίσκουμε ἀργότερα (1809) οὔτε πολὺ οὔτε λίγο «Ἐπίτροπον παρὰ τῆ Καισαροβασιλικῆ Αὐλῆς τῆς Εὐεργετίδος τῶν Ὀθωμανῶν Βασιλείας» δηλ. πρεσβευτὴ τῆς Ὑψηλῆς Πόρτας σ' αὐτὴν τὴν πόλη!... (πρβλ. καὶ Βρανούση δ.π. σελ. 91—92, Λεγκρ. 671 Ἀμάντ. 29, 33, 161) (8^α).

4. Παράδοση στοὺς Τούρκους καὶ Θάνατος

Καὶ τώρα ἂς παρακολουθήσουμε γοργὰ καὶ τὴν τελευταία πράξη τοῦ συγκλονιστικοῦ δράματος, πού παίχτηκε ἀνάμεσα Τεργέστης — Βελιγραδίου ἀπὸ 19/12/1797 ἢ τίς 24/6/1798 μὲ κύριο πρωταγωνιστὴ τίς Αὐστριακὲς Ἀρχὲς καὶ θύματα «τὸν φιλελληνομανῆ καὶ παμμακάριστο Ρήγα τὸ Θεσσαλὸ ἐκεῖνο» «ὑψηπετῆ ἀετὸ τῆς Ἑλλην. φιλοπατρίας» καὶ τοὺς ἑπτὰ συντρόφους του. (Ἀργέντη, Νικολίδη, Κορωνιό, Παναγ. καὶ Ἰω. Ἐμμανουήλ, Τουρούντζα καὶ Καραντζᾶ). Ὑστερα ἀπὸ τετράμηνη περίπου κράτηση τῶν Ἑλλήνων πατριωτῶν σὴτ Βιέννη(9); ἢ Αὐστριακὴ κυβέρνησις, πού ἀπὸ τὴν πρώτη στιγμή τῆς σύλληψής τους δὲν παρέλειπε νὰ ἐνημερώνῃ «ἀνευ ὄκνου» γιὰ τὰ καθέκαστα τὴ γειτονικὴ καὶ φίλη Τουρκία «ἐπειδὴ, καθὼς τονίζεται (Λεγκρ. δ.π. σελ. 617) ἡ αὐτοκρατορικὴ αὐλὴ πάντοτε ἰδιαζόντως ἐπιδοκιμάζει καὶ ἀπεχθάνεται πᾶν ὅτι ἀναφέρεται εἰς στασιαστικὰς μηχανορραφίας καὶ σχέδια κυβερνητικῶν ἀνατροπῶν ἐν κράτει γειτονικῶ καὶ φίλῳ...», ἀποφάσισε τὴν παράδοσή τους σ' αὐτὴ(9^α). Δὲν παραλείπει νὰ σημειώσῃ, πὼς στὸ διάστημα αὐτὸ ἔγιναν οἱ κρατούμενοι ἀντικείμενο ἄθλιων μεταξὺ τῶν δύο τυραννικῶν κυβερνήσεων παζαρεμάτων γιὰ κάπως ἀνάλογη ἀντιπαροχὴ τῆς μιᾶς πρὸς τὴν ἄλλη(10). Στις 27 λοιπὸν Ἀπρίλη 1798 ἡ θλιβερὴ συνοδεία, ὑπὸ ἰσχυρότατη φρουρῆσι, ξεκινάει ἀπὸ τὴ Βιέννη μὲ κατεύθυνση τὸ Βελιγράδι, ὅπου κατὰ τὴ συμφωνία θὰ ἐγίνονταν ἡ παράδοση. Στις 3 Μαΐου μετὰ σκληρὴ πολυήμερη ὁδοιπορία ἔφθασαν στὸ παραδουνάβιο Σεμλίνο, πόλη Σερβικὴ.

«Εἶδαμε ἐνταῦθα διερχομένους, γράφει σύγκαιρη ἀπὸ τὴν πόλη αὐτὴ ἀνταπόκριση πρὸς τὸν Παρισινὸ Μηνύτορα, ὅτι ὁ Ἕλληνας συλληφθέντας ἐν Βιέννη ὡς αὐτουργοὺς ἐπαναστατικῶν προκηρύξεων καὶ παραδοθέντας εἰς τὴν Τουρκίαν ὡς ὑπηκόους αὐτῆς ἦσαν δεδεμένοι ἀνὰ δύο συνόδευον δὲ αὐτοὺς εἰκοσιτέσσερες στρατιῶται, δύο δεκανεῖς, εἰς ἀνώτερος ἀξιωματικὸς καὶ εἰς πολιτικὸς ὑπάλληλος...» (Γούδο Παρ. Βίος Β' σελ. 143—4).

Ἀπὸ Σεμλίνο μὲ ποταμόπλοιο ἔφθασαν στὶς 9 Μαΐου στὸ Βελιγράδι, ὅπου καὶ παρεδόθησαν «κατ' ἄνδρα» στὸν ἐκεῖ Τοῦρκο διοικητῆ (Καϊμακάμη) γιὰ νὰ ἐγκλεισθοῦν δεμένοι χειροπόδαρα μὲ βαρεῖα σίδερα στὸν ὑγρὸ καὶ σκοτεινὸ πύργο Neboisa παρὰ τὸν Δούναβη. Σαράντα μέρες ἔμειναν ἐκεῖ οἱ ὅκτω πρωτομάρτυρες καὶ ὑπόφεραν ἀγόγγυστα τὸ ψυχικὸ μαρτύριο τοῦ μελλοθανάτου καὶ τὰ φοιχτὰ βασανιστήρια τῶν ἀγρίων δημίων τους καὶ στὶς 24 Ἰουνίου νύχτα «καὶ ἐν μεγίστη

μυστικότητι» διατάχθηκε ὁ στραγγαλισμὸς καὶ τὸ πέταμα τῶν πτωμάτων τους στὸ ποτάμι⁽¹¹⁾. «Μετὰ δὲ τὴν τέλεσιν τῆς πράξεως, κατὰ σύγκαιρον (28/6/1798) ἀπὸ Σεμλίνο ἀναφορὰ Αὐστριακοῦ ἀξιωματικοῦ, ὁ Καϊμακάμης ἐνήργησε νὰ διαδοθῆ, ὅτι εἶχον ἀποδράσει ἅπαντες ἐκ τῆς φυλακῆς καὶ δὴ ἔστειλεν ἄνδρας πρὸς δῆθεν καταδίωξιν αὐτῶν κατὰ τὰς λεωφόρους... (Λεγκρ. 759).

Ἔτσι ἐχάθησαν στὴν ἀκμὴ τῆς νιότης τους οἱ ὀχτὼ Πρωτομάρτυρες τῆς Ἐλευθερίας, μόνον γιὰτὶ «ἐζήτουν ἡσύχως τὰ ἀρμόδια μέσα τοῦ νὰ φωτίσωσι καὶ ἀπὸ τὸν ζυγὸν τῆς δουλείας νὰ ἐλευθερώσωσι τοὺς ἰδίους ὁμογενεῖς» θύματα ἀθῶα τῆς πολιτικῆς σκοπιμότητος καὶ τῶν ἀνόμων συμφερόντων τῶν μεγάλων τῆς ἐποχῆς. Τὸ Ἔθνος καὶ ἡ φωτισμένη ἡγεσία του ἐθροήνησε τότες τὸν ἀδικοχαμὸ τῶν ἀγίων αὐτῶν τῆς ἀπελευθερωτικῆς ἰδέας, τοὺς ὕψωσε ὄλους σύμβολα φωτεινὰ καὶ λάβαρα ἱερὰ ἀνελέτητος πάλης του κατὰ τῆς τυραννίας⁽¹²⁾. Ἀπὸ δὲ τοὺς ξένους, ποὺ συγκίνησε ἡ θυσία τους, ὁ Γερμανὸς καθηγητῆς Θείσσιος διαπρεπῆς φιλέλληνας τοὺς ἀφιέρωσε αὐτὸ τὸ ἐπίγραμμα :

«Οὔτοι ἐλευθερίαν θηρώμενοι ἀγλαόμορφον
εὐρον ἐνὶ ξυλόχοις Ὀκρυόεντα μόρον
χαίρετε θηρευταὶ κοιμώμενοι ἐσόκεν ἡὼς
ἔλθη ἀπ' Ὀλυμπον λαμπάδ' ἀνισχυμένη.
Καὶ τότε ἔγειρόμενοι πολίω βρόμῳ ὄρνυμενάων
δαίμονες εἰς ἄγραν σπεύδειτ' ἀλεξίκακον».

(Γούδα δ.π. 161)

Ἄλλὰ καὶ ἡ ἀπελευθερωμένη Πατρίδα ἀργότερα καὶ οἱ μικρότερες Πατρίδες τῶν Πρωτομαρτύρων, περήφανες γι αὐτούς, ἐφρόντισαν κατὰ τὸ ἐπισημότερο τρόπο νὰ ἐκφράσουν τὴν ὀφειλόμενη πρὸς αὐτοὺς εὐγνωμοσύνη καὶ ἀποθανατίσουν ὀπωσδήποτε τὴ μνήμη τους. Μόνον τοῦ Νικολίδη ἡ ἰδιαιτέρα πατρίδα τὰ Γιάννινα ἢ ἡ Ζίτσα, ποὺ τόσο ἐπίμονα τὸν διεκδικεῖ⁽¹⁴⁾, δὲν ἔπραξαν ἀκόμα τὸ πρὸς αὐτὸν χρέος τους. Στὰ Γιάννινα μάλιστα καθὼς ὑπεύθυνα μὲ βεβαίωσαν οὔτε ἓνα δρομάκι δὲν φέρει τὸ ὄνομά του...⁽¹³⁾.

Ὁ Δημήτριος Νικολίδης, ἡ πιὸ ἴσως ὠραία ἀγωνιστικὴ καὶ δημοκρατικὴ μορφή «ποὺ ἔχει ποτὲ στὸν τόπο αὐτὸν ἀνθοβολήσει», θεωρητικὸς τῆς ἐθνεγερετικῆς κίνησης τοῦ Ρήγα, στενὸς φίλος καὶ συναθλητῆς του, πρῶτο δὲ συνειδητὸ θῦμα τῆς Ἠλείρου μας στὸ βωμὸ τῆς Ἐλευθερίας τῆς Ἐθνικῆς, θὰ πρέπει ἐπ' ἀξία καὶ σύντομα νὰ τιμηθῆ. Ἡ μνήμη του λευκὴ, ἀπέριττη, ἐπιβλητικὴ, σὲ θέση περιόπτη στημένη, θὰ ζεσταίνει τὰ στήθια τῶν νέων μας καὶ θὰ κινή τις καρδιές τους σ' ἀγῶνες εὐγενεῖς γιὰ τὴν τιμὴ καὶ τὴν εὐημερία τῆς Πατρίδας.

1. Ὁ Ν. Βέης (Ν. Ε. 1941, σελ. 653) παραθέτων τὸ σὲ συνέχεια σχετικὸ μὲ τὸ Ρήγα καὶ τοὺς συντρόφους του χωρὶς ἀπὸ τὴ Χρονολογία Ἱστορικῆ τοῦ Θεσσαλονικιοῦ Κυριακοῦ Μελιρρῦτου (ἐκδ. 1836 Ὀδησός): «1797 Ρήγας Βελεστινλῆς ἐν Βιέννῃ ὁ καὶ συγγραφεὺς, Νικολαΐδης ἰατρός, Ἀντώνιος Κορωνιὸς Χίος ὁ μεταφράσας τὴν Γαλλатиὰν τοῦ Φλωριανοῦ. Εὐστράτιος Ἀργέντης Χίος ἔμπορος, Ἀναστάσιος Τουρουντζίας Κοζιανίτης, οἱ Σιατιστεῖς Παναγιώτης καὶ ὁ πάντη ἀμέτοχος ἀδελφὸς αὐτοῦ Ἰωάννης ὁ συγγραφεὺς τῆς Ἀριθμητικῆς καὶ Ἰωάννης Καρατζᾶς Κύπριος, ἀπατηθέντες παρὰ τοῦ ἐν Βιέννῃ Ἀγαρινοῦ πρεσβευτοῦ τῆς Πόρτας ὡς κατ' αὐτῆς συνωμῶται Ὀθωμανοὶ ὑπήκοι ἐκδίδονται αὐτῷ παρὰ τῆς Αὐστρίας...» σαφηνίζει ὅτι «ὁ ἰατρός συνεργάτης καὶ συμμάχτος τοῦ Ρήγα ἐκαλεῖτο Δημήτριος Νικολίδης (οὐχὶ Νικολαΐδης) ἄλλως δὲ καὶ Ζιτσαΐος, καθ' ὅσον κατήγετο ἐκ Ζίτσης τῆς Ἠλείρου» μετὰ δὲ τοὺς σχετικoὺς ἀφθόνους ὑπομνηματισμοὺς καὶ παραπομπὰς σὲ γνωστὰς πηγὰς σημειώνει: «Θέλομεν ἄλλοτε διεξοδικώτερον πραγματευθῆ περὶ τοῦ Δημ. Νικολίδη, εἰς τὸν ὁποῖον ὁ φίλος γυμνασιάρχης Γ. Στεργίου ἔχει ἀφιέρωσει εἰδικὴν μονογραφίαν, προσεχῶς ἐκδοθησομένην». Ἄλλ'

ούτε, καθ' ὅσο γνωρίζω, ὁ αείμνηστος καθηγητὴς πραγματοποίησε τὴν ὑπόθεσίν του, οὔτε ὁ ἐπίσης μακαρίτης Γυμνασιάρχης Στεργίου ἐξέδωκε τὴν πραγματεία του.

2. Σημειώνω, πὼς παρόμοιες ὑπὲρ τοῦ Ρήγα ἐνέργειες, ἀπὸ τὸν Κυρίτη τοῦλάχιστον, ἀποκλείονται, ἐπειδὴ αὐτὸς ἦρθε στὰ Γιάννινα ἕνα ἀκριβῶς χρόνον (1799) μετὰ τὸ μαρτυρικό του θάνατο. Καὶ δὲν ἔχει δίκιο ὁ Βρανούσης (Ψαλίδας 56), πού τὸν φέρει ἐδῶ προτύτερα (Δὲς καὶ Γ. Λαῖου : Οἱ Ἀδελφοὶ Μαρκίδες Πούλιου κ.λ., σελ. 217). Στὸ ἴδιο λάθος περιπίπτει καὶ ὁ καθηγητὴς Δασκαλάκης (Rigas Velestinlis, Paris 1937, σελ. 185) γράφοντας : «D' après Psalidas, ce fut le medecin Cyritzis, échappé de Vienne et réfugié a Jiannina, qui parla d' Ali - Pacha de l' affaire de Rigas et le persuada d' intervenir...». Ἡ πληροφορία δὲ τοῦ Περαιβοῦ ἢ ἀντλημένη ἀπὸ τὸν Ἀσώπιο, ὅτι δηλ. «ὁ Κ. Δούκας ὁ κωφὸς γραμματεὺς τοῦ Ἀλῆ Πασῖα καὶ οὐχὶ ὁ ρηθεὶς Κυρίτης παρεκίνησε τὸν Πασῖα πρὸς τοῦτο...» εἶναι φαίνεται ἡ πιὸ θετικὴ.

2α. Δὲν ἀποκλείω παρὰ ταῦτα, ἢ δῆλωση αὐτῆ τοῦ Νικολίδη νὰ ἦταν σκόπιμη ἀποβλέποντας στὴν προστασία τυχόν εἰς Ζίτσαν συγγενῶν του ἀπὸ κατατρεγμούς τῶν Τούρκων. Ἀλλὰ καὶ συνήθης σὲ πολλοὺς ἐπιφανεῖς Ἡπειρωτὲς τῆς διασπορᾶς τῆς ἐποχῆς τῆς Τουρκοκρατίας (Ἀνθρακίτης, Δούκας, Παλιουρίτης, Ἀσώπιος, Φιλητᾶς κ.ἄ.) οἱ ὁποῖοι παρ' ὅ,τι ἐξακριβωμένα γεννήθηκαν ἢ κατάγονταν ἀπὸ χωριὰ τῶν Γιαννίνων, ἐδήλωναν καὶ ἔγραφαν σὰν τόπο γέννησης ἢ καταγωγῆς τους γιὰ τὴ φήμη τῆς βέβαια καὶ δικῆ τους περηφάνεια τὴν Ἡπειρωτικὴ πρωτεύουσα.

3. Τὴν ἐποχὴ τῶν παιδικῶν καὶ ἐφηβικῶν ἀκόμα χρόνων τοῦ Νικολίδη καὶ μάλιστα ἀνάμεσα στὰ χρόνια 1765—1796, μιὰ μόνο ἀνώτερη Σχολὴ ὑπάρχει στὰ Γιάννινα ἢ Μπαλάνιος, παρέδιδε ὅμως ἀνώτερα μαθήματα μέχρι τοῦ 1780 περίπου σὰν ἰδιωτικὸς διδάσκαλος καὶ ὁ Μετσοβίτης Τρύφων φίλος τοῦ Βούλγαρη καὶ ὁπαδὸς τοῦ συστήματός του ἀντίπαλος δὲ τῆς οἰκογένειας τῶν Μπαλάνων. Τίνος ἀπ' αὐτοὺς τοὺς δυὸ πνευματικὸ ἀνάστημα ὑπῆρξε ὁ Νικολίδης δὲν εἶναι βέβαια γνωστὸ, κλίνω ὅμως πρὸς τὴν ἀποψη, πὼς ἦταν μαθητὴς τοῦ Μπαλάνου ὑπὸ τὸν ὁποῖον ἐθήλασε καὶ ὁ συμπατριώτης, συνομήλικος σχεδὸν καὶ συνάδελφος, στενωτάτος δὲ φίλος του Κυρίτης Πολύζος ἢ Καραγιάννης (Ἀραβ. Λόγιοι 215).

4. Καταχωρῶ ἐδῶ μερικὲς ἀκόμη χρήσιμες γιὰ τὸν Κυρίτη πληροφορίες. Μετὰ τὴν ἐπιστροφή του στὴ Βιέννη ἀπὸ τὴν ἀνά τὴν Εὐρώπῃ σπουδῆς του καὶ τὴν ἐκεῖ ἔλευση τοῦ Ρήγα, ὁ Κυρίτης γνωρίζεται μ' αὐτὸν καὶ γίνεται ἀπὸ τοὺς πλέον δραστήριους καὶ μαχητικὸς ἐταίρους του, παίρνοντας μέρος στὶς μυστικὲς συγκεντρώσεις, κατηχώντας τοὺς ὁμογενεῖς καὶ βοηθώντας τὸν πρωτομάρτυρα στὶς συγγραφικὰς του ἐργασίαις, ἀπὸ μακρὸν δὲ γιὰ ὅλα αὐτὰ «ἦτο γνωστὸς εἰς τὴν Βιενναίαν Ἀστυνομίαν ὡς ἀνὴρ λίαν διαστροφῶν Ἀρχῶν». Ὀλίγο πρὶν ἀνακαλυφθῆ ἢ συνωμοσία τοῦ Ρήγα καὶ περισσότερο γιὰ τοὺς σκοποὺς τῆς, ἐγκαταλείπει αἰφνίδια τὴ Βιέννη καὶ φθάνει στὸ Ἰάσιο (Ἰούλιος 1797), ὅπου διορίζεται γιαντρός τῆς πόλης. Ὁ ἐκεῖ ἡγεμόνας Ἀλέξανδρος Καλλιμάχης, ὅταν πληροφορήθηκε τὴ σύλληψη τοῦ Ρήγα καὶ τῶν συντρόφων του, διέταξε τὴ σύλληψη καὶ φυλάκιση (23/1/1798) τοῦ Κυρίτη ὡς ἐνεχόμενου, κατὰ τὴς πληροφορίες του, στὴν κίνηση αὐτῆ. Φυλακισμένος στὴν πρωτεύουσα τῆς Μολδαβίας παρέμεινε ὁ Κυρίτης τέσσερες μῆνες, ὅποτε μὲ ἐνέργειαις τοῦ ἐξαδέλφου του Ἀνδρ. Παύλου, ἀφέθηκε ἐλεύθερος καὶ ἀποκαταστάθηκε μάλιστα στὴ θέση του σὰ γιαντρός. Ὁ Κυρίτης ὅμως ἀγωνιστὴς δημοκρατίας δὲν πτοήθηκε οὔτε ἀπὸ τὴ φυλάκισή του οὔτε ἀπὸ τὸ μαρτυρικό θάνατο τοῦ Ρήγα καὶ τῶν φίλων του, ἀλλ' ἐξακολούθησε νὰ διαδίδῃ ἀνοιχτὰ τὴς ἐπαναστατικῆς του ιδέας. Στις 14/6/1799 πιάστηκε πάλι καὶ μὲ διαταγὴ τοῦ νέου ἡγεμόνα τῆς Μολδαβίας Κων. Ὑψηλάντη ἀπελάθηκε γιὰ τὴν πατρίδα του τὰ Γιάννινα. Στὰ κατασχεθέντα χειρόγραφα τοῦ βρέθηκαν πραγματεῖαι γιὰ τὴ Γαλλικὴ Ἐπανάσταση καὶ ἀποσπάσματα στὴν ἑλληνικὴ τῆς φιλοσοφίας τοῦ Καντίου, πού μαρτυροῦσαν, κατὰ τὸν Αὐστριακὸ προξενικὸ Γραμματεῖα τοῦ Ἰασίου, «τὸ ἐπαναστατικὸ πνεῦμα καὶ τὰ φθοροποιὰ ἦθη τοῦ ἀνθρώπου ἐκείνου». Στὰ Γιάννινα μπαίνει ἀμέσως στὴν ὑπηρεσία τοῦ Ἀλῆ Πασῖα σὰν γιαντρός, εὐνοούμενός του μάλιστα, συνδέεται μὲ τὰ προσδευτικά στοιχεῖα τῆς πόλης (Βηλαρά, Ψαλίδα, Κυρὰ Φροσύνη, τὸν ἀδερφό τῆς ἐπίσης γιαντρός Ἀλέκο Γκάγκα κ.ἄ.), ὅπου παραγαγνδίζει «παρηγορία εἰς τοὺς πολλοὺς τὴν ἀθείαν καὶ τὴν ἀσέβειαν». Τὸν ἐπόμενο χρόνο (Δεκέμβριος 1800) συνοδεύοντας τὸν Ἀλῆ στὸ Σούλι γκρεμοσακίστηκε μὲ τάλογό του, ὕστερα ἀπὸ ὀξύτατη ἰδεολογικὴ πρὸς τὸ μητροπολίτη Ἱερόθεο, πού μετείχε τῆς συντροφιάς, συζήτησης καὶ στὶς κατάρτες τοῦ ὁποῖου ἀποδόθηκε ὁ θάνατός του. (Κοῖτα καὶ εἰς Λεγκρ. ὁ.π. σελ. 609, 611, 625, 667, 669.—Ἀμάντου ὁ.π. σελ. 19, 131.—Γ. Λαῖου ὁ.π. σελ. 217—8 καὶ 265—7.—Βρανούση Ψαλίδας, σελ. 29, 56.—Ἀραβ. Λόγιοι 215 καὶ Θεσο. Χρ. 1955, σελ. 63 κ.ἄ.). Προσθέτω τέλος, πὼς στὰ Γιάννινα ὑπάρχει τὴν ἐποχὴ αὐτῆ πραγματευτῆς Χατζηπολύζος τοῦ ὁποῖου τὸ ἐμπορικό, καθὼς σὲ ἀναφορὰ του πρὸς τὸν Ἀλῆ Πασῖα (25/5/1817) γράφει ὁ Σταῦρος Ἰωάννου (Ἠπ. Χρ. ἸΔ', σελ. 84), εἶχε κλείσει ἀπὸ δυσπραγία καὶ ὁ ὁποῖος δὲν ἀποκλείω νὰ εἶναι ὁ πότερας τοῦ γιαντροῦ Κυρίτη. (Ὁ Ἀραβ. τοῦλάχιστον τὸν ἀναφέρει ὡς Κυρίτη Χατζηπολύζο καὶ ὄχι Κυρίτη Καραγιάννη ἢ Πο-

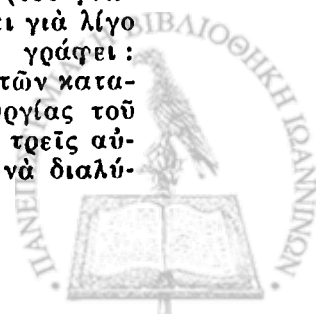
λύτο). Σημειώνω ακόμα πώς ο ίδιος αυτός Γιαννιώτης έμπορος Χατζηπολυζώνης ή Χατζηπολύζος Χρήστος ίσως το μικρό του όνομα ('Αργυροκαστρίτης—'Αρ. Χρ. Β', 268) υπογράφει και παλαιότερα, των έτων 1792—3, δημοσιευόμενα από Λ. Μελά (Μιά οικογενεια κ.λ.π., σελ. 173, 176) έγγραφα, όπου αναφέρεται (δ.π., σελ. 191) και μιὰ Χατζηπολυζοβα γυναίκα του προφανώς. Αναμένουμε τέλος τή σχετική με τόν τολμηρό βολταιριστή και έπαναστάτη αυτόν γιατρό υποσχεθείσα εργασία του φίλου Βρανούση.

5. Ός και στα Γιάννινα ήταν γνωστός ο Γερμανός αυτός γιατρός και καθηγητής στο Πανεπιστήμιο της Βιέννης, υπό τόν οποίο ίσως έμαθήτευσαν ή όπωσδήποτε σχετίζονταν οι Νικολίδης και Κυρίτης. Σε ιδιόγραφη παραγγελία «εις τόν μισευμόν του από 'Ιωάννινα διά Βιένναν» (24/8/1803) ο Σταύρος 'Ιωάννου (Τοιοπαλάμος) γράφει: «Γραφή διά τόν Φράγκ από τόν ήγούμενον 'Ελεούσας (του νησιού) διά τó πάθος του» ('Ηπ. Χρ. 1939, σελ. 194). Προτίτερα στην έποχή του κατατρεγμού τών όπιδών του Ρήγα και υπό συμπάθεια στις δημοκρατικές ιδέες και τούς 'Ελληνες πατριώτες που τις διέδιδαν, θά κρύψη ο Φράγκ κοντά του τόν καταζητούμενον συνεργάτη έπίσης του πρωτομάρτυρα Κοζιανίτη γιατρό και λόγο Γ. Σακελλάριο (Βρανούση: Ρήγας, σελ. 66).

6. Ο 'Αλέξης του Αυστριακού 'Εγγράφου δέν είναι άλλος από τόν όμογενή, αγνώστου όμως καταγωγής, 'Αλέξη Νικολάου συνέταιρον του Σταύρου στις έμπορικές επιχειρήσεις του της Βιέννης από τις 5/7/1792 ως τις 7/4/1798, καθώς σχετικό έξοφλητικό γράμμα περιεχόμενο στο δημοσιευθέν ήδη μέρος του 'Αρχείου του τελευταίου ('Ηπ. Χρ. ΙΔ', σελ. 164—5) και υπογραφόμενο από τούς δυό, αναφέρει. Συγκεκριμένα τήν έταρεία, σύμφωνα με τó ντοκουμέντο αυτό, συνέστησαν οι δυό στις 5/7/1792. «'Ετι δέ μισεύσας ο Σταύρος 'Ιωάννου εις τά 'Ιωάννινα εις τούς 1794 τόν Μάρτιον, άφηκε τήν έπιτροπείαν εις τόν ειρημένον 'Αλέξιον Νικολάου να υπογράφη τήν φίρμαν του «Σταύρος 'Ιωάννου και Συντροφία» και να έπιστατή εις τās υποθέσεις της αυτής συντροφίας του. "Οστις Σταύρος 'Ιωάννου ένταυθα έλθών και θεωρήσας τούς λογαριασμούς της έπιστασίας του μέχρι της σήμεραν τούς ευρε δικαίους και άληθινούς και έλαβε ό,τι τόν άκαρτερούσε άπ' αυτούς τούς λογαριασμούς μέχρι λεπτού». Διέλυσαν λοιπόν τήν έταιρείν του (7/4/1798) και συνέταξαν τó παραπάνω έξοφλητικόν γράμμα εις διπλούν «λαβόντες άνά έν έκαστον εις ένδειξιν της άληθείας» κ.λ. Καθ' όλο δηλ. τó διάστημα της δράσης του Ρήγα στη Βιέννη και ως τήν ώρα της σύλληψης αυτού και τών συντρόφων του, τó εκεί κατάστημα του Σταύρου 'Ιωάννου διηύθυνε αυτός ο συντάιρος του 'Αλέξης Νικολάου, γνώστης της κίνησης του Θεσσαλού. Και κάτι ακόμα με τήν ευκαιρία. "Οταν ο Σταύρος έφθασε από τά Γιάννινα στη Βιέννη, ο Ρήγας και οι σύντροφοί του βρίσκονταν στη φυλακή έτοιμοι να παραδοθούν σε λίγο στους Τούρκους. Να έπραξε τίποτα στο διάστημα αυτό ο έμπιστος και αγαπητός στον 'Αλή «Κυρ Σταύρος» για τή διάσωση του συμπατριώτη του τουλάχιστον Νικολίδη; 'Αγνωστο.

7. Από δημοσιευόμενα απόσπασμα ανάκρισης τών όκτώ 'Ελλήνων από τις Αυστρ. 'Αρχές φαίνεται ότι αυτοί κατέθεσαν κατά του Μαυρογένη τά ακόλουθα: «'Ο Δημ. Νικολίδης, Γεώργ. Θεοχάρης και 'Ανδρέας Μασούτης κατέθεσαν έν μέρει ότι ο Μαυρογένης ένθουσιά υπέρ της 'Ελευθερίας, ότι έγνώριζε πλήρως τó έπαναστατικόν σχέδιον του Ρήγα Βελεστινλή τó σχετικόν με τήν 'Ελλάδα και ότι όμίλει περι αυτού εις φιλικούς κύκλους με ένθουσιασμόν. 'Ακριβώς τά αυτά πρόσωπα έβεβαίωσαν περαιτέρω ότι ο Μαυρογένης έτραγούδησε τó άκρως έπαναστατικόν 'Ελληνικόν άσμα. «'Ός πότε παλληκάρια» υπό τά θερμά χειροκροτήματα τών παρευρισκομένων και τέλος ότι έτραγούδησε στο σπίτι του 'Αργέντη τó «Allons enfants de la patrie». Τέλος συμπεραίνομεν από τά πρακτικά ότι ο Μαυρογένης εύρίσκετο με τόν Ρήγα Βελεστινλήν, Δημ. Νικολίδη, Θεοχάρην, 'Αργέντην και τόν ιατρόν Πολύζον, ο όποιος λέγουν ότι εύρίσκεται ήδη εις τó 'Ιάσιον εις άρίστας σχέσεις («Π. 'Ενεπεκίδη: Συμβολαί εις τήν 'Ιστορίαν τών συντρόφων του Ρήγα—Θεσσαλ. Χρονικά 1955 σελ. 53—55).

8. Στην προμνησθείσα εργασία του 'Ενεπεκίδη δημοσιεύεται (σελ. 43—49) αυτόγραφη γαλλική έπιστολή του Μαυρογένη από τήν Κολωνία (3/1/1799) προς τόν πράκτορα φόν Χάρτελ της Βιέννης, στην όποία αυτός θορυβηθείς από τήν αναγραφή στις έφημερίδες του όνόματός του σαν συνενόχου του Ρήγα και τών συντρόφων του, προσπαθεί να άποσειση τήν κατηγορία καταφερόμενος με βαρειές εκφράσεις κατά τών καταδικασθέντων άποκαλώντας τούς έγκληματίες, ποταπή και άνόητη σπειρα, και συνωμοσία και αξιοκατάκριτη κλίκα τήν παρέα τους και άποδίδοντας τή γνωριμία και συναναστροφή του με αυτούς στην τύχη έξ άφορμής μιās δίκης συκοφαντίας του βαρώνου Λάγγενφελδ (του γνωστού έλληνοβλάχου Χριστοδ. Κιρλιάνου υπό τόν όποιον ο Ρήγας ειχε χρηματίσει για λίγο γραμματικός—Βρανούση ό. π. σελ. 28). Στην έπιστολή του αυτή ο Μαυρογένης γράφει: «Και δέν με έκπλήττει καθόλου τó πώς συνεδέθην δι έπισκέψεως με τούς τρεις τών καταδικασθέντων έξ άφορμής της δίκης διά τά 800 δουκάτα της περιβοήτου ραδιουργίας του Λάγγενφελδ. 'Επικαλούμαι επ' αυτού τά δικαστήρια τά όποια γνωρίζουν ότι οι τρεις αυτοί κύριοι Ρήγας, 'Αργέντης και Νικολίδης συνέτειναν μετά τών άλλων εις τó να διαλύ-

σουν τὰ αιογρά σχέδια τῆς διαβολῆς τοῦ Λάγγενφελδ (ὁμοίων πρὸς ἐκεῖνα τῶν ὁποίων ἤμην τώρα ἐγὼ ἀντιζείμενον) διὰ νὰ τὸν δώσουν εἰς τὰς χεῖρας τῆς δικαιοσύνης. (Τὸ κατάντημά του εἶναι μιά ἀπόδειξις αὐτοῦ).

8α. Σημειῶνω πὼς ὅταν τὸ 1809 ὁ Σταῦρος Ἰωάννου πιάστηκε καὶ φυλακίστηκε στὴ Βιέννη ἀπὸ τὸν Ναπολέοντα σὺν πράκτορας τοῦ Ἀλῆ πασιᾶ, ἀνάμεσα σὲ κείνους πού δωροδόκησε γιὰ τὴν ἀπελευθέρωσή του, ἀναφέρεται κι αὐτὸς ὁ Μαυρογένης (Ἡπ. Χρον. ΙΔ' σελ. 11).

9. Ἀπὸ τὶς 14 Φεβρουαρίου ὡς τὶς 16 Ἀπρίλη ἔμειναν ὁ Ρήγας καὶ οἱ σύντροφοί του ἐγκάθειρτοι στὶς φυλακὲς τῆς Ἀστυνομίας τῆς Βιέννης, πού στεγάζονταν ἀπὸ τοῦ 1783 στὸ παλιὸ μοναστήρι τῶν μοναχῶν γυναικῶν τοῦ τάγματος τῶν Καρμελιτῶν. Τὸ κτίριο κατεδαφίστηκε τὸ 1885—(Κοῖτα καὶ Π. Ἐνεπεκίδης: Ἐκθεσις περὶ τῶν τελευταίων ἐρευνῶν περὶ Ρήγα: Πρακτ. Θ' Βυζ. Συνεδρίου Θεσσαλονίκης 1953 σελ. 396).

9α. Ὁ Π. Ἐνεπεκίδης δημοσιεύει (Πεπραγμ. Θ' Διεθν. Βυζ. Συνεδρίου Τόμ. Β' σελ. 338) σὲ φωτοτυπία τουρκικὸ πὺ ἀνακαλύφθηκε τελευταία ἔγγραφο τῆς 23/4/1798 ὑπογραφόμενον ἀπὸ τὸν ἐν Βιέννῃ Τοῦρκο πρέσβυ Ἰμπραήμ Ἀφίφ «ἐν ᾧ, καθὼς γράφει, ἐπικαλεῖται (ὁ πρέσβυς) τὴν ἀμοιβαιότητα τῶν συμφερόντων τῆς Πύλης καὶ τῆς Αὐστριακῆς αὐτοκρατορίας καὶ παρακαλεῖ τὸ ὑπουργεῖο τῶν Ἐξωτερικῶν (τῆς Αὐστρίας) ὅπως παραδώσῃ τοὺς Ἕλληνας ἐπαναστάτας καὶ λάβῃ ὅλα τὰ μέτρα διὰ τὴν ἀσφαλῆ μεταφορὰν καὶ παράδοσιν τῶν εἰς τὸ Βελιγράδιον...».

10. «Καὶ ἡ μὲν Αὐστρία γράφει ὁ Φ. Μιχαλόπουλος (Ρήγας ὁ Βελεστινλῆς σελ. 103) ὀφελεῖτο ἐκ τοῦ θανάτου ἐκείνου γιὰτὶ ὡς ἀντάλλαγμα τῆς παραδόσεως τοῦ Ρήγα, λάβαινε τὴν ἐλευθεροπλοῖα στὰ νερά τῆς Δαλματίας. Ἡ Γαλλία πετύχαινε τὴν ἐξάπλωση τῆς Τουρκίας κατ' ἐκείνη τὴ στιγμὴ (ὁ Ναπολ. ἐτοίμαζε κρυφὰ τὴν ἐκστρατεία του στὴν Αἴγυπτο). Ἡ δὲ Ρωσία ἐξεδιζεῖτο τὸν πρῶν φίλον τῆς καὶ πράκτορα, (τὸ Ρήγα δηλ.) πού εἶχε παραδοθῆ στὴ Γαλλία...». Ὁ δὲ Ἐνεπεκίδης προσθέτει (ὁ. π. σελ. 385). «Τὴν ὑπόθεσιν τοῦ Ρήγα ἠθέλησεν ἀργότερον ἡ Αὐστρ. κυβέρνησις νὰ ἐκμεταλλευθῆ καὶ πολιτικῶς καὶ διπλωματικῶς διὰ τοῦ ἰησοῦτου πρεσβευτοῦ τῆς παρὰ τῆ Πύλη βαρώνου Ratkel...».

11. Ἐνῶ στὰ ἀπὸ τὸ Λεγκράν ἐκδοθέντα περὶ Ρήγα ἔγγραφα γίνεται λόγος γιὰ στραγγαλισμὸ αὐτοῦ καὶ τῶν συντρόφων του, ἄλλη πηγὴ, πού ἔφερε εἰς φῶς ὁ Σέρβος καθηγητὴς Δ. Πάντελιτς (ἐργασία του στὰ Σερβικά: Τὸ τραγικὸν τέλος τοῦ Ρήγα Φεραίου Βελιγράδ. 1931), ὁμιλεῖ περὶ ἀποκεφαλισμοῦ. (Κείμενο ἐπίσης πού ἔφερε σὲ φῶς ὁ Βέης (Φιλ. πρωτ. 1949 σελ. 57—63) γράφει: «Ὁ τρόπος τοῦ θανάτου— τοῦ Ρήγα δηλ. καὶ τῶν συντρόφων του—ἦτο βεβαίως ἡ καρατόμησις», ὁ δὲ ὕβριστῆς τοῦ Πρωτομάρτυρα φανατικὸς καλόγηρος καὶ λόγιος Κύριλλος Λαυριώτης ἡ Πατρὺς (1741—1823;) πὼς: «μαχαίραις μεληδὸν τμηθεῖς— ὁ Ρήγας σὺν τοῖς αὐτοῦ ὁμόφροσι καὶ συνεργοῖς— ἐν τῷ Ἰστρῷ ποταμῷ θοίνῃ τῶν ἰχθύων ἐγένετο...» Ἀπόδειξη πὼς καὶ οἱ σύγχρονοι ἀκόμα δὲν εἶχαν ἀκριβεῖς σχετικὰς πληροφορίες. Ἡ ἴδια πηγὴ τοῦ Πάντελιτς μᾶς δίδει καὶ τὴν πιθανώτερον χρονολογία τοῦ μαρτυρίου—24 Ἰουνίου 1798. (Κ. Ἀμάντου: Περιοδ. Ἑλληνικά 1932 σελ. 39 κ.κ. ὅπου δημοσιεύεται καὶ φωτογραφία—σελ. 41—τοῦ Πύργου τοῦ Βελιγραδίου Neboisia, ὅπου ἐμαρτύρησεν ὁ Ρήγας καὶ οἱ σὺν αὐτῷ). Σημειῶνω ἀκόμα, πὼς στὴ γνωστὴ ἀπὸ Σεμλίνο ἀνταπόκριση τοῦ Παρισινοῦ Μηνυτοῦ (ἔτος στ' 1798 ἀριθ. 271) ἀναφέρεται, πὼς, «ἐκ τῶν ὀκτῶ διελθόντων ἐντεῦθεν οἱ μὲν τρεῖς ὡς ὑπήκοοι Αὐστριακοὶ ἐξωρίσθησαν διὰ βίου οἱ δὲ λοιποὶ πέντε παρεδόθησαν εἰς τὴν Τουρκίαν» ἐνῶ ἡ ἐπίσης γνωστὴ ἀπ' ἐκεῖ ἀναφορὰ τοῦ Αὐστριακοῦ ἀξιωματικοῦ γράφει, πὼς ὁ Καϊμακάμης «διέταξε νύκτωρ τὸν στραγγαλισμὸν πάντων τῶν ὀκτῶ καθειργμένων Ἑλλήνων». Τὸ ζήτημα δὲν ἔχει στὸ σημεῖο αὐτὸ διαφωτισθῆ ἐπαρκῶς ἀπὸ τὴν ἐρευνα.

12. Ὁ λόγιος καὶ ἀγωνιστῆς Γεώργιος Λαοσάνης ἀτιέρωσε στὸ Ρήγα καὶ τοὺς συναθλητὲς του τὸ δράμα του. «Ἀρμόδιος καὶ Ἀριστογείτων» πού παίχτηκε ἀπὸ τὸν ἑλληνικὸ θίασο τῆς Ὀδησοῦ τὸ Φλεβάρη τοῦ 1819 στὴν ἴδια πόλιν καὶ πολὺ συγκίνησε τοὺς θεατὲς, ἐκδόθηκε δὲ στὴ Μόσχα τὸ 1820.

Σὲ εἰκονιζόμενη σ' αὐτὴν τὴν ἐκδοσὴ ἀναθηματικὴ στήλη ἀναγράφεται μὲ κεφαλαῖα γράμματα :

«Πρὸς τὰς ἱερὰς σκιὰς τοῦ Ρ. τοῦ Β καὶ τῶν
μετ' αὐτοῦ ὑπὲρ πατρίδος κλεινῶς ἀποθανόντων
εὐλαβῶς ἀνατίθηναι ὁ συγγραφεὺς».

(Πρβλ. Ν. Ἐστία 1939, σελ. 86).

13. «Εἰς τὸ ἑλληνορθόδοξον νεκροταφεῖον τῆς Βιέννης, γράφει ὁ Ἐνεπεκίδης (Ρήγας—Υψηλάντης—Καποδίστριας, σελ. 298 καὶ 153), κοντὰ στοὺς ἄλλους τάφους σημερινῶν ὁμογενῶν τῆς Ἑλλ. Κοινότητος τῆς Αὐστριακῆς πρωτεύουσῆς, εὗρισκονται πολλὰ μέλη τῆς οἰκογενείας τοῦ συμμαρτηρῶσαντος μὲ τὸν Ρήγαν Δημ. Νικολίδου. Ὁ ἱατρὸς Ἰωάννης Νικολίδης—Πίνδος ἀποθανὼν τὸ 1828 κεῖται ἐδῶ μετὰ τῶν συγγενῶν του Κωνσταντίας, Στεργίου, Μαρίας καὶ Καρόλου...». Προφανῶς ὁμως κάνει σύγχυση. Ὁ ἱατρὸς

ΚΩΝ/ΤΙΝΟΥ ΠΕΤΡΟΝΙΚΟΛΟΥ

Γυμνασιάρχου

Τ Ο Μ Ε Σ Ο Λ Ο Γ Γ Ι

ΤΟ ΑΣΤΡΑΠΟΚΑΜΑ

Τὸ Μεσολόγγι μένει πίσω πιά στὴ χαλασιά, στὴν ἀλαλιά του. Νοῦς καὶ καρδιά τὸ διώχνουν καὶ τὸ σπρώχνουνε μ' ἀποστροφή στῆς λησμονιάς τὰ σαραντάβαθα, στὰ ἀβασίλευτα σκοτάδια τοῦ χαμοῦ. Φαρμάκι εἶναι στὰ χεῖλη τὸνομά του. Κι αὐτὸ τάραχνιασμένο γυρίζει πίσω μὲ ὄλα του τὰ σάβανα κι ὀρθώνεται στὰ μάτια σὰν ξαναζωντανὸς νεκρός... Ἄν τόσα στήθια γιὰ τὸ Μεσολόγγι κάστρο πυργωθήκανε σκληρότερο ἀπ' ἀτσάλι, τὰ στήθια αὐτὰ καὶ τὰ κορμιά καπνὸς γενήκανε καὶ στάχτη τώρα καὶ χάθηκαν στὸν ἄνεμο καὶ πᾶν... Τὸ ἴδιο ἄς ἦτανε καὶ μπορετὸ νᾶχε χαθῆ, ποτὲ μὴν εἶχε γεννηθῆ τὸ Μεσολόγγι τὸ πικρό. Ἄς ἦτανε κακιά ἀστραπή νὰ τῷ καιγε, πρὶν ἀπ' ἓνα λιμνοχῶρι ταπεινὸ ξεβγῆ στὸν κόσμο καὶ φανῆ ψηλότερο ἀπ' τὸν Ὀλυμπο κι ἀστράψει καὶ βροντήσει.

Καὶ τώρα ποῦ εἶναι τοῦ Μεσολογγιοῦ ἡ φωτιά ἡ μεγαλωμένη καὶ ποῦ ἡ βροντή; Ἄφου ἔτρεξε γοργὰ τὸ δρόμο της καὶ σκόρπισε τὸ χαλασμό, χαλάστηκε κι αὐτή... Κι ἀπόμεινε μιᾶς σπιθαμῆς μαύρη καπνιά στρωμένη, δυὸ ζευγαριῶν καψαλισμένος τόπος ἐκεῖ ποῦ πρῶτα πυκνὸ ρουμάνι ἀπὸ δεντρόκορμη παλληκαριά, δρυμὸς παρθένος ἀπ' τὴ μοῖρα τῆς Ἑλλάδος φυτρωμένος, ἔδειχνε τῆς ὁμορφιάς τὸν πιὸ ἀγνὸν ἀνθό, τὰ πιὸ ἀκριβὰ τοῦ κόσμου δῶρα: τὴν ἰδέα, τὴν πίστη, τὴν ἀγάπη.

Τῆς Φρουρᾶς τ' ἀπομεινάρια ἀκολουθᾶνε τὴν ἀνηφοριά, τοῦ δρόμου τὸ κυμάτισμα, σὰ συμπεθερικὸ βουβό, ξένο ἀπὸ τὴ χαρὰ τοῦ γάμου. Τῆς φωτιάς τ' ἀποκαΐδια, ἄντρες καὶ γυναῖκες λιγοστές, πέντ' ἔξη, ντυμένες τ' ἀντρικά τους, σκυφτὰ κορμιά μισόγυμνα, στήθια στιμμένα, ἄρμοι καὶ κατακλείδια ἀχνὰ ξεπεταμένα, μάτια βαθουλωτά... Δὲν κοιτάζουν τὴν κατάντια τους, δὲ μιλᾶνε καὶ δὲ νιάζονται τὴ συντροφιά τους γύρω, ἄχαρη συντροφιά σὲ γάμο καλεσμένη, ποῦ δὲν στάθηκε ποτέ... Κούφια κουφάρια ἀπ' τὴν πείνα χορτασμένα, γονατισμένα ἀπὸ τὴν σφοδρά, πᾶνε τὸ δρόμο τους συρτὰ καὶ μεθυσμένα... Καὶ δὲν ξαίρουν οὔτε τ' ἀνοι-

* Συνέχεια ἐκ τοῦ προηγουμένου σελ. 81.

Ἰω. Νικολίδης—Πίνδος ὁ καὶ Γραμμοστινὸς καλούμενος ἀπὸ τὸ χωριὸ τοῦ Γράμμοστα τῆς Μακεδονίας, τὸ γένος Βλάχος κατὰ Ζαβίραν (Θεολογία 1932, σελ. 236), οὐδεμία σχέση ἔχει μὲ τὸ δικό μας Νικολίδη. Ἡ προσωνομία Πίνδος (Πρεδικάτο ντὲ Πίνδο—ἐκ τοῦ ὄρους τῆς Πίνδου) εἶναι τίτλος εὐγενείας, ποῦ δόθηκε στὸν παραπάνω ἰατροφιλόσοφο καὶ στὸν ἀνεπιὸ του Στέργιο, γιὰ τὶς ὑπηρεσίς τους, ἀπὸ τὸν αὐτοκράτορα τῆς Αὐστρίας Λεοπόλδο τὸ Β' δημοσιεύθηκε δὲ καὶ στὸ ὑπ' ἀρ. 44 φύλλον τῆς ἑλλ. ἐφημερίδας τῶν ἀδελφῶν Μαρκ. Πούλιου (30/5/1791). Δὲς Σπ. Λουκάτου: «Ὁ πολιτικὸς Βίος τῶν Ἑλλήνων τῆς Βιέννης» ΔΙΕΕ 1961, σελ. 301).

14. Ὁ μακαρ. Ζιτσαῖος γυμνασιάρχης καὶ θαυμαστὴς τοῦ Νικολίδη Γ. Στεργίου ποῦ προανέφερα διέθεσε, καθὼς τελευταῖα μαθαίνω, 10.000 δρχ. γιὰ ἀνέγερση μνημείου στὴ Ζίτσα τοῦ συναθλητῆ τοῦ πρωτομάρτυρα συμπατριώτη του γιατροῦ, δὲν ξέρω ὅμως ἂν καὶ κατὰ ποιὸν τρόπο ἐκκληρώθηκε ἡ εὐγενὴς θέλησή του.

ξιάτικο ξεφάντωμα πού χύνεται τριγύρω ίσως για χαρά δική τους ούτε την άπιστευτή τους λευτεριά, πού ξαναβρήκανε μονάχοι αὐτοί! Τίποτα δὲ βάνουνε στὸ νοῦ... Τ' ἅγιο ψωμάκι μοναχὰ παρακαλᾶνε κάπου λίγο νὰ βρεθῆ. Δὲ νιώθουν πιά οὔτε ἂν ὑπάρχει καὶ χαρὰ οὔτε καὶ κόσμος ἂν ὑπάρχει... Μονάχα τὸ ψωμί...

Κανένας τους δὲν θέλει πίσω ν' ἀγναντέψει τὴν δρόμο ἄφησε, τὴν δρόμο πῆρε. Τὸ ξαίρουν... εἶναι καταπόδι τους ὁ ὄχτρος. Τοῦρκος εἶναι καὶ ὁ Χάρος. "Ὅμως, ἂν χτυπάει αὐτός, χέρια δὲν ἔχουνε μῆτε ἄρματα ν' ἀποκριθοῦν. Ἀλύπητος ὄχτρος, τὸ ξαίρουν κι ἄς χτυπάει...

Μοιάζουν σὰν νάχασαν τὸ δρόμο τους, τοῦ δρόμου τὸ σκοπὸ. Κάτι χειρότερο. Σὰν ἀποξενωμένοι μοιάζουν ἀπ' τῆς ζωῆς τὸ σύνορο, σὲ σκοτεινὴ γωνιά ριγμένοι, πού τὴ διαγουμᾶνε θεριά ἀθώρητα.

Στὸ δρόμο ἔρημα, ἀρπαγμένα καὶ καμένα τὰ χωριά, τὰ σπίτια ὀλάνοιχτα σὰν ἄδειοι τάφοι, χωρὶς τὸν ἴσκιό ζωντανῆς ψυχῆς, χωρὶς ἀκόμα καὶ τ' ὀρνιθολάλημα καὶ τοῦ σκυλιοῦ τὸ γαυγητό... "Ἐτσι δέχονται τὸ ξένο τὸ συμπεθερικό καὶ τ' ἀγναντεύουν πού περνάει. Οἱ χωριανοί, ὅσοι ἔχουν ξεμείνει, πιάσαν τὰ βουνά, αἰώνια καταφύγια, νὰ γλυτώσουν. Καὶ δὲν εἶναι τώρα πουθενὰ ἓνα χέρι σπλαχνικό νὰ δώσει τὸ ψωμάκι, τὴν ἀρρώστεια καὶ τὴ λιγοψυχιά νὰ ἐλεημονηθῆ...

"Ἐνας - ἓνας, ὅσοι ἀκοῦν τὴ σπύθα τὴ στερνὴ νὰ τρεμοσβῆνει στὴν καρδιά, μένουνε πίσω καὶ ξαπλώνονται στὶς ξώπορτες πού χορταριάσανε, στὰ παραγώνια, πού γιὰ χρόνια χάσανε τὴ φωτιά τους, κατάχαμα, κι' ἐκεῖ γυρεύουνε καὶ βρίσκουν τὴν ἀνάπαψη... Κ' οἱ ἄλλοι πᾶν... Καὶ πιδ πολλοὶ εἶναι πού ἀπομένουν πίσω στὰ μονοπάτια τὰ τραχειὰ παρὰ οἱ ζωντανοὶ πού προχωροῦν. "Ἐτσι ὅσο πάει καὶ λιγοστεύει τὸ λιγόζωο τὸ συμπεθερικό...

Τῆς "Ἐξοδος τ' ἀντίβροντο γέμισε τῶν βουνῶν τὰ κάρκαρα, λιάκουρες καὶ κλεισοῦρες ἀντιβούσανε καὶ οἱ κρυμμένοι χωριανοὶ βγήκανε ἀπ' τοὺς κρυψῶνες τους καὶ τρέξαν ἀπὸ πίσω στὸ συμπεθερικό, σὰ διψασμένα ἀγρίμια, νὰ ρωτήσουν καὶ νὰ μάθουν. Τοὺς πρωτοφτάσανε πολλοὶ κατὰ τὸ Λιδωρῖκι. "Ἐκεῖ, μπρὸς στ' ἀχνισμένα λείψανα, πού δείχνουν τῆς ζωῆς τὴ φλόγα μὲς' στὰ μάτια τους νὰ θαμποσβῆνει σὰ μακρυσμένο ἀπόβραδο, οἱ χωριανοὶ λησμόνησαν καὶ τὸ ρώτημα καὶ τᾶκουσμα. "Ἄλλοι λειψὸ ψωμί ζυμῶσαν, ἄλλοι ψῆσαν ἀρνάκι τρυφερό, ἄλλοι ξετρυπῶσαν τ' ἀντιψύχι τοῦ παλιοῦ κρασιοῦ καὶ στρῶσαν τὸ τραπέζι ὄλο δαφνόμυρτα καὶ μοιράσαν τὸ φαῖ λίγο ἀπὸ λίγο. Κ' ἐνῶ τοὺς βλέπουνε νὰ τρῶνε, μένουν αὐτοὶ γονατιστοὶ καὶ κλαῖνε...

Δὲς ὅμως... καὶ τί θᾶμα ἦταν αὐτό; "Ὅχι σὰν ἡλιοβασίλεμα πού φεύγει, μὰ σὰν κοντινὴ ἀνατολὴ ἢ ζωὴ γυρίζει στὴ ματιὰ τους. Τὸ χαμόγελό τους μοιάζει μὲ τοῦ αὐγερινοῦ τὸ πρωτοχάραμα. Καὶ ξαφνικὰ λάμπει στὸ μέτωπό τους τ' ἅγιο τ' ἀστέρι τὸ λαμπρό. Εἶναι τοῦ Μεσολογγιοῦ ἢ θύμηση ἢ γλυκειά, πού ξαναγύρισε κ' ἔφεξε γύρω. Σηκώνονται ἀπὸ τὸ τραπέζι τὸ λιτό. "Ἄντρες καὶ γυναῖκες σιάζουν τ' ἀχτένιστα μαλλιά, σφίγγουν τὴ μέση καὶ χειροπιάνονται ὄλο νιάτα, ἀπὸ θεῖο πιοτὸ γεμάτη τὴν καρδιά. "Ἐνας Σουλιώτης, πού κρυβε σὰ στήθια τὴ σημαία τοῦ Μεσολογγιοῦ, τὴν ξετυλίγει καὶ τὴν κρεμάει ἀπὸ 'ναν κλάδο. Δὲν εἶναι πιά σημαία τοῦ πολέμου αὐτῆ. Φλάμπουρο εἶναι γάμου καὶ κάνει τὴ χαρὰ του τὸ λυπημένο τὸ συμπεθερικό καὶ παίρνει τὴ λαχτᾶρα τῆς ζωῆς γιὰ νύφη, νύφη μιὰ καὶ μόνη...

Ὁ λόγος ὁ στοματικός, πού φύλαξε τοῦ Θεοῦ αὐτοῦ χοροῦ τὸ θᾶμα, λησμόνησε γιὰ τὸ τραγούδι νὰ μᾶς πεῖ, πού χόρεψαν οἱ χορευτάδες. Μὰ θᾶπρεπε τέτοιο τραγούδι στόμα ἀνθρώπου νὰ μὴν ξανά τὸ τραγουδήσει. Θᾶπρεπε μονάχα σ' ἅγιο βῆμα, πού δὲν τῶχτισε χέρι ἀνθρωπινό, ἐκεῖ νὰ προσκυνιέται, κι ὁ ἦχος του νὰ μοιράζεται σὰν ἀπὸ δισκοπότηρο μὲ τὴ σταλαματιὰ, σὰ γάργαρο νερὸ μαργαριτάρι σὲ φρυγμένα στόματα.

(Γιάννης Βλαχογιάννης — Ἀπὸ τὴ συλλογὴ «Τὰ μεγάλα χρόνια»).

ΜΙΑ ΑΝΑΦΟΡΑ

Σεβαστή Διοίκησις,

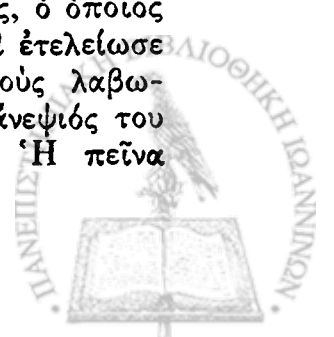
Με την ἐλπίδα νὰ μᾶς καταφθάσουν τὰ καράβια καὶ νὰ μᾶς μπάσουν ζαιρὲν ἐφθάσαμεν εἰς ἀθλιωτάτην κατάστασιν. Ἐφάγαμεν ὄλα τὰ ἄλογα, μουλάρια, σκύλους καὶ γάτες, τὰ ὁποῖα ἐτελείωσαν καὶ αὐτά... Τὰ καράβια τὰ Ἑλληνικὰ μίαν φορὰν ἐφάνησαν εἰς τὸν λιμένα μας καὶ, ἐπειδὴ ἦταν ὀλίγα, ὄχι δὲν ἔβλαψαν τὸν ἐχθρὸν, ἀλλὰ καὶ ἐδιώχθησαν, καὶ ἐπεριμέναμεν ὀκτῶ ἡμέρας τρώγοντες θαλάσσια χόρτα καὶ πλέον δὲν τὰ μεταείδαμεν. Ἐφθασε νὰ πεθαίνουν ἀπὸ 100 καὶ 150 τὴν ἡμέραν, ὥστε ὁποῦ ἔμεναν καὶ ἀνάθαφτοι, διότι οἱ ἄλλοι δὲν εἶχαν τὴν δύναμιν νὰ τοὺς θάψουν.

Διὰ νὰ μὴ χαθῆ ὅμως μετὰ τὴν ὀλότητα τὸ στρατιωτικόν, ἀπεφασίσαμεν νὰ ἐβγοῦμεν μετὰ τὰ σπαθιά εἰς τὰς χεῖρας, νὰ ἐβγάλωμεν καὶ ὄλον τὸ ἀδύνατον μέρος καὶ ὅποιος γλυτώσει, πρῶγμα ὁποῦ δὲν ἔγινε ποτὲ εἰς τὸν κόσμον! Λοιπὸν εἰς τὰς 10 τοῦ παρόντος τὸ βράδυ εἰς τὰς τρεῖς ὥρας τῆς νυκτὸς ἐκάμαμεν τὴν ἐξοδὸν ἀπὸ τὰ γεφύρια καὶ ἐπέσαμεν εἰς τὰ ἐχθρικὰ περιχαρακώματα. Ὁ ἐχθρὸς εἶχε τὴν εἶδησιν καὶ τὰ εἶχε καλὰ ἐνδυναμωμένα. Εἶχε βάλει τὴν καβαλλαρίαν ὁμοίως καὶ τὴν φανταρίαν. Ἐμεῖς ἐζαπώσαμεν τὰ περιχαρακώματα, ἐσχίσαμεν τὲς κολῶνες εἰς τὴν μέσῃν καὶ ἀπεράσαμεν! Ἐμπλέχθημεν ὅμως εἰς τὸν κάμπον καὶ πολεμοῦντες ἐτραβοῦμεν εἰς τὸ βουνόν. Ἐβάσταξεν ὁ πόλεμος ἐξ ὥρας! Ἐβγήκαμεν εἰς τὴν ράχην, ὅπου εὔρομεν τὸ ἱμεντάτι καὶ μᾶς ἔδωκαν τὸ χέρι. Ὅλες οἱ φαμελιές καὶ οἱ ἀδύνατοι ἐχάθησαν... Ἀπὸ τοὺς δυνατοὺς πολλοὶ ὀλίγοι. Οἱ λαβωμένοι καὶ οἱ ἄρρωστοι, ὁποῦ εἶχαμεν μέσα, ἄλλοι μὲν ἐβγήκαν εἰς τὸν τζεπχαντὲν καὶ βάζοντας φωτιὰν ἐκάησαν μετὰ πολλοὺς ἐχθροὺς, ἄλλοι δὲ ἐκλείσθησαν εἰς τὰ σπίτια καὶ ἐπολέμησαν ἕως ἐσώθησαν χωρὶς κανεὶς νὰ παραδώσῃ τὸν ἑαυτὸν τοῦ εἰς τοὺς ἐχθροὺς!

Σὴ Διοίκησις,

Ὅλα αὐτὰ ἠκολούθησαν, ὁποῦ δὲν εἰσακούοντο τὰ γραφόμενά μας, ὁποῦ πολ- λάκις σᾶς ἐγράψαμεν τὴν κατάστασίν μας καὶ τὴν ἔλλειψιν τροφῶν, διὰ τὰ ὁποῖα εἶχαμεν στείλει ἐπίτηδες καὶ πληρεξουσίους καὶ καμμίαν ἀπόκρισιν δὲν ἐλάβαμεν! Τώρα μόνον ἐλάβαμεν γράμμα ἀπὸ τοὺς στρατηγούς Λ. Βέικον καὶ Ν. Ζέρβαν, πλὴν μὴτε τὰς τροφὰς μὴτε τὰ ὀλίγα ἐκεῖνα γρόσια ὁποῦ τοὺς ἐδώσατε ἠμπόρεσαν νὰ μᾶς ἐμβάσουν. Τὰ γρόσια ὅμως ταῦτα νὰ στέκουν εἰς τὰ χέρια τῶν πληρεξου- σίων μας διὰ νὰ τὰ λάβωμεν ὀγλήγορα καὶ νὰ παρηγορήσωμεν τὴν δυστυχίαν τῶν στρατιωτῶν μας.

Δὲν λυπούμεθα τόσον διὰ τὸν χαμὸν τοῦ Μεσολογγίου, διὰ τὸ ὁποῖον ἐχού-σαμεν τόσα αἵματα, ἀλλὰ μᾶς θλίβει πολὺ περισσότερον ὁ χαμὸς τοῦ, ὁποῦ ἔγινεν εἰς ἓνα καιρὸν ὁποῦ εἶχαμεν καταστήσει τὸν ἐχθρὸν εἰς τόσῃν ἀδυναμίαν, ὥστε ἦτο διόλου ἀπελπισμένος, διότι τρεῖς φορὰς ὁποῦ ἐκάμαμεν ἐφοδὸν ἀπὸ τὸ κάσ-τρον τοῦ ἐκόψαμεν μέσα εἰς τὲς τάπιες περίπου ἀπὸ 2.000! Τὴν 25 Μαρτίου ἔκαμε γενικὴν ἐφοδὸν ὁ ἐχθρὸς εἰς τὴν Κλείσοβαν διὰ θαλάσσης καὶ ξηρᾶς μετὰ ὀκτῶ χιλιάδες. Οἱ Ἕλληνες δὲν ἦσαν περισσότεροι ἀπὸ 100 στρατιώτας. Αὐτὴν τὴν ὥραν ἐφθασε καὶ ὁ στρατηγὸς Κίτσος Τζαβέλλας καὶ ὁ Κίτσος Πάσχος, ὁ ὁποῖος καὶ ἐφονεύθη εἰς τὴν μάχην ταύτην. Ὁ πόλεμος ἤρχισε πολλὰ πρῶτ καὶ ἐτελείωσε τὸ ἑσπέρας. Ἐσκοτώθησαν ἀπὸ τοὺς ἐχθροὺς περίπου 3.000 μαζί μετὰ τοὺς λαβω-μένους, ἐσκοτώθη ὁ γαμβρὸς τοῦ Ἰμπραήμ Σουλεϊμάν μπέης καὶ ὁ ἀνεψιὸς τοῦ καὶ ὁ γυναικάδελφος τοῦ Κιουταχῆ, ἐπληγώθη δὲ καὶ αὐτὸς ὁ ἴδιος. Ἡ πεῖνα

δμως τὸ ἐπαράδωσεν... Ἄλλὰ μὴ φοβεῖσθε! Ἐκεῖνοι ὅπου βαστοῦσαν τὸ Μεσολόγγι οἱ περισσότεροι ἐγλύτωσαν μὲ τὸ σπαθὶ εἰς τὸ χέρι!

Διὸ παρακαλοῦμεν νὰ μᾶς καταφθάσουν αἱ ἀναγκαῖαι διαταγαὶ τὶ ἔχομεν νὰ κάμωμεν καὶ κάθε καλὴ κυβέρνησις ἀπὸ τροφάς, πολεμοφόδια καὶ λοιπά. Ἐμεῖς μὲ τὸ νὰ εἴμεθα ἀδύνατοι ἀπὸ τὴν πείναν καὶ τὸν κόπον καὶ μὲ τὸ νὰ μὴ εὐρίσκειται εἰς ταῦτα τὰ μέρη τίποτε, ἀπερνοῦμεν εἰς τὰ Σάλωνα, ὅπου καὶ προσμένομεν διαταγὰς. Ὅσοι ἀπὸ τοὺς ἐγκατοίκους διεσώθησαν θέλουν τραβῆξει διὰ τὰς Ἀθήνας ἢ ὅπου ἄλλοῦ εὐρουν τὰ ἀναγκαῖα.

Δερβέκιστα 12 Ἀπριλίου 1826

Οἱ πατριῶται: Μ. Κοντογιάννης, Βασίλης Χασάπης, Γιώργης Κίτσος, Δημήτρης Μακρῆς, Νότης Μπότσαρης, Χρ. Φωτομάρας, Γ. Βαλτινός, Κίτσος Τζαβέλλας, Γ. Βάγιας».

Η ΦΡΟΥΡΑ

«Ἡ Φρουρὰ εἶχε συνειθίσει νὰ βαστᾷ τὸ τζαπί, τὸ φτυάρι καὶ τὸ ντουφέκι εἰς τὸ χέρι. Ἐτρεχαν ὅλοι ἀπὸ τὸν πόλεμον εἰς τὴν ἐργασίαν καὶ ἀπὸ τὴν ἐργασίαν εἰς τὸν πόλεμον. Ἴδου ἡ διασχέδασις των: μὲ τὸ σπαθὶ εἰς τὴν μέσην ἢ τὸ γιαταγάνι εἰς τὸ ζουνάρι, μὲ τὲς πιστόλες, νὰ ἔχουν σιμά τους τὸ πετσὶ νὰ ζυμῶνουν (ζυμῶστρα) καὶ νὰ ψήνουν τὸ ψωμί, ὅλα αὐτὰ νὰ τὰ κάνουν εἰς τὴν θέσιν των καὶ νύκταν καὶ ἡμέραν ἀκουράστως νὰ ἐργάζονται. Ἀξιωματικοὶ καὶ στρατιῶται ἀμίμητοι διὰ τὴν καρτερίαν, ἀμίμητοι διὰ τὴν ἀφοβίαν, ἀμίμητοι διὰ τὴν κακοπάθειαν, ἀμίμητοι διὰ τὴν ὁμόνοιάν των! Δὲν ἔξερε κανεὶς μὲ τί νὰ τοὺς παρομοιάσῃ. Δεμένα τὰ μανίκια τῶν ὑποκαμίσεων των ὀπισθεν εἰς τὲς πλάτες, μὲ τοὺς βραχίονας ἔξω, ἔτρεχαν νὰ δώσουν βοήθειαν ὅπου ἀκούγετο αὐξάνομενος ὁ πόλεμος. Ἐτρεχαν ὡσάν τυφλοὶ εἰς τὴν φωτιάν! Ἄφηναν τὰ γουδιὰ τους, τοὺς ντετζερέδες, τὴν καλύβαν, τὴν κάπα, καὶ ἔτρεχαν νὰ πιοῦν αἷμα... Ὁ πόλεμος εἶχε καταντήσῃ εἰς τὴν ἀκοήν των ὡσάν μία μουσικὴ καὶ τόσον εἶναι τοῦτο ἀληθινόν, ὥστε, ἂν κανένα μεσημέρι ἀπὸ τὴν ζέστην ἔπαυεν ὁ πόλεμος, ἦττον τὸ πᾶν εἰς ἀθυμίαν... Ἀξιωματικοὶ καὶ στρατιῶται πνιγμένοι εἰς τὸν καπνόν, πνιγμένοι εἰς τὸν κονιορτὸν καὶ εἰς τὸν ἰδρωτὰ καὶ ἀπὸ τὴν πυρίτιδα ἀλειμμένοι τὸ πρόσωπον καὶ τὰς χεῖρας, μὲ βραχνιασμένες φωνές... ἄλλοι ἀπὸ τοὺς ἐχθροὺς ποὺ ἐφόρευαν, ἄλλοι ἀπὸ τοὺς πληγωμένους καὶ φονευμένους ὅπου ἐσῆκωναν, ἄλλοι ἀπὸ βόμβαν ἢ ἀπὸ σφαῖραν, τέλος ὅλοι ἐφαίνοντο βουτηγμένοι εἰς τὸ αἷμα ἀπὸ τὰ ποδάρια ἕως εἰς τὴν κορυφὴν ὡσάν μακελλεῖς (χασάπηδες)... Τὸ νερὸν εἰς τὲς στέρνες εἶχε γίνῃ ἓνα μῆγμα ἀλλόκοτον. Ὅ,τι ἔθελες εὐρίσκες μέσθ: μυαλά, ἐντόσθια, αἷμα... καὶ αὐτοὶ ἔπιναν ἀπ' αὐτό...».

(Ν. Κασομούλης «Στρατιωτικὰ Ἐνθυμήματα»)

ΟΙ ΑΞΙΩΜΑΤΙΚΟΙ ΤΗΣ ΦΡΟΥΡΑΣ

Βάγιας Γεώργιος
Βαλτινός Γεώργιος
Βέϊκος Λάμπρος
Βέρης Κωνίνος

ΣΩΜΑΤΑΡΧΑΙ
Βλαχόπουλος Κωνίνος
Γεροθανάσης
Γριβογιώργος Ἀνδρέας
Δεληγεώργης Μήτρος

Ζέρβας Νικόλαος
 Ζέρβας Τούσιας
 Ίσκος Ἀνδρέας
 Κίτσος Γεώργιος
 Κοντογιάννης Δημήτριος
 Λιακατᾶς Γρηγόριος
 Μάγερ
 Μακρῆς Δημήτρης
 Μήλιος Σπύρος
 Μπόμπορης Φῶτος
 Μπότσαρης Νότης

Πεταλούδης Σπύρος
 Ραζηκότσικας Ἀθανάσιος
 Σαδῆμος
 Σούκας Ἰωάννης
 Στορνάρης Νικόλαος
 Τζαβέλλας Κίτσος
 Φωτομάρας Λαμπρούλης
 Φωτομάρας Χρῖστος
 Χατζηπέτρος Χριστόδουλος
 Χορμόβας Κώστας

Ἀγγέλης Γιάννης
 Βαργιαδίτης Ἀπόστ.
 Γκιώνης Γιώτης
 Δόβας Πέτρος
 Δουῖλος
 Δροσίνης Κώστας
 Καραμῆτσος Νικολός
 Κοντογιάννης Σπύρος
 Κουτσονίκας Ἀθαν.
 Κουτσονῖκος Ἰωάννης

Μπιθιφῖκος Φώτιος
 Μήλιος Ζάχος
 Μπαϊρακτάρης Ἰωάν.
 Πάσχος Κίτσος
 Πασχάλης Γ.
 Πασχούλης Κολιδός
 Ραζηκότσικας Ἰωάν.
 Ρηνιάσας Δῆμος
 Σωτηρόπουλος Πάνος
 Σουλτάνης Γιαννάκης

ΥΠΟΣΩΜΑΤΑΡΧΑΙ

Σμπόνιας Πήλιος
 Τσιριγώτης Κων/νος
 Τριαντάφυλλος
 Τζαβέλλας Γεώργιος
 Τζαβέλλας Διαμάντη Κώστας
 Τζαβέλλας Λάμπρος
 Τζαβέλλας Ἰ. (Μπακατσέλος)
 Τσαούσης Χρῖστος
 Χασάπης Β.
 Ψιλόπουλος Γ. (Λεπενιωτάκης)

ΕΦΟΝΕΥΘΗΣΑΝ ἀπ' αὐτούς α) Κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς πολιορκίας :

ΣΩΜΑΤΑΡΧΑΙ

Ζέρβας Τούσιας
 Λιακατᾶς Γρηγόριος
 Μπόμπορης Φῶτος
 Πεταλούδης Σπύρος
 Σούκας Ἰωάννης
 Γεροθανάσης (ἀπέθανεν)

ΥΠΟΣΩΜΑΤΑΡΧΑΙ

Δόβας Πέτρος
 Κοντογιάννης Σπύρος
 Πάσχος Κίτσος
 Ρηνιάσας Δῆμος
 Τριαντάφυλλος

β) κατὰ τὴν Ἔξοδον :

ΣΩΜΑΤΑΡΧΑΙ

Γριβογιῶργος Ἀνδρέας
 Μάγερ
 Ραζηκότσικας Θανάσης
 Σαδῆμος
 Στορνάρης Νικόλαος

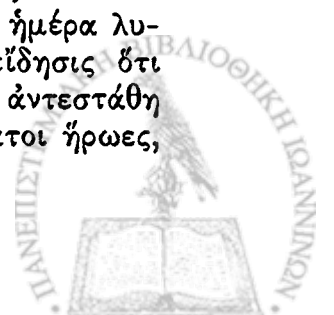
ΥΠΟΣΩΜΑΤΑΡΧΑΙ

Ἀγγέλης Ἰωάννης
 Τσιριγώτης Κων.
 Ψιλόπουλος Γ.

(Κατάλογος ἀπομνημονευματογράφου Ἀρτεμίου Μίχου)

Ο ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Αὕτη εἶναι ἡ πικρὴ ἱστορία... Ἡ «Γενικὴ Ἐφημερὶς τῆς Ἑλλάδος» — Ναύπλιον 21 Ἀπριλίου 1826, ἀριθμ. 54 — γράφει : «Ἡ 16 Ἀπριλίου ἦτον ἡμέρα λυπηρά, διότι κατ' αὐτὴν τὴν ἡμέραν ἔφθασε καὶ εἰς ἡμᾶς ἡ πικροτάτη εἶδησις ὅτι τὸ Μεσολόγγι ἔπεσεν εἰς χεῖρας τοῦ ἐχθροῦ, ἀφοῦ ὀλόκληρον χρόνον ἀντεστάθη γενναϊότατα εἰς τόσας καὶ τόσας ἐχθρὶκὰς δυνάμεις... Οἱ ἐν αὐτῷ ἀθάνατοι ἦρωες,

ἀφοῦ κατέφαγον πᾶν ὅ,τι δύναται νὰ φαγωθῆ, ἀπελπισθέντες ἀπὸ τοῦ νὰ λάβουν τροφάς, ἀπεφάσισαν νὰ ἐξέλθουν τὴν νύκτα τῆς 10 πρὸς 11 τοῦ μηνός. Ὁ ἐχθρὸς δὲν ἤμπορεῖ νὰ καυχῆθῆ ὅτι ἐκυρίευσε τὸ φρούριον ἐκεῖνο διὰ τῆς δυνάμεως. Διότι, ἂν δὲν ἔλειπαν αἱ ζωοτροφίαι, δὲν ἤθελε τὸ κυριεύσει...».

Ὁ Σπυρομήλιος στὰ «ἀπομνημονεύματά» του γράφει: «Ἀπελπισία γενικὴ καὶ κατήφεια ἐκυρίευσε τὰς ψυχὰς τῶν Ἑλλήνων ὄλων εἰς τὴν εἶδησιν τῆς πτώσεως τοῦ Μεσολογγίου, ἐνῶ πρὸ δύο μηνῶν, ὅταν τοὺς ὀμιλοῦσαμεν περὶ αὐτοῦ, ἐστοχάζοντο ὅτι τοὺς ὀμιλοῦσαμεν διὰ τὸ Πεκῖνον (1) καὶ ἀντὶ νὰ ληφθοῦν μέτρα μὲ τὰ ὁποῖα ἐδυνάμεθα νὰ ἐξολοθρεύσωμεν τὸν ἐχθρὸν, ἄφηναν νὰ ἀπεράσῃ αὐτὸς ὁ χρήσιμος καιρὸς ἀδίκως καὶ ἀνοήτως, διὰ νὰ ἀπελπιζώμεθα τώρα...».

Τ Ο Η Ρ Ω Ο Ν

«Μεσολόγγι! Πόλιν ἱερὰν σὲ ὀνομάζω, διότι ἠ-
ξιώθης νὰ ἔχῃς ἱερὰ κειμήλια ἐναποτεθειμένα εἰς
τοὺς κόλπους σου τοὺς μεγαλυτέρους ἄνδρας, ὅ-
σοι εἰς τὴν Ἱστορίαν τῆς Νεωτέρας Ἑλλάδος
διέπρεψαν!»

ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΣ ΠΟΛΥΖΩΙΔΗΣ

Τὸ Μεσολόγγι ἔμεινε στὰ χέρια τῶν Τούρκων τρία χρόνια. Στὶς 2 Μαΐου 1829 ἐλευθερώθηκε ὕστερα ἀπὸ συνθήκη, πού ἔχει ὡς ἐξῆς:

«Συνθήκη γενομένη μεταξὺ τοῦ Μουσταφᾶ Κρητικοῦ, πληρεξουσίου τοῦ φρουρίου Μεσολογγίου καὶ Ἀνατολικῶ, καὶ λοιπῶν πρωτίστων Ὀθωμανῶν καὶ τοῦ Γ. Βαρνακιώτου καὶ Ι. Παπαρρηγοπούλου¹ κατ' ἐπιτροπὴν τοῦ ἐκλαμπροτάτου πληρεξουσίου τοποτηρητοῦ² τοῦ Κυβερνήτου τῆς Ἑλλάδος. Ἀφοῦ οἱ ἐν Μεσολογγίῳ καὶ Ἀνατολικῶ Ὀθωμανοὶ ἐπολιορκήθησαν διὰ ξηραῖς καὶ θαλάσσης διὰ πολὺν καιρὸν, βλέποντες ὅτι δὲν ἤμποροῦν νὰ ἀντιτείνουν περισσότερον, ἀπεφάσισαν:

Α — Νὰ ὑπάγουν διὰ θαλάσσης αἱ φαμελῖαι τῶν εἰς Μεσολόγγιον καὶ Ἀνατολικὸν Ὀθωμανῶν, συντροφευμέναι ὄλαι μὲ τοὺς ἄνδρας των, συμποσοῦμεναι ὄλαι ψυχαὶ 600, εἰς Σαγιάδαν ἢ Πρέβεζαν καὶ νὰ πληρωθῆ ὁ ναῦλος ἀπὸ τὴν ἑλληνικὴν Κυβέρνησιν. Τὰ ἄνω πλοῖα θέλουσιν εἶναι συντροφευμένα ἀπὸ δύο πολεμικὰ δι' ἀσφάλειαν.

Β — Αἱ ἄνω φαμελῖαι θέλουσιν ἐμβαρκαρισθῆ εὐθὺς ὅπου εἰδοποιηθοῦν ὅτι τὰ πλοῖα εἶναι ἔτοιμα, πέρνοντας μαζὶ των ὅσα ἀπὸ τὰ κινητὰ εἶδη των ἢ πράγματα θέλουσιν ἐκτὸς τῶν ζώων.

Γ — Εὐθὺς ὅπου αἱ φαμελῖαι ἔμβουν εἰς τὰ πλοῖα, ὄλα τὰ λοιπὰ στρατεύματα μὲ τὰ ζῶα των θέλουσιν ἀναχωρῆσαι διὰ ξηραῖς πέρνοντας ἐνέχυρον ἀμοιβαίως κατὰ τὴν θέλησιν τοῦ Καπετὰν Γεωργίου Νικολάου τοῦ Βαρνακιώτη, ὅστις θέλει τοὺς συντροφεύσει ἕως εἰς τὴν Πούνταν Πρεβέζης διὰ νὰ μὴν ἐνοχληθοῦν καθ' ὁδόν.

Δ — Ὅλοι, τόσον οἱ διὰ ξηραῖς καθὼς καὶ οἱ διὰ θαλάσσης, θέλουσιν ἀναχωρῆσαι μὲ τὰ ἄρματα καὶ τὴν λοιπὴν κινητὴν περιουσίαν.

Ε — Ἀφοῦ ἔμβουν εἰς τὰ πλοῖα αἱ φαμελῖαι, θέλουσιν διορισθῆ ἐκ μέρους τοῦ πληρεξουσίου τοποτηρητοῦ δύο γυναῖκες νὰ ἐξετάσουν μὲ ἀκριβείαν καὶ ὅσαι γυναῖκες θέλουσιν νὰ μείνουν μὲ τοὺς Ὀθωμανοὺς μένουσιν μὲ αὐτούς, ὅσαι δὲ θελήσουν

1. Ἄλλοτε προξένου τῆς Ρωσίας στὰ Γιάννενα.

2. Τοῦ Αὐγουστίνου Καποδίστρια, ἀδελφοῦ τοῦ Κυβερνήτου Ἰωάννου Καποδίστρια. Ὁ Αὐγουστίνος εἶχε τότε διοριστῆ (23 Ἰανουαρίου 1829) «τοποτηρητῆς ἐπὶ τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος καὶ ἐπὶ τῶν πολιτικῶν καὶ στρατιωτικῶν».

νά μείνουν με τούς Χριστιανούς νά μείνουν με αὐτούς. Ἐάν καμμία ἀπό ἐκεῖνας ὁποῦ μείνουν με τούς Ἕλληνας ἔχη παιδί, ὁμολογούμενον ἀπό τήν ἴδιαν τήν μητέρα ὅτι εἶναι ἀπό Ὀθωμανόν, νά τὸ κρατῇ ὁ πατήρ του.

ΣΤ — Τὰ ἀνήλικα εἴτε θηλυκὰ εἴτε ἀρσενικά ὄντα ὀλιγώτερον τῶν 14 ἐτῶν, εἴναι καὶ τουρκευμένα, νά κρατῶνται ἀπὸ τούς Ἕλληνας χωρὶς νά ἐξετάζεται ἡ θέλησίς των, τὰ ὁποῖα ὑπόσχονται οἱ Ὀθωμανοὶ νά φανερώσουν ὅλα καί, ἂν εὔρεθῇ κανένα χωρὶς νά παραστήσουν ἢ θέλοντες νά τὸ περάσουν διὰ Τοῦρκον, θέλουν εἶναι παραβάται τῆς συνθήκης.

Ζ — Ὅσα πράγματα ἔχουν κινητά, τὰ ὁποῖα θέλουν νά πωλήσουν, ἢμποροῦν νά τὰ δώσουν εἰς ὅποιον θέλουν, ὅμως χωρὶς ἄργητα.

Η — Τὰ Ἑλληνικά στρατεύματα δὲν θέλουν ἔμβει οὔτε πλησιάσει εἰς τὸ φρούριον Μεσολογγίου, εἴναι πρῶτον δὲν ἔβγουν οἱ ἐν αὐτῷ Ὀθωμανοί.

Τῆς παρούσης συνθήκης ἔγιναν δύο ἴσα καὶ ἐπεκυρώθησαν ἀπὸ τὸν πληρεξούσιον τοποτηρητὴν καὶ ἐσφραγίσθησαν ἀπὸ ἀμφοῖτερα τὰ μέρη διὰ νά ἔχουν ὅλην τὴν ἰσχὺν καὶ τὴν βεβαιότητα.

Προσθέτομεν ὅτι εἰς τὴν ἄνω συνθήκην ἐννοοῦνται καὶ οἱ ἐν Ἀνατολικῷ Ὀθωμανοί.

Ἐν Μεσολογγίῳ τὴν 2 Μαΐου 1829

Κατῆς Σουμπουλῆ Ἐφέντης — Χασάν Τοπτζῆ Πασᾶς — Χατζῆ Χουσεϊνάκης — Φετᾶς Τουκοφλῆς — Μουσταφᾶς Κρητικὸς — Νουρῆ Τζοπῆς — Μαρτζ. Τσοριγούνης.

Ἐπιβεβαιοῦμεν: Ι. Παπαρρηγόπουλος — Γ. Νικολάου Βαρνακιώτης».

Γιὰ τὸ γεγονὸς τῆς ἀπελευθερώσεως τοῦ Μεσολογγίου ἔγινε στίς 8 Μαΐου 1829 στὴν Αἴγινα πάνδημος τελετὴ καὶ ὁ Σπυρίδων Τρικούπης ἐξεφώνησε ποιητικὸν πανηγυρικὸν λόγον.

Ὁ Κυβερνήτης τότε ἐκοινοποίησε τὴν παρακάτω διακήρυξη:

«Ἡὐδόκησεν ὁ Κύριος καὶ ἐπὶ τῶν τειχῶν τοῦ Μεσολογγίου κυματίζει καὶ πάλιν ἡ Σημαία τοῦ Σταυροῦ».

» Εἰς τὰ τείχη τῆς πόλεως κεῖνται τὰ ὄστα τῶν γενναίων ἐκείνων ἀνδρῶν, οἵτινες προμαχοῦντες αὐτῆς ἔπεσαν ἐνδόξως. Τὸ πρῶτιστον τῶν χρεῶν ἡμῶν, τὸ ὁποῖον ὀφείλομεν νά ἀποδώσωμεν εἰς τὴν μνήμην τῶν ἀοιδίμων ἐκείνων μαρτύρων, εἶναι τὸ νά προσφέρωμεν ἐπὶ τοῦ Θυσιαστηρίου τοῦ Ὑψίστου τὰς ὑπὲρ ἀναπαύσεως τῶν ψυχῶν αὐτῶν ἐνθέρμους ἡμῶν εὐχάς».

» Τὸ χρέος τοῦτο ἀφοῦ ἀποδώσωμεν, ἔχομεν καὶ ἄλλο ὄχι ὀλιγώτερον ἱερὸν νά ἐκπληρώσωμεν. Ἐχομεν χρέος νά συλλέξωμεν μετ' εὐλαβείας τὰ σεβάσματα αὐτῶν λείψανα καὶ νά τὰ καταθέσωμεν εἰς μνημεῖον, ὅπου ἡ Πατρίς νά ἀποδίδῃ κατ' ἔτος τὸν φόρον τῆς εὐγνωμοσύνης της εἰς τὴν κόνιν τῶν ἀνδρῶν, οἵτινες ἐμαρτύρησαν ἡρωικῶς ὑπὲρ τοῦ ἱεροῦ ἀγῶνος αὐτῆς».

» Ἡ Κυβέρνησις διερμηνεύουσα τὰ αἰσθήματα τῶν Ἑλλήνων, ὑπερποθοῦντων νά ἐκπληρώσωσι τὰ χρέη των ταῦτα, διατάττει:

Α — Τὴν ἴδιαν ἡμέραν καθ' ἣν θέλει ἐγκαινισθῇ ἡ πρώτη Ἐκκλησία ἡ ὁποία ἐπισκευάζεται ἤδη εἰς τὸ Μεσολόγγιον, νά ἱεουργήσῃ ὁ Μητροπολίτης διὰ νά δεηθῇ ὑπὲρ ἀναπαύσεως τῶν ψυχῶν τῶν ἡρωικῶν προμάχων τῆς Πόλεως.

Β — Ὁ πληρεξούσιος τοποτηρητὴς νά διορίσῃ ἐπιτροπὴν συγκειμένην ἀπὸ ἀνδρας τοῦ Ἱεροῦ Κλήρου ὡς καὶ ἀπὸ πολεμικοὺς καὶ πολιτικοὺς ἀξιωματούχους, ἧτις ὀφείλει νά λάβῃ τὰ ἀναγκαῖα μέτρα διὰ νά ἐνεργηθῶσι τὰ ἑξῆς:

1) νά συνταχθῇ κατάλογος τῶν ἐκκλησιαστικῶν, ἀξιωματικῶν, στρατιωτῶν, πολιτικῶν — ὑπουργῶν ἢ ἀπλῶν πολιτῶν, οἵτινες ἔπεσαν ὡς θύματα τῆς πολιορκίας τοῦ Μεσολογγίου κατὰ τὰ ἔτη 1822, 1823, 1825, 1826.

2) νὰ συναρθῶσι τὰ νεκρὰ αὐτῶν λείψανα καὶ νὰ προσδιορισθῇ ὁ τόπος, ὅπου πρέπει νὰ ἐναποτεθῶσιν.

Ὁ Κυβερνήτης θέλει ὑπάγει αὐτοπροσώπως εἰς Μεσολόγγι διὰ νὰ παρευρεθῇ εἰς τὴν μεγάλην ἐπικήδειον πομπὴν τὴν γεννησομένην πρὸς μετακόμισιν τῶν ὁστῶν αὐτῶν εἰς τὸ μέρος ἐκεῖνο, ὅπου θὰ ἀνεγερθῇ μνημεῖον ἀφοσιούμενον ἀπὸ τὸ "Εθνος εἰς τὴν μνήμην τῶν γενναίων ἐν Μεσολογγίῳ ὑπερασπιστῶν τοῦ Σταυροῦ».

Τὸ 1830 ὁ Ἰ. Καποδίστριας ἐπεσκέφθη τὸ Μεσολόγγι καὶ ἔδωκεν ἐντολὴν νὰ ἰδρυθῇ Ἡρώον, πού θὰ περιλάβει τὰ λείψανα τῶν ὑπερασπιστῶν τῆς Πόλεως.

Τὸ 1838 Ὁκτωβρίου 14 ἤρθαν στὸ Μεσολόγγι οἱ Βασιλεῖς Ὅθων καὶ Ἀμαλία καὶ παρέστησαν στὴν τελετὴ τῆς ταφῆς στὸν Τύμβο τοῦ Ἡρώου τῶν ὁστῶν πού συνάχτηκαν. Ὁ Ὅθων τότε διέταξε νὰ ἀνεγερθῇ στὰ ἴχνη τοῦ «Φράχτη» ἕνα τεῖχος (αὐτὸ πού ὑπάρχει καὶ σήμερα) μὲ δυὸ πύλες γιὰ τὴν ἐξυπηρέτηση τῶν συγκοινωνιακῶν τῆς Πόλεως: μίαν πρὸς τὸ Αἰτωλικὸ κοντὰ στὴν Τάπια τοῦ Φραγκλίνου (ἡ πύλη αὐτὴ δὲν ὑπάρχει σήμερα) καὶ μίαν πρὸς τὸ Εὐνηχώρι (εἶναι ἡ σημερινὴ Πύλη μεταξὺ τοῦ Νοσοκομείου Χατζηκώστα καὶ τῶν στρατιωτικῶν κτιρίων).

Στὴ δυτικομεσημβρινὴ γωνία τοῦ περιβόλου τοῦ Ἡρώου καὶ ἐναντι τῶν φυλακῶν ὑπῆρχε οἰκίσκος ἰσόγειος, ὅπου διέμενε ὁ ἀπόστρατος λοχαγὸς Κουτκουτάκης, ἄλλοτε ὑπασπιστῆς τοῦ Φρουραρχείου τοῦ Μεσολογγίου. Ὁ ἄνθρωπος αὐτός, πού εἶχε γιὰ τὸ Μεσολόγγι βαθειὰν ἀγάπη, ἀφιερώθηκε στὴν περιποίησιν τοῦ Ἡρώου. Ἀπὸ τὸ 1859, μὲ πρωτοβουλία του, ἄρχισε ἡ δενδροφύτευση τοῦ χώρου, πού ὀνομαζότανε τότε «περιβόλι τοῦ Κουτκουτάκη», καὶ ἄρχισε νὰ διαμορφώνεται ἐπὶ Δημάρχου Γ. Μακρῆ, ὅτε ἔγινε καὶ τὸ κιγκλίδωμα. Πολλοὶ ἔκτοτε ἐφρόντισαν γιὰ τὴν ἰσοπέδωσιν, δενδροφύτευσιν, ἀνέγερσιν μνημείων καὶ γενικὰ γιὰ τὴν τακτοποίησιν τοῦ Ἡρώου (Νομάρχης Δάσιος καὶ ἰδιαίτερα ὁ Δήμαρχος Χρῆστος Εὐαγγελᾶτος), ὥσπου ἐπῆρε τὴ μορφή ἱεροῦ περιβολιοῦ πού ἔχει σήμερα.

Ὁ χώρος αὐτός τοῦ Ἡρώου κατὰ τὴ διάρκειαν τῆς Β' πολιορκίας εἶχε χρησιμοποιοθῆ γιὰ τὴν ταφὴν τῶν νεκρῶν, ἐπειδὴ τὸ νεκροταφεῖο τῆς Πόλεως εἶχε μείνει ἔξω ἀπὸ τὸν «Φράχτη». Χῶρος λοιπὸν γιομαῖτος κόκκαλα ἀντρεωμένα καὶ αἵματα ἁγιασμένα... Κόκκαλα καὶ αἵματα ἀνθρώπων ἐλευθέρων, πού «ἤθλησαν» γιὰ τὴν ἀξιοπρέπεια τοῦ ἀνθρώπου. Ἐδῶ ἔχουν ταφῆ: ὁ Μάρκος Μπότσαρης, ὁ Δημήτρης Θέμελης, ὁ Δημῶς Ρηνιάσας, ὁ Κυριακούλης Μαυρομιχάλης, ὁ Νόρμαν... ἐδῶ ἄφησαν τὰ κόκκαλά τους καὶ τὸ αἷμα τους πλῆθος ἀγωνισταί, γυναῖκες, παιδιὰ, πού πῆγαν ἀπὸ βόλι, ἀπ' ἀρρώστεια, ἀπὸ πείνα... Χῶρος ἱερός... Χῶρος φοβερός..!

ΠΡΟΣΚΥΝΗΜΑ ΣΤΟ ΗΡΩΟΝ

A — ΜΝΗΜΕΙΑ — ΠΡΟΤΟΜΕΣ — ΑΝΔΡΙΑΝΤΕΣ

1. ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΚΙΤΣΟΣ

ΠΡΟΤΟΜΗ

Στρατηγὸς ἀπ' τὴν Πλεσίβιτσα Φιλιατῶν, ἀδελφὸς τῆς περίφημης Κυρα-Βασιλικῆς τοῦ Ἀλῆ Πασᾶ. Στὸ Μεσολόγγι ἤρθη μὲ 300 ἐκλεκτούς, κυρίως Ἡπειρώτες, στίς 22 Ἰουλίου 1825. Ἐζήτησε μὲ ἐπιμονὴ ἀπὸ τὴ Διευθυντικὴ Ἐπιτροπὴ καὶ ἀνέλαβε τὴν ὑπεράσπισιν τῆς «Λουνέττας», τῆς δοξασμένης Τάπιας, πού ἐναντίον της εἶχε στραφῆ ἡ μανία τῶν πολιορκητῶν. «Ὅταν τὸ Σῶμα τοῦ Γ. Κίτσου εἰσῆλθεν εἰς Μεσολόγγιον, ἡ Φρουρὰ εἶχεν ἐγκαταλείψει τὸν προμαχῶνα «Λουνέττα» ὡς κινδυνεύοντα, καθόσον ὁ ἐχθρὸς εἶχε στρέψει ὅλην τὴν προσο-

χὴν εἰς τὴν ἄλωσιν αὐτοῦ. Ἡ Διευθυντικὴ Ἐπιτροπὴ ἀνέθεσε τὴν Φρούρησιν τῆς θέσεως ταύτης εἰς τὸν Γ. Κίτσον καὶ τὴν αὐτὴν νύκτα τῆς εἰσόδου μας εἰς Μεσολόγγιον εἰσῆλθον ἐπτά τὸ ὄλον ἄνδρες καὶ κατελάβομεν τὰς θέσεις μας ὑπὸ τὸν Γ. Βάγιαν, τὴν πρωτὰν δὲ τῆς ἐπομένης εἰσῆλθεν ὄλον τὸ Σῶμα καὶ ὑπερησπίσθη τὴν θέσιν μέχρι τῆς τελευταίας ἡμέρας... (Ἀρτέμιος Μίχος «ἀπομνημονεύματα»). Ὁ Γ. Κίττος κατὰ τὴν πολιορκίαν καὶ τὴν Ἐξοδὸν ἐπέδειξε ἀπαράμιλλον ἡρωϊσμόν. Πέθανε τὸ 1841 στὴν Ἀθήναν καὶ θάφτηκε μὲ ἔρανο... «Ὁ ἥρωας Γεώργης Κίττος πέθανε στὴν ψάθα καὶ θάφτηκε μὲ «ἐλέη», ὅπως καὶ τόσοι ἄλλοι παλιοὶ πολεμισταί... Νοέμβρης τοῦ 1857 θάφτηκε καὶ ἡ χήρα τοῦ Κίττου μὲ «ἐλέη» καὶ αὐτὴ! Εἶχε δυὸ κορίτσια τῆς παντρεῖᾶς καὶ ξενοδοῦλευε καὶ ἔτρεχε μὲ τοὺς ἄλλους... ζητιάνους στὰ Ὑπουργεῖα Πάσχα καὶ Χριστούγεννα νὰ περιμένει στὴν πόρτα καμμιά βοήθεια!». (Ἐφημερὶς «Ἀθηναῖ» 16 Ν/βρίου 1857 — Γιάννη Βλαχογιάννη «Ἱστορικὴ Ἀνθολογία» σελ. 208).

2. ΜΗΤΡΟΣ ΔΕΛΗΓΕΩΡΓΗΣ

ΠΡΟΤΟΜΗ

Γεννήθηκε τὸ 1775 στὴ Γαβαλοῦ Μακρυνείας τῆς Ἐπαρχίας Μεσολογγίου, πατέρας τοῦ Πρωθυπουργοῦ Ἐπαμ. Δεληγεώργη. Κατὰ τὴν α' πολιορκίαν τοῦ Μεσολογγίου ἦταν φροντιστὴς πολέμου», δηλ. ἀρχηγὸς ἐπιμελητείας τῆς πόλεως. Τὸ 1823 τὸ Γενικὸ Κομιτᾶτο τὸν διώρισε βοηθὸν τοῦ Ραγγυ, διευθυντοῦ τοῦ ἐργοστασίου ὀπλοποιείας, ποῦ ἰδρύθηκε τότε στὸ Μεσολόγγι: «Τὸ Γενικὸν Κομιτᾶτον εἰς Μεσολόγγι ἀποφασίζει καὶ διορίζει τὸν φροντιστὴν τοῦ πολέμου Δημ. Δεληγεωργόπουλον ὡς βοηθὸν τοῦ κ. Ραγγυ, φροντιστοῦ τοῦ Γενικοῦ Πολεμικοῦ Μαγαζείου». Τὴν 1 Ἀπριλίου 1825 γίνεται Φρούραρχος Μεσολογγίου: «Ἀριθμ. 4335— Πρὸς τὸν κ. Μῆτρον Δεληγεωργόπουλον— Ἐπειδὴ διὰ δ/γῆς τοῦ Ἐκλαμπροτάτου Προέδρου τοῦ Ἐκτελεστικοῦ ὑπ' ἀριθμ. 190/25 - 3 - 1825 διωρίσθητε Φρούραρχος Μεσολογγίου, σᾶς περικλείεται δ/γὴ πρὸς τὸν Π. Ραφτάκον διὰ νὰ σᾶς παραδώσῃ τὰ κλειδιά τοῦ Φρουρίου— Μεσολόγγιον 1 Ἀπριλίου 1825 — Ἡ κατὰ τὴν Δ. Ἑλλάδα ἀντὶ τῆς Γεν. Διεθύνσεως ἐνεργοῦσα Ἐπιτροπὴ: Ν. Σπανιολάκης, Κ. Πεταλάς». Μετὰ τὴν Ἐξοδὸν διορίσθητε Φρούραρχος Μπουρτζίου: «Ἡ Διοίκησις ἐκτιμῶσα τὸν πατριωτισμὸν σου καὶ τὴν ἰκανότητά σου σὲ διορίζει Φρούραρχον τοῦ ἀντικρυ τοῦ Ναυπλίου Φρουρίου Μπουρτζίου μετὰ 40 πυροβολιστῶν.— Ἐν Ναυπλίῳ 8 Μαΐου 1826 — Ἡ Διοικητικὴ Ἐπιτροπὴ τῆς Ἑλλάδος: Πρόεδρος Ἀνδρέας Ζαΐμης. Μέλη: Ἀναγνώστης Δεληγιάννης, Γεώργιος Σισίνης, Δ. Τσαμαδός, Α. Χατζηαναργύρου, Σπυρίδων Τρικούπης, Ἰ. Βλάχος, Π. Δημητρακόπουλος». Ἀργότερα, κατὰ τὴν «πρώτην βασιλείαν» κατατάχτηκε στὴ Χωροφυλακὴ μὲ τὸ βαθμὸ τοῦ Μοιράρχου, ἔφτασε Συνταγματάρχης καὶ ἔγινε καὶ ἀρχηγὸς τῆς Χωροφυλακῆς. Πέθανε τὸ 1860. Τὸν ἐπικηδεῖο ἐξεφώνησεν ὁ Ἀρχιεπίσκοπος Ἀθηνῶν Θεόφιλος, ποῦ εἶχε χρηματίσει διάκονος τοῦ Π. Πατρῶν Γερμανοῦ τότε ποῦ ὕψωσε τὸ λάβαρο τῆς Ἐπαναστάσεως στὴν Ἀγία Λαύρα. «Ὁ Μῆτρος Δεληγεώργης ἦτο ἀνὴρ συνετὸς καὶ τολμηρὸς, εἰς πολλὰς κρισίμους περιστάσεις τῆς ἐνδόξου πολιορκίας διακριθεὶς!» (Ἀρτέμιος Μίχος «ἀπομνημονεύματα»).

3. ΣΠΥΡΟΜΗΛΙΟΣ

ΠΡΟΤΟΜΗ

(βλ. κεφάλαιο «οἱ ἀπομνημονευματογράφοι»)

4. ΑΣΤΙΓΕ

ΠΡΟΤΟΜΗ

Ἄγγλος ἐνθουσιώδης φιλέλλη, ἀξιωματικὸς ναυτικοῦ (1794—1828). Στὴν

Ἑλλάδα ἦρθε τὸ 1821 καὶ ἔλαβε μέρος σὲ πολλὲς ἐπιχειρήσεις τοῦ Ἀγῶνος. Τὸν Δεκέμβριο τοῦ 1827 ἀνακατέλαβε τὸ Βασιλάδι. Τὸν Μάη τοῦ 1828 βρισκότανε στὸ Ἴονιο καὶ διετάχθη νὰ ἀνακαταλάβει τὸ Αἰτωλικό. Στὴν ἐπιχείρηση αὐτὴ τραυματίστηκε ἀπὸ ἀνάφλεξη πυρομαχικῶν τοῦ πλοίου του καὶ μεταφέρθηκε στὴ Ζάκυνθο, ὅπου πέθανε. Κατὰ δ/γὴ τοῦ Κυβερνήτου Ἰ. Καποδίστρια θάφτηκε στὸν Πόρο Τροιζηνίας, στὸ Ναύσταθμο, ὅπου ἔχει στηθῆ μνημεῖο του. Τὸν ἐπικήδειο ἐξεφώνησεν ὁ Σπ. Τρικούπης.

5. ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΘΕΜΕΛΗΣ

ΠΡΟΤΟΜΗ

(βλ. κεφάλαιο «Ἡ Διευθυντικὴ Ἐπιτροπὴ»)

6. ΙΩΣΗΦ ΡΟΓΩΝ

ΚΕΦΑΛΗ ΑΝΑΓΛΥΦΟΣ

Ἀπὸ τὰ Ἀμπελάκια Θεσσαλίας (1776—1826). Ἐφημέριος Τσαριτσάνης καὶ ἀργότερα Πρωτοσύγκελλος τοῦ Μητροπολίτου Ἀρτης Πορφυρίου. Τὸ 1818 μνήθηκε στὴ Φιλικὴ Ἐταιρεία ἀπὸ τὸν Μακάριον, Ἐπίσκοπον Ρογῶν (= Ρογοί=μεισαιωνικὴ ἔδρα Ἐπισκοπῆς στὸ δρόμο Πρεβέζης — Ἰωαννίνων) καὶ στὰ 1820 ἔγινε Ἐπίσκοπος Ρογῶν. Κατὰ τὴ διάρκειά τῆς β' πολιορκίας τοῦ Μεσολογγίου ἔμεινε στὸ Μεσολόγγι ὡς τοποτηρητὴς τοῦ Μητροπολίτου Ἀρτης Πορφυρίου, στὴ δικαιοδοσία τοῦ ὁποίου ὑπήγετο τὸ Μεσολόγγι. Ὁ Ἰωσήφ ἔζησε τὸ δρᾶμα τοῦ Μεσολογγίου. Εὐρίσκετο πάντοτε στὸ πλευρὸ τῶν πολιορκουμένων. «Ὅπουδῆποτε καὶ οἰονδῆποτε χρόνω ἐγίνοντο ἐργασίαι πρὸς συντήρησιν τοῦ Φρουρίου ὁ ἀείμνηστος οὗτος λειτουργὸς τοῦ Ὑψίστου παρίστατο μετὰ τοῦ Κλήρου προτρέπων τοὺς ἐργαζομένους καὶ μετακομίζων ὁ ἴδιος ἐπὶ τῶν ὤμων πέτρας, ξύλα, χῶμα... Ἐκατοντάκις εἶδομεν αὐτὸν ἐν καιρῷ μαχῶν νὰ περιέρχεται τοὺς προμαχῶνας καὶ νὰ εὐλογῇ καὶ ἐνθαρρύνῃ τοὺς πολεμιστάς!» (Ἀρτέμιος Μίχος «ἀπομνημονεύματα»).

Προήδρευσε τοῦ Συμβουλίου ποὺ ἀπεφάσισε τὴν ἔξοδο καὶ ὑπαγόρευσε στὸν Κασομούλη τὸ σχέδιο αὐτῆς. Κατὰ τὴν ἔξοδο ἀκολούθησε τὸ Σῶμα τοῦ Νότη Μπότσαρη. Ὅταν ὅμως ἀκούστηκε ἡ φωνὴ «πίσω στὰ κανόνια μας!» καὶ ἄρχισε ἡ σύγχυση καὶ ἡ ὑποχώρησις, ὁ Ἰωσήφ ἐγύρισε στὴν Πόλη καὶ κατέφυγε στὴ νησίδα τοῦ Ἀνεμομύλου (βλ. σχεδιάγραμμα πόλεως ἀριθμ. 2), ὅπου ἀπ' τὸ 1822 ὑπῆρχε κανονοστάσιο καὶ μικρὴ φρουρά, καὶ τὸν ἀνετίναξε στις 12 Ἀπριλίου 1826: «Μεταξὺ τῶν ἐπανελθόντων εἰς τὸ Φρούριον ἦτο καὶ ὁ Ἐπίσκοπος Ἰωσήφ, ὅστις κλεισθεὶς μετ' ἄλλων εἰς τὸν Ἀνεμόμυλον ἀπέθανεν ἡρωϊκῶς θέσας ὁ ἴδιος πῦρ εἰς τὴν ἐκεῖ εὐρισκομένην πυρίτιδα...» (Ἀρτέμιος Μίχος «ἀπομνημονεύματα»). Λέγεται μάλιστα ὅτι ὁ ἡρωϊκὸς Δεσπότης ἐτραυματίστηκε κατὰ τὴν ἀνατίναξιν, πιάστηκε ἀπ' τοὺς ἐχθροὺς καὶ κρεμάστηκε ἀπάνω στὰ ἐρείπια τοῦ Ἀνεμομύλου! «Ὁ Ἰωσήφ, ὁ καθ' ὅλην τὴν πολιορκίαν διακριθεὶς διὰ τὸν ἐνθερμον πατριωτισμόν του, δὲν ἐπρόφθασε νὰ συνεχέλλῃ... Φθάσας ἐπὶ τοῦ τείχους καθ' ἣν ὥραν εἰσῆρχοντο οἱ ἐχθροί, ἔρριψε δαυτὸν εἰς φυσεκοφόρον πίθον, ἔρριφθη εἰς αὐτὸν καιόμενον, ἡμιεκὰ καὶ ἡμίκαυστος ἀπεκεφαλίσθη...».

Λίγα γιὰ τὸν Ἀνεμόμυλο: Ὁ Ἀνεμόμυλος ἔμεινε ἐρειπωμένος ὡς τὸ 1880, ὅτε τὸν ἐξεθεμέλιωσαν, γιὰ τὸ οἱ πέτρες του χρειάστηκαν πιδὲς ξέρει γιὰ τὸ χτίσιμο ποιῶν σπιτιῶν... «Κατάμεσα στὸ νησάκι ὑψωνόταν παλιὸς ἀνεμόμυλος ἐρειπωμένος... Ἡ στρογγυλάδα του γιομάτη ραγισματιῆς καὶ χαλάσματα. Οἱ πέτρες τῆς κορυφῆς του πεσμένες ἐσχημάτιζαν στὴ ρίζα του πρόχειρα σκαλοπάτια καὶ καθίσματα... Ἐκεῖ ποὺ κάποτε γοργοσάλευαν τὰ φτερούγια τοῦ ἀνεμομύλου, τώρα κρεμιόταν πρὸς τὰ ἔξω πλαγιασμένο σάπιο πάτερο μισοφαγωμένο, ἄμορφο κόκκαλο σκελετοῦ!.. Ἄλλοῦ κιτρινιασμένος, ἄλλοῦ κατάμαυρος, κρατοῦσε τὰ σημάδια

ἀπὸ δυνάμεις ἀδάμαστες, πού τὸ εἶχαν γονατίσει: ἀπ' τὸν καιρὸ κι ἀπ' τὴ φωτιά. Στὴν κορφή καὶ στὴ βάση του κάτω τσουκνίδες...» (Κωστῆς Παλαμᾶς «τὸ τέλος τοῦ Ἀνεμομύλου»). Ἔτσι ἀπ' τὸ 1880 δὲν ἔμεινε οὔτε σημάδι ἀπ' τὸ στοιχιωμένο Ἀνεμόμυλο ὡς τὸ 1962, ὅτε ἔστησαν στὸν τόπο του ἓν ὁμοίωμά του...

7. ΜΝΗΜΕΙΟΝ ΑΜΕΡΙΚΑΝΩΝ ΦΙΛΕΛΛΗΝΩΝ

Ἀνήγειραν τὸ 1938 οἱ ΑΧΕΠΑ εἰς μνήμην τῶν Ἀμερικανῶν, πού ἦρθαν ἀπ' τὴ μακρινὴ πατρίδα τους ν' ἀγωνιστοῦν γιὰ τὴν ἐλευθερία.

8. ΝΟΤΗΣ ΜΠΟΤΣΑΡΗΣ

ΠΡΟΤΟΜΗ

(Βλ. κεφάλαιο «Οἱ τρεῖς ἀρχηγοὶ τῆς Ἐξόδου»).

9. ΓΕΡΟΘΑΝΑΣΗΣ

Ἀθανάσιος—Δημήτριος—Κωνσταντῖνος: Ἀγωνιστὰὶ ἀπὸ τὸν Βάλτον. Ὑπερράσπιζαν τὴν Τάπια «Νόρμαν». Ἐπεσαν ὅλοι στὸ Μεσολόγγι. Ὁ Κώστας σκοτώθηκε στὴ μάχη τῆς Κλείσοβας στίς 25 Μαρτίου 1826 (Ν. Κασομούλης «Στρατ. Ἐνθυμήματα»).

10. ΜΝΗΜΕΙΟΝ ΓΕΡΜΑΝΩΝ ΦΙΛΕΛΛΗΝΩΝ

ΣΤΗΛΗ

Τὸ μνημεῖο τοῦτο στήθηκε ἐκεῖ ὅπου, ὅπως λέγεται, ἔχει ταφῆ ὁ ἥρωας τοῦ Πέτα Γερμανὸς στρατηγὸς Νόρμαν, εἰς μνήμην τῶν πολλῶν Γερμανῶν φιλελλήνων, πού θυσιάστηκαν ἐδῶ γιὰ τὴν ἐλευθερία.

11. ΜΝΗΜΕΙΟΝ ΦΙΝΛΑΝΔΩΝ ΦΙΛΕΛΛΗΝΩΝ

Εἰς μνήμην τῶν Φινλανδῶν, πού πολέμησαν στὸ Μεσολόγγι.

12. ΘΑΝΑΣΗΣ ΡΑΖΗΚΟΤΣΙΚΑΣ

ΠΡΟΤΟΜΗ

Γεννήθηκε τὸ 1798 καὶ ἔπεσε κατὰ τὴν ἔξοδο. Ἀπ' τὴν ἀρχὴ τοῦ Ἀγῶνος ἀνέπτυξε δραστηριότητα καὶ ἔδειξε ικανότητες, ὥστε ἀναγνωρίστηκε ἀπ' τοὺς συμπατριῶτες του Μεσολογγῖτες ἀρχηγός! Ἐργάστηκε γιὰ τὴν ὀχύρωση τῆς πόλεως καὶ ἐπέβλεψε στὴν κατασκευὴ τῶν γεφυρῶν, ἀπὸ ὅπου θὰ ἔβγαιναν οἱ πολιορκημένοι. Ἐπίσης ἐπέβλεψε στὴν ἐφαρμογὴ τοῦ σχεδίου τῆς Ἐξόδου.

(Συνεχίζεται)

Ἱερέως ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΠΑ·Ι·ΣΙΟΥ

ΜΙΚΡΑ ΣΥΜΒΟΛΗ ΕΙΣ ΤΗΝ ΙΣΤΟΡΙΑΝ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΗΣ ΕΠΑΡΧΙΑΣ ΒΕΛΛΑΣ ΚΑΙ ΚΟΝΙΤΣΗΣ*

36

«† Εὐλαβέστατοι Ἱερεῖς οἱ ψάλοντες εἰς Γκριζμπάνι καὶ λοιποὶ πάντες εὐλογημένοι χριστιανοὶ τοῦ χωρίου· τούτου. Κατ' αἰτησίαν σας ἰδοῦ σᾶς ἀποστέλλομεν τὸν εὐλαβέστατον ἐν Ἱερομονάχοις καὶ Πνευματικὸν κύρ Χρῦσανθον ἵνα προσερχόμενοι πρὸς αὐτὸν ἐξομολογηθῆτε τὰ παραπτώματά σας κατὰ χρέος Χριστιανικόν, καὶ λάβετε τὴν ἄφεσιν ὅπως κοινωνήσητε τῶν ἀχράντων μυστηρίων κατὰ τὰς ἐλευσομένας θείας ἑορτὰς τῆς Θεομήτορος.

Κόνιτσα 2 Αὐγούστου 1865
ὁ τοῦ ἀγίου Βελλᾶς Ἐπίτροπος
οἰκονόμος Π(απᾶ) Ἰωάννης».

37

«† Ὁσιώτατε ἐν Ἱερομονάχοις καὶ Πνευματικῆ ἡμέτερε κύρ χρῦσανθε, εὐχόμεθά σε. Λαμβάνων τὸ Κυριαρχικὸν ἡμῶν τοῦτο Γράμμα θέλεις μεταβῆ εἰς τὴν καθ' ἡμᾶς θεόσωστον Κωμόπολιν Παπίγκου, καὶ ὅπου ἄλλου προσκληθῆς, καὶ θέλεις διαμείνει ἐκεῖσε ἐξομολογῶν ἐφ' ὅσας ἡμέρας δεήσῃ. Ἐφ' ᾧ καὶ εὐχόμεθά σοι θεόθεν ὑγείαν.

1867: Μαρτίου : 2: Κόνιτσα.
εὐχέτης σου ἐν Χριστῷ
Ὁ Βελλᾶς Γερμανός».

38

«† Ἀποστέλοντες εἰς τὰ χωριά τοῦ Βιλαετίου τῆς καθ' ἡμᾶς Ἐπαρχίας πνευματικὸν τὸν Ὁσιώτατον ἐν Ἱερομονάχοις κύρ Χρῦσανθον, γνωστὸν διὰ τὴν εἰς τὰ μέρη ταῦτα πολυετῆ διαβίωσιν αὐτοῦ, προσκαλοῦμεν ἅπαντας τοὺς ἐκεῖσε ἡμετέρους χριστιανούς, μικροὺς καὶ μεγάλους, ἵνα μετ' εὐλαβείας προσερχόμενοι τῇ ὁσιότητι του, ἐξομολογῶνται τὰς ἁμαρτίας αὐτῶν, καὶ μεταλαμβάνωσι τῶν ἀχράντων Μυστηρίων κατὰ τὰς ἡμέρας ταύτας τῶν δέκα πέντε Αὐγούστου, γινώσκοντες ὅτι εἰς τοὺς ἀνεξομολογήτως μεταλαμβάνοντας κατ' αὐτὴν μάλιστα τοῦ ἔτους τὴν ἐποχὴν, ἀντὶ θεραπείας πληθύνονται αἱ ἀσθένειαι.

1867: Αὐγούστου : 2: Κόνιτσα
Ὁ Βελλᾶς Γερμανός».

39

«† Πρὸς τοὺς εὐλογημένους ἐπαρχιώτας Ἡμῶν Χριστιανούς τῶν τοῦ

* Συνέχεια ἐκ τοῦ προηγουμένου, σελ. 101.

Ζαγορίου χωρίων, Παπίγκου, Βιτσικοῦ, Ἀρτσιστής καὶ εἴ τινος ἄλλου, ἀποστέλλοντες τὸν Πανοσιώτατον Ἡμέτερον Πνευματικὸν κύρ Χρῦσανθον, προσκυλοῦμεν ὑμᾶς ἅπαντας ἄνδρας τε καὶ γυναῖκας καὶ Γέροντας, ἵνα προσερχόμενοι τῇ Πανοσιότητί του, ἐκπληρώσητε ὡς καλοὶ Χριστιανοὶ τὸ κατὰ τὴν ἀμώμητον ἡμῶν πίστιν ἀπαραίτητον εἰς πάντα χριστιανὸν καὶ ἱερὸν καθῆκον τῆς ἐξομολογήσεως, καὶ οὕτω, ἀποπλύναντες καὶ ἐκκαθάραντες πάντα ρύπον ἀμαρτίας δυνάμενον νὰ ἐπιβαρύνῃ τὴν συνειδήσιν σας, δυνηθῆτε ἐπαξίως νὰ κοινωνήσητε τῶν ἀχράντων μυστηρίων συνειδότες ὅτι οἱ ἀνεξομολογήτως μεταλαμβάνοντες τοῦ Ζωοποιοῦ σώματος καὶ αἵματος τοῦ Χριστοῦ, ἄνθρακας πεπυρακτωμένους εἰσάγουσιν εἰς τὴν καρδίαν των ἵνα τοὺς καταφλέξῃ. Ἐπιδρασιλεύομεν δὲ ὑμῖν καὶ τὰς παρ' Ἡμῶν εὐχὰς καὶ εὐλογίας.

Τῇ 8ῃ Μαρτίου 1869 ἐν Κονίτῃ.

Ὁ Βελλᾶς Γερμανός

Ἐν Χριστῷ ὑμῖν εὐχέτης».

Η'

Ἐκκλησιαστικὰ Ἐγγραφα

1871—1912

Τὰ κατωτέρω παρατιθέμενα διάφορα ἔγγραφα, εὑρεθέντα εἰς ἀρχεῖα διάφορα, κατ' ἀρχὰς εἶχομεν τὴν ἀπόφασιν νὰ μὴ συμπεριλάβωμεν ταῦτα τῇ παρουσίᾳ, ἀλλὰ ἄλλοτε καὶ ὑπὸ ἄλλας συνθήκας νὰ ἴδωσι ταῦτα τὸ φῶς τῆς δημοσιότητος.

Ἐπειδὴ ὁμως μέχρι σήμερον, ἐν τῇ μερίμνῃ τῆς περισυλλογῆς τῶν πάσης φύσεως ἐγγράφων, ἢτοι Ἐκκλησιαστικῶν, Ἱστορικῶν, Διοικητικῶν Ἐνθυμήσεων καὶ ἄλλων παρομοίων τοιοῦτων, ἐτέθη ὡς χρονικὸν ὄριον τὸ ἔτος 1912, τὸ ὁποῖον δι' ἡμᾶς τοὺς Ἡπειρώτας ἀποτελεῖ ἓνα ὑψίστης σημασίας Ἐθνικὸν Ἱστορικὸν σταθμὸν, ἐκρίναμεν ἀπαραίτητον ὅπως μὴ διαχωρίσωμεν ταῦτα ἀπ' ἀλλήλων, ἀλλὰ νὰ συμπεριλάβωμεν καὶ τὰ νεώτερα αὐτὰ ἔγγραφα μεταξὺ τῶν παλαιότερων ἵνα, καὶ τὰ μὲν καὶ τὰ δέ, ἀποτελέσωσι μίαν ἄλυσιν—οὕτως εἰπεῖν— τῆς καθαρῶς στενῆς Ἐκκλησιαστικῆς Ἱστορίας τῆς Ἐπαρχίας Βελλᾶς καὶ Κονίτσης.

Δεδομένου δὲ ὅτι καὶ ὁ τίτλος «Βελλᾶς», κατόπιν Συνοδικῆς ἀποφάσεως τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, ἔχει ἤδη καταργηθῆ ἀπὸ τοῦ ἔτους 1936 καὶ ἔπαυσε νὰ ὑφίσταται, ὡς συγχωνευθείσης τῆς Ἐπαρχίας ταύτης μετὰ τῆς Δρυϊνουπόλεως, διὰ τοῦτο, συνηγοροῦντος καὶ τοῦ ἀνωτέρω λόγου, δημοσιεύομεν ταῦτα, ἔστω καὶ ἂν ἀνάγονται εἰς νεωτέραν ἐποχὴν. Ἐπαναλαμβάνομεν καὶ πάλιν, ὅτι κύριος σκοπὸς τῆς ἐργασίας ταύτης εἶναι μόνον καὶ μόνον ἡ περισυλλογὴ καὶ ἡ διάσωσις τῶν διαφόρων αὐτῶν ἐγγράφων, ἐπιγραφῶν, καὶ ἐνθυμήσεων, καὶ οὐδὲν ἄλλο. Τίτλοι καὶ ἄλλα παρεμφερῆ εἶναι ἐντελῶς ξένα πρὸς ἡμᾶς. Διὰ τοῦτο, μὲ ἄκρον σεβασμὸν πρὸς τὴν μνήμην τῶν ἀειμνήστων κληρικῶν τῶν ἐν αὐτοῖς ἀναφερομένων, παραθέτομεν ταῦτα κατωτέρω ὡς ἔχουσι.

1

«†Εὐλαβέστατοι Ἱερεῖς καὶ εὐλογημένοι Χριστιανοὶ τῆς Θεοσώστου Κωμοπόλεως Βῆσάνης τῆς καθ' ἡμᾶς Ἐπαρχίας εὐχόμεθα ὑμᾶς πατρικῶς. Τὸν ἐκ τῆς Κοινότητος ὑμῶν Αἰδέσιμον Νικόλαον Παπᾶ Ἰωάννου Οἰκονόμου¹ ἐπιστρέφοντα κεχειροτονημένον παρ' ἡμῶν ἐν τῷ Καθεδρικῷ Ναῷ τοῦ ἐν ἁγίοις Πατρὸς ἡμῶν Θεοδοσίου κατὰ τοὺς ἱεροὺς κανόνας διὰ πάντων τῶν Ἐκκλησιαστικῶν βαθμῶν εἰς Ἐπαρχιακὸν Ἱερέα, οὐδόλως ἀμφιβάλομεν διὲ θέλετε ὑποδεχθῆ αὐτὸν ἐν τιμῇ, ἀπονέμοντες εἰς ὃ περιεβλήθη ὑψηλὸν ἀξίωμα τὸν ἀνήκοντα σεβασμὸν οἱ μὲν Ἱερεῖς, πάντες αὐτὸν ὡς ἐν Χριστῷ ἀδελφόν, οἱ δὲ Χριστιανοὶ προσφέροντες αὐτῷ τὸ προϊόν τῆς εὐλαβείας ὑμῶν ὅπως λάβητε παρὰ θεοῦ τὴν χάριν σὺν τῇ παρ' ἡμῶν εὐλογίᾳ.

1871 : 8/βρίου : 14 : Κόνιτσα.

Ὁ Βελλᾶς Γερμανὸς
ἐν Χριστῷ εὐχέτης».

2

«Σεβασμιώτατε.

Εἰσελθέντα(;) πρὸς τὴν ἐμὴν ἐλαχιστότητα τὸν κατὰ πνεῦμα μοι υἱὸν Ἰωάννην Θεοδώρου ἐκ τοῦ χωρίου Καβάσιλα τῆς Ἐπαρχίας σας καὶ ζητοῦντα τὸ τῆς ἱερωσύνης μέγα ἀξίωμα, ὃν καὶ παραστήσας ἔμπροσθεν τῆς θεαντρικῆς εἰκόνης τοῦ Δεσπότητος χριστοῦ καὶ τῆς Παναμώμου αὐτοῦ Μητρός, καὶ τὰ βάθη τῆς καρδίας αὐτοῦ ἐρευνήσας, εὗρον αὐτὸν μὴ ἔχων τι τὸ κωλύον τοῦ ἱερωθῆναι. Ὅθεν κατὰ τὴν αὐτοῦ ἐξομολόγησιν μαρτύρομαι αὐτὸν ἄξιον τῆς ἱερωσύνης καὶ ὀρισμὸς σας. τῆ 5 : 7/βρίου 1874 : Κόνιτσα.

»ὃ πνευματικὸς, αὐτοῦ, πατήρ, χρύσανθος Ἱερομόναχος ὁ λαϊνᾶς²».

3

«† Εὐλαβέστατοι Ἱερεῖς οἱ ψάλλοντες εἰς τὸ θεόσωστον τῆς καθ' ἡμᾶς Ἐπαρχίας χωρίον Χιονιάδες, καὶ τιμιώτατοι Πρόκριτοι καὶ Δημογέροντες καὶ οἱ λοιποὶ εὐλογημένοι Χριστιανοὶ τοῦ χωρίου τούτου, τέκνα ἐν Κυρίῳ ἡμῶν ἀγαπητά, χάρις εἴη ὑμῖν καὶ εἰρήνη παρὰ θεοῦ, παρ' ἡμῶν δὲ εὐχὴ καὶ εὐλογία. Ὁ συνεγγώριος ὑμῶν Κώνστας Παπᾶ Κώνστα, καθὰ μετὰ δεινοπαθείας ἐλθὼν, ἐπληροφόρησεν ἡμᾶς, ὅτι ἔχων λαμβάνειν Γρ(όσια) 1200 δι' ὀμολόγου παρὰ τοῦ Κώνστα Καραγιάννη, καὶ μὴ δυνάμενος νὰ περιέρχηται τὰ δικαστήρια πρὸς εἰσπραξίν αὐτῶν, κατὰ τὸ ἔτος 1870, διώρισεν ἀντιπρόσωπόν του τὸν Νικόλαον Θεολόγῃ³, ὅστις διὰ μέσου τῆς Διοικήσεως Ἰωαννίνων ἐναγαγὼν τὸν ὀφειλέτην, εἰσέπραξε μὲν τὰ ἡμίση Γρ(όσια) 600 εἰς χρήματα, διὰ δὲ τὰ ἐπίλοιπα ἐδέχθη ὀμολόγον νέον, καταστρέψας τὸ παλαιόν. ἀλλὰ τὰ μὲν χρήματα κατὰ τὸ ἔτος 1872 ἔλαβεν ὁ Κώνστας Π. Κώνστα παρὰ τοῦ μακαρίτου Νικολάου ἐν Τσεπελόβῳ, τὸ δὲ νέον ὀμολόγον ὁ μακαρίτης εἶπεν ὅτι τὸ ἔχει εἰς τὸ χωρίον, καὶ οὕτως ἔγραψε καὶ εἰς τὴν Διαθήκην του.

1—ὁ κατόπιν Ἀρχιμανδρίτης Νικόδημος Οἰκονόμου. Παραδόξως τὸ ἔγγραφον τοῦτο εὐρέθη ἐν Βησάνῃ ἐν τῇ οἰκίᾳ Ἰωάννου Χαρίση καὶ ἀδελφῶν αὐτοῦ εἰς μέρος τὸ ὅποιον προητοίμαζεν τὴν βαθμιαίαν καταστροφὴν καὶ ἐξαφάνισιν αὐτοῦ.

2=Ἡ συμμαρτυρία αὕτη, ὡς καὶ τὰ ἄλλα ἔγγραφα τὰ ἀναφερόμενα εἰς τὸ χωρίον Καβάσιλλα, μοὶ παρεχωρήθησαν κατὰ τὸ ἔτος 1935 ὑπὸ τοῦ κ. Χρήστου Παπαγιάννη, υἱοῦ τοῦ ὡς ἄνωθεν Παπᾶ Ἰωάννου Θεοδώρου.

3=Τὸ ἐπίθετον Παπαδιαμάντης.

ἀλλ' ἤδη ὁ κηδεμὼν τῆς οἰκογενείας τοῦ μακαρίτου, Δημήτριος Παπᾶ Κώνστα, ἀρνεῖται τοῦτο, διὸ καὶ ἐδέησε νὰ ἐκδοθῆ τὸ παρόν, δι' οὗ γράφοντες Ἐκκλησιαστικῶς ἀποφαινόμεθα ἐν Ἁγίῳ Πνεύματι ὅτι, ὅστις γνωρίζει ποῖος κατέχει τὸ νέον τοῦτο ὁμόλογον, καὶ ἐκ συμπαθείας. ἢ (ἐξ) ἄλλης τινὸς αἰτίας κινούμενος δὲν μαρτυρήσῃ, εἶναι ἀφωρισμένος παρὰ Θεοῦ καὶ κατηραμένος καὶ ἀσυγχώρητος καὶ μετὰ θάνατον ἄλυτος καὶ τυμπανιαῖος, αἱ πέτραι καὶ ὁ σίδηρος λυθήσονται, αὐτὸς δὲ οὐδαμῶς, ἔξει δὲ καὶ τὰς ἀρὰς τῶν τριακοσίων δέκα καὶ ὀκτῶ Θεοφόρων Πατέρων μέχρις οὗ μαρτυρήσῃ τὴν ἀλήθειαν καὶ συγχωρηθῆ.

Ἐν Κονίτῃ τῇ 16 8/βρίου 1874
Ὁ Βελλᾶς Γερμανὸς
ἐν Χριστῷ ἀποφαίνεται⁴».

4

«Ἢ Εὐλαβέστατε Ἐφημέριε, καὶ τιμιώτατοι Πρόκριτοι καὶ Δημογέροντες τοῦ χωρίου Πιλκάδων τῆς καθ' ἡμᾶς Θεοσώστου Ἐπαρχίας, τέκνα ἐν Κυρίῳ ἡμῶν ἀγαπητά, χάρις εἴη ὑμῖν καὶ εἰρήνη παρὰ Θεοῦ, παρ' ἡμῶν δὲ εὐχὴ καὶ εὐλογία. Ἐπειδὴ ἀποδημούντος τοῦ συνεγχωρίου ἡμῶν Ἀθανασίου Κώστα, συνέβη εἰς τὴν οἰκίαν του τῇ 10 Ἀπριλίου ἐ. ἔ. κλοπὴ, ἣς ὁ αὐτουργὸς δὲν ἀπεκαλύφθη, ὁ δὲ οἰκοδεσπότης οὗτος τῆς οἰκίας ἐπιστρέφων ἐκ τοῦ ταξιδίου του ἐπιρρίπτει τὴν εὐθύνην τῆς κλοπῆς ταύτης ἀδιακρίτως εἰς ἅπασαν τὴν χριστιανικὴν κοινότητα τοῦ χωρίου. Διὰ ταῦτα ἐδέησε νὰ ἐκδοθῆ τὸ Ἐκκλησιαστικὸν τοῦτο ἐπιτίμιον. Δι' οὗ γράφοντες ἀποφαινόμεθα ἐν Ἁγίῳ Πνεύματι ὅτι ὅστις διέπραξε τὴν ἐν λόγῳ κλοπὴν καὶ ὅστις εἰδὼν ἢ ἀκούσας γνωρίζει τὸν κλέπτην, προσέτι δὲ καὶ αὐτὸς ὁ Ἀθανάσιος Κώστα ἂν χωρὶς νὰ ἔχη βασίμους πληροφορίας περὶ τινος ἀτόμου ὡς κλέπτου τῆς οἰκίας του, ἀδίκως ἐπιμένει καταδιώκων διὰ τῆς ἐξουσίας τοῦ συνεγχωρίου του,—μὴ εἰδὼτας τι περὶ αὐτῆς,—ὡς δῆθεν ἐνόχους εἰς τὴν κλοπὴν, εἶψαν ἀφωρισμένοι παρὰ Θεοῦ καὶ κατηραμένοι καὶ ἀσυγχώρητοι καὶ μετὰ θάνατον ἄλυτοι καὶ τυμπανιαῖοι. αἱ πέτραι καὶ ὁ σίδηρος λυθήσονται αὐτοὶ δὲ οὐδαμῶς, ὑποκείσθωσαν δὲ καὶ ταῖς ἀραῖς τῶν τριακοσίων δέκα καὶ ὀκτῶ Θεοφόρων Πατέρων τῶν ἐν Νικαίᾳ καὶ πάντων τῶν ἀπ' αἰῶνος Ἁγίων, μέχρις οὗ ὁ μὲν τυχὸν κλέπτης ἀποδῶ τὰ κλαπέντα, ὁ δὲ Ἀθανάσιος παύσῃ καταδιώκων ἀδίκως τὴν Κοινότητα, καὶ ἐξαιτησάμενοι λάβωσι τῆς Ἐκκλησίας τὴν συγχώρησιν.

Ἐν Κονίτῃ τῇ 21 8/βρίου 1874.
Ὁ Βελλᾶς Γερμανὸς
ἐν Χριστῷ ἀποφαίνεται⁵».

5

«Ἢ Εὐλαβέστατοι Ἱερεῖς οἱ ψάλλοντες εἰς χωρίον Καστάνιανη Τιμιώτατοι Πρόκριτοι καὶ λοιποὶ πάντες εὐλογημένοι χριστιανοὶ τέκνα ἐν Κυρίῳ λίαν ἡμῶν ἀγαπητά χάρις εἴη ὑμῖν καὶ εἰρήνη παρὰ Θεοῦ παρ' ἡμῶν δὲ εὐχὴ καὶ εὐλογία. Ὁ συνεγχώριος ἡμῶν Κώστα Παράσχης ἐμφανισθεὶς ἐνώπιον ἡμῶν ἐξέθεσε δεινοπαθῶς ὅτι ὁ Χαρίσης Γεωργίου ἐπίσης συγχωριανὸς σας κατακρατεῖ ἀπὸ λ/σμὸν γρόσια ὀκτακόσια (Ἀριθ. 800)—ἅπερ δυστροπεῖ νὰ δώσῃ πρὸς τὸν Κώστα Παράσχῃ. ἐὰν οὗτος ἔχη, ἀπὸ δυστροπίαν καὶ ἐθελο-

4—Τὸ ἔγγραφον τοῦτο, ὡς καὶ ὅσα ἄλλα ἀναφέρονται εἰς τὸ χωρίον Χιονιάδες, εὐρέθησαν εἰς τὸ ἀρχεῖον τοῦ ἀειμνήστου Ἀρχιμανδρίτου Ἰωάννου Δημητρίου (=Μαρινᾶ).

5—Βλέπε τὴν ἀνωτέρω ἐν τῷ Ζ' Κεφαλαίῳ ὑπ' ἀρ. 11 ὑποσημείωσιν.

κακίαν κινούμενος ὁ ῥηθεὶς Χαρίσης καὶ ὡς μέλος σεσηπὸς τῆς Ἐκκλησίας ἔστω ἀφορισμένος καὶ κατηραμένος παρὰ Θεοῦ Παντοκράτορος, καὶ μετὰ θάνατον ἄλυτος καὶ τυμπανιαῖος, στένων καὶ τρέμων ὡς Κάϊν, τὴν λέπραν τοῦ Γιεζῆ νὰ κληρονομήσῃ, καὶ τὴν ἀγγόνην τοῦ Ἰούδα—ἡ ὀργὴ τοῦ Θεοῦ ἐπὶ τὴν Κεφαλὴν αὐτοῦ, προκοπὴν οὐ μὴ ἴδῃ πόποτε, ἐχέτω καὶ τὰς ἀρὰς τῶν τριακοσίων δέκα καὶ ὀκτὼ Θεοφῶρων Πατέρων τῶν ἐν Νικαῖα καὶ πάντων τῶν ἀπ' αἰῶνος Ἁγίων, ἕως οὐ μεταμεληθεὶς δικαιώσῃ τὸν διαληφθέντα Κώσταν καὶ τότε τύχῃ συγχωρήσεως. Ἡ δὲ τοῦ Θεοῦ χάρις καὶ τὸ ἄπειρον αὐτοῦ ἔλεος εἴη μεθ' ὑμῶν.

Ἐν Πυρσογιάννῃ τῇ 13 8/βρίου 1877

Ἄ Ο Βελλᾶς Βασίλειος ἀποφαίνεται⁶».

6

Ἐπιγραφόμενον ἔξωθεν.

«Διὰ τὸν Θεόδωρον Συμεῶνος ἐκ Χιονιάδων 1879»

«Ἐ Διὰ τῆς παρουσίας Ἐκκλ. Πράξεως δῆλον καθίσταται ὅτι συνεπεῖα ἀγωγῆς τῆς Αἰκατερίνης Δημητρ. Καραλῆ σύζυγου τοῦ ποτὲ Συμεῶνος ἐκ τοῦ χωρίου Χιονιάδες κατὰ τοῦ προγόνου αὐτῆς Θεοδώρου ἀπαιτούσης παρ' αὐτοῦ τὰ τε προικῶα δικαιώματά της καὶ τὸ ἀνδρομοίριόν της, προσκαλέσαντες ἀρμοδίως τὸν διαληφθέντα Θεόδωρον καὶ γνωστοποιήσαντες αὐτῷ τὰς ἀπαιτήσεις τῆς διαληφθείσης Μητριᾶς του, ὠρίσαμεν ἡμέραν συζητήσεως τὴν σήμερον 16 Ἰουλίου 1879 ἐννάτου ἔτους ἡμέρα Δευτέρα καὶ ὥραν πρώτην καθ' ἣν παρουσιάσθησαν ἀμφότεροι οἱ διαφερόμενοι, τῶν ὁποίων τὰς ῥήσεις καὶ ἀντιρήσεις ἐνστάσεις, ἀντενστάσεις καὶ ἐπαντενστάσεις λαβόντες ὑπ' ὄψιν, θεωρήσαντες δὲ καὶ τὸν κατάλογον τῶν προικῶων τῆς Αἰκατερίνης Δημ. Καραλῆ ἐκτιμηθέντων ὑπὸ εὐσυνειδήτου πραγματογνώμονος, ἔχοντες δὲ ὑπ' ὄψιν καὶ τὸ ἐκτὸς τῆς προικὸς αὐτῆς δικαίωμα νομῆς της ἐπὶ ἀναλόγου μέρους τῆς ἀνδρικής αὐτῆς περιουσίας ὡς καὶ τὰς ἀνταπαιτήσεις τοῦ προγόνου αὐτῆς ἐπὶ τινων κινήτων κατὰ τῆς μητριᾶς αὐτοῦ, λαβόντες δὲ ὑπ' ὄψιν δι' ὁ ῥηθεὶς Θεόδωρος ἐπλήρωσε καὶ χρέη τινὰ ἐπιβαρύνοντα τὴν πατρικὴν αὐτοῦ περιουσίαν «Συνωδῶ τῷ δικαίῳ καὶ τοῖς καθιερωμένοις ἐθίμοις περὶ προικῶων καὶ Ἀνδρομοιρίου», ἀπεφασίσσαμεν, ἵνα πρὸς τελείαν ἐξόφλησιν ἐκατέρωθεν τῶν διαφορομένων μερῶν καὶ ἀπόσβεσιν πάσης ἀγωγῆς προσωπικῆς τε καὶ πραγματικῆς, πληρῶση ὁ ῥηθεὶς Θεόδωρος τῇ διαληφθείσῃ Μητριᾷ αὐτοῦ Αἰκατερίνῃ λίρας ὀθωμ(ανικᾶς) δέκα ἀριθ. 10 εἰς δόσεις δύο. ἦτοι τὰς μὲν πέντε μετὰ μῆνας τρεῖς ἀπὸ σήμερον, τὰς δὲ ἑτέρας πέντε μετὰ μῆνας ἕξ ἀπὸ σήμερον ἀτόκως καὶ ἐν περιπτώσει ὑπερημερίας μετὰ τόκου. Τὴν ἀπόφασιν δὲ ἡμῶν ταύτην παρεδέχθησαν οἱ ῥηθέντες διαφερόμενοι Αἰκατερίνα Δημ. Καραλῆ καὶ Θεόδωρος Συμεῶνος ἀνεκκλήτως ἄτε παραιτούμενοι παντὸς ἐνδίκου μέσου, ἐφ' ὧπερ καὶ συνετάχθη τὸ παρὸν πρακτικὸν ἐν τῇ Ἐπισκοπικῇ ταύτῃ ἔδρᾳ.

(ὑπογρ. Διαδίκων)

»Θεόδωρος Συμεῶν

»Αἰκατερίνη Δημ. Καραλῆ, σύζυγος Συμεῶνος ὡς ἀγράμματος ὑπογράφομαι διὰ τοῦ Ζήση Ἄ. Σούρλα ὁστις καὶ μαρτυρῶ.

6=Τὸ ἔγγραφον τοῦτο εὐρέθῃ ἔσωθεν τῆς ἐπενδύσεως Εὐαγγελίου ἐν τῷ Ἰ. Ναῶ ἀγ. Νικολάου Καστάνιανης.

7=Τὸ ἔγγραφον τοῦτο εὐρέθῃ εἰς τὸ οἰκογενειακὸν ἡμῶν ἀρχεῖον. Ὁ ἐν τῷ ἔγγραφῳ ἀναφερόμενος Θεόδωρος Συμεῶν ἔχων σύζυγον τὴν ἀδελφὴν τοῦ πάππου ἡμῶν Εὐγενίαν ὀνόματι, ἔμεινε ἀκλήρος.

Ἄκριβες ἀντίγραφον τοῦ πρωτοτύπου. (αὐθημερόν).

Ὁ Βελλᾶς Βασίλειος
ἐπικυροῖ τὸ γνήσιον τῆς ἀντιγραφῆς⁷».

7

«† Εὐλαβέστατοι Ἱερεῖς Τιμιώτατοι πρόκριτοι καὶ Μουχταροδημογέροντες τοῦ χωρίου Χιονιάδες εὐχόμεθά σας πατρικῶς. Λαμβάνοντες τὴν παροῦσαν ἡμῶν ἀπόδειξιν νὰ προσκαλέσητε τὸν Θεόδωρον Συμεῶνος καὶ ἐπιτάξητε αὐτὸν ἐξ ὀνόματος ἡμῶν νὰ δώσῃ τὰ δύο ὁμόλογα τῇ ἀδελφῇ του Μαρία Γεώργαινα Χαρίση ἅτινα ὑπεξάιρεσεν ἐκ τῶν ἐγγράφων αὐτῆς. ἐν περιπτώσει ἀπαθείας θὰ ἐκδοθῶσιν κατ' αὐτοῦ ἐπιτίμια, περιμένοντες ὅθεν τὰ ἀποτελέσματα τῶν ἐνεργειῶν σας. ταῦτα καὶ θεόθεν ὑγιαίνοιτε.

τῇ 26 Αὐγούστου 1879—Βούρμπιανη—

Ὁ Βελλᾶς Βασίλειος
ἐν Χριστῷ εὐχέτης⁸».

8

«Οἱ τὰ θεῖα καλῶς διαταξάμενοί θεοκῆρυκες Ἀπόστολοι, καὶ ὁ μετ' αὐτοὺς τῶν Θεοφόρων πατέρων σύλλογος, κανονικῶς ὥρισαν καὶ ἐθέσπισαν, μηδένα τοῦ θείου βαθμοῦ τῆς Ἱεροσύνης καταξιῦσθαι δίχα πολλῆς ἐρεῦνης καὶ ἀκριβοῦς ἐξετάσεως, ἵνα μὴ ὑπὸ ἀναξίων τὰ θεϊότατα τελεσιουργῶνται. Προσελθὼν τοίνυν καὶ ὁ κατὰ πνεῦμα μοι υἱὸς Δημήτριος Γεωγίου ἐκ Πυρσογιάννης, ἐζήτησε λαβεῖν τὸ μέγα τῆς Ἱεροσύνης ἀξίωμα. ὄν καὶ στήσας ἐνώπιον τῆς Ἱερᾶς εἰκόνης τοῦ Κυρίου καὶ Θεοῦ καὶ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, καὶ τὰ βάθη τῆς καρδίας αὐτοῦ ἐρευνήσας, καὶ μηδὲν εὐρῶν ἐν αὐτῷ κατὰ νόμους κωλύον, μαρτύρομαι αὐτὸν ἄξιον τῆς Ἱεροσύνης, ὄντα καὶ τέλειον τῇ ἡλικίᾳ καθὼς οἱ ἱεροὶ κανόνες διακελεύονται. Ὅθεν καὶ ἐδόθη αὐτῷ τὸ παρὸν εἰς ἐνδειξιν, κεκυρωμένον ἰδίᾳ ἐμῇ ὑπογραφῇ.

Κόνιτσα τῇ 11 Αὐγούστου 1881.

ὁ Πνευματικὸς αὐτοῦ Πατὴρ
Χρῦσανθος Ἱερομόναχος ὁ λαϊνᾶς».

9

«Ἡ ταπεινότης ἡμῶν διὰ τοῦ παρόντος Ἐκκλησιαστικὸν Γράμματος δηλοποιεῖ ὅτι τὸν ἐκ τοῦ χωρίου Πυρσογιάννης ὀρμώμενον Δημήτριον Γεωργίου Σχώρεμα τὴν δωδεκάτην τρέχοντος μηνὸς Αὐγούστου τοῦ παρόντος ἔτους, προχειρίσατο ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ τοῦ Ἁγίου Νικολάου τῆς ἀνω συνοικίας τῆς Κωμοπόλεως Κονίτσης ὑποδιάκονον καὶ βαθμηδὸν εἰς Διάκονον, δεκάτην τρίτην δὲ ὀδεύοντος τελουμένης τῆς Θείας καὶ ἱερᾶς μυσταγωγίας ἐν τῷ αὐτῷ Ναῷ, ἐχειροτόνησε Πρεσβύτερον κατὰ τὰς διατυπώσεις τῆς γερραῆς ἡμῶν Μητρὸς Ὁρθοδόξου Ἀνατολικῆς τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας. Ἐφ' ᾧ καὶ ἐπαφίεται αὐτῷ τὸ παρὸν Ἐκκλησιαστικὸν Γράμμα.

Κόνιτσα τῇ 13 Αὐγούστου 1881

Ὁ Βελλᾶς Βασίλειος ἀποφαίνεται⁹».

8=Βλέπε τὴν ὡς ἀνωτέρω ἐν τῷ παρόντι Κεφαλαίῳ ὑπ' ἀρ. 4 ὑποσημείωσιν.

9=Τὸ χειροτονητήριον τοῦτο, τὴν ἀνωτέρω ὑπ' ἀρ. 8 συμμαρτυρίαν, ὡς καὶ μερικὰ ἄλλα ἐγγραφα ἀναφερόμενα εἰς τὴν Πυρσογιάννην, εὐρεθέντα ἐν τῷ ἀρχεῖῳ τοῦ κατὰ τὸ ἔτος 1881 χειροτονηθέντος Παπᾶ Δημητρίου Σχώρεμα τοῦ κατόπιν Συγκέλου, πάνυ εὐγενικώτατα μοί παρεχώρησε ταῦτα ὁ τοῦτου ἐγγονος Παπᾶ Χρῆστος, πρὸς τὸν ὁποῖον καὶ ἀπ' ἐντεῦθεν ἐκφράζομεν καὶ πάλιν τὰς θερμὰς ἡμῶν εὐχαριστίας.

10

«Εὐλαβέστατοι Ἱερεῖς οἱ ψάλλοντες εἰς χωρίον Πιλικάδες τίμιοι πρόκριτοι καὶ Μουχταροδημογέροντες καὶ λοιποὶ πάντες εὐλογημένοι Χριστιανοὶ εὐχόμεθά σας ἐν Κυρίῳ πατρικῶς, καὶ σᾶς εἰδοποιούμεν ὅτι ὁ συγχωριανὸς σας Ῥίζος Νικολάου ἀνενεχθεὶς πρὸς ἡμᾶς ἐξέθηκεν δεινοπαθῶς ὅτι οἱ συγχωριανοὶ σας Βασίλειος Ἀθανασίου καὶ ὁ υἱὸς αὐτοῦ Πάντος ἀδικοῦσι αὐτὸν κατακρατοῦντες τὸ δίκαιόν του ἀπὸ ὄσας ἐργασίας μέχρι τοῦδε εἰργάσθησαν μαζί. διὰ τοῦτο ἐξαιτήσατο τὸ παρὸν ἐκκλησιαστικὸν ἐπιτίμιον κατὰ τῶν ἀδικούντων αὐτόν, καὶ δὴ γράφοντες ἀποφαινόμεθα ἐν Ἁγίῳ Πνεύματι ὅτι ἐὰν οἱ ῥηθέντες Βασίλειος καὶ ὁ υἱὸς αὐτοῦ Πάντος μετὰ τὸ ἰδεῖν καὶ ἀκοῦσαι τὸ παρὸν ἐκκλησιαστικὸν ἐπιτίμιον τὸν Θεὸν φοβηθέντες καὶ τὸ πῦρ τῆς καλᾶσεως διανοηθέντες δικαιώσωσι τὸν Ῥίζον Νικολάου, ἔχει καλῶς. εἰ δὲ μὴ, ἐπιμένοντες ἐν τῇ ἀδικίᾳ αὐτῶν, ἔστωσαν ἀφωρισμένοι καὶ κατηραμένοι παρὰ Θεοῦ Παντοκράτορος καὶ μετὰ θάνατον ἄλυτοι καὶ τυμπανιαῖοι αἱ πέτραι καὶ ὁ σίδηρος λυθήσονται αὐτοὶ δὲ μηδαμῶς, ἐχέτωσαν δὲ καὶ τὰς ἀρὰς τῶν πανσέπτων ἑπτὰ Οἰκουμενικῶν Συνόδων τῶν Ἁγίων Πατέρων τῆς Ἐκκλησίας ἡμῶν καὶ πάντων τῶν ἀπ' αἰῶνος Ἁγίων μέχρις οὗ δικαιώσωσι τὸν εἰρημένον Ῥίζον Νικολάου καὶ τότε συγχωρηθήσονται. Ἡ δὲ τοῦ Θεοῦ χάρις καὶ τὸ ἄπειρον αὐτοῦ ἔλεος σὺν τῇ παρ' ἡμῶν εὐχῇ καὶ εὐλογίᾳ εἶη μεθ' ὑμῶν.

Ἐν Κονίτῃ τῇ 18 Ἰουλίου 1884

Ὁ Βελλᾶς Βασίλειος».

11

«† Ἱερεῖς καὶ Μουχταροδημογέροντες τοῦ χωρίου Πιλικάδες καὶ λοιποὶ πάντες εὐλογημένοι χριστιανοὶ Πατρικῶς ἐν Κυρίῳ εὐχόμεθά σας. Καὶ ἄλλοτε μὲν σᾶς παρηγγείλαμεν νὰ συνάξητε τὰ χρήματα τῆς Ἐκκλησίας ἀπὸ τοὺς ὀφειλέτας αὐτῶν, καὶ μέχρι τοῦδε οὐδεμία ἐνέργεια ἐγένετο. τώρα δὲ σᾶς παραγγέλομεν Ἐκκλησιαστικῶς ἅμα τῇ παραλαβῇ τῆς παρουσίας νὰ προσκαλέσητε ἐκείνους οἵτινες χρεωστοῦν εἰς τὴν Ἐκκλησίαν εἴτε δι' ὁμολόγων εἴτε ἄνευ ὁμολόγων νὰ πληρώσουν εἰς τὴν Ἐκκλησίαν κεφάλαια καὶ διάφορα. καὶ ὅσοι δὲν ἔχουν νὰ πληρώσουν, αὐτοὶ νὰ δώσωσι νέα ὁμολόγια χρεωστικά εἰς τὴν Ἐκκλησίαν· ἄλλως καὶ παρακούσουν, θὰ ἐκδώσωμεν Ἐκκλησιαστικὰ ἀφωριστικά κατὰ τῶν τοιούτων, καὶ πρὸς γνῶσιν των.

Ἐπειδὴ ὁ συγχωριανὸς σας Παπᾶ Δημήτριος ἔχει νὰ λαμβάνῃ καὶ αὐτὸς ἀπὸ πολλοὺς δι' ὁμολόγων τὰ ὅποια ἀφιέρωσεν εἰς τὸ Σχολεῖον τοῦ χωρίου σας καὶ ἐπειδὴ τὸ σχολεῖον κτίζεται τώρα νεωστὶ καὶ ἔχει ἀνάγκην χρηματικὴν καὶ διὰ τὴν συντήρισιν αὐτοῦ. Διὰ τοῦτο προτρεπόμεθα καὶ παραγγέλομεν πάντας ὑμᾶς, ὅσοι δύνανται νὰ πληρώσουν ὅτι χρεωστοῦν, καὶ νὰ λάβουν τὰ ὁμολόγια ἐξοφλημένα· ὅσοι δὲ δὲν δύνανται νὰ πληρώσουν, αὐτοὶ νὰ ἀλλάξουν τὰ ὁμολόγια καὶ νὰ γράψωσι εἰς τὴν Ἐκκλησίαν καὶ νὰ πληρῶνωσι τοὺς τόκους κατ' ἔτος εἰς τοὺς ἐπιτρόπους πρὸς πληρωμὴν τοῦ διδασκαλικοῦ μισθοῦ. Ἐν περιπτώσει δὲ ἀπειθίας θὰ ἐκδοθῶσι καὶ κατ' αὐτῶν Ἐκκλησιαστικὰ ἀφωριστικά, καὶ πρὸς γνῶσιν πάντων ὑμῶν. Οὕτω ποιήσαθε ἐξ ἅπαντος καὶ Θεόθεν ὑγιαίνοιτε.

τῇ 16 Ἰουλίου 1887 Πιλικάδες

Ὁ Βελλᾶς Βασίλειος

ἐν Χριστῷ εὐχέτης».

12

«† Εὐλαβέστατοι Ἱερεῖς οἱ ψάλλοντες εἰς χωρίον Πελκάδες Τίμιοι Πρόκριτοι καὶ Μουχταροδημογέροντες καὶ λοιποὶ πάντες εὐλογημένοι χριστιανοὶ χάρις εἴη ἅπασιν ὑμῖν καὶ εἰρήνη παρὰ Θεοῦ, παρ' Ἡμῶν δὲ εὐχή, εὐλογία καὶ συγχώρησις. Οἱ συγχωριανοὶ σας Κώστας Ἀθανασίου καὶ Θεόδωρος Ἀναστασίου Βασίλειος Ἀναστασίου καὶ Λάμπρος Ἀναστασίου καὶ Δημήτριος Κώστα Νάτση, παρουσιάσθησαν ἐνώπιον Ἡμῶν παραπονούμενοι ἐναντίον τοῦ Ἀθανασίου Κώστα διτι ἠδικήθησαν παρ' αὐτοῦ ἀπὸ τὴν συνεργασίαν τὴν ὁποίαν ἔκαμον κατὰ τὸν παρελθόντα χειμῶνα· καὶ πρὸς ἀνακάλυψιν τῆς ἀληθείας ἐζήτησαν τὸ παρὸν Ἐκκλησιαστικὸν φρικτὸν Ἐπιτίμιον· καὶ δὴ γράφοντες ἀποφαινόμεθα ἐν Ἁγίῳ Πνεύματι διτι, ἐὰν οἱ εἰρημένοι ἀπὸ ἐθελοκακίαν κινούμενοι ἐναντίον τοῦ Ἀθανασίου Κώστα, ἔστωσαν ἀφωρισμένοι καὶ κατηραμένοι παρὰ Κυρίου Θεοῦ Παντοκράτορος· ἐὰν δὲ ὁ Ἀθανάσιος Κώστα ἀδικεῖ τοὺς εἰρημένους, καὶ κατακρατεῖ τὰ χρήματά των τότε ἔστω ἀφωρισμένος καὶ κατηραμένος παρὰ Θεοῦ Κυρίου Παντοκράτορος καὶ μετὰ θάνατον ἄλυτος καὶ τυμπανιαῖος, αἱ πέτραι καὶ ὁ σίδηρος λυθῶσονται αὐτὸς δὲ μηδαμῶς. καὶ ὅποιος γνωρίζει καὶ δὲν μαρτυρεῖ τὴν ἀληθειαν ἔστω καὶ αὐτὸς ἀφωρισμένος. ἐχέτωσαν δὲ καὶ τὰς ἀράς τῶν 318 Θεοφόρων Πατέρων τῶν ἐν Νικαίᾳ καὶ τῶν πανσέπτων ἑπτὰ οἰκουμενικῶν Συνόδων καὶ πάντων τῶν ἀπ' αἰῶνος Ἁγίων τῆς Ἐκκλησίας μέχρις οὗ μετανοήσωσι καὶ δικαιώσωσι τοὺς εἰρημένους, καὶ ζητήσωσι τὸ ἔλεος τῆς Ἐκκλησίας· τότε συγχωρηθήσονται. Ἡ δὲ τοῦ θεοῦ χάρις καὶ τὸ ἄπειρον Αὐτοῦ ἔλεος εἴη μεθ' ἀπάντων ὑμῶν.

τῆ 16 Ἰουλίου 1887 Πελκάδες
ὁ Βελλᾶς Βασίλειος
ἐν Χριστῷ εὐχέτης».

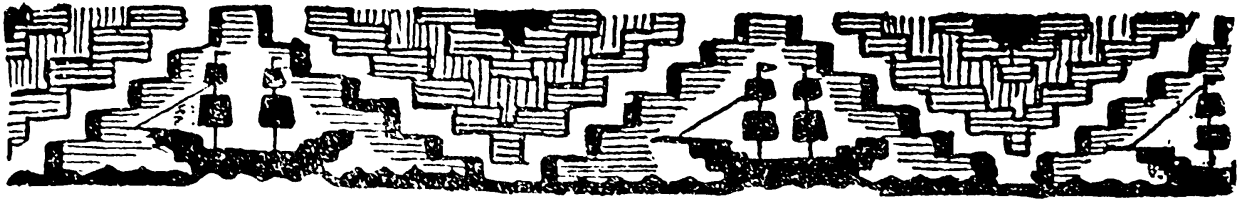
13

«† Εὐλαβέστατοι Ἱερεῖς οἱ ψάλλοντες εἰς Πληκάταις, τίμιοι Πρόκριτοι καὶ Μουχταροδημογέροντες καὶ λοιποὶ πάντες εὐλογημένοι Χριστιανοὶ, τέκνα ἐν Κυρίῳ ἡμῶν ἀγαπητὰ καὶ περιπόθητα, χάρις εἴη ἅπασιν ὑμῖν καὶ εἰρήνη παρὰ Θεοῦ, παρ' ἡμῶν δὲ Εὐχή καὶ Εὐλογία. Σᾶς εἰδοποιούμεν διτι αἱ ἐκ τοῦ χωρίου σας Χάηδω, Αἰκατερίνη καὶ Στέργιο(ς), τέκνα ἀποστόλου Γιάννη, μὴ γνωρίζοντες ἔνεκα τοῦ πολλοῦ χρόνου τὰ σύνορα τῶν πατρικῶν των χωραφίων ἀνηνέχθησαν ἐπὶ τούτῳ πρὸς ἡμᾶς ἐξαιτούμενα τὴν ἔκδοσιν ἐκκλησιαστικοῦ Ἐπιτίμιου κατὰ τε τῶν συνοριτῶν αὐτῶν Πέτρου Νικολάου, Ῥούσιας Ἰωάννου Τζιάμαινας Νικόλαινας Στόγια, Πάντου Βασιλείου καὶ κατὰ τῶν εἰδόντων ταῦτα καὶ μὴ μαρτυρούντων εἰς ἀνακάλυψιν τῆς ἀληθείας. Ἐν τῇ πατρικῇ ὁμοῦς ἐπιεικείᾳ καὶ προνοίᾳ ἡμῶν ἔγνωμεν ἵνα προειδοποιήσωμεν αὐτοὺς περὶ τούτου, διὰ τοῦ παρόντος προτρεπτικοῦ ἡμῶν Γράμματος δι' οὗ προτρεπόμεθα τοὺς τε ἀναφερομένους συνορίτας καὶ πάντα ἄλλον γνωρίζοντα τὰ σύνορα τῶν πατρικῶν χωραφίων τῶν παραπονουμένων τέκνων Ἀποστόλου Γιάννη πατρικῶς ἵνα ἅμα τῇ ἀναγνώσει αὐτοῦ μαρτυρήσωσι τὰ περὶ τῶν συνόρων ὡς ἕκαστος γνωρίζει, ἄλλως εἰδοποιούμεν αὐτοὺς διτι θὰ ἐκδοθῆ φρικτὸν Ἐκκλησιαστικὸν Ἐπιτίμιον. Ἡ δὲ τοῦ θεοῦ χάρις καὶ τὸ ἄπειρον αὐτοῦ ἔλεος σὺν τῇ παρ' Ἡμῶν Εὐχῇ καὶ Εὐλογίᾳ εἴησαν μετὰ πάντων ὑμῶν,

Ἐν Κονίτῃ τῆ 28 7/βρίου 1888
Ὁ Βελλᾶς Βασίλειος ἐν Χριστῷ εὐχέτης».

(Συνεχίζεται)

ΝΙΚΟΛΑΟΥ Β. ΠΑΤΣΕΛΗ

ΑΠΕΛΕΥΘΕΡΩΤΙΚΑ ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΑ ΚΙΝΗΜΑΤΑ

Κίνημα 1854 :

Τὸ 1854, συνεπεία τῷ Κριμαϊκοῦ πολέμου, αἱ διπλωματικαὶ σχέσεις ἐξετραχύνθησαν ἐκ νέου, σὺν τῷ χρόνῳ δὲ διεκόπησαν, οἱ δὲ δυστυχεῖς Ἡπειρώται ἤρχισαν πάλιν νὰ ἐλπίζουν καὶ πιστεύοντες ὅτι ἔφθασε καὶ δι' αὐτοὺς ὁ χρόνος τῆς ἐπαληθεύσεως τῶν προφητειῶν τοῦ Ἀγαθαγγέλου καὶ Ἀγίου Κοσμᾶ. Ὅπως ἀναγορεύει ἡ ἱστορία, κύριο μέλημα τῆς μακρᾶς βασιλείας τοῦ Τσάρου ἦτο ἡ προσπάθειά του ὅπως λύσῃ τὸ Ἀνατολικὸν ζήτημα κατὰ τρόπον συνάδοντα πρὸς τὰ ρωσικὰ συμφέροντα, ὡς μαρτυροῦν αἱ συνθήκαι τῆς Ἀδριανουπόλεως καὶ τοῦ Χουνκιάρ - Ἰσκελεσῆ. Διὰ τὴν πραγματοποίησιν παρομοίου προγράμματος εἶχεν ἐπὶ ὀλίγον χρόνον φαντασθῆ, ὅτι θὰ ἠδύνατο νὰ ἐπιτύχῃ τὴν σύμπραξιν τῆς Ἀγγλίας. Τῷ 1844 ὄθεν ἐπισκεφθεὶς οὗτος τὴν αὐτοκράτειραν τῆς Ἀγγλίας Βικτωρίαν ὠμίλησεν ἀορίστως διὰ τὸν «ἀσθενῆ ἄνθρωπον» τοῦ ὁποίου ἐπλησίαζε τὸ τέλος. Αἱ κατὰ τῶν Οὐγγρων ἐπὶ πλέον νῆκαι ἰδίως εἰς τὴν Κεντρικὴν Εὐρώπην, προσδώσασαι αἴγλην εἰς τὸν Τσάρον, τὸν κατέστησαν ἀπειλητικώτερον ἐναντι τῶν Τούρκων, ἰδίως μετὰ τὴν ἀνάληψιν τοῦ Φόρειν Ὀφφρις ὑπὸ τοῦ κόμιστος Κλάρεντον εἰς τὴν κυβέρνησιν Ἀμπερδῆν, τὸν ὁποῖον καλέσας ὁ Μεντσικώφ, πρὶν ἀναχωρήσῃ διὰ Κωνσταντινούπολιν, τοῦ ὠμίλησεν ὅπως ἐμπιστευτικῶς διὰ τὴν ἀνάγκην ὅπως, πρὸ τοῦ ἐπικειμένου θανάτου τοῦ ἀσθενοῦς, ἡ Ἀγγλία καὶ ἡ Ρωσία συνεννοηθοῦν ἐκ τῶν προτέρων διὰ τὴν διανομὴν τῆς περιουσίας του, εἰς τρόπον ὥστε ἡ Σερβία καὶ ἡ Βουλγαρία νὰ γίνουν ἀνεξάρτητοι ὑπὸ τὴν προστασίαν τῆς Ρωσίας, ἡ δὲ Ἀγγλία θὰ ἐλάμβανε τὴν Αἴγυπτον καὶ τὰς μεγαλονήσους Κρήτην, Κύπρον καὶ Ρόδον. Ἡ Βρεταννικὴ ὁμως κυβέρνησις ἀπησχολημένη τότε μὲ τὴν ἀνήσυχον κατάστασιν τῶν Ἰνδιῶν (ποῦ κατέληξεν εἰς τὴν ἐπανάστασιν τοῦ 1856) ἀντετίθετο εἰς κάθε αὔξησιν τῆς ρωσικῆς ἰσχύος εἰς τὴν Ἀνατολήν. Παρὰ ταῦτα ὁ Τσάρος γνωρίζων τὰ εἰρηνόφιλα αἰσθήματα τοῦ ἀγγλικοῦ ὑπουργείου Ἀμπερντῆν, τὸ ὁποῖον οὐδέποτε θὰ ἔφθανε μέχρι πολέμου διὰ νὰ ὑπερασπίσῃ τὴν Ὀθωμανικὴν αὐτοκρατορίαν, οὐδόπως μετέβαλε τὰ σχέδιά του. Τὴν περίστασιν ἐκμεταλλεόμενος ὁ Ναπολέων Γ', ἐπέτυχεν τὴν σύμπραξιν τῆς Γαλλίας πρὸς καταπολέμησιν τῆς Ἀνατολικῆς πολιτικῆς τοῦ Ἀνακτοβουλίου τῆς Ρωσίας. Ὁ Σουλτάνος ὁμως βέβαιος πλέον ὅτι θὰ ἐτύγχανε τῆς ἐνόπλου ἀρωγῆς τῆς Γαλλίας καὶ ἰδίως τῆς Ἀγγλίας ἐθεώρησε τὴν στιγμὴν κατάλληλον νὰ ἀπαλλαγῇ ἅπαξ διὰ παντὸς τῆς ρωσικῆς κηδεμονίας, ζητῶν τὴν ἄμεσον ἐκκένωσιν τῶν δύο Ἡγεμονιῶν. Μὴ τυχόν δὲ ἀπαντήσεως, ἐπετέθη κατὰ τῆς Ρωσίας εἰς τὸν Καύκασον καὶ τὴν Βλαχίαν. Κατ' ἀρχὰς αἱ πολεμικαὶ ἐπιχειρήσεις περιωρίσθησαν εἰς τὴν παρὰ τὸν Δούναβιν χώραν ἐπεκταθεῖσαι σὺν τῷ χρόνῳ καὶ εἰς ἄλλα μέτωπα. Οἱ ἐν Ἑλλάδι ἀπὸ τοῦ 1853 ἤδη προέβλεπον ὅτι εἰς τὸ σημεῖον ποῦ εἶχον φθάσει τὰ πράγματα θὰ κατέληγον εἰς διένεξιν αἱ μεταξὺ Ρωσίας καὶ Τουρκίας σχέσεις καὶ ἕνας πολεμικὸς ὄργανισμὸς κατέλαβεν ὅλας τὰς τάξεις τοῦ ἐλευθέρου καὶ ὑποδούλου Ἑλληνισμοῦ, φρονοῦντος

* Συνέχεια ἐκ τοῦ προηγουμένου σελ. 112.

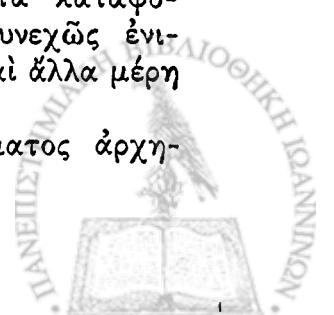
ὅτι ἔφθασεν ἡ ὥρα τῆς πραγματώσεως τοῦ διακαοῦς αὐτοῦ πόθου ἤτοι τῆς ὑπὸ ἓνα σκῆπτρον καὶ μίαν κυβέρνησιν ἐνώσεως αὐτοῦ. Τοὺς ἐθνικοὺς αὐτοὺς πόθους συμμερίζετο εἰς μέγαν βαθμὸν καὶ τὸ βασιλικὸν ζεῦγος τῆς Ἑλλάδος τὸ ὁποῖον γαλουχηθὲν ὑπὸ τοῦ Κωλέττου εἰς τὴν μεγάλην ιδέαν ἐδίψα δι' ἀνωτέρας φιλοδοξίας καὶ εἰς αὐτὴν εὗρισκε παρηγορίαν ἀπὸ τὰς πικρίας τῆς ἐσωτερικῆς πολιτικῆς. Ὁ Ὅθων οὕτω ἐγένετο ἀρχηγὸς πολεμικῆς πολιτικῆς, διατελῶν δὲ εἰς συνεννόησιν πρὸς τοὺς ἀνωτέρους στρατιωτικοὺς, ἐφρόντιζε διὰ τὴν κατάθεσιν ὄπλων καὶ πολεμοφοδίων εἰς τὰς παραμεθορίους ἀποθήκας καὶ ἐν γένει ἔκαμνε κάθε προετοιμασίαν μυστικὴν ἵνα μὴ ἡ ἐξέλιξις τῶν γεγονότων εὐρῆ ἀπαράσκειον τὴν χώραν. Ἡ ἐναρξίς τῶν ρωσοτουρκικῶν ἐχθροπραξιῶν, ὁ θρησκευτικὸς χαρακτήρ τοῦ πολέμου, καὶ ἡ δῆλωσις τῆς Ρωσικῆς κυβερνήσεως ὅτι κατέρχεται εἰς ἀγῶνα ὑπὲρ βελτιώσεως τῶν ἐν Τουρκίᾳ Χριστιανῶν καὶ ὑπερασπίσεως τῶν ἀπειλουμένων προνομίων τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας, ἔδιδον τὸ σύνθημα εἰς ἐξέγερσιν τῶν ὁμόρων ἐπαρχιῶν, αἱ ὁποῖαι ἐπὶ πλέον ἐπιέζοντο καὶ ὑπὸ βαρυτάτης φορολογίας καὶ διοικητικῶν καὶ ὑποδιοικητικῶν αὐθαιρεσιῶν πού καθίστων γράμμα νεκρὸν τὰς περὶ περιουσίας καὶ ζωῆς ὑποσχέσεις τῆς Ὁθωμανικῆς κυβερνήσεως. Ὁλος λοιπὸν ὁ Ἑλληνισμός, ἀρχομένου τοῦ 1854, κατείχετο ὑπὸ ἱεροῦ ἐνθουσιασμοῦ, τὰ ἀποτελέσματα τοῦ ὁποῖου δὲν ἐβράδυναν νὰ ἐκδηλωθοῦν. Ἡ Ἡπειρος, ἡ Θεσσαλία καὶ ἡ Μακεδονία ἐπανεστάτησαν ὑποβοηθούμενοι ἀνεπισήμως ὑπὸ τῆς Ἐλευθέρας Ἑλλάδος.

Πρῶτοι εἰς Ἡπειρον ἐπανεστάτησεν ἡ ἐπαρχία Ἄρτης, ὅπου τὴν 15 Ἰαν. 1854 οἱ πρόκριτοι Ραδοβιτζίου ὑψωσαν τὴν σημαίαν τοῦ σταυροῦ, φέρουσαν τὴν φράσιν «ἐν τούτῳ νίκα», ὠρκίσθησαν ἐπὶ τοῦ ἱεροῦ Εὐαγγελίου καὶ ἐκήρυξαν τὴν ἐπανάστασιν, ἐκδόσαντες καὶ προκήρυξιν εἰς τὴν ὁποίαν ἔλεγον ὅτι βεβαρημένοι ἀπὸ τὴν φορολογίαν, τὰς ἀτιμώσεις καὶ τὴν πίεσιν τῶν κατακτητῶν, ἐπαναλαμβάνουν «τὸν κοινὸν ἀγῶνα τοῦ 1821 ὁμνύοντες εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Ὑψίστου».

Φρούραρχος Ἄρτης ἦτο τότε ὁ Σουλεϊμὰν Φράσαρης, ὁ ὁποῖος ἐπωφελοῦμενος τοῦ τουρκικοῦ φανατισμοῦ πού εἶχεν ἐκμανῆ ἔνεκα τοῦ πρὸς τὴν Ρωσίαν πολέμου, ἐπέζεε τοὺς κατοίκους νὰ τοῦ προσφέρουν χρηματικὴν ἐνίσχυσιν πρὸς μίσθωσιν 2.500 στρατιωτῶν, ἐνῶ ὁ τουρκαλβανὸς ὑπάλληλος τῆς διοικήσεως Ἄρτης ξιφῆρης μὲ στρατιωτικὸν ἀπόσπασμα ἐπέπιπτε κατὰ τῶν ἐκκλησιαζομένων εἰς Πέτα χριστιανῶν, ζητῶν χρήματα καὶ τροφάς, ἐνῶ συγχρόνως 300 περίπου τουρκαλβανοὶ κατερχόμενοι εἰς Πρέβεζαν ἵνα μεταβοῦν εἰς Κρήτην ἐδήωνον τὸ χωρίον Μύτικα, εἰς δὲ τὸ Ἀργυρόκαστρον Τοῦρκοι τοῦ φανατικοῦ ὄχλου ἀπεπειρῶντο νὰ δολοφονήσουν τὸν ὀρθόδοξο ἐκεῖ Ἀρχιερέα. Οἱ κάτοικοι τότε, γενικῶς τῆς Ἡπείρου, περίτρομοι ὑφίσταντο τὰ πάνδεινα. Ἐντὸς ὀλίγου αἱ ἐπαρχίαι Ραδοβιτζίου, Τζουμέρκων, Σκουληκαριᾶς, Λάκκας, Λάμας ἐπανεστάτησαν, τὰ δὲ τουρκικὰ στρατιωτικὰ ἀποσπάσματα συνεχῶς ἠττώμενα ἀπὸ τοὺς ἐπαναστάτας κατέφευγον εἰς Ἄρταν καὶ Πρέβεζαν.

Σημειώσωμεν ὅτι μόλις ὑψώθη ἡ σημαία τῆς ἐπαναστάσεως, ὁ υἱὸς τοῦ ἀειμνήστου στρατηγοῦ Καραϊσκάκη, ὁ Σπῦρος Καραϊσκάκης, καὶ ὁ υἱὸς τοῦ ὑποστρατήγου Θεοδώρου Γρίβα, ὁ Δημήτριος Γρίβας παραιτηθέντες ἀμφοτέρω τῆς εἰς τὸν Ἑλληνικὸν στρατὸν ὑπηρεσίας των μετέβησαν νὰ πολεμήσουν μετὰ τῶν ὑποδούλων ἀδελφῶν των, ἀκολουθούμενοι ἀπὸ ἐθελοντὰς τῆς ἐλευθέρας Ἑλλάδος, περὶ τὰς 2.000. Ἐξεδίωξαν τὰ τουρκικὰ ἀποσπάσματα μέχρι τῆς θέσεως Πέντε Πηγᾶδια, ἐνίκησαν εἰς Δημαριὸ ὅπου ἐφονεύθησαν ἀρκετοὶ ἐξ ἀμφοτέρων τῶν μερῶν, καὶ ἐπολιόρκησαν τὴν Ἄρταν, τὸ φρούριον τῆς ὁποίας ὑπερήσπιζον τὰ καταφυγόντα ἐκεῖ τουρκικὰ ἀποσπάσματα. Τὸ ἐκστρατευτικὸν τοῦτο σῶμα συνεχῶς ἐνίσχυετο ἀπὸ τοὺς ἐθελοντὰς, πού προσήρχοντο ἀπὸ τὴν Ἀκαρνανίαν καὶ ἄλλα μέρη τῆς Ἑλλάδος ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν διαπρεπῶν ἀξιωματικῶν τοῦ στρατοῦ.

Σημειώσωμεν ὅτι τοῦ ἐκστρατευτικοῦ ἐκείνου τῆς Ἡπείρου σώματος ἀρχηγ-

γός προεχειρίσθη από τούς προύχοντας Ἡπειρώτας ὁ Θεόδωρος Γρίβας, ἐνῶ οἱ Κίτσοι Τζαβέλας, Ράγκος, οἱ Ἴσκοι καὶ ὁ Βαρνακιώτης ἄγοντες σώματα ἐθελοντῶν, διελθόντες τὰ σύνορα ἐνίσχυνον τὸν ἀπελευθερωτικὸν ἀγῶνα. Ἐνῶ ὁ Γρίβας καὶ Σ. Καραϊσκάκης ἐπολιορκούν τὴν Ἄρταν ἐστάλησαν πρὸς ἐνίσχυσίν των 800 ἄνδρες ἀπὸ τὰ Ἰωάννινα, ἀλλ' εἰς τὰ Πέντε Πηγιάδια ἐνικήθησαν ἀπὸ τὸν ἐπιχώριον ὀπλαρχηγὸν Νικόλαον Ζῆκον καὶ ἠναγκάσθησαν νὰ ὀπισθοχωρήσουν, ἐπὶ μᾶλλον δὲ καὶ μᾶλλον στενὴ καθίστατο ἡ πολιορκία τῆς Ἄρτης, κατὰ τὴν ὁποίαν ὁ μὲν Δ. Γρίβας εἶχε στρατοπεδεύσει εἰς θέσιν Γρεμενίτσα, ὁ δὲ Σ. Καραϊσκάκης πού εἶχε τὴν γενικὴν ἀρχηγίαν ἐστρατοπέδευσε εἰς Πέτα. Τὴν 27 Ἰανουαρίου ἐξεληθόντες οἱ Τούρκοι προσέβαλον τούς στρατοπεδευμένους εἰς Γραμενίτσαν Ἑλληνας, ἀλλ' ἀπεκρούσθησαν, καὶ οὕτω ὁ ἐπαναστατικὸς στρατὸς ἐκίνησε κατὰ τῆς Ἄρτης, ἐκ δύο μερῶν καὶ μολονότι ἐκυρίευσαν μερικὰ ὀχυρώματα, καταληφθέντες ὑπὸ ραγδαιοτάτης βροχῆς, ἐπανέκαμψαν εἰς τὰς ἀρχικάς των θέσεις. Κατόπιν γενομένου συμβουλίου ἀπεφασίσθη ὅπως ὁ ἐπαναστατικὸς στρατὸς διαιρεθῆ εἰς δύο πτέρυγας, ἐκ τῶν ὁποίων ἡ μία πρεσέβαλε τὴν θέσιν Πετροβοῦνι, ἡ δὲ ἄλλη ἐπετέθη κατὰ τῶν θέσεων Περιορίτσα καὶ Χάνι ἀπὸ ὅπου κατῴρθωσε νὰ ἐκδιώξῃ τούς Τούρκους καὶ νὰ φθάσῃ εἰς θέσιν Ψαρομαχαλοῦ. Ἴνα καταστῆ ὅμως στενοτέρα ἡ πολιορκία τῆς Ἄρτης καὶ παρεμποδισθῆ ἡ ἀποστολὴ ἐνισχύσεων εἰς αὐτήν, αὐξήθεντων ἐν τῷ μεταξύ καὶ τῶν ἐπαναστατῶν εἰς 4.000, ἀπεφασίσθη ὁ Ν. Ζέρβας νὰ καταλάβῃ τὰς μεταξύ Ἄρτης καὶ Πρεβέζης θέσεις, ὁ Θ. Γρίβας τὰς ὁδοὺς τῶν Ἰωαννίνων πρὸς κατάληψιν τῶν ὁποίων νὰ προχωρήσῃ, ἐνῶ ὁ Ράγκος θὰ κατελάμβανε τὰ τουρκικὰ Ἄγραφα ἵνα διακόψουν τὰς συγκοινωνίας μεταξύ Ἡπείρου καὶ Θεσσαλίας. Παρὰ τὸν κλοιὸν ὅμως τοῦτον, τουρκικὸν σῶμα ἐκ 1000 ἀνδρῶν κατῴρθωσε νὰ φθάσῃ εἰς θέσιν Πέντε Πηγιάδια, ὅπου ὅμως μετὰ πεισματώδη μάχην ἀπεκρούσθησαν καὶ ὀπισθοχώρησαν εἰς Ἰωάννινα. Ἐπειδὴ δὲ ἦτο ἐνδεχόμενον ἐπιστρέφοντες οἱ Τούρκοι νὰ ἐπιτεθοῦν ἐκ νέου κατὰ τῆς στρατηγικῆς αὐτῆς θέσεως, ἦλθε πρὸς ἐνίσχυσίν των ὁ Ν. Ζέρβας ὅστις καὶ κατέλαβε τὴν Κλεισούραν. Οἱ Τούρκοι τῆς Ἄρτης θέλοντες νὰ τούς σώσουν δι' ἀντιπερισπασμοῦ διηρήθησαν εἰς δύο πτέρυγας, κατεδιώχθησαν ὅμως ὑπὸ τῶν ἐπαναστατῶν οἵτινες τούς ἠνάγκασαν νὰ συνθηκολογήσουν διαλυθέντες, ἐνῶ ὁ Θ. Γρίβας, Ν. Ζέρβας καὶ οἱ ἀδελφοὶ Νικόλαος καὶ Λάμπρος Ζήκου προυχώρουν πρὸς τὴν ἐπαρχίαν Ἰωαννίνων. Ἐνῶ ὅμως συνέβαινον ὅλα αὐτά, ὁ ἔκτακτος αὐτοκρατορικὸς ἐπίτροπος, Φουὰτ ἐφέντης, ὁ μετέπειτα Φουὰτ πασᾶς, ἀπὸ τούς διαπρεπεστεροὺς πολιτικούς τῆς Τουρκίας, ἀπεβιβάζετο εἰς Πρέβεζαν μὲ 3.000 στρατιώτας καὶ τέσσαρας πεδινὰς πυροβολαρχίας, ἐκ τῶν ὁποίων δύο μεταφερθεῖσαι εἰς Σαλαώραν κατῴρθωσαν τὴν νύκτα νὰ φθάσουν εἰς Ἄρταν πρὸς ἐνίσχυσιν τοῦ πολιορκουμένου Σουλεϊμὰν Φράσαρη. Πρὸς ἐνίσχυσιν τῶν πολιορκουμένων, ἐξῆλθε τῶν Ἰωαννίνων τουρκικὸς στρατὸς ὑπὸ τὴν διοίκησιν τῶν πασιάδων Ἀβδῆ καὶ Ἀχμέτ, οἱ ὁποῖοι μαθόντες ἐκ προδοσίας ὅτι ὁ Γρίβας μὲ ὀλιγάριθμον στρατεύμα εὕρισκετο εἰς Κουτσελιό, ἀπεφάσισαν νὰ τοῦ ἐπιτεθοῦν. Ἡ μάχη ἦτο λυσσώδης, ὡς τὴν μνημονεύει τὸ κάτωθι δημοτικὸ τραγοῦδι(1):

Ὁ ντελῆ Γρίβας ἔπιασε τοῦ Κουτσελιοῦ τὰ σπῆτια,
 κι' εἶχε μαζί του μοναχὰ τριακόσια παλληκάρια
 Σὰν τ' ὄμαθ' ὁ Ἀβδῆ πασᾶς (ἓνα λελέκι τὸ εἶπε)
 ἐβγήκε ἀπὸ τὰ Γιάννινα, νύχτα, βαθὺ σκοτάδι,
 κ' ἐπῆγε κ' ἐξημέρωσε 'ς τοῦ Κουτσελιοῦ ταῖς ράχαις.
 Παρασκευὴ ξημέρωνε, κρούα, παταγωμένη,

1. Ἀραβαντινοῦ: Συλλογὴ Δημοδῶν Ἀσμάτων 1880 σελ. 24.

κ' ὁ Γρίβας ὅταν ξύπνησεν εὐρέθηκε κλεισμένος·
 Βροντᾶν τὰ τόπια τῶν Τουρκῶν, ντουφέκια ἀντιβογκοῦνε,
 καὶ πεντακόσι' ἀλόγατα, ἔς τὸν κάμπο χλιμιντριζοῦν.
 Ὁ πόλεμος δὲν ἔπαυεν ἀπ' τὸ πουργ' ὡς τὸ βράδυ,
 καὶ μέσ' ἀπὸ τὴν ἐκκλησιὰ κι' ἀπὸ δυὸ - τρία σπῖτια
 ὄσα μολύβι' ἀπέταξαν ἔπεφταν σὲ κουφάρια.
 Ὁ Λάμπρο Ζῆκος φώναξεν ἀπὸ ψηλὴ ραχοῦλα
 «Γρίβα μου, βάστα τὴ φωτιά ὡς νὰ καλονυχτίσῃ,
 φέρνω λεβένταις διαλεχτούς, Λακκιώταις πεντακόσιους».
 Οἱ Τοῦρκοι δὲν καρτέρεψαν νὰ τοὺς πλακώσ' ἢ νύχτα,
 κ' ἐμπῆκαν μέσ' τὰ Γιάννενα, πεζοῦρα καὶ καρβάλα.
 Πέντε χιλιάδες βγήκανε Νιζάμι κι' Ἀρβανίταις
 κ' ἐπλήρωσαν τὴ δεκατιὰ ἴστοῦ Κουτσελιοῦ ταῖς ράχαις.

Ὁ τότε Τσάρος τῆς Ρωσίας Νικόλαος Α' Παύλοβιτς, διὰ νὰ συγκεντρώσῃ τοὺς Χριστιανοὺς τῆς Βαλκανικῆς μὲ τὸ μέρος του, εἰς μίαν προκήρυξιν, ποὺ ἐξέδωκε πρὸς δικαιολογίαν τοῦ πολέμου, προέβαλεν ὡς σύνθημα τὸν κίνδυνον ποὺ διέτρεχεν ὁ χριστιανισμὸς ἀπὸ τοὺς Τούρκους, ἔλεγε τὰ ἑξῆς: «... προστρέχοντες εἰς τὰ ὄπλα ὑπὲρ τῶν καταπιεζομένων ἀδελφῶν ἡμῶν τῶν πρεσβευόντων τὴν Χριστιανικὴν πίστιν, ἀνακράζωμεν: Ἀναστήτω ὁ Θεὸς καὶ διασκορπισθήτωσαν οἱ ἐχθροὶ αὐτοῦ!!».

Μετὰ τὴν δοκιμασίαν ποὺ ὑπέστη εἰς τὴν μάχην τοῦ Κουτσελιοῦ ἀπὸ τὰ στρατεύματα τοῦ Ἀβδῆ πασσᾶ, ὁ Γρίβας ἀπεφάσισε νὰ κατευθυνθῆ πρὸς τὸ Μέτσοβον, ὅχι μόνον διότι προσεκλήθη ἀπὸ μερίδα τῶν κατοίκων⁽¹⁾ ἀλλὰ καὶ λόγῳ τῆς στρατηγικῆς του θέσεως δεσποζούσης τῆς Ἡπείρου, Θεσσαλίας καὶ Μακεδονίας διὰ τῶν χωρίων Μηλιαῆς, Κρανιαῆς, Κηπαριό, Πηγαδίτσα.

Διὰ τοῦ αὐχένος τοῦ Ζυγοῦ (1550 μ) καὶ ἀκολουθῶν τὴν μακράν, στενὴν καὶ ὄφιοειδῆ πεδιάδα ὅπου ρεεῖ ὁ Πηνεῖδς φθάνει κανεὶς εἰς τὸ Χάνι Μαλακάσι καὶ Μετέωρα.

Ὁ στρατηγὸς Γρίβας ἀποδεχθεὶς τὴν πρόσκλησιν τῆς ὑπὸ τὸν Σαρακιώτην μερίδος τῶν Μετσοβιτῶν ἀποστέλλει τὸν ὑπαρχηγόν του Δημ. Κόκκαλη, ὅστις ἐπὶ κεφαλῆς 1500 στρατιωτῶν, διὰ τολμηροῦ καὶ ἐπιτηδείου ἐλιγμοῦ γίνεται κύριος τοῦ Μετσόβου ὅπου ὑψώνει τὴν κυανόλευκον μὲ τὴν ἐπιγραφὴν «ἐν τούτῳ νίκα».

Τὴν κατάληψιν αὐτὴν τοῦ Μετσόβου ὡς κάτωθι μᾶς τὴν περιγράφει τὸ δημοτικὸ τραγοῦδι, τὸ ὁποῖον παραλαμβάνομεν ἀπὸ τὴν συλλογὴν τοῦ Ἀραβαντινοῦ.

Σ' ὄλον τὸν κόσμον ξεστεριά, ἔ' ὄλον τὸν κόσμον ἡλιος,
 καὶ τὸ καῦμένο Μέτσοβο ὄλο καπνοὺς καὶ φλόγαις.
 Τὸ χτύπησαν, τὸ πάτησαν τ' Ἀβδῆ πασσᾶ τ' ἀσκέρια,
 ἔννια χιλιάδες ἦτανε κι' ὀχτῶ χιλιάδες μπῆκαν.
 Ὁ Γρίβας ἀποκλειστικὴ ψηλὰ ἴστοῦ Νικολέτου
 μὲ σταυροφόρους ἑκατὸ καὶ μὲ διακόσιους ἄλλους,
 ψηλὴ φωνὴν ἐφώναξεν ὁ Χουσεῖν Βρουώνης
 «Προσκύνα Γρίβα ἔς τὴν Τουρκιά, προσκύνα ἔς τὸν Φερῆκη,

1. Τὴν ἐποχὴν ἐκείνην τὸ Μέτσοβον ἦτο διηρημένον εἰς δύο φατρίες. Μίαν ὑπὸ τὸν Τσανάκαν, ἐκπροσωποῦσαν τὴν τάξιν τῶν πλουσίων καὶ διαθέτουσαν ἀφθονον χρῆμα. Τὸ κόμμα τοῦτο τοῦ ὁποῦ ὁ ἀδελφὸς τοῦ ἀρχηγοῦ, φέρων τὸν τίτλον τοῦ πασσᾶ, καὶ ὀνομαζόμενος Νικόλαος, διέμενε εἰς Ἰωάννινα, ὅπου διὰ δωροδοκιῶν καὶ ἄλλων μέσων ἐξηκολούθει νὰ ἔχῃ τὴν ὑπεροχὴν, ἐναντι τῆς ἀντιπάλου μερίδος τοῦ Σαρακιώτη ἢ Σαρακιώτη, ἡ ὁποία μὲ ἀρχηγόν τὸν ὄπλαρχηγόν Δημήτριον Τσάπον καὶ ἦτις ἐπωφεληθεῖσα τῆς ἐπαναστάσεως ἀνέλαβε τὴν διεύθυνσιν τῶν πραγμάτων τῆς Κοινότητος.

νά σοῦ χαρῆσῃ τῇ ζωῇ, νά γίνουμε καί φίλοι».
*Κι' ὁ Κόκκαλης ἐφόναξεν ἀπὸ τὸ παραθύρι,
 «τί λές μπρὲ Χουσεῖν πασαῖ, τί λές, ζουρολό κεφάλι;
 φουσέκια ἔς τῆς μπαλάσκαις μας, εἶναι πολλὰ ἀκόμα,
 θά παλέξῃ τὸ ντουφέκι μας, κουφάρια θὲ νά στρώσῃ
 κ' ὕστερα καρτερεῖτε μας μὲ τὸ σπαθὶ ἔς τὸ χέρι».
 Παρασκευὴ ξημέρουνεν, ἡμέρα χιονισμένη,
 κι ὁ Γρίβας κ' οἱ λεβέντες του πουρνὸ πουρνὸ ἀνεβαίναν
 τὰ μονοπάτια τοῦ Ζυγοῦ ζερβιά ἄπὸ τὸ Χαλίκι,
 καὶ μόν' καὶ μόνια ἔλειπαν τέσσερα παλληκάρια.*

Μὲ τὴν κατάληψιν τοῦ Μετσόβου ἀπὸ τὸν Γρίβαν, ὅλοι οἱ κάτοικοι τοῦ χωρίου ὠρκίσθησαν νὰ ὑπερασπίσουν τὴν πατρίδα των καὶ τὴν ἐθνικὴν ὑπόθεσιν καὶ νὰ παραμείνουν πιστοί. Ἡ κατάληψις ἡμῶς τοῦ Μετσόβου λόγῳ τῆς στρατηγικῆς του θέσεως ποὺ ἐμνημονεύσαμεν εἶχεν ὡς ἀποτέλεσμα τὴν διακοπὴν τῆς συγκοινωνίας τῆς Ἡπείρου ἀπὸ τὴν Θεσσαλίαν. Πρὸ τοῦ κινδύνου τούτου διατάσσεται ὁ Ἀβδῆ πασᾶς νὰ καταλάβῃ μὲ κάθε θυσίαν τὸ Μετσόβον ἐπὶ κεφαλῆς 1500 Ἀλβανῶν.

Πρὸ τοῦ κινδύνου νὰ ὑποστῇ ἐκ νέου τὸ Μετσόβον τὴν ληστρικὴν ἐπιδρομὴν καὶ τὰς βιαιοπραγίας τῶν ὕρδων τοῦ Ἀβδῆ πασᾶ, ὁ Νικίλαος Τσανάκας εὐρισκόμενος εἰς Ἰωάννινα προσέφερεν ἐξ ὀνόματος τῆς Κοινότητος Μετσόβου τὴν ὑποταγὴν τῆς πατρίδος του εἰς τὰς στρατιωτικὰς ἀρχὰς Ἰωαννίνων. Μετὰ τὴν ἀναγῶρῃσιν τῶν ἐπαναστατῶν, εἰσῆλθεν εἰς τὸ Μετσόβον οἱ ὄπλατοι Ἀλβανοί, ἐπιδοθέντες εἰς κάθε εἶδος λεηλασίαν, παραδίδοντες εἰς τὸ πῦρ τὸ πλεῖστον μέρος τοῦ χωρίου, τοῦ ὁποῦ οἱ κάτοικοι ἐντρομοὶ κατέφευγον εἰς τὰς ὕρεινὰς θέσεις, ἐλπίζοντες νὰ εὔρουν ἐκεῖ τὴν σωτηρίαν των. Ἡ συνολικὴ καταστροφὴ τοῦ Μετσόβου συνεπεῖα τῆς λεηλασίας αὐτῆς ὑπολογίζεται εἰς 20 ἑκατομμύρια ἀργυρὰ γρῆσια θὰ ἦτο δὲ μεγαλυτέρα ἐὰν δὲν ἐπενέβαινε ὁ εὐρισκόμενος πλησίον τοῦ Ἀβδῆ πασᾶ, γενικὸς πρόξενος τῆς Ἀγγλίας Λογκουόρθ καὶ ὁ ἐν Ἰωαννίνοις διαμένων Μετσόβιτης Νικίλαος Τσανάκας⁽¹⁾. Οἱ καταφυγόντες εἰς τὰ ἔρη Μετσόβιται ἐπέστρεψαν εἰς τὴν πατρίδα των μετὰ τριήμερον, εὐρύντες αὐτὴν ἀποτεφρωμένην καὶ λεηλατημένην. Ἀρχετοὶ ἐξ αὐτῶν πρὸς μεγαλυτέραν ἀσφάλειαν εἶχον καταφύγει ρακένδυτοι εἰς Ἰωάννινα. Περιγράφων τὴν κατάστασιν αὐτὴν ὁ ἱστορικὸς Ἀραβαντινός, γράφει εἰς τὸν πρόλογον τῆς Χρονογραφίας τῆς Ἡπείρου... «ἐπέπρωτο (ἢ Ἡπειρος) διελθεῖν ἀπαισιώτατον καὶ τὸ χιλιοστὸν ὀκτακοσιοστὸν πεντηκοστὸν τέταρτον ἔτος, προσβληθεῖσα ὑπὸ κλύδωνος ὀλεθριωτάτου, τοῦ κλύδωνος τῆς Ἡπειροθεταλικῆς ἐπαναστάσεως, ἐξ ἧς ποικίλας καὶ γαγγραινῶδεις πληγὰς ὑπέστησαν οἱ λαοὶ αὐτῆς, ἐνθεν μὲν ὑπὸ τῆς κακοθείας ἐνίων τινῶν ἐστιγματισμένων μεταξὺ τῶν παρουσιασθέντων εἰς τὴν ἐθνικὴν ταύτην παλαίστραν, ἐνθεν δὲ ὑπὸ τῶν φανατικῶν καὶ ἀκολάστων στιφῶν τῶν συρρευσάντων εἰς ἀπόσβεσιν φλογός, περιφρονούσης ἐν τοιαύτῃ ἐποχῇ τὰς σβεστικὰς αὐτῶν ἀντιλίας, Ἐν τῷ θνησιγόνῳ αὐτῷ ἀγῶνι περὶ τὰ ἑκατὸν χωρία καὶ κῶμαι τῆς χώρας ταύτης ἠρημώθησαν καθότι διὰ πυρός, μαχαίρας καὶ λεηλασιῶν οἱ λυμεῶνες Ἀλβανοὶ ἐπέπισαν κατὰ τῶν ἐν αὐτοῖς ἐνοικούντων χριστιανῶν φιλησύχων ὄντων καὶ ἀόπλων κατὰ τὸ πλεῖστον...⁽²⁾. Καὶ περεταίρω

1. Ὁ ἀνωτέρω Λογκουόρθ (γενικὸς πρόξενος τῆς Ἀγγλίας εἰς Μοναστήριον) κατὰ τὴν κατάληψιν τοῦ Μετσόβου ὑπὸ τοῦ Γρίβα, δι' ἐπιστολῆς του τοῦ συνίστα νὰ καταπαύσῃ τὰς ἐχθροπραξίας, διότι μόνον δι' εἰρηνικῆς ὁδοῦ θὰ ἐπετυγχάνετο ἡ ἐνωσις τῆς Ἡπείρου καὶ Θεσσαλίας μὲ τὴν Ἑλλάδα. Ὁ Γρίβας ἡμῶς τοῦ ἀπήντησεν ὅτι ἦτο τὸσον ἀπρησυχολημένως μὲ τὰς πολεμικὰς ἐπιχειρήσεις, ὥστε δὲν εὕρισκε καιρὸν νὰ τοῦ ἀπαντήσῃ.

2. Πρβλ. Β. Σκαφιδᾶ: Ἡ Ἑλληνικὴ Ἐπανάστασις τοῦ 1854 ἐν Ἡπείρῳ καὶ Θεσσαλίᾳ καὶ ἡ καταστροφὴ τοῦ Μετσόβου (Ἡπ. Ἔστια 1954 σελ. 803 — 809).

ὁ ὑπέροχος ἐκεῖνος ἱστορικὸς τῆς Ἠπείρου γράφει περὶ τῶν Ἰωαννίνων τὰ κάτωθι:
 «Τῶν Ἰωαννίνων ἡ πόλις ἐν τῇ πονηρᾷ ἐκείνῃ ἐποχῇ ὑπεβάσταζεν ἐν ταῖς ρύμαις καὶ ἀγυιαῖς αὐτῆς χιλιάδας χωρικῶν χριστιανῶν συρρευσάντων μετὰ τὴν καταστροφὴν τῶν χωρίων αὐτῶν, οἵτινες γυμνοὶ καὶ λιμώττοντες διήρχοντο μόλις δυνάμενοι σύρειν τοὺς πόδας καὶ ἀπευθύνειν ἰσχνὴν φωνὴν ἐπὶ ἐξυιτήσῃ ἐλέους...».

Καθ' ἣν ἐποχὴν κατεστέλλετο τὸ ἐν Ἠπείρῳ ἐπαναστατικὸν κίνημα, ἡ Λαμία καθίστατο τὸ κέντρον τῆς ἐπαναστάσεως εἰς Θεσσαλίαν.

Καὶ ἀπὸ τὸ τρίτον αὐτὸ ἐπαναστατικὸν κίνημα, ἡ Ἠπειρος δυστυχῶς οὐδὲν ὄφελος κατώρθωσε νὰ ἀποκομίσῃ. Ὁ θάνατος τοῦ Τσάρου Νικολάου Α', ἀρχομένου τοῦ Μαρτίου 1855, ἔργον τοῦ ὁποῦ ἦτο ὁ Κριμαϊκὸς πόλεμος, ἐγέννησε τὴν ἐλπίδα ὅτι τὸ τέλος τοῦ πολέμου ἦτο πλησίον διότι ὁ διάδοχος τοῦ Τσάρου Ἀλέξανδρος Β' ἠδύνατο εὐχερέστερον νὰ παραιτηθῇ τῶν ἀξιώσεων τοῦ ἀποθανόντος πατρός του. Ἡ προσπάθειά του ὅμως ἐναυάγησε κυρίως ἕνεκα τῆς ἀπαιτήσεως τῶν Ἀγγλων καὶ μάλιστα τοῦ Πάλμερστον ὅστις ἀρχομένου τοῦ 1855 εἶχεν ἀναλάβει τὴν πρωθυπουργίαν, καὶ ὅστις ἤθελε νὰ τερματίσῃ τὴν ἐν τῷ Βαλτικῇ καὶ νὰ περιορίσῃ διὰ διεθνοῦς πράξεως τὰς ναυτικὰς δυνάμεις τῆς Ρωσίας εἰς τὸν Εὐξεινον.

Δυνάμει ὄθεν τῆς Συνθήκης τῶν Παρισίων 1856, πὺ ἐτερμάτιζε τὸν πόλεμον ἐκεῖνον, ἡ ναυσιπλοῖα τοῦ Δουνάβεως καθίστατο ἐλευθέρα. Ὁ Εὐξείνος ἐκηρύσσετο θάλασσα οὐδετέρα, τὰ δὲ Στενὰ θὰ παρέμενον κλειστὰ εἰς ὅλα τὰ ξένα πολεμικὰ σκάφη. Ὁ Σουλτάνος ὑπεχρεοῦτο νὰ ἐξασφαλίσῃ τὰ δικαιώματα τῶν χριστιανῶν ὑπηκόων του.

Ὅσον ἀφορᾷ τὴν Ἑλλάδα, πὺ ἐθεώρει τὸ κίνημα ὡς προῖον τοῦ διακαοῦς πόθου τῆς ἀπελευθερώσεως τῶν ὑπὸ τὸν τουρκικὸν ζυγὸν Ἑλλήνων ἐξ εὐγενοῦς ἐμπνεομένων φιλοδοξίας, αὕτη τὴν 16 Ἀπριλίου ἐδέχετο τελεσίγραφον διὰ τοῦ ὁποῦ ἐζητεῖτο ἡ ἀντικατάστασις τῆς Κυβερνήσεως Κριεζῆ διὰ τοῦ ἀγγλοφίλου Μαυροκορδάτου, διάλυσιν τῶν ἀνταρτικῶν σωμάτων Ἠπείρου καὶ Θεσσαλίας, ἐνῶ συγχρόνως Γαλλικὰ στρατεύματα κατελάμβαναν τὸν Πειραιᾶ καὶ ἄλλους ἑλληνικοὺς λιμένας, ὅπου μετεδόθη ἡ ἐπάρατος νόσος τῆς χολέρας ἀποδεκάτισσα τὸν πληθυσμὸν τῆς χώρας(1).

Ἡ ἐπανάστασις τοῦ 1854 εἰς τὴν Ἠπειρον, καίτοι ἠλέκτριζε τὰς ψυχὰς τῶν φιλοπάτριδων καὶ ἐξήγειρε τοὺς ἀκατασχέτους ἔθνικοὺς πόθους, ἐν τούτοις ὅλα αὐτὰ ὑπεχώρησαν εἰς τὴν βίαν τῆς συνησπισμένης Δύσεως μὲ τὸ δικαίωμα τοῦ ἰσχυροτέρου. Τὴν κυβέρνησιν Κριεζῆ διεδέχθη ἡ κυβέρνησις Α. Κουμουνδούρου μὲ ὑπουργὸν τῶν Στρατιωτικῶν τὸν Δ. Καλλέργην, τὰ δὲ ἐν Ἠπείρῳ καὶ Θεσσαλίᾳ σώματα διελύθησαν ἀνακληθέντων ὅλων τῶν ἀξιωματικῶν.

Τὸ κατ' Ὀκτώβριον τοῦ 1867 συναφθὲν συνοικέσιον τοῦ νεαροῦ Βασιλέως τῆς Ἑλλάδος Γεωργίου Α' μὲ τὴν μεγάλην δούκισσαν τῆς Ρωσίας Ὀλγαν Κωνσταντινοβνας, ἐπανηγυρίσθη χαρμοσύνως καθ' ἅπασαν τὴν χώραν. Ἡ γενομένη ἐκλογὴ πλήρως ἀνταπεκρίνετο εἰς τοὺς μυχιούς πόθους μεγάλης μερίδος τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ τοῦ ὁποῦ ἡ συμπάθεια πρὸς τὴν ὁμόδοξον κραταιὰν Δύναμιν τοῦ Βορρᾶ ἐχρονολογεῖτο ἀπὸ τῶν χρόνων τῆς δουλείας, ὅποτε ὡσάκις ἐκρότει τὸ καρυοφίλι τοῦ κλέφτη ἐτραγουδεῖτο συγχρόνως καὶ ὡς παρήγορος ὑπόσχεσις τὸ κάτωθι:

1. Μπάμπη Ἄνινου: Ἱστορικὰ σημειώματα 1925 σελ. 251 — 274.

*Ἀκόμα τούτ' τὴν ἄνοιξι, Ραγιαδες, ραγιαδες
τοῦτο τὸ καλοκαίρι, Μωριά καὶ Ρούμελη
"Ὅσο ποῦ νᾶλλη ὁ Μόσκοβας, Ραγιαδες, ραγιαδες
Νὰ φέρη τὸ σεφέρι, Μωριά καὶ Ρούμελη.*

Αἱ συμπάθειαι τῆς πολιτικῆς τῆς ἦσαν φανεραὶ κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ ὑπὲρ τῆς ἀνεξαρτησίας ἀγῶνος διὰ τῆς καθόδου τῆς ρωσικῆς στρατιᾶς εἰς τὴν Ἀνδριανούπολιν περὶ τὰ τέλη τοῦ ἀγῶνος. Τὸ ἀντηγῆσαν ἐκ Ρωσίας πολεμικὸν σάλπισμα ὑπὲρ τῶν χριστιανῶν, τὸ προκαλέσαν τὴν σύρραξιν τοῦ 1854 ἠλέκτρισε τὸν Ἑλληνικὸν λαὸν καὶ συνέτεινε τὸ πατροπαράδοτον αἰσθημα πρὸς τὴν προστάτιδα τῆς ὀρθοδοξίας. "Ὅθεν ἡ νεαρὰ νύμφη καὶ μέλλουσα βασίλισσα τῆς Ἑλλάδος κεκοσμημένη μετὰ τὰ χαρίσματα τῆς ἀγαθότητος ποῦ διέλαμψαν κατὰ τὸ μακρὸν διάστημα τῆς βασιλείας τῆς ἐγένετο δεκτὴ μετὰ ἐκδηλον ἐνθουσιασμόν, ὡς νὰ ἤθελε μετὰ αὐτὸ νὰ ἰκανοποιήσῃ τὴν μακροχρόνιον προσδοκίαν τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ.

Κατὰ τὴν ἐποχὴν τῶν βασιλικῶν γάμων διεσώζοντο ἀκόμη ἀρκετοὶ ἀπὸ τοὺς ἐπιφανεῖς ἄνδρας τοῦ ἀγῶνος τοῦ 1821, τὸ κόμμα τῶν ὁποίων ἐὰν δὲν ἦτο τὸ ἐπικρατέστερον, κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην τοῦ ἀνταγωνισμοῦ τῶν ξενικῶν ἐπιρροῶν εἰς τὴν Ἑλλάδα, ἦτο ὅμως τὸ δημοφιλέστερον λόγῳ τοῦ πατροπαράδοτου αἰσθήματος πρὸς τὴν προστάτιδα τῆς Ὄρθοδοξίας. Ἀρκετοὶ ὕθεν Ἕλληνας ἐπίστευον τότε ὅτι ἡ Ἑλλάς θὰ ἐσώζετο μετὰ τὴν πραγματοποίησιν τοῦ συνοικεσίου τούτου, ἰδίως ἀπὸ τὴν κυκλοφορήσασαν μετὰ τινα καιρὸν φήμην περὶ τῆς ἐγκυμοσύνης τῆς σεπτῆς Ἀνάσσης, ἡ ὁποία ἐχαροποίησε σύμπαν τὸ ἔθνος, καὶ ὅτε προσήγγισεν ὁ καιρὸς τοῦ τοκετοῦ (21 Ἰουλίου 1868) ὅλοι ἐναγωνίως ἀνέμενον τὴν ἐκβασιν.

Τὰ αἰσθήματα ὅμως αὐτὰ μερίδος τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ ὑπὲρ τῆς Ρωσίας ὑπεβλέποντο ὑπὸ τοῦ μᾶλλον εὐπαιδευτοῦ τῆς ἐποχῆς ἐκείνης πολιτικῶν καὶ δεινότερου τῶν κοινοβουλευτικῶν ρητόρων Ε. Δεληγιώργη ὅστις, κεκτημένος κρῖσιν καὶ νομοθετικὸν πνεῦμα ἐμβριθέστερον τῶν λοιπῶν, ἀναμιγθεὶς εἰς τὴν ἔξωσι τοῦ Ὄθωνος καὶ τὴν ἐξωτερικὴν πολιτικὴν, ὑποβλέπων τὴν Ρωσίαν πάντοτε καὶ ἐν παντί, ὕψωσε τὴν σημαίαν τῆς ἐλληνοτουρκικῆς συμμαχίας κατὰ τοῦ πανσλαβισμοῦ, πρᾶγμα ἀντίθετον πρὸς τὴν ἱστορικὴν ἐξέλιξιν καὶ τὸ παρελθὸν τῶν δύο κρατῶν.

Ἡ θέσις ὅμως τοῦ ἑλληνικοῦ ζητήματος δὲν ἐζηρῆτο οὔτε ἐκ τῆς γεννήσεως τοῦ πρώτου τέκνου τοῦ βασιλέως τῆς Ἑλλάδος, εἴτε τοῦτο ἦτο ἄρρεν ἢ θῆλυ, οὔτε ἐκ τοῦ ὑπουργοῦ τῶν ἐξωτερικῶν τῆς χώρας, εἴτε οὗτος ἐλέγετο Τρικούπης, Κουμουνδοῦρος, Δηλιγιάννης ἢ Δεληγιώργης ἢ ἄλλως πῶς, ἀλλ' ἐκ τῆς καταστάσεως τοῦ ἑλληνικοῦ κράτους εἰς τὸ ὅποιον μετὰ τὸ 1854 αἱ ἐπαναστάσεις τῶν ἀτάκτων εἶχον ἀπολέσει κάθε γόητρον. Εἶναι ἀληθὲς ὅτι ὅλοι συνεκινουῦντο εἰς τὴν ἰδέαν τῆς ἐξεγέρσεως, βαρέως φέροντες τὴν τουρκικὴν δεσποτείαν, τὴν ἐξέγερσιν ὅμως ἤθελον νὰ βασίσουν εἰς μίαν ἐξοδὸν τοῦ ἑλληνικοῦ στρατοῦ καὶ ὄχι εἰς τὰ ἄτακτα σώματα ὅπως μέχρι τότε, ὅποτε αἱ δοῦλαι ἐπαρχίαι ἐρρίπτοντο εἰς ἀγῶνα ἀπεγνωσμένοι καὶ ἀπέλπιδες, ὡς μόνον δὲ κέρδος τῶν ἀπελευθερωτικῶν τῶν ἀγῶνων ἦτο νὰ προκαλοῦν τὴν πυρπόλησιν τῶν χωρίων, τὴν ἐρήμωσιν τῶν ἀγρῶν καὶ τὴν σφαγὴν τῶν γυναικοπαίδων. Οὐδεμία ὅμως δυστυχῶς τοιαύτη προσπάθεια ἐγένετο ἵνα μὴ ὅπως ἔλεγεν ὁ Κουμουνδοῦρος τὸ 1867 «ἡ Ἑλλάς εὐρεθῆ περικυκλωμένη ἀπὸ τὸ πῦρ, γυμνὴ καὶ ἀπροστάτευτος καὶ ἐπιζητουσα τὴν ἐπίεικειαν τῶν ἄλλων». Καὶ προσέθετεν δὲ ὁ δι' εὐρείας διανοίας, ἰσχυρῶς ἀντιλήψευς, διὰ κοινοβουλευτικῆς ἰκανότητος πεπρωκισμένος, φύσει δὲ ἀγαθός, εὐπροσῆγορος, συμπαθέστατος καὶ δημοφιλὴς πολιτικὸς Κουμουνδοῦρος :

«—Πιστεύομεν ὅτι ἡ Ἑλλάς δὲν θέλει διὰ πάσης θυσίας ἐγκαταλείψει τὴν θέσιν, τὴν ὁποίαν σεῖς προητοιμάσατε καὶ ὑπεδείξατε..... Εὐρισκόμεθα ἐν μέσῳ λαῶν οἱ ὅποιοι δὲν χαίρουσι πλήρη τὰ δικαίωμάτα των, ἐν μέσῳ λαῶν, τοὺς ὁποί-

ους όσημέραι καταλαμβάνει ή ιδέα, ή όποία έγινε πράγμα εις την Ευρώπην, ή ιδέα τών έθνικοτήτων.....» αί όποιαι δέν δύνανται νά πραγματοποιηθοῦν παρά διά τοῦ σιδήρου και τοῦ πυρός.

Σίδηρον και πῦρ και ήθικὴν δύναμιν λοιπὸν έπρεπε νά εἶχεν ή 'Ελλάς, διά νά εἶναι κράτος ύπολογίσιμον, άλλως θά έμενεν αἰωνίως ταπεινή και περιωρισμένη, νά άρνηθῆ τὰς ύποχρεώσεις της, χωρὶς καμμίαν ύψηλὴν ιδεάν. Εἰς μίαν λοιπὸν έποχὴν πού ή 'Ελλάς έκαλεῖτο νά επιδιώξη έθνικὸν έργον, εύρίσκετο γυμνή και άπροστάτευτος έπιζητοῦσα τὴν συνδρομὴν τών άλλων διά νά προστατεύσῃ τὴν τιμὴν και τὰ συμφέροντα της.

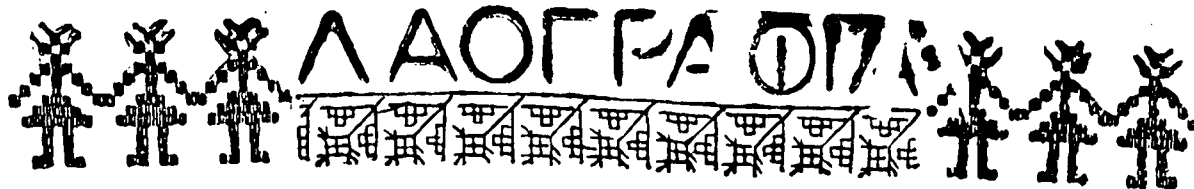
Ἡ ευρωπαϊκὴ διπλωματία δέν κατώρθωσε δυστυχῶς νά έμβαθύνῃ άρκετὰ τοὺς διαλογισμοὺς τοῦ μέλλοντος, διά τοῦτο και περιωρίσθη εις τὴν έξοικονόμησιν μόνον τοῦ παρόντος και άντι νά δημιουργήσῃ μίαν 'Ελλάδα ή όποία νά περιέχῃ όλα τὰ άπαραίτητα στοιχεῖα έθνικοῦ και πολιτικοῦ βίου και κράτους πού νά έχῃ τὰ άπαιτούμενα μέσα τῆς αναπτύξεως τών υλικῶν και ήθικῶν του δυνάμεων, έδημιούργησε μίαν 'Ελλάδα έλευθέραν τών 45.000.000 στρεμμάτων, κατερειπωμένης και άγώνου γῆς και 700.000 κατοίκων. Αἱ μεγάλαι τότε Δυνάμεις οὐδόλως έλαβον ύπ' όψιν τὴν έθνικὴν άποστολὴν τοῦ νεοσυστάτου κράτους και ότι τὸ νέον τοῦτο κράτος εἶχε μεγάλας και σοβαράς ύποχρεώσεις έναντι τών έν δουλεία τοιούτων. Ἐάν λοιπὸν ή έλευθέρα 'Ελλάς, ύπὸ τὸ κράτος τῆς βίας, άπηρενεῖτο τὰς πρὸς τοὺς υποδούλους "Ελληνας ύποχρεώσεις της, διαφωνία και πάλη διαρκῆς θά ήγειρετο μεταξύ έθνους και κυβερνήσεως και κατὰ τὴν διαφωνίαν ταύτης ή Κυβέρνησις άναποφεύκτως θά άνετρέπετο.

Δυστυχῶς όμως οἱ εκάστοτε πολιτικοὶ τῆς 'Ελλάδος εκράτουν πάντοτε τὸν πληθυσμὸν τῆς χώρας εις τοιαύτην κατάστασιν, ὥστε νά τὸν κρατοῦν ύποχείριον και τὸν μεταχειρίζονται ὡς ὄργανον, φοβούμενοι μήπως άν βελτιωθῆ ή κατάσταση του, άνεγείρετο οὔτος τιμωρὸς κάθε άντεθνικῆς πράξεώς των και κριτῆς κάθε πολιτικῆς των μωρίας. "Ενα κράτος λοιπὸν, πού εἶχε δύναμιν κάποιας διοργανώσεως διά νά συνεχίσῃ τὸ έργον του, δέν ήδύνατο νά κατορθώσῃ σπουδαῖον και άνάλογον τοῦ προορισμοῦ του έργον άπὸ πολιτικοὺς ήγέτας μετρίας μᾶλλον πολιτικῆς ικανότητος και ύπὸ δυσμενεῖς διά τὸ έθνος μας περιστάσεις. Και ή περιστασις αὐτὴ παρουσιάσθη κατὰ τὴν ήπειρωτικὴν επανάστασιν τοῦ 1878 συνεπεία τοῦ ρωσοτουρκικοῦ πολέμου και τοῦ συνεδρίου τοῦ Βερολίνου.

Πόσον δέ οἱ πολιτικοὶ τότε ήγέται ήσαν, ή μᾶλλον έφάνησαν κατώτεροι τών περιστάσεων, μαρτυρεῖται και άπὸ τὸ γεγονός ότι ό πόλεμος εκείνος εκηρύχθη τὴν 11 Ἀπριλ. 1877, ή δέ ελληνικὴ πατρίς ήλπίζεν ότι με τὴν βοήθειαν τών ρωσικῶν ὄπλων θά ήδύντο νά πραγματοποιήσῃ τὰς έθνικὰς βλέψεις και νά χαρίσῃ τὴν Ἐλευθερίαν εις τοὺς αλυτρώτους αδελφοὺς Μακεδονίας, Ἡπείρου Θεσσαλίας και Κρήτης, χωρὶς βεβαίως νά έχῃ σαφῆ αντίληψιν τῆς ρωσικῆς πολιτικῆς εις τὰ Βαλκάνια. Τὴν έποχὴν λοιπὸν εκείνην, άντι όλα τὰ κόμματα νά συσπειρωθοῦν περι τὴν Κυβέρνησιν, κατὰ τὴν εκλογὴν προέδρου τῆς βουλῆς τὴν 6 Μαΐου υπεψηφίσαντος τοῦ υποψηφίου τῆς Ἀντιπολιτεύσεως κατὰ δύο ψήφους τοῦ κυβερνητικοῦ υποψηφίου, τὸ ύπουργεῖον Δεληγιώργῃ παρητήθη και ανέλαβεν ό Α. Κουμουνδοῦρος, ὅστις πρὶν σχηματίσῃ Κυβέρνησιν, άπηυθύνθη πρὸς τοὺς δύο κομματάρχας Ζαΐμην και Τρικούπην πρὸς συμμετοχὴν των. Ἄλλ' ό μὲν Ζαΐμης έδήλωσεν ότι δέν θεωρεῖ άρκετὴν τὴν συμμετοχὴν ενός μόνον κόμματος, ό δέ Τρικούπης άπήντησεν ότι ή ενεργὸς σύμπραξις εις μίαν κυβέρνησιν κομμάτων διαφερόντων κατὰ τὰς θεμελιώδεις αρχάς, άντι ωφελείας βλάβης μόνον μόνον ήδύνατο νά αποβῆ πρόξενος, καιτοι ό λαὸς έφρόνει ότι κατὰ τὴν έποχὴν εκείνην επεβάλετο ή σύμπραξις όλων ἵνα μη ύπάρχῃ άντιπολίτευσις παραλύουσα κάθε κυβερνητικὴν ενεργειαν.

(Συνεχίζεται)

ΠΑΝΟΥ ΓΡΙΣΠΟΥ, Δασολόγου

ΔΑΣΙΚΗ ΛΑΟΓΡΑΦΙΑ*

Γ

Γάβρος ἢ **Γαῦρος**, δασικὸν δένδρον ἀπαντῶμενον ἀπὸ τῆς ζώνης τῶν δρυμῶν μέχρι τῆς ζώνης τῆς Ὁξυᾶς. *Carpinus betulus* L. Charme (γαλ.) Charm (ἀγγλ.) κν. Γράβος, γραβί, γραβιά. Ἄνευ δασοπονικῆς σημασίας, μᾶλλον δὲ ἀποτελεῖ ζιζάνιον τῶν ἀναδασώσεων καὶ τῶν νεαρῶν συστάδων. Συνηθέστατα ἀπαντᾷ μετὰ τῆς Ὁξυᾶς καὶ ὡς ἐκ τούτου ἡ δημοτικὴ Μοῦσα ἔχει ψάλλει :

Ν' ἀνοίξ' ὁ γαῦρος κι' ἡ Ὁξυὰ
νὰ ἰσκιώσουν τὰ λημέρια.

Μαυρόγαβρος καὶ **νερόγαβρος**, ὀνομάζεται τὸ εἶδος *C. orientalis* L. ὀλίγον διαφέρων ὕλορηστικῶς ἀπὸ τὸν γάβρον, πλὴν ἀρκετὰ αἰσθητῶς ὥστε ὁ λαὸς νὰ κάμνῃ διάκρισιν μετὰ τῶν δύο εἰδῶν.

Γράβαλο εἰς τὴν Πίδον ὀνομάζουν κορμοτεμάχιον γάβρου καὶ κατ' ἐπέκτασιν μεγάλον λίθον ὁμοιάζοντα πρὸς κορμοτεμάχιον γάβρου. Τοπωνύμια, ἀπαντῶσι πολλαχού τῆς δασικῆς ὑπαίθρου, ζήτημα δὲ γεννᾶται κατὰ πόσον τὸ Χάνι τῆς Γραβιάς εἶναι τῆν φυτωνυμικῆς προελεύσεως.

Καθαρογλώσσημα.

Γάβρος, δίγαβρος, καθάρια διγαβρόβεργα.

(Θεσ. Ἄγραφα).

Ὁ Γάβρος ἔχει ξύλον ἀσαπέστατον καὶ τὸ δένδρον ζεῖ πολλὰ χρόνια. Μαζὶ μὲ τὸν Μέλεγον (Μελία) ἀποτελεῖ τὸ σύμβολον τῆς μακροζωίας καὶ τῆς καλῆς ὑγείας. Οἱ ὄρεινοὶ τῆς Πίνδου, δταν συναντῶνται εἰς τὰ παζάρια τῆς Ἠπείρου ἢ τῆς Θεσσαλίας, κτυποῦν τὰ λάσια στήθη των καὶ εὐχονται μετὰ τῶν: «Γαύρους κι μέλεγους».

Ὁ γάβρος δὲν πρέπει νὰ συγγέεται μὲ τὴν Ὁστράαν γαλ. *Charme-houblon* λόγω τῆς ὁμοιότητος τοῦ φυλλώματος καὶ ἔνεκα τῆς ὁποίας ἡ Ὁστράα ὀνομάζεται *Carpinus folia*. (βλ. Ὁστράα).

Γαρ(ο)υφαλλιά (ἢ) ποῶδες καλλωπιστικὸν φυτὸν τὸ γένος *Dianthus* *Dianthus*. Εἰς ὅλην τὴν χώραν εὐδοκιμοῦν περὶ τὰ 50 εἶδη χωρὶς νὰ συνυπολογίσωμεν τὰς ποικιλίας καὶ τὰ ἐκ διασταυρώσεως ὑβρίδια. Τὸ ἄνθος *γαρ(ο)ύφαλον* εἶναι πολὺ κοινὸν καὶ ἀγαπητὸν εἰς τὸν ἑλληνικὸν λαὸν ὁ ὁποῖος συχνὰ τὸ μνημονεῦει εἰς τὰ τραγούδια του:

Μανουσάκια, μανουσάκια / μύσκος καὶ γαρουφαλάκια.

Αὐτοφυῆ εἶδη εἰς τὴν Ἠπειρον ἀπαντοῦν τὰ κατωτέρω:

Dianthus Epiroticus Hal. ἐντὸς δασῶν.

D. armeria. ἀπαντῶμενον καὶ εἰς τὴν Β. Ἠπειρον μὲ ἄνθος ἀσθενῶς ἐρυθρόν.

* Συνέχεια ἐκ τοῦ προηγουμένου, σελ. 120.

D. armeriastrum. Πέταλα ἐρυθρὰ μὲ λευκὰ στίγματα.

D. corymbosus. Ἄνθη κατὰ δέσμας.

D. Uiscidus Ch. et Borg ὡς ἐπὶ τὸ πλείστον ἐντὸς ἀγρῶν.

D. Haynaldianus Borb. Ἐπίσης ἐντὸς ἀγρῶν. *D. stenopetalus* gris μὲ τὴν ποικ. του *brachycaulis* Hal. Ὁ καθ' ὄλην τὴν Πίνδον ἀπαντῶμενος ἐντὸς λιβαδίων *D. brachyzonus* Borb et Form.

D. lateritius Hal ἀπαντῶμενος ἐν Ἠπειρῷ ἐντὸς θαμνωδῶν ἐκτάσεων, μὲ ἄνθος ἀσθενῶς κεραμόχρουν.

D. Cruentus gris. ἐντὸς ἀγρῶν. Στεφάνη καὶ κάλυξ ἐντόνως ἐρυθρά.

D. pinifolius s.s. ἐπάνω εἰς βράχους μὲ ἄνθη ἐρυθρὰ ἢ ἰώδη, ὕψους 40 ἐκ.

Ποικιλία *Σερβικός*.

D. samatitani Heldr ἐπὶ βράχων καὶ μέσα εἰς λιβάδια. Στεφάνη ἄνωθεν ἐρυθρά, ἀπὸ κάτω κιτρίνη.

Ἀπαντοῦν ἐπίσης εἰς τὴν Ἠπειρον τὰ εἶδη, *D. glutinosus* Boiset Heldr.

D. deltoides L. *Haematocalyx* Uar. *pinicola*. Hay. κ.ἄ.

Ὅλα τὰ εἶδη καὶ τὰς ποικιλίας ὁ λαὸς ὀνομάζει *γαρουφαλιές* χωρὶς διάκριση.

Ἐξ ἀποστάξεως τῶν σπόρων παράγεται *γαρουφαλόλαδο*. Ὁ ἀπεξηραμένος ὑπερος ὀνομάζεται πανταχοῦ *μοσχοκάρφι* καὶ *γαρούφαλο*. Εἶναι μαύρου χρώματος καὶ χρησιμοποιεῖται ὡς κάρφος εἰς τὴν ζαχαροπλαστικήν. Πρμ. «Τὸ γαρούφαλο εἶναι μαῦρο, μὲν πουλιέται μὲ τὸ δράμι». (Ἀραβ. 1307).

Ὄνόματα βαπτ. Γαρούφαλλος, Γαρουφαλιά. Καὶ ἐπώνυμα.

Τὰ εἶδη αὐτά, ἐπειδὴ εἶναι αὐτοφυῆ, ὀνομάζονται κοινῶς ἄγρια γαρούφαλα ἢ γαρούφαλα τοῦ βουνοῦ, μάλιστα σὲ ἀντιδιαστολὴ πρὸς τὶς καλλιεργούμενες ποικιλίες.

Ἡ γαρουφαλιά εἶναι ἓνα ἀπὸ τὰ πιὸ συνήθη ἀνθοφόρα εἶδη ἀπὸ τὰ ὁποῖα συντίθεται ἡ οἰκιακὴ *περιβολίστρα*, εἶδος κρεμαστοῦ ἀνθόκηπου σὲ γλάστρες, ἔξω ἀπὸ τὰ παράθυρα.

Γέρος (ὁ) καὶ *γέροντας*, ὁ ὑπερῆλιξ. Εἰς τὴν χωρικὴν οἰκογένειαν καὶ μάλιστα τὴν ὄρεινὴν ὁ γέρος ἢ γέροντας κατέχει ἰδιαιτέρως τιμητικὴν θέσιν. Εἰς τὰς κτηνοτροφικὰς οἰκογενεῖας ὁ γέρω τσέλιγκας ἀσκεῖ πατριαρχικὴν ἐπιβολήν. Εἰς τὴν ἐποχὴν τῆς τουρκοκρατίας ὁ γέρω κλέφτης ἐμφανίζεται περίπου ὅπως ὁ σοφὸς γέρων ποιμενάρχης λαῶν τῆς ὁμηρικῆς ἐποχῆς.

Σαράντα παλληκάρια ἀπὸ τῆ Λεβαδειᾶ
τρέχουν ἀρματωμένα νὰ βγουν στὴν κλεψιά.
Γυρεύουν κι' ἓνα γέροντα νὰ τοὺς ὀδηγᾷ.

Τὸ μόνον ποῦ φοβεῖται ὁ γέρω κλέφτης, εἶναι ὅτι εἰς περίπτωσιν ἀτυχοῦς ἐκβάσεως τῆς συμπλοκῆς μὲ τοὺς Τούρκους, αὐτὸς μὴ μπορῶντας νὰ φύγη, θὰ συλληφθῆ καὶ θὰ θανατωθῆ ἀδόξως.

Γιατὶ μοῦ πέρασ' ὁ καιρὸς, ἐγέρασα ὁ μαῦρος
κι' ὄντας πλακώση ἢ παγανιά, ἐμένα θὰ μὲ πιάσουν.

Προτιμώτερον εἶναι, λοιπόν, νὰ τὸν ἀφήσουν τὰ παλληκάρια μέσα εἰς ἓνα ταμπούρι, τὸ ὁποῖον θὰ γίνῃ καὶ τὸ μνήμα του :

Πάρτε καὶ σῦρτε με παιδιὰ ἐκεῖ ψηλὰ στὴ ράχη
καὶ φκιᾶστε τὸ κιβούρι μου ἴσαμε δυὸ νομάτων
νὰ στέκω ὀρθὸς νὰ πολεμῶ καὶ δίπλα νὰ γεμίζω.

Πρμ. «Ὁ γέρος κ' ἂν ἀντρεῖται γρήγορα κοντεύεται».

«Ἄλιὰ στὸ νεῖδ ποὺ δέρνεται στὸ γέρο ποὺ κοιμάται».

Τπν. Γεροντόβραχος, ἐπὶ τοῦ Παρνασσοῦ. Ἐρμηνεύεται ὡς θέσις ἀπὸ τὴν ὁποῖαν κατεκρήμνιζον τοὺς γέρους κατὰ τὴν ἀρχαιότητα. Ἡ ἴδια ἐρμηνεία ἀποδίδεται καὶ εἰς τὰ ἐν Σύρῳ τπν. γερούσι καὶ γερουσάκι Τὸ ἔθιμον τῆς θανάτωσεως τῶν γερόντων ἐπαυσε, κατὰ παράδοσιν ἐξ Ἀσπροποτάμου Καλαμπάκας, ὅταν χάρις εἰς τὰς συμβουλὰς τῶν γερόντων κάποιας πολιτείας εὐρισκομένης ἐν κινδύνῳ, αὕτη ἐσώθη ἀπὸ τῆς ἐχθρικῆς ἐισβολῆς. (Ἄ. Χατζηγάκη. «Τ' Ἀσπροπόταμο Πίνδου». Παραδόσεις «Οἱ γέροι» Ἀρθ. 33). Ἐντεῦθεν καὶ ἡ παραίνεσις. «Ἄν δὲν ἔχεις γέρο δῶσε κ' ἀγόρασε».

Γίδια (ἢ γίδι (τό), ἢ αἶξ, τὸ γνωστὸν γαλακτοφόρον θηλαστικόν. Τὸ ἄρρεν τράγος (βλ. λ.). Ἡ αἰγοτροφία ἀποτελεῖ σημαντικὸν παράγοντο τῆς νομαδικῆς κτηνοτροφικῆς ζωῆς τῆς ὄρεινῆς Ἑλλάδος. Τὸ αὐτὸ συμβαίνει μὲ ὅλας τὰς χώρας τῆς Ἀν. λεκάνης τῆς Μεσογείου, Τουρκίαν, Συρίαν, Λίβανον, Ἀραβίαν, Ἀβησσυνίαν, Λιβύην Τύνιδα κλπ. Ἡ Ἑλλὰς εἰς τὰ 1938 εἶχε 4 ἐκ. γίδια, ἐπηκολούθησε ἡ σφαγὴ τῶν ἐτῶν 1939 καὶ 1940 ἀλλὰ στὰ 1955 ὁ ἀριθμὸς τῶν αἰγῶν ἦτο 4.795.000, στὰ 1958 ἦτο 5 ἐκ. καὶ ἀπὸ τοῦ 1961 παραμένει σταθερὸς στὰ 4 ἐκ. κεφαλὰς. Καὶ τοῦτο διότι ὑπὸ τὰς σημερινὰς συνθήκας ἐσωτερικὰς καὶ γειτονικὰς ἡ αἰγοτροφία δὲν δύναται νὰ ἐκλείψῃ ὡς μορφή τῆς ἰδιωτικῆς καὶ ἐθνικῆς ὄρεινῆς ἔδαφοπονίας. Τὸ αὐτὸ συμβαίνει μὲ τὰς γειτονικὰς χώρας τῆς νοτιοανατολικῆς λεκάνης τῆς Μεσογείου. Ἔτσι, ἡ Τουρκία, διατηρεῖ 25 ἐκ. γίδια, ἀπὸ τὰ ὁποῖα τὰ μισὰ βόσκουν συνεχῶς μέσα στὰ δημόσια δάση. Ἡ ἔτησι παραγωγή ἀνέρχεται σὲ 7 ἐκ. κατσίκια καὶ ἡ ἔτησι κατανάλωσις σὲ 3 ἐκ. γίδια καὶ μισὸ ἐκ. κατσίκια. Ἡ ὑπόλοιπος παραγωγή ἐξάγεται. Τὸ ἐτήσιο εἰσόδημα τῆς Τουρκίας ἀπὸ τὴν αἰγοτροφία ἀνέρχεται σὲ 537,5 ἐκ. τουρκικὰς λίρας καὶ ἀντιστοιχεῖ περίπου σὲ 10% τοῦ ἐτησίου ἐθνικοῦ εἰσοδήματος. Ἡ ἔκτασις τῶν τουρκικῶν δασῶν ἐκτιμᾶται σὲ 1,05 ἐκ. στρέμματα.

Ὀλίγον νοτιώτερον ἡ Ὑπεριορδανία εἶναι μιὰ χώρα μὲ ἔκτασιν 42.000.000 στρεμ. Τὰ δάση τῆς ἀνέρχονται σὲ 1.340.000 στρέμματα ἤτοι 30% περίπου. Διατηρεῖ 560.000 αἰγες μὲ ἐτήσιο εἰσόδημα δύο ἑκατομ. ἰορδανικὰ δολάρια. Τὸ ἥμισυ τοῦ πληθυσμοῦ τῆς χώρας ἀποξεί ἀπὸ τὴν αἰγοτροφία καὶ ἡ γίδια θεωρεῖται εἰς τὰς ἡμιστερικὰς περιοχὰς ὡς τὸ πλέον παραγωγικὸν ζῶον. Μ' ὅλον ὅτι δὲ ἡ γίδια, ἀναγνωρίζεται ὡς τὸ πιὸ ἐπιβλαβὲς ζῶον γιὰ τὴν γεωργία καὶ τὴν δασοπονίαν, ἡ Ἰορδανικὴ Κυβέρνησις εὐρίσκειται σὲ πολὺ δύσκολη θέση προκειμένου νὰ ἐφαρμόσῃ νόμον ἐναντίον τῆς αἰγοτροφίας.

Ἀκόμη νοτιώτερον, ἡ Αἰθιοπία στηρίζει μέγα μέρος τοῦ ἐξωτερικοῦ ἐμπορίου τῆς ἰσοζυγίου ἐπὶ τῆς ἐξαγωγῆς τῶν αἰγοδερμάτων τῶν ὁποίων ἡ ποσότης ἀνέρχεται σὲ 3.100.000 κατὰ μέσον ὄρον ἑτησίως, ἀξίας 4.900.000 Αἰθιοπικὰ δολλάρια (1 ἀμερ. δολ. ἰσοῦται πρὸς 2.5 αἰθιοπικὰ). Τὰ αἰθιοπικὰ αἰγοδέρματα ἐκτιμῶνται πολὺ εἰς τὸ ἐξωτερικὸν ἀπὸ ποιοτικῆς ἀπόψεως γιὰ τὴν κατασκευὴν περγαμηνῶν, σάκκων ταξιδίων τουριστῶν, σάκκων μεταφορᾶς καὶ συσκευασίας δημητριακῶν καὶ τῶν ἐν γένει σπόρων, μεταφορᾶς ὕδατος εἰς περιοχὰς στερουμένας ὕδαταγωγῶν ἐντελῶς. Ἐπίσης μπιμπερὸ τῶν βρεγῶν, τύμπανα πρὸς ἐκκλησιαστικὴν χρῆσιν, δοχεῖα γιὰ πιῶμα, καὶ πληθὸς ἄλλα ἀντικείμενα, κατασκευάζονται ἀπὸ γιδοτόμαρα. Οἱ αἰθιοπικὲς αἰγες δὲν εἶναι ὡσὰν τῆς γαλακτοπαραγωγικῆς αἰγες, οὔτε ὡσὰν τῆς αἰγες τῆς Ἀγκύρας μὲ τὸ μεταξοειδὲς μακρὸ τρίχωμα, ἀλλὰ εἶναι μικρόσωμες καὶ ἡ γαλακτοπαραγωγή τους πολὺ περιορισμένη. Εἶναι ὅμως περιζήτητες γιὰ τὸ κρέας τους καὶ τῆς δορῆς τους. Ἡ αἰγοτροφία εἰς τὴν Αἰθιοπίαν ἀναπτύσσεται εἰς τὰς ἀνατολικὰς, νοτιοανατολικὰς καὶ βορείους

ἐπαρχίας, όπου τὰ ἐδάφη των μὲ κανένα ἄλλο ζῶον δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ἀξιοποιηθοῦν. Ἡ Αἰθιοπικὴ Κυβέρνησις δὲν ἀγνοεῖ διὰ τὴν γίδα εἶναι ὁ σοβαρώτερος παράγων γιὰ τὴν διάβρωσι τῶν ἐδαφῶν καὶ ὡς ἐκ τούτου δὲν ἐνθαρρύνει τοὺς αἰγοτρόφους γιὰ τὴν αὐξήσει τοῦ ζωϊκοῦ κεφαλαίου των, ἀλλὰ δὲν δύναται ἐπὶ τοῦ παρόντος νὰ βάλῃ περιορισμοὺς εἰς τὴν ἄσκησιν τῆς αἰγοτροφίας, γιὰτὶ ἀπὸ αὐτὴν ἐξαρτᾶται ἡ διαίροφὴ μεγάλου τμήματος τοῦ πληθυσμοῦ τῆς χώρας καὶ κατὰ μέγα μέρος τὸ ἰσοζύγιον τοῦ ἐξωτερικοῦ ἐμπορίου, ὅπως εἶπαμεν ἀνωτέρω.

[Ἀπὸ τὰς κατατεθείσας Ἐκθέσεις εἰς τὸ Σεμινάριον τοῦ ΦΑΟ ὑπὸ τῶν ἀντιπροσώπων τῶν διαφόρων παραμεσογείων χωρῶν καὶ τῶν χωρῶν τῆς ἐγγύς Ἀνατολῆς, τῆς Ὑποεπιτροπῆς γιὰ τὴν αἰγοτροφίαν, ποὺ συνήλθε εἰς τὴν Ἀθήνα ἀπὸ 11 Σεβρίου μέχρι 3 Ὀκτωβρίου 1964).

Ἡ ἴδια εἰκὼν ἐμφανίζεται εἰς ὅλας τὰς παραμεσογείους ἀνατολικὰς χώρας καὶ μόνον εἰς τὰς δλοκληρωτικὰς, ἤτοι Βουλγαρίαν καὶ Γιουγκοσλαβίαν τὸ πρόβλημα τῆς αἰγὸς ἔχει λυθῆ διὰ καταργήσεως τῆς αἰγοτροφίας ὀριστικῶς καὶ παντελῶς κατὰ τὰ πρότυπα τῆς Δυτ. Εὐρώπης.

Στὴν Ἑλλάδα τὰ φυσικὰ λιβάδια τῆς αἰγὸς εἶναι αἱ ἐκτάσεις τῶν αἰθαλῶν πλατυφύλλων, ἡ διάπλασις τῶν φρυγάνων καὶ ἰδίως οἱ πουρναρότοποι, ἐνῶ αἱ διαπλάσεις τῶν φυλλοβόλων δρυῶν, τῆς Ἑλάτης καὶ τῆς Ὄξυᾶς εἶναι περιοχαὶ καθαρῶς δασοπονικαί, ὅπου ἡ ἄσκησις τῆς αἰγοτροφίας εἶναι ἐπιζήμιος.

Τὸ ἀρτιγέννητον ζῶον λέγεται *κατσίκι*, ὑποκ. *κατσικάκι*, *κατσικάδα*, τὸ ἄρρεν *τραγόπουλο*. Μέχρι τοῦ τρίτου ἔτους *βετούλι* (τὸ) *βετούλα* (ἡ). Διάκρισις τῶν αἰγῶν ἀπὸ τὸν χρωματισμὸν τοῦ τριχώματος. *Γκέσα*, μὲ πρόσωπο μαῦρο μὲ ἄσπρες λωρίδες ἐκατέρωθεν τοῦ ρύγχους (μουσούδας). *Μπάρτζα*, ἄσπρη καὶ μαύρη. *Κανούτα*, ἡ γκρὶ χρώματος. *Μουροκάνουτα*, σκουρῶτερη ἀπὸ κανούτα. *Λιάρα*, ἄσπρουδερχή· ὀνομάζεται καὶ *φλώρα*. *Μούσ'κρα*, μαύρη μὲ ἄραιες ἄσπρες τρίχες στὸ πρόσωπο. *Σιούτα*, χωρὶς κέρατα. *Τσίπα*, μὲ μικρὰ αὐτιά.

Τοπωνύμια. *Γιδομάντρι*, καλογηρικὸ δάσος καὶ λιβάδι στὴν Ἐπαρχία Τριχάλων. *Γιδᾶ*, κοινότης ἔξω ἀπὸ τὴν Θεσ/νίκη. *Κατσικάς*, κοινότης ἔξω ἀπὸ τὰ Ἰωάννινα. *Τραγόπετρα*, θέσις μεταξὺ Καλαμπάκας καὶ Κατάρρας, λεγομένη καὶ στὴν κουτσοβλάχικη *Κιάτρα τσάπ*.

Γκολιαριά (ἡ) τὸ γνωστὸ *τσουένι* καὶ *σαπουνόχορτο*, *Saponaria officinalis* L. Τὰ φύλλα καὶ ἡ ρίζα του ἔχουν τὴν περίεργον ἰδιότητα προστριβόμενα μέσα εἰς τὸ νερὸ νὰ παράγουν σαπωνώδη ἀφρόν. Τὸ φυτόνομα ἀπαντᾶ καὶ στὴν Β. Ἡπειρο (περιοχὴ Ἀργυροκάστρου).

Γκορτσιᾶ (ἡ) *Pyrus amygdaliformis* L. ἡ ἀγρία μορφή (αὐτοφυῆς) τῆς ἀπιδιάς ἢ ἀγλιδιάς. Πολλαχοῦ λέγεται καὶ ἀγριαπιδιά. Οἱ καρποὶ *γκόρτσα* (τὰ) ἢ *λέξις* σλαβική. Τὸ ξύλον τῆς κατάλληλον γιὰ σκληροὺς ξυλάνθρακας.

Γούλη (ἡ) στόμα, στόμιο, εἴσοδος λατ. *gula* γαλ. *gueule*, ἰταλ. *gola*, *gula*, ἰσπαν. Ἡ γούλη τοῦ βαρελιοῦ, τοῦ ἀσκοῦ, τοῦ τυροδέρματου. Λέγεται καὶ ἐπὶ τόπων ποὺ ἔχουν μιὰ μόνο πασιά, *μονεμβασίαν*. Στὴν Εὐρυτανία ὑπάρχει χωριὸν καλούμενον *Δερμάτι*, γιὰτὶ θυμίζει ἀσκι μὲ τὸ νὰ ἔχει μιὰ καὶ μόνη εἴσοδον - γούλην. Στὸ Ζαγόρι ἡ γούλη λέγεται *γλοῦπος*. Κλείνει μὲ ξύλινο *βούλωμα*. Δίπλα στὴ μικρὴ ὀπή, ἡ *Βίγλα* χρησιμεύει στὴν ἐξουδετέρωση τῆς ἀντιστάσεως τῆς ἀτμοσφαιρικῆς πιέσεως στὴν ἐκροή.

(βλ. *Diction des racines des langues européennes*. Larousse. p. Gwel—)

Γούπατο (τὸ) ὑποκ. *γουπατάκι*, γαλ. *cuvette* γερμ. *dolinen*. Γεωμορφολογικὸς σχηματισμὸς ἤτοι λεβητοειδῆς κοιλότης τοῦ ἐδάφους ποὺ ὀφείλεται σὲ ἐνέργεια ἀπὸ τὰ κάτω. Τῆς ἴδιας μορφῆς εἶναι ὁ σχηματισμὸς *καζάνι* (βλ. λ.) ἀλλὰ ἄλλης αἰτίας σχηματισμοῦ. (βλ. καὶ *λάκκωμα*). Ὡς τοπωνύμιον συνηθισμένο πολλαχοῦ.

Γούρνα (ή) και **γούρα**, φυσική ή τεχνητή κοιλότης ἀβαθής, ποικίλου προορισμοῦ και κυρίως γιά συγκράτηση ὕδατος, όταν τὸ ὑλικὸ ἀπὸ τὸ ὁποῖον ἀποτελεῖται εἶναι ἀδιάβροχον. Ἡ τεχνητὴ γούρνα ἐσκάπτεται ἐντὸς ἀσβεστολίθου ἢ μαρμάρου και χρησιμοποιεῖ ὡς ποτίστρα. Τέτοια μικρὴ γούρνα τοποθετεῖται στὶς βρούσες τῶν χωριῶν ἢ τῆς ὑπαίθρου, ἀμέσως κάτω ἀπὸ τὸν κἀναλον. Γιά τὰ σύνθετα, καρβουνόγουρνα, καρνόγουρα ἢ ἀπλῶς γούρα, βλ. ξυλάνθραξ.

Σύνηθες τοπωνύμιον.

Γραδάλωση (ή) τοῦ βαρελιοῦ. Ἡ ἐγκοπὴ ποὺ γίνεται σὲ κάθε δούγα (βλ. λ.) στὰ δύο τῆς ἄκρα γιά νὰ δεχθῆ τὸ ξυσμένον περιφερειακὸν χεῖλος τοῦ φουντώματος (βλ. βαγένι) ἢ καπακιοῦ και νὰ ἐπιτευχθῆ ἔτσι ὕδατοστεγῆς ἐφαρμογὴ και συνένωσις τῶν καπακιῶν μὲ τὴν παράπλευρην ἐπιφάνειαν τοῦ βαρελιοῦ, ὅπως δείχνει τὸ σχῆμα.

Γρανίτσα (ή) Δρυῶς ἢ πυκνανθῆς *Quercus conferta* Kit. ἓνα ἀπὸ τὰ κυριώτερα και πιὸ διαδεδομένα εἶδη ἀπὸ τὰ ὁποῖα ἀποτελοῦνται οἱ δρυμοὶ τῆς χώρας μας. Στὴν δασικὴν βιβλιογραφίαν φέρεται μὲ τὸ ὄνομα πλατύφυλλος και πολλαχοῦ ὁ λαὸς τὴν ὀνομάζει πλατίτσαν και πλοτυκλάρι, ἀπὸ τὰ πλατεῖα φύλλα τῆς. Τὸ ὄνομα φαίνεται σλαβικῆς προελεύσεως διότι εἰς τὴν Σερβίαν και Βοσνίαν ὀνομάζεται γρανίκα. (*granica*).

Πλείστα φυτωνύμια σὲ ὄλην τὴν χώραν ὅπου ἐξαπλοῦται και ἐπώνυμα. Γνωστὸς ὁ ἐξ Εὐρυτανίας Στέφανος Γρανίτσας, ὁ συγ. τῶν Ἄγριων και τῶν ἡμερων τοῦ βουνοῦ και τοῦ λόγγου.

Βλ. δρυῶς.

Γρασίδι (τὸ) ἢ πῶα τῶν φυσικῶν λιβαδιῶν, ἀλλὰ και τεχνικῶς καλλιεργουμένη γιά σκοποὺς κτηνοτροφικούς, ἀλλὰ και διακοσμητικούς. *gramen*. γαλ. *gazon* ἄγγλ. *grass*.

(ἐτυμ.) Ρίζα *gra=g(v)ra* λατ. *vor* ἢ *g(v)or* ἑλλην. βορ—βρο—εἰς τὰ βορᾶ, βρωμα, βρωσις=τροφή τὴν ὁποῖαν λαιμάργως ἢ κατ' ἐξοχὴν τρώγουν τὰ ζῶα.

Γρεντιᾶ (ή) πελεκητὴ οἰκοδομικὴ ξυλεία μικρῶν διαστάσεων κυρίως ἀπὸ δρῦν, πουρνάρι, ἀριάν, ἀλλὰ και ἄλλα εἶδη, ὡς καστανιάν κλπ. Πρόκειται γιά ξύλον τῆς στέγης, λέγεται και γρεντᾶ (ή) πληθ. γρεντές (οἱ).

Γρεντιλιᾶ (ή) πληθ. γρεντιλιές, τὸ ἄγριον κλήμα ἢ ἀμπέλι *Vigne sauvaoge*

Δὲν πρέπει νὰ συγχέεται μὲ τὸ ἄκαρπο ἀμπέλι *vigne—vierge* τὸ ὁποῖον εἶναι εἶδος ποὺ δὲν ἔχει καμμιά συγγένεια μὲ τὸ γένος ἀμπελος ἐκτὸς ἀπὸ τὴν μορφολογικὴν ὁμοιότητα τῶν βλαστῶν και τῶν φύλλων του. Πρόκειται γιά τὸ εἶδος *Ampelopsis hederacea* D.C. ἰθαγενὲς τῆς Ἄπω Ἀνατολῆς καλλιεργούμενο σὲ κήπους γιά διακοσμητικούς και τὸ ὁποῖον στὴν Κεφαλληνία ὀνομάζεται κοινῶς *ραπάντα*, κατὰ Σπ. Μηλιαράκη. Εἶδος ἄγριων σταφυλιῶν, ὀνομάζονται στὴν Ἡπειρο (Κατσανοχώρια) γ λ έ ν τ ζ ι κ α (τά).

Γρινόξυλο (τὸ) *Rhamnus alaternus* L. γαλ. *alaterne*. Εἶδος θαμνώδες κατάλληλον μόνον ὡς καυσόξυλον. Ἐν τούτοις οἱ χωρικοὶ ποὺ ξυλλογοῦν στὸ βουνό, προσέχουν νὰ μὴ τὸ κόψουν και νὰ μὴν τὸ κουβαλήσουν μαζί μὲ τὰ ἄλλα φωτόξυλα στὸ σπίτι, διότι ἡ παρουσία του και ἡ καῦσις στὴ φωτογωνιᾶ φέρνει τὴν γρίνα μεταξὺ τῶν μελῶν τῆς οἰκογενείας.

Γρουζο (τὸ) δημῶδες ὄνομα ἀπαντώμενον εἰς τὴν Ἡπειρον (Ἑλλην. και Βόρειον) γιά τὰ εἶδη τοῦ γένους *Reseda* (γαλ. *reseda*). Στὴν Ἑλλάδα ἀπαντοῦν τέσσερα εἶδη Ρεζεδάς (βλ. λ.) καλλιεργούμενα ὡς διακοσμητικὰ ἢ ἀρωματικὰ φυτὰ εἰς ἀνθοκήπους. (βλ. ρεζεντά).

Γυιδὸς τῆς γκαβῆς, ὁ ὕπνος (Ζαγόρι). Ὅταν οἱ νυκτερεύοντες ἀρχίζουν νὰ δείχνουν σημεῖα ὕπνηλας, κάποιος θὰ πῆ «ἦρθε ὁ γυιδὸς τῆς γκαβῆς».

«Στὸ χωριὸ εἶταν μιὰ γκαβῆ κι' εἶχε παιδὶ στὴν ξενητεία.

ΣΩΚΡΑΤΗ Δ. ΓΕΩΡΓΟΥΛΑ, Δημ/λου

ΛΑΟΓΡΑΦΙΚΑ ΑΝΑΤΟΛΙΚΟΥ ΞΗΡΟΒΟΥΝΙΟΥ ΗΠΕΙΡΟΥ*

ΙΑ. ΜΑΝΤΙΚΗ

- 1.—Πιστεύουν, πώς ἂν ἡ κότα τινάζη τὰ φτερά της, κάποιος θὰ ἔρθη.
- 2.—Τὸ ἴδιο θὰ συμβῆ ἂν πάλι τὸ παιδί «μπουσιουλάει» (βυδίζει μὲ τὰ τέσσερα).
- 3.—Ἐάν τὸ μάτι «δέρνη» (ἔχει πολλοὺς παλμοὺς) ἢ τὸ αὐτί «χτυπάει» κάποιον γρήγορο γεγονὸς θὰ μάθουν.
- 4.—Ἐάν τὸ χέρι τρώη στὴν παλάμη θὰ ἔχωμε κάποια συναλλαγή.
- 5.—Ἐάν τρώη ἢ μύτη θὰ ἔχωμε ξυλοδαρμό.
- 6.—Ἐάν τρώη τὸ πόδι θὰ ἔχωμε ταξίδι.
- 7.—Ἐάν ἡ φωτιά ἔχει συριγμό, κάποιος μᾶς «τρώγεται ἢ μᾶς λογοπιάνη». Γιὰ νὰ ἡσυχάσῃ λέμε. «Ἐάν εἶναι φίλος νὰ χαίρεται καὶ ἂν εἶναι ἐχθρὸς νὰ σκάση». Στὴ συνέχεια ἐναφέρουν διάφορα ὄνόματα γνωστῶν ἀτόμων φίλων καὶ ἐχθρῶν.
- 8.—Ἐάν ὁ μουσαφίρης διπλώσῃ τὴν πετσέτα τοῦ φαγητοῦ, δὲν πρόκειται νὰ ξαναφάῃ στὸ ἴδιο τραπέζι.
- 9.—Ἐάν πιθόνε νερὸ δυὸ ἄτομα ἀπὸ τὸ ἴδιο ποτήρι, τότε ὁ ἕνας θὰ μάθῃ τὰ μυστικὰ τοῦ ἄλλου.
- 10.—Εἶναι ἐν χρήσει καὶ ἡ ὀστεομαντεῖα (παρατηροῦν τὰ ὀστᾶ τῆς ὀρνιθας καὶ τὰ ὀστᾶ τῆς ὠμοπλάτης τῶν ἄλλων ζώων.

* Συνέχεια ἐκ τοῦ προηγουμένου σελ. 140.

Εἶταν καὶ μιὰ νυφοπεθερὰ κι' εἶπε βράδι ἢ νύφη στὴ πεθερὰ
—μᾶνα ἦρθε ὁ γυιὸς τῆς γκαβῆς, ἐννοῶντας ὁ ὕπνος.
—Μακάρι, ἀποκρίθηκε ἡ πεθερὰ, νομίζοντας ὅτι εἶχε ἔρθει ἀπὸ τὴν ξενη-
τεῖα ὁ γυιὸς τῆς γκαβῆς γειτόνισσας. (Ἀσπράγγελοι).

Γυαλί (τὸ) γαλ. verre, ἀγγλ. glass. Στὶς ἐπόμενες ἔννοιες·

α) ὕαλος: «σὰν τὸ γυαλί νὰ ραῖστῇ, σὰν τὸ κρουστάλλ' νὰ θράψῃ».

(ἢ κατάρρα τῆς ἀπαρνημένης)

β) καθρέπτης: «κρατεῖ γυαλί στὰ χέρια της /ιὰ κάλλη της γυαλίζει».

(Γιάννος καὶ Μάρω).

γ) τὸ ποτήρι: «ἢ μιὰ κερνάει μὲ τὸ γυαλί, ἢ ἄλλη μὲ τὸ κρουστάλλι».

(Τοῦ Κατσαντώνη).

δ) τὰ ματογυάλια, lunettes, glasses.

Γυμνὸς (τόπος) γυμνή (ἔκτασις), ἢ ἀδενδρη, ἢ ξεδάσωτη. Συνηθίζονται καὶ τὰ ξενόφωνα, *ζάρκο* καὶ *γκόλο*. Συνήθης εἶναι καὶ ὁ ὄρος *σπανὸς* πληθ. *τὰ σπανά*, στὴν Κρήτη *μαδάρες* (οἱ) καὶ συνθέτως, *ξερομαδάρες* (γυμνὰ καὶ ἄνυδρα) κλπ. Συνήθως πρόκειται γιὰ τὰς ὑπαλικὰς ἐκτάσεις τῆς ζώνης τῶν ὀρεινῶν λιβαδιῶν.

(Συνεχίζεται)

ΙΒ. ΓΛΩΣΣΟΔΕΤΕΣ

1.—Βαρέλα χρυσοβάρελα, ποιός τήν σκεπαροβαρελόδενε ὁ γυιός τοῦ σκεπαροβαρελοδετή. Νάχα ἐγὼ τὰ σύνεργα τὰ μίνεργα τοῦ γυιοῦ τοῦ σκεπαροβαρελοδετή θά τήν σκεπαροβαρελόδενα καλλίτερα ἀπὸ τὸ γυιὸ τοῦ σκεπαροβαρελοδετή.

2.—Μιά βέργα μιὰ χρυσόβεργα (ἐπαναλαμβάνεται πολλές φορές).

3.—Τὴ ράχη ράχη πήγαινα καὶ ἔτρωγα βλαχόσφαχα, βλαχόσφαχα...

ΙΓ. ΛΑ·Ι·ΚΑ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ

1. Ἦταν ἓνας παπᾶς καὶ εἶχε ἐνορία τὸ χωριό μας κι ἓνα μαχαλᾶ πέρα ἀπὸ τὸ ποτάμι. Μιά μέρα, πού τὸ ποτάμι ἦταν κατεβασμένο, τὸν εἰδοποίησαν νὰ περέση ἀπέναντι νὰ βαπτίσῃ τὸ Γιάννη πού ἦταν ἐτοιμοθάνατος καὶ ἦταν ἁμαρτία νὰ πεθάνῃ ἀβάφτιστος. Ὁ παπᾶς ἔκαμε τὸ καθήκον του. Πῶς ὅμως τὰ κατάφερε;

—Γιατὶ ὁ Γιάννης ἦταν βαπτισμένος.

2. Τί εἶναι βαρύτερο ἓνα κιλὸ σίδηρο ἢ ἓνα κιλὸ μαλλιά;

—Τὸ ἴδιο.

3. Πόσες κατηφοριές εἶναι σ' ὀλόκληρη τὴ γῆ;

—Ὅσες καὶ οἱ ἀνηφοριές.

4. Ἔχω δυὸ φωλιές, μιὰ μὲ σίδηρο καὶ μιὰ μὲ ἄχυρο, ποῦ θὰ γεννήσῃ ὁ κόκορας;

—Σὲ καμμία.

5. Τί χρῶμα ἔχει τὸ μαῦρο ἄλογο;

—Ἔχει μαῦρο,

6. Ὁ παπᾶς, ἡ παπαδιά, ὁ Γιάννης καὶ ἡ Μαρία, τηγάνισαν ἕξι αὐγά καὶ φάγαν ἀπὸ τρία.

—Ὁ Γιάννης εἶναι ὁ ἴδιος ὁ παπᾶς.

7. Δυὸ πατέρες καὶ δυὸ γυιοὶ βγήκαν ἔξω κυνηγοὶ καὶ βαρέσαν τρεῖς λαγούς καὶ πῆραν ἀπὸ ἓναν.

—Ὁ ἔγγονος, ὁ πατέρας του καὶ ὁ παπούς του.

8. Ποιός φορεῖ πλατὺ καπέλο;

—Ὅποιος ἔχει μεγάλο κεφάλι.

ΙΔ. ΠΑΡΟΙΜΙΕΣ

1. Ὁ λύκος κι' ἂν ἐγέρασε κι ἄλλαξε τὸ μαλλί του, οὔτε τὴ γνώμη ἄλλαξε οὔτε τὴν κεφαλὴ του.

2. Ὅταν σὲ γλέπω κουμπάρε σὲ θυμᾶμαι.

3. Ὁ ἀχάριστος στὸ ἓνα, καὶ τὰ χίλια ἂν τοῦ δώσης, δὲν σοῦ λέει «σπολάκι ἢ σπουλάτι» (εὐχαριστῶ).

4. Ἡ θάλασσα κι ὁ ἀχάριστος ποτέ τους δὲ χορταίνουν.

5. Χάνεις τὴ χάρι ποῦ κάνεις στὸν ἀχάριστο.

6. Ὅποιος ἀνακατώνεται μὲ τὰ πίτουρα τὸν τρώνε οἱ κόττες.

7. Ὁ ψεύτης μὰ κι ὁ κλέφτης τὸν πρῶτο χρόνο χαίρονται.

8. Τοῦ πονηροῦ τὴ συμβουλὴ μὴν παίρνεις γιὰ καλὸ σου.

9. Κάνει τὸν ψόφιο κοριό.

10. Ὁ ἀκαμάτης δὲν τρώει μύγδαλα γιὰ νὰ μὴν τὰ καθάρισῃ.

11. Ὁ λύκος ἀπὸ τὰ μετρημένα τρώει.

12. Κι ἡ ἄλεπούς στὸν ὕπνο της πετειναράκια βλέπει.

13. Ἄλλος πίνει κι ἄλλος μεθάει.
14. Πίτα ποῦ δὲν τρῶς, μὴν σὲ μέλλει ἂν καῆ.
15. Τὴν ἔχει δεμενη τὴ γομάρα.
16. Κῆπος ἄφραγος ἔρμα λάχανα,
17. Δὲν δίνει οὔτε τὴ θέρμη τὸν Αὐγουστο.
18. Πῆς μου μὲ ποιὸν πᾶς, γιὰ νὰ σοῦ πῶ ποιὸς εἶσαι.
19. Ὁ ὁμοῖος τὸν ὁμοῖο καὶ ἡ κοπριά στὰ λάχανα.
20. Ὅπου καπνίζει δὲν ψίνουν ὀλοῦθε πίτες.
21. Ὅσο βιάζεται ἡ γριά, τόσο κόβεται ἡ κλωστή.
22. Ὅσο τὸ αὐγὸ προσπαῖ τόσο ὁ σ'μπέθερος γενιὰ (=συγγένεια).
23. Πολλοὶ κουτοὶ πολλοὶ τυφλοὶ (γκαβοὶ) πλουτίζουν μὲ τὸ νοῦ τους.
24. Κουλὸ (χωλὸ) στὴ στράτα (δρόμο), ἂν καρτερῆς (περιμένῃς), γκαβὸ ἂν θυμιατίζῃς, κουφοῦ καμπάνα ἂν βαρῆς, τότε χαμένα τάχεις.
25. Λαγὸς τὴ φτέρα κούναγε κακὸ τοῦ κεφαλιοῦ του.
26. Ὅπου λαλοῦν πολλὰ κοκόρια, ἄργεῖ νὰ ξημερώσῃ.
27. Ὁ λύκος ἔχει τὸνομα κι ἡ ἄλεπού τὴ χάρι.
28. Ἄλλα τὰ μάτια τοῦ λαγοῦ κι ἄλλα τῆς χουχουβάγιας.
29. Ὅσα δὲ φτάνει ἡ ἄλεπού, τὰ λέει κρεμαστάρια.
30. Τὸ καλὸ τὸ παλληκάρι ξέρει κι ἄλλο μονοπάτι.
31. Τώρα σὲ θέλω κάβουρα νὰ περπατᾶς στὰ κάρβουνα.
32. Σαράντα πέντε Γιάννηδες ἑνὸς κοκόρου γνῶσι.
33. Βάλαν τὸ λύκο μπιστικὸ τὸ σκύλο τυροκόμο.
34. Τρία πουλιὰ καὶ ἓνας τσιόνος.
35. Γάτα ποῦ κοιμᾶται ποντικοὺς δάν πιάνει.
36. Κάλλιο πέντε καὶ στὸ χέρι παρά δέκα καὶ καρτέρει.
37. Τί θέλει ἡ ἄλεπού στὸ παζάρι.
38. Ἡ μαῖμοῦ ψομὶ δὲν εἶχε καὶ χαλβά παζάρευε.
39. Προσπαθεῖ μὲ τὸ βελόνι, γιὰ ν' ἀνοίξῃ τὸ πηγίδι.
40. Ὑστερνὴ μου γνῶσι, νὰ σὲ εἶχα πρῶτα.
41. Ὅποιος περηφανεύεται γλήγορα ταπεινώνεται.
42. Πολλὲς μαμές, παιδι γκαβό.
43. Ὁ Μανώλης μὲ τὰ λόγια φκιάχνει ἀνώγεια καὶ κατώγεια.
44. Ἡ δουλειὰ νικάει τὴ φτώχεια.
45. Ἄκουσε γέρου συμβουλή καὶ παιδεμένου γνῶσι.
46. Ὅποιος βιάζεται, σκοντάφτει.
47. Τὸ λιθάρι εἶναι βαρὺ στὸν τόπο του,
48. Ἄναψε τὸ λιχνάρι σου, πρωτοῦ σὲ βρῆ ἢ νύχτα.
49. Κάλλιο νὰ εἶσαι μόνος σου παρά κακὰ συντροφευμένος.
50. Κάμε τὸ καλὸ καὶ ρίξτο στὸ γιालό.
51. Ὁ κάβουρας στὴν τρύπα του εἶναι θεριὸ μεγάλο.
52. Ὅποιος λυπᾶται τὸ φτωχὸ θὰ τὸ βρῆ ἀπ' τὸ Θεό.
53. Ὅπ' ἀκοῦς πολλὰ κεράσια, πάρε καὶ μικρὸ καλάθι.
54. Κράτα με νὰ σὲ κρατῶ, νὰ διαβοῦμε τὸν γκρεμό.
55. Ὅποιος κάνει τὸ σταυρό του ἔχει ὄπλο στὸ πλευρό του.
56. Γιὰ πούλα τὴν κατάντια σου κι ἀγόρασ' ἓνα φίλο.
57. Ὅπ' ἔχει φίλο ἀκριβό, ἔχει μεγάλο θησαυρό.
58. Ἡ ὁμόνοια φκειάνει σπίτι κ' ἡ διχόνοια τὸ χαλάει.
59. Ὁ Θεὸς ἄργεῖ, ἀλλὰ δὲν λησμονεῖ.
60. Τὸ καλὸ ἄρνι βυζαίνει δυὸ μανάδες.
61. Ὅποιος περπατεῖ μυρίζει, κι ὁποῖος κάθεται βρωμάει.

62. Δεμένος ὁ γάϊδαρος, ἀναπαμένος ὁ ἀφέντης.
63. Ἀσφάλισε τὸ σπίτι σου μὴν κάνεις τὸν γείτονά σου κλέφτη.
64. Κάθε χώρα καὶ ζακόνι κάθε μαχαλᾶς καὶ τάξι.
65. Ὁ, τ' ἀκούς στὴ γειτονιά σου, περίμενέ το στὴ γωνιά σου.
66. Στὸ καλὸ καὶ στὸ κακὸ πάντα γείτονα θὰ ἰδῶ.
67. Ἡ ἀλήθεια εἶναι τοῦ Θεοῦ, τὸ ψέμμα τοῦ διαβόλου.
68. Τί εἶναι ὁ κάβουρας, τόσο καὶ τὸ ζουμί του.
69. Τοῦ χαρτοπαίχτη τὸ πουγκί, τοῦ κυνηγοῦ τὸ πιάτο, δέκα φορές εἶν' ἀδειανὸ καὶ μιὰ φορά γεμᾶτο.
70. Ὁ Θεὸς εἶναι ψηλά, ὅμως γλέπει χαμηλά.
71. Στοῦ κουφοῦ τὴν πόρτα, ὅσο θέλεις βρόντα.
72. Τὸ ξύλο βγήκε ἀπὸ τὸν Παράδειο.
73. Ἄνθρωπος ἀγράμματος, ξύλο ἀπελέκητο.
74. Καὶ ἡ γάτα γιὰ τὰ ψάρια πούλησε τὸ ἀμπέλι της.
75. Ὁ τεχνίτης δὲν πεινάει καὶ ἂν πεινάση δὲν πεθαίνει.
76. Ὁ καλὸς ὁ φίλος στὴν ἀνάγκη φαίνεται.
77. Ὁ πεινασμένος καρβέλια ὀνειρεύεται.
78. Κι ἡ τρίχα ἔχει τὸν ἴσκιο της.
79. Μάρτης γόαρτης καὶ κακὸς παλουκοκαύτης.
80. Ὁ Μᾶης ρίχνει τὶς δροσιές κι Ἀπρίλης τὰ λουλούδια.
81. Τοῦ Φλεβάρη εἶπαν, βρέξε, μὰ λησμόνησε νὰ πάψη.
82. Ἄν δὲν ἔχεις νύχια νὰ ξυθῆς, μὴν περιμένεις νὰ σὲ ξύση ἄλλος.
83. Εἶπε ὁ γάϊδαρος τὸν πετεινὸ κεφάλαι.
84. Πῶς πᾶνε τὰ παιδιὰ σου κόρακα, ὅσο πᾶνε καὶ μαυρίζουν.
85. Ἄρνι πὺ γλέπει ὁ Θεὸς ὁ λύκος δὲν τὸ τρώει.
86. Δὲν ἔχει ὁ φτωχὸς, ἀλλὰ ἔχει ὁ Θεός.
87. Ὁ καλὸς караβοκύρης στὴν φουρτούνα φαίνεται.
88. Κουτὸς ὁ νοῦς διπλὸς ὁ κόπος.
89. Τζιάμπα τ' ἀλάτι κι ἀκριβὴ ἡ στάχτη.
90. Χωριὸ πὺ φαίνεται δὲν θέλει κουλαοῦχο.
91. Ὅποιος ἔχει μαχαίρι τρώει πίτα.
92. Τῆς νύχτας τὰ καμῶματα ἡ μέρα τὰ γελάει.
93. Ζῆσε Μάη νὰ φᾶς τριφύλλι.
94. Κάλλιο ἀργὰ παρὰ ποτέ.
95. Ὁ γλήγορος κι ὁ ἄναργος ἀντάμα γιοματίζουν.
96. Τοῦ τεμπέλη τῶχει δυὸ καρβέλια.
97. Θέλησ' ὁ φτωχὸς νὰ παντρευτῆ κι ἔσπασαν τὰ τούμπανα.
98. Μυστικὸ πὺ ξέρουν τρεῖς τὸ ξέρ' ὅλος ὁ κόσμος.
99. Ὅσα μικρομάθ' δὲν τὰ μεγαλαφήνει.
100. Πολλὲς φορές πααίνει ἡ στάμνα στ' βρύση ἀλλὰ κάποτε γυρίζ' σπασμέν'.

ΙΕ. ΑΙΝΙΓΜΑΤΑ

1. Ὁ γυιὸς μου κοντοθόδωρος μὲ τὰ πολλὰ ζωνάρια.—Τὸ βαρέλι.
2. Δυὸ θεριά μαλώνουνε ἄσπρο χῶμα βγάζουνε.—Ὁ μύλος.
3. Κλειδώνω, μανταλώνω κι ὁ κλέφτης μπαίνει μέσα.—Ὁ ἥλιος.
4. Γύρω στὴν καλύβα μου χορεύουν συμπεθέροι.—Τῆς βροχῆς σταλαματιές.
5. Ἐνα κόκκινο κουτί γεμᾶτο σκεπαράκια.—Τὸ στόμα.

6. Όμορφη μάνα, άσχημος πατέρας, στραβοπόδαρα παιδιά.—Φωτιά, ξύλο, καπνός.
7. Έχω ένα βαρελάκι κι έχει δυο λογιών κρασάκι.—Το αυγό.
8. Μία γύφτσα γκαστρωμένη και στον τοίχο κολλημένη.—Καπνοδόχος.
9. Πράσινη μάνα, γλυκό παιδί, τρελό έγγόνι.—Το κλήμα, το σταφύλι, το κρασί.
10. Το φίδι τρώει τη θάλασα κι ή θάλασσα τῷ φίδι.— Το λιχνάρι και το φυτίλι.
11. Ψηλός, ψηλός καλόγερος και κόκκαλα δεν έχει.—'Ο καπνός.
12. Χίλοι μύριοι καλογέροι, σ' ένα κούτσορο ματιάζουν.—Οι μέλισσες.
13. Ράχη, ράχη περπατεί, τσαχαλάκι δεν γκρεμάει.—'Η όμίχλη.
14. Χλωρή τη βάζω, ξερή τη βγάζω.—'Η κουλούρα.
15. Περνάει, περνάει και πίσω δεν γυρνάει.—Το ποτάμι.
16. 'Εγώ κυρά σ' αγοράσα κι έδωσα τον παρά μου να σε γυρνῶ ανάσκελα (το πρόσωπο να βλέπη προς τον ουρανό) να κάνω τη δουλειά μου—'Η σκαφίδα.
17. 'Ανοιγοκλείνουν κάμαρες, μα κρότος δεν γρικιέται.—Το μάτι.
18. Ένας κούφιος πλάτανος, μεγάλο κρότο κάνει.—Το τουφέκι.
19. 'Αντερο τραβάει κι ή Θοδώρα τραγουδάει.—'Η καμπάνα
20. Ένα γρίβο άλογο κάθεται σ' ένα πόδι.—Το μανιτάρι.
21. 'Αγελάδα κοκκαλιάρα με τον πισινό επάνω.—'Η βαρέλα.

ΙΣΤ' ΔΙΑΦΟΡΑ

1. Στον τόπο μας άκούει κανείς τον Χρήστο να τον φωνάζουν Τάκη, τον Δημήτριο Μήτσιο ή Τάκη, τον Γεώργιο Γάκη, τον 'Ιωάννη Νάκο, τον Κωνσταντίνο Κώτσιο ή Τάκη. Τη Δημητρούλα τη φωνάζουν Τούλα, τη Γεωργία τη φωνάζουν Γιωργίτσα ή Γίτσα, την 'Ελένη Νίτσα.

2. Σκωπτικά όνόματα :

—Τους κατοίκους του Μονολιθίου Βρωδοίτες, τους λέγανε Καπνιαδες.

—Τους κατοίκους της Πλατανούσης Ραψισνούς, τους λέγανε Γ'ρουνάσκια.

—Τους κατοίκους της Δαφνωτής Τζοβισνούς, τους λέγανε Λαδάρια.

—Τους κατοίκους της Καρυδέας Σκουπιώτες, τους λέγανε Χριστινούς.

—Τους εναντι δε του 'Αράχθου 'Αποπερνούς, τους λέγανε Μαυρογόνατους ή Φακολόγους.

ΙΖ. ΧΑΡΤΙΑ=(επίσημα έγγραφα)

Παραθέτω αντίγραφα μερικῶν «χαρτιῶν», τὰ όποία είχε την καλωσύνην, να μου παραχωρήση δι' αντιγραφήν, ό εφημέριος Πλατανούσης ιερεὺς Περικλῆς 'Ι. Παπανικολάου. Τὰ «χαρτιά» συνέταξεν ό πατήρ του ως άνω ιερέως ιερεὺς 'Ιωάννης Παπανικολάου, εφημέριος Πλατανουσης εως το έτος (1948).

— (Διατηρεΐται ή όρθογραφία τῶν χειρογράφων) —

α) πολιτήριον χωραφιόν

Διοῦ ό υποφαινόμενος Μηχαήλ Κίτσιο φούντας κάτικος 'Ραψίστης Νομαρχίας 'Ιωαννήνων του τμήματος Τσιομέρκων υπίκοος όθωμανός σήμερα ευχαρίστως επώλησα τῷ χωραφιῶν μου εις θέσιν καλάμη από τον δρόμον άπάνω καθώς και λαχήδη κάτω από την σικην εις τον .κ. Παπαϊωάννην Π: νικολάου αντί λιρών όθωμανικῶν χρισῶν όκτο—άριθ./8: τὰς όποίας έλαβον

σήμερον παρά τοῦ ἠριμένου ἀγοραστοῦ εἰς μετριτῆς διὰ τὴν ἐξαγορᾶν—Τὸ ἐπώλησα ὀλοπουλτο καθαρῶς πούλιτο ποτιστικὸν ἀνεύθυνον τῆς ἐξαγορᾶς μαζί με τὸν καρπὸν καὶ ὁ δρόμος—συντοχρόνο θὰ γίνῃ ἀπάνω: σύνορα δὲ ἔχει τὰ ἐξῆς—ἀπὸ ἄνω μέρος με εὐθύμιον γεοργάκη καὶ νικόλα κολιάκην καθὼς χωρίζει τὸ ἀυλάκη ἀπὸ κάτωθεν με τὸ ἰδικὸν μου ἀπὸ νότιον με κώστα πρένζα ἀπὸ βόριον με ὀδισέαν παπανικολάου καὶ κυρίτω αὐτοῦ τέλειον ἰδιοκτήτην ἀπὸ σήμερον δὲν ἔχει νὰ τὸν διασίση κανίς καὶ ἔν κανίς τὸν διασίση θέλω πληρώσω τὸ διπλὸν πρὸς ἐνδιξιν καὶ ἀσφάλια συνετάχθη τὸ παρὸν καὶ δίδωτε εἰς χεῖρας τοῦ ἠριμένου ἀγοραστοῦ ἐνώπιον τῶν ἀξιοπίστων μαρτύρων καὶ ὑποφένεμε: ἐγένετο ἐν ῥαψίστη 1912 δόδεκα 2 Ἰουλίου

[Σημ. ἐδῶ εὐρίσκεται χαρτόσημον
20 (VINGTPARAS) 20(=εἴκοσι τουρκικῶν
παράδων) καὶ ἀκολουθοῦν ὑπογραφαί]

Μηχος φούντας Επουλιστα κε
ελαβα και βεβειονου τανοθεν

Κοτιου γιοργο Παπαϊανς μαρτυρου
Συθημιο γεοργακις μαρτυρος
Ιωαννης Δ Μπατσης μαρτυρου

β) Πολυτηριον

ὁ υποφεινομενος Τάσιο Γιοτούλας καὶ ἡ ποφεινομένη Γιανινα Καλογιάννη σήμερον με τὴν εὐχαρηστησίν μας ἐπουλήσαμεν τὰ χοραφῆα μας εἰς τὸ βουνὸν τὰς εἰς θέσσην κλήμα τοῦ Ἀιδησημοτάτου Παππαγιάννη Παππανικόλα διὰ λίρας ἑπτὰ καὶ μιση Ἀριθ'. 7,1/2 τὰ ὁποῖα εἶναι ἀνεύθνηνα παντὸς χρέος καὶ ἐξαγοραζόμενα καὶ νὰ εἶνε τελίος οἰδιοκτήτης ἀπὸ σήμερον μαζί με τὸν καρπὸν τους καὶ τὰ ὁποῖα χοράφια ἔχουν σύνορα τὰ ἐξῆς ἀπὸ τὸ Νο Ανα, με Γεωργου Γ Βασήλι μητρο Βάβου καὶ με Δημήτριον Γ Κολιον καὶ ἀπὸ τὸ Β.Δ. με Πάνου Ροπώκη με Χρήστο Σπύρου καὶ Γιάν Βασήλι διὰ διὰ ταῦτα ἐδωσαμεν τὸ παρὸν πολυτήριον διὰ κάθε ἀσφάλιάν του καὶ ὑποφαινόμεθα

Ραψήστα 1912 Αὐγουστος 30
(Σημ. χαρτόσημον ὡς ἄνω ἀκολουθοῦν ὑπογραφαί
Τάσιου Γεωτουλας
γιανινα καλογιανη

Μουχταρις του χουριου
(Τ.Σ.) (Τ.Υ.)
νικολα Ι Μπατσης

Τασιου Γεωτούλα Ἀγράματου με λόγον του του ὑπόγραψα κε μαρτυρῶ εγῶ
Γεοργεος Παπας

γιοργακι βασιλς με λογον κε ηπογραψα και μαρτυρο
γιοργο γιοτούλας στρέχτη (Σημ. στρέχτη=ἐδέχθη)
γιανι παπας με λογον του ιπογραψα και μαρτιρο

Χρίστο Μπατσης
γιοργακι Βασίλης
γιαννι παπας

(Σημ. Προκειμένου περὶ ἀγραμμάτου ὑπέγραφε καὶ ὁ μουχτάρης (πρόεδρος τοῦ χωριοῦ) καὶ ἔβαζε τὴ βούλα (=σφραγίδα). Ὅσα ἔχουν σχέσιν με τὴν ὑπογραφήν ἐνὸς ἐκάστου ἐγράφησαν παρά τοῦ ἰδίου ἰδιοχειρως).

γ) Πολιτήριον

Διοῦ διλωῶ ὁ ὑποφενόμενος Πάνος Δ ροπόκης κάτικός ῥαψήστης τοῦ Δήμου Φιλιπιάδος. Σήμερον εὐχαρίστως καὶ ἀπαραβιάστως ἐπούλησα τοῦ χωράφιόν μου στὸ βουνὸ εἰς θέσιν κλήμα μεῖ ὄλην τὴν περιφέρειαν τῆς Ἀγρονομῆς εἰς τὸν Αἰδαίσιμον Ἱερέα Ἰωάννην Παπανικολάου ἀντεὶ δραχμῶν ἑκατὸν πενήκοντα: Ἄρθ: 150: τὰς ὁποίας ἔλαβα σήμερον παρὰ παρὰ τοῦ Ἡριμένου εἰς μετριτὰς καὶ θὰ εἶνε τέλιος κληρονόμος ἀπὸ σήμερον δὲν ἔχει τὸ δικαίωμα νὰ τὸν ἐνοχλήσῃ κανεὶς ἐναντία περιπτώσῃ ὑπόσχομι νὰ διπλώσο τὰ ριθέντα χρήματα τὸ δὲ χωράφιον εἶναι ἀνεύθινον παντὸς χρέος καὶ ἐξ-αγορασμένον καὶ συνορεύει ἀπὸ Α μέρος μεῖ Ἰωάννην Ν ἀθανασούλαν ἀπὸ δεσμὰς μεῖ Παπὰ κώσταν ἀπὸ Νότιον μεῖ τον ἴδιον καὶ ἀπὸ βόριον καθὼς χωρίζῃ τὸ ρέυμα καὶ ἔγινε τὸ παρὸν πολιτήριον ἐνώπιον τῶν ἀξιοπίστων μαρτύρων διασφάλιάν του καὶ ὑποφένόμε—ἐγένετο ἐν Κακοραψίστη τη 29 Ἀπριλίου 1914

Καὶ ἀφοῦ σχολάσῃ ἡ ξαγορὰ θέλω ἀσφάλισῃ αὐτὸν διὰ Συμβολέων (Σημ. Ἡ παράγραφος «καὶ ἀφοῦ σχολάσῃ ἡ ἐξαγορὰ κ.λ.π.» προσετέθη μετ-ἔπειτα. Ἐπεκολλήθη χαρτόσημον (Ἑλληνικῆς διοικήσεως 30 Λεπτὰ)

Παναγιότης ροπόκης

Αλεξίος ροπόκης μαρτυρο

Κοτσιου γιοργος μαρτηρου

δ) πολητήριον

Διὰ τοῦ παρόντος δηλοπιῶ ὁ ὑποφενόμενος Νικόλαος Κ. Κολιάκης κά-τοικος τοῦ χωρίου Ραψίστα ὅτι Σήμερον εὐχαρίστως καὶ οἰκιοθελῶς τοῦ τέστη μεῖ λόγον τῆς συζυγὸς μου ζωήτσας ἐπώλησα δύο 2 κωμάτια χωράφι ποτιστικά κείμενα εἰς θέσεις Τσιακαλίνα καὶ καλάμη τὰ ὁποία εἶχεν ἡ συ-ζυγὸς μου μερίδιον ἀπὸ τὸν πατέρα της τὰ ἐπώλησα εἰς τὸν αἰδέσμιαν Ἱερέα Ἰωάννην παπανικολάου ἀντεὶ δρχ. ἑκατὸν ἀρθ /100/ τὰς ὁποίας ἔλαβον σή-μερον μετριτοῦς διὰ οἰκιοακὴν μου χρήσιν. Τὰ δὲ χωράφια εἶνε ἀνεύθινα παντὸς χρέως καὶ ἐξαγορασμένα καὶ τὸ ἐν σπαρμένον σύτον καὶ ἔχω νὰ τοῦ παραχωρήσω καὶ τὸ νερὸν ἔχουσι δὲ σύνορα μεῖ τὸν ἴδιον Α: καὶ Δ: μεῖ ἱ-δικόν μου χωράφῃ δπως χωρίζῃ ἡ πέτρα καὶ μεῖ γάκη Σπήρω Τριάντο καὶ Β μέχρι τὸ ρέμα Ν μεῖ εὐθύμιον γεωργάκη τὸ δὲ εἰς τὸ καλάμη μεῖ κώστα πρέντζα καὶ μεῖ Μήχω φούντα δὲν ἔχει κανεὶς τὰ δικέωμα νὰ τὸν ἐνοχλήσῃ καὶ ἂν τὸ ἐναντήον σιμβῆ ὑπόσχομαι νὰ δηπλώσο τῷ ἀντίτημον πρὸς ἀσφά-λιάν του συνετάγῃ τὸ παρὸν ἐνώπιον τῶν ἀξιοπῆστων μαρτύρων καὶ εἰς τὸ τέλος τῆς ἐξαγορὰς ὑπόσχομε νὰ ἀσφαλίσω αὐτὸν διὰ συμβολαίου καὶ εἰς ἐνδιξείν ὑποφαινόμεθα ἀμφοτέροι

ἐγένετο ἐν Κακοραψίστη 18 φεβρουαρίου 1916

ὁ Πολὸν

Νικόλαος Κ κολιάκης

οἱ μάρτυρες

Γεωργιος Παπας

Κότσιου Γίοργος

Διμιτριος νΤουλας

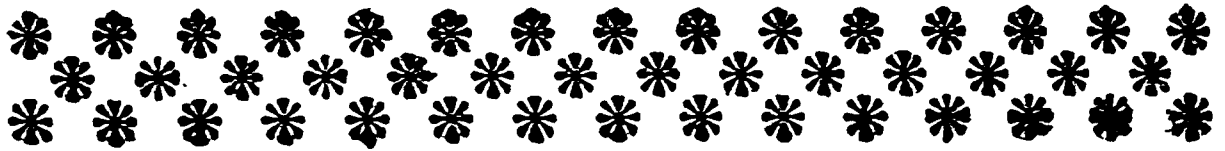
Σημ. Χαρτόσημον ὡς ἄνω.

Ἐν Πλατανούσση τῇ 15 Ἀπριλίου 1966

Σημείωσις: Διὰ τὴν σύνταξιν τῆς παρούσης μελέτης ἔλαβον πληροφορίας ἀπὸ πολλοὺς ἡλικιωμένους κατοίκους τῆς περιφερείας καὶ κυρίως ἐκ τῶν κάτωθι:

1. Γεώργιος Α. Μάνθος ἐτῶν 57 ἐκ Πλατανούσσης. 2. Βασιλικὴ Δ. Γεωργούλα ἐ-τῶν 58 ἐκ Πλατανούσσης. 3. Ἡλίας Κ. Στίπας ἐτῶν 55 ἐκ Δαφνωτῆς. 4. Δημοσθένης Πολίτης, Ἱερεὺς ἐκ Καρυδέας, ἐτῶν 63. 5. Γεώργιος Καπετάνος ἐτῶν 70 ἐκ Καρυδέας. 6. Ἰωάννης Πανταζῆς ἐτῶν 70 ἐκ Μονολιθίου. 7. Εὐστάθιος Κοντογιάννης ἐκ Μονο-λιθίου, ἐτῶν 62.

ΝΙΚΟΥ ΧΡ. ΤΣΑΚΑ

ΠΑΡΓΑ-ΣΤΕΡΙΑ*

(ΛΕΞΙΛΟΓΙΟΝ)

Α' Βραβείον τῆς ἐν Ἀθήναις Γλωσσικῆς Ἑταιρείας

μπερντές (δ) = τουρκ. λ. πάνινο παραπέτασμα (σὲ παριθύρια, πόρτες ἢ ντουλάπια στὸν τοίχο).

*μπερταμάμ και ταμάμ = ἐπιρρ τουρκ. λ. ἀκριβῶς.

μπερτουέλια (ἦ) = ρεζές στὰ τζαμόφυλλα τῶν παραθυριῶν.

μπέσσα (ἦ) = Ἀλβ. λ. πίστι, διὰ λόγου ὑπόσχεση γιὰ ἀπαρέγκλιτη τήρησι συμφωνίας. Πρβλ. «δὲν ἔχει μπέσσα», «μπέσσα γιὰ μπέσσα, θὰ σοῦ στείλω τὰ λεφτὰ (ἦ «μπέσσα—μπέσ'...»).

μπεφας (δ) = τουρκ. λ. ὑποθήκη. πρβλ. «ἔβαλα μπεφα τὸ σπίτι γιὰ νὰ ξεχρεωθῶ». [συμβόλαιο.

μπέχαρος (δ) = τουρκ. λ. ἀνοιχτόκαρδος, εὐχαρος. Ἀλλ. λ. μπεχάρι (τὸ) = καλοκαιρία, ξαστεριά, χαρούμενο πρόσωπο. πρβλ. «εἶναι μπεχάρος ἄνθρωπος», «ἔχει καρδιά μπεχάρι».

*μπεχουζοῦρι (τὸ) = τουρκ. λ. ἐνόγησι (βλ. και μπιρχουζοῦρι).

μπιχιόνα (ἦ) μεταλλίνο μικρὸ δοχεῖο μὲ χεροῦλι γιὰ ὑγρά.

μπιλάντισο (τὸ) και μπιλάντσα (ἦ) ἰσοζύγιο. Ρ. μπιλάντσαρω = κάνω ἰσοζύγιο. Ἴτ. λ. Bilancio.

μπινὰς (δ) = τουρκ. λ. βάσι, θεμέλιο. Πρβλ. «τὸ σπίτι του ἔπεσε ἀπὸ τὸ μπινά», «θέλω κουβέντες μὲ μπινά».

*μπινέκι (τὸ) = τουρκ. λ. ἄλογο ἱππασίας.

μπινές (δ) = τουρκ. λ. κίναιδος.

μπινί (τὸ) = τουρκ. λ. τὸ κομμάτι ξύλου ποῦ εἶναι καρφωμένο ἀπάνω—κάτω στὴν διφυλλή πόρτα ἢ παράθυρον και ἀκοιμπάει ἀπὸ πάνω ἀπὸ τὸ ἄλλο ἐφαρμό-

ζοντας στὴ χαραμάδα δταν εἶναι κλειστή. μπιντές (δ) = τουρκ. λ. λεκάνη ἀποχωρητηρίου.

μπίουλι (τὸ) και μπίουλη (ἦ) = ὀφιδές.

μπιρμπίλι (τὸ) ἀηδὸνι ἀλλὰ και τὸ πουλί ποῦ πλέκει πάνω ἀπὸ τις ἀκροποταμιές φωνηὰ ἀπὸ μαλλιά, ὅμοια μὲ κάλτσα στὸ σχῆμα.

μπιρμπίλια (τὰ) = ξεφλουδισμένα στραγάλια.

*μπιρμπιλιά (τὰ) = καθαρισμένα καρῦδια κι' ἀμύγδαλα ἀνακατεμένα μὲ σταφίδες.

μπιρμπιτσόλια (ἦ) = λέξι ἀγνωστης σημασίας σὲ μικρὸ ποιηματάκι ποῦ τὰ παιδιὰ λένε συλλαβιστὰ χτυπώντας τὰ δυὸ προτεταμένα χέρια τοῦ ἀντιπάλου, σιὸ ἕνα ἀπὸ τὰ ὁποῖα εἶναι κρυμμένος ὁ κούκος. Μὲ τὴν τελευταία συλλαβὴ διαλέγει τὸ χέρι σιὸ ὁποῖο συνέπεσε. πρβλ.

«μπιρμπι—τσόλια, ράκα—τσόλια ποιά ν'κα—λλίτερη κοπέλλα, ἀπὸ—τούτη, κι' ἀπο—κείνη, εἰν'κα—λλίτε—ρη, ἐκείνη».

*μπιρχουζοῦρι (τὸ) τουρκ. λ. ἐπιβάρυνσι.

μπιστιοῦ = ἐπίρρ. = ἐπι πιστώσει. λέξι γνωστὴ ἀλλὰ εὐχρηστὴ στὰ Νησιά πιδ πολύ.

μπιτ και μπιτοῦ (ἐπίρρ) = τούρκ. λ. καθόλου, ἐντελῶς.

μπιτίζω (ρ) = τουρκ. λ. σχολνάω, τελειώνω. πρβλ. «δυὸ φτυαριές και μπιτσα», «ποῦ νὰ μπιτίσω τώρα...».

*μπιτχαβᾶ (ἐπίρρ.) = τουρκ. λ. δωρεάν.

* Συνέχεια ἐκ τοῦ προηγ., σελ. 149.

μ π λ α σ τ ι (ἐπίρρ)=διώχνω ὀμαδικῶς σωρηδύν. Πρβλ. «τοὺς πήραμε μπλαστί. Πᾶν κατὰ διαβλίου».

μ π λ ἄ σ τ ρ ι καὶ μ π λ ἄ θ ρ ι (τὸ)=ἔμπλαστορ.

μ π λ ἄ τ ς καὶ μ π λ ἄ τ σ α=ἐπίρρ. μὲ σημασία τοῦ ἐγκαταλείπω ἀντικείμενα, ἀνθρώπους ἢ δουλειὰ στὴ μέση. Πρβλ. «τὰ παράτησε μπλάτσα καὶ σηκώθηκε νὰ φύγη».

μ π λ ἄ χ ν ω (ρ)=πετυχαίνω, συναντάω.

μ π λ ἔ τ σ ι (ἐπίρρ.)=γυμνὸς ἐντελῶς. Πρβλ. «τὸν ἔκανε μπλέτσι ὅπως τὸν γέννησ' ἡ μάνα του». Ἄλλ. λ. μπλετσώνω(ρ) =ξεγυμνώνω ἀλλὰ καὶ τρώγω κατὰ κόρον, ξεμπλετσώνω—ομαι (ρ) καὶ ξεμπλετσιάζω—ομαι=ξεγυμνώνω, μπλετσαρία (ἦ), μπλετσωμένος (δ) καὶ σύνθ. μπλετσ—της (δ) =κουρελιάρης μέχρι πὺ νὰ τοῦ φαίνωνται τὰ ἀπόκρυφα, μπλετσόκωλος (δ), μπλετσουνάρι (τὸ)=ξεγυμνωμένο πόδι, τσιτσιμπλέτσης (δ) (τσιτσι=κρέας) ἄρα αὐτὸς πὺ ἔχει ξεγυμνωμένα τὰ κρεάτά του, τὸ κορμί του.

μ π λ ι ὀ μ π ο ς (δ)=Ἴτ. λ. rìombra τὸ βαρίδι τῶν χιτιστῶν (νῆμα τῆς στάθμης).

μ π λ ο κ ἄ ρ ω(ρ)—πιάνω, δένω σφιχτὰ / καλαφατίζω. Ἴτ. bloccare. Ἄλλ. λ. μπλοκάρισμα (τό), μπλόκος (δ).

μ π ο γ ἄ ξ ι (τὸ)=τουρκ. λ. μεγάλο ἑδαφικὸ κοίλωμα σχηματιζόμενο ἀπὸ πλαγιῆς βουνῶν. Ἐπίσης κανάλι τῆς θάλασσας, πορθμός. Πρβλ.

«Ἐψὲς προψὲς τὴν εἶδαμε
στῆς Πόλης τὰ μογαζία»,
«τὸ φέρνει μογαζί».

μ π ὀ γ ο ς (δ)=ροῦχα βαλμένα μέσα σὲ σεντόνι, τραπεζομάντηλο ἢ ἄλλο τετράγωνο ὕφασμα μὲ κομποδεμένες τὶς τέσσερις γωνίες.

(μ) π ο δ ο υ ν ἄ ρ ι (τὸ)=ὄτι καὶ μπατζάκι (βλ.λ.).

μ π ὀ ζ α (ἦ) =καμάρι, ὕφος, στάσι σκερτσόζικια, καπάρτισμα, προσποίηση. Ἴτ. λ. posa.

μ π ὀ ἰ (τὸ)=τουρκ. λ. ἀνάστημα, ὕψος. μοϊλῆς (δ)=ψηλός.

μ π ο κ α δ ο ῦ ρ α (ἦ) = τὸ ἐπιστόμιο τῶν πνευστῶν ὀργάνων κ.λ.π. Ἴτ. λ. bocatura. Καὶ μπουκαδούρα (ἦ)=στόμιο, εἴσοδος γενικῶς.

μ π ὀ λ ι (τὸ)=ἐμβόλιο. μπολιάζω, μπολιασμένος, ἀμπόλιαστος κ.λ.π.

μ π ὀ λ ι α (ἦ)=πεισέτα γιὰ τὸ σκούπισμα τοῦ προσώπου.

μ π ὀ λ ι α (τὰ)=πολυσπόρια.

μ π ὀ λ (ι) κ ο ς (δ) ἄφθονος σὲ ποσότητα.

μ π ο λ ω λ ὀ ς (δ)=ἐπίθ. κουτός, βλάκας (προφ. ἀπὸ τὸ ἀπόλλυμι). Πρβλ. «ἀκούς τί σοῦ λέω ἢ κάνεις τὸ μπολωλό».

μ π ο μ π ἦ (ἦ)=ἀξιοκαταφρόνητο πρόσωπο πὺ φέρνει τὴ σφραγίδα τῆς ἀτιμίας. Πρβλ. «βγήκε ἡ μπομπὴ στὸ δρόμο καὶ κατηγορεῖ τὸν κόσμο. / πανηγυρικὴ ἢ πένθιμη συνοδεία.

μ π ο μ π ο ν ι ἔ ρ α (ἦ) = Γαλλ. λ. ζαχαράτα σὲ τούλινο ὕφασμα πὺ μοιράζουν στοὺς γάμους.

μ π ο μ π ὀ τ σ ι (τὸ) καὶ μ π ο μ π ὀ ς (δ)=τὸ σαρκῶδες στομάχι τῶν πτηνῶν, γιὰ διάκρισι ἀπὸ τὴ μάμα (βλ. λ.).

μ π ο ν ο γ ρ ἄ τ σ ι α (ἦ) = τὸ σίδερο ἀπὸ τὸ ὁποῖο κρεμῆται ἡ κουρτίνα. Ἴτ. bono=καλό, grazia=χάρι, εὐχαρίστησι. Bonograzia.

μ π ο ξ ἄ ς (δ)=τουρκ. λ. δ,τι καὶ μπόγος (βλ. λ. / χανούμ μποξᾶς (δ)=μεζὲς τῆς τουρκικῆς κουζίνας ἀπὸ ἐντόθια τυλιγμένα σὲ πάνα (βλ. λ.) ἀρνιοῦ.

μ π ὀ ρ μ π ο λ α (ἦ ος) (δ) καὶ μ π ο ρ μ π ὀ λ ι (τὸ)=σαλιγκάρι. Πρβλ.

«μπόρμολα, μπόρμπολα
βγάλ' τὰ κέρατά σου
πέθανε ἡ νόνα σου
καὶ κλαῖνε τὰ παιδιὰ σου».

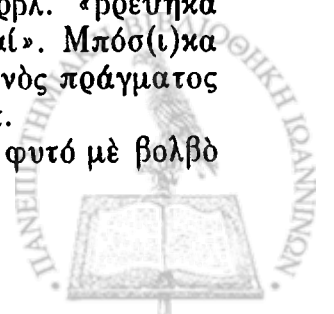
μ π ο ρ ν τ ἔ λ λ ο (τὸ)=οἶκος ἀνοχῆς. Ἴ. bordello.

μ π ὀ ρ τ ζ ι (τὸ)=τουρκ. λ. οἰκονομικὸ χρέος. μπορτζιλῆς (δ) χρωμένος πρβλ. «ἔβαλα μπόρτζι ἄβγαλτο», «οἱ κοπέλλες εἶναι μπόρτζι τοῦ γονιοῦ».

μ π ὀ ς (πρόφ. μπόχ)=ἐπίρρ. στὸ κενό, ἀνώφελα. πρβλ. «πάει μπός».

μ π ὀ σ (ι) κ ο ς (δ)=χαλαρωμένος / ἀνέτοιμος, ἀπροετοίμαστος. πρβλ. «βρέθηκα μπόσκος καὶ τοῦ εἶπα τὸ ναί». Μπόσ(ι)κα (τὰ)=τὰ περισεύοντα μέρη ἐνὸς πράγματος π. χ. δεμένης τροχιᾶς κ.λ.π.

μ π ὀ σ κ λ α (ἦ)=ἄγριο φυτὸ μὲ βολβὸ

πὸν μοιάζει κάπως μὲ κρεμμύδι γι' αὐτὸ καὶ σκυλοκρέμμυδο (τὸ) ἀλλὰ καὶ σκελοτούρα (ἦ).

μ π ο σ τ ἄ ν ι (τὸ)=λαχανόκηπος καὶ ἰδιαίτερα ἀγρὸς μὲ καρπούζια ἢ πεπόνια. Ἄλλ. λ. μποστανικὸ (τὸ), μποσταντζῆς(δ).

μ π ὅ τ ι (τὸ) καὶ μπότης (δ)=πήλινο δοχεῖο μὲ δυὸ χερούλια καὶ στενὸ στόμιο γιὰ τοποθέτησι νεροῦ κυρίως, κρασιοῦ, λαδιοῦ κ.λ.π. πρβλ. «Ἄλλο μπότι μὲ ρακὶ αὐτό». (φρ. πὸν σημαίνει διττὸ ξέφυγε ἀπὸ τὸ θέμα).

μ π ο τ ἰ λ ι α (ἦ) Ἴτ. λ. bottiglia καὶ μ π ο υ κ ἄ λ ι (τὸ) (Ἴτ. bocciale)=φιάλη. Ἄλλ. λ. μποτιλιάζω (ρ)=βάζω καὶ σφραγίζω σὲ μπουκάλια κρασί. μποτιλιαρισμένος καὶ μποτιλιάδος (δ).

μ π ο υ γ ἄ δ α (ἦ)= Ἴτ. bocato πλύσιμο τῶν ρούχων. Μὲ τίς φράσεις «βάνω μπουγάδα» ἢ «ρίχνω μπουγάδα» ἐννοοῦσαν παλαιότερα τὴ συγκέντρωσι τῶν περασμένων ἀπὸ πρῶτο πλύσιμο ρούχων σὲ μεγάλη κόφα καὶ ρίξιμο ἀπὸ πάνω τους νερὸ ἀπὸ βρασμένη στάχτη (άλισίβα), γιὰ νὰ καθαρίζουν καλύτερα.

μ π (ο) υ γ ἔ λ ο ς (δ) καὶ μ π (ο) υ γ ἔ λ ο (τὸ)=σιδερένιο ἢ τενεκεδένιο δοχεῖο γιὰ ἀντλήσι νεροῦ ἀπὸ τὸ πηγάδι.

μ π ο ὕ γ ι ο (τὸ)=Ἴτ. λ. buio σκοτάδι, νύχτα / ὄγκος. πρβλ. «ἔχουνε πολὺ μπούγιο δὲν τὰ χωράει τὸ σπῆτι» / βρασμός. πρβλ. «δὸς' τους ἕνα μπούγιο ἀκόμα νὰ βράσουν καλά». Ρ. μπουγιάρω.

μ π ο υ γ ι ο ὺ ρ =τουρκ. λ. εὐχή καλῶς ἦρθες, ἔλα, Πρβλ. «μπουγιούρ νὰ φάμε», «μπουγιούρ νὰ κάτσουμε».

μ π ο υ γ ι ο υ ρ (ν) τ ἰ (τὸ)=τουρκ. λ. ἔγγραφο (πρόσκλησι ἢ διαταγή).

μ π ο ὕ ζ ι (τὸ)=τουρκ. λ. δ' πάγος. Σὰν ἐπίθ.=πολὸν κρύο. Πρβλ. «τὸ πεπὸνι ἔγινε μπουζι στὸ πηγάδι».

μ π ο ὕ ζ ο ς (δ)=ὑπόνομος, βόθρος. Πρβλ. «κάπου ἔσπασε κανένας μπουζος καὶ ζοκοπάει» / βαρὺ, ἀγέλαστο, μοχθηρὸ ἢ καὶ ἄσχημο πρόσωπο. πρβλ. «μωρὸ τί μπουζος εἶν' αὐτός;».

μ π ο υ κ ι ἄ (ἦ)=γροθιά στὴ Λαλιώτικη (βλ. λ. Λάλα).

μ π ο ὕ κ λ α (ἦ)=ξύλινο δοχεῖο νεροῦ πὸν χρησιμοποιοῦν οἱ τσομπαναράιοι.

μ π ο (υ) κ λ ἰ κ ι (τὸ) (Σνθ. στὸν πληθ. μπο(υ)κλίκια (τὰ)=πράξεις πὸν προκαλοῦν ντροπὴ, ἀτιμία. Πρβλ. «τὰ ξαίρουμε τὰ μπουκλίκια του κι' αὐτουνοῦ».

μ π ο υ κ ο υ β ἄ λ α (ἦ)=Παργινὴ συνοικία ἀπὸ τὸ σπῆτι τοῦ ἀρματωλοῦ Μπουκουβάλα πὸν ὑπάρχει ἀκόμο σήμερα. / κατασκευάσμα ἀπὸ μικρὰ κομματάκια ψωμιῶν καὶ τυριοῦ βαλμένα σὲ ἕνα πανί, χτηπημένα καὶ σφιγμένα καλὰ ὥστε νὰ γίνη μία ὁμοιόμορφη ἀλλὰ δυσκολοχώνευτη μᾶζα. Ἦταν πρόχειρο προσφαί τῶν παιδιῶν πὸν τρώγοντάς τὴν ἔλεγαν τὸ τραγοῦδι :

«Ζούμπα—ζούμπα, καραζούμπα,
πιὲς νερὸ καὶ κάνε σγούμπα,
πιὲς νερὸ καὶ φάε χιόνι,
γιὰ νὰ σοῦ διαβοῦν οἱ πόνοι»

μ π ο υ κ ο ὦ ν ι (τὸ)=Ἴτ. λ. boccone μικρὸ κομματί ἐνὸς πράγματος. πρβλ. «ἂν σὰ πιάκω, μωρέ, θὰ σὲ κάνω μπουκούνια/ μπουκιά».

μ π ο υ λ ἄ ρ ι (τὸ) καὶ τ υ φ λ ο μ π ο ὦ λ α ρ ο (τὸ)=μεγάλο φίδι χωρὶς δηλητήριο γιὰ τὸ τομάρι τοῦ ὁποίου πιστεύανε διττὸ εἶχε μαγικὲς ἰκανότητες καὶ ἐχρησιμοποιεῖτο γιὰ τὴν κατασκευὴ γιαιοσοφιῶν.

μ π ο υ λ ἔ τ ο (τὸ)=Ἴτ. λ. biglietto σημειωματάκι.

μ π ο υ λ ι ο υ ρ ἰ = ἐπίρρ. τουρκ. λ. ἀνακοίνωση πράξεων ἢ ἐνεργειῶν κάποιου εἰς τρόπον ὥστε νὰ ἐκτεθῆ καὶ ἐνῶ προσπαθοῦσε νὰ τίς ἀποκρύψῃ. Πρβλ. «γίνκε μπουλιουρὶ στὸν κόσμο», «τώρα νὰ σοῦ δειξῶ ἐγὼ θὰ σὲ κάνω μπουλιουρὶ, παληοκλέφτη».

μ π ο υ λ μ ε μ ν ἔ ς καὶ μ π ι λ μ ε μ ν ἔ ς (δ)=κουβέντα χωρὶς νόημα καὶ βᾶθος, ῥλυαρία.

*μ π ο υ λ μ ἔ τ ι (τὸ)=τουρκ. λ. ἄφθονο εἰσόδημα.

μ π ο υ λ ο ὦ κ ι (τὸ)=συρφετός, ὁμάδα ἀτάκτων. Ἄλλ. λ. μπουλουκ — σῆς (δ), μπουλούκμπασης (δ) = ἀρχηγὸς μπουλουκιῶν.

μ π ο υ λ ο υ μ ἄ τ σ ι (τὸ) = τουρκ. λ. χυλὸς ἀπὸ ἀλεῦρι μὲ τὸν ὁποῖο ἀλείφουν τὸ ψωμί πρὶν ἀπὸ τὸ φούρνισμα γιὰ νὰ πάρῃ ὠραῖο κόκκινο χρῶμα.

*μ π ο υ μ π α σ ι ρ ι ε ς (δ) = τουρκ. λ. δικαστικό έξοδο.

μ π ο ύ μ π ο υ ν ο ς (δ) = βροντή από κεραυνό ή αστραπή. Ἄλλ. λ. μπουμπουνάω και μπουμπουνίζω (ρ), μπουμπουνητό (τδ) και μπουμπουνηταριό (τδ), μπουμπουνιασμένος και μπουμπουνιάρης (δ) = πρησιμένος.

μ π ο υ ν τ α λ ἄ ς (δ) = τουρκ. λ. εὔπιστος, κουτός, ήλίθιος.

μ π ο υ ν τ ο ύ β α λ ο ς (δ) = επίθ. για χαρακτηρισμό χοντροκομμένο και βραδυκέφαλου ατόμου.

μ π ο υ ν τ ρ ο ὄ μ ι (τδ) = τουρκ. λ. υπόγειο κάστρο ή φυλακή.

μ π ο υ ρ α ζ ἄ ν α (ή) = μακρὸ και σακουλιασμένο από όλες τις μεριές ρούχο τουρκικό για τὸ κάτω μέρος τοῦ σώματος (άντρικό). / είρων. κακορραμένο ρούχο.

μ π ο υ ρ α ν ἑ λ ο ς (δ) = ψαράς. Είρωνικός χαρακτηρισμός για τὸς Πρεβεζιάνους οἱ ὁποιοί επίσης με τὸν ἴδιο χαρακτηρίζουν τὸς Λευκαδίτες.

μ π ο υ ρ ἑ κ ι (τδ) = πίττα με αὐγά, τυρί και γάλα.

μ π ο υ ρ ι (τδ) = τσίγκινος σωλήνας με τρύπες πὸ τοποθετεῖται πάνω στὰ κάρβουνα τοῦ μαγγαλιού για νὰ διευκολύνη τὸ ἀναμμά τους.

μ π ο ὄ ρ ι α σ μ α (τδ) = ή τοποθέτησι τοῦ ἀσθενή (ἀπὸ πνευμονία, κρύωμα ή βυρεια γρίπη) στὸ κρεβάτι, σκεπασμένου με πολλές κουβέρτες και κάτω ἀπὸ τὸ πρόσωπό του μιὰ κατσαρόλα με βραστὸ νερό (στὸ ὁποῖο ἔχουν βράσει μολόχα ή χιμομηλι ή ἄλλα μαλαχτικά) για νὰ διευκολυνθῆ ή ἀπόχρεμψι με βαθειές ἀναπνοές πὸ παίρνει. Ρ. μπουριάζω.

μ π ο υ ρ μ π ο υ λ ἦ θ ρ α (ή) = φουσκάλα ἀπὸ ἄερα πὸ βγαίνει με θόρυβο μέσα ἀπὸ νερό. Φρ. «σύρε νὰ κάνης μπουρμπουλῆθρες (νὰ πνιγῆς)».

μ π ο ὄ ρ ο ς και μ π ο ὄ ρ η ς (δ) = τουρκ. λ. γερός, δυνατός, ρωμαλέος.

μ π ο υ ρ τ ζ ο κ λ α ῖ ω (ρ) = κλαίω χωρίς σοβαρό λόγο ή ψεύτικα και κατὰ τρόπο γελοῖο. μπουρτζοκλάμα (τδ) = ψεύτικο κλάμα.

μ π ο υ ρ τ ζ ο υ λ ἄ ν α (ή) = μίγμα ἀπὸ θηραϊκή γῆ, ἀσβέστη και νερό πὸ ἔχρησι-

μοποιεῖτο παλαιότερα στὸς οἰκοδομές. Ἴτ. rozzolana = χῶμα ήφαιστείου.

μ π ο υ σ ἑ τ ο ἦ σ τ ε κ ο υ λ ῖ ν α (τδ, ή) = ἔργαλειό ξύλινο τοῦ τσαγγάρη σὲ σχῆμα παραλληλεπίδου (με γλυμμένες γωνίες) τοῦ ὁποῖου γιαλίζονται τὰ περιθώρια ἀπ' τις σόλες. Ἴτ. bussare, busso και steccone, stacchino κλπ.

μ π ο ὄ σ κ ο ς (δ) = ἄλογο με καφετι χρώμα / μπούσκα (ή) = γίδα με πρόσωπο κόκκινο ή καφέ ἀνοιχτό.

μ π ο υ σ ο υ λ ἄ ω (ρ) = κινῶμαι στηριζόμενος στὰ χέρια και στὰ γόνατα. Ἄλλ. λ. μπουσούλημα (τδ) και μπουσουλητό (τδ).

μ π ο ὄ σ τ ο (τδ) = Ἴτ. λ. busto στηθος, προτομή, στηθόδεσμος / —στος (δ) = λουρίδα, με κουμπότρυπα, τοῦ παντελονιού πὸ θηλυκῶνεται στὰ ἀριστερά.

μ π ο υ σ τ ο υ λ ἄ ρ ι σ μ α (τδ) = τὸ δεύτερο ψήσιμο τῶν παργινῶν κουλουριῶν πὸ γίνεται μετὰ ἀπὸ 4—24 ὥρες με σκοπὸ νὰ διατηροῦνται περισσότερο καιρό. Ρ. μπουστουλάρω, μπουστουλαρισμένος (δ). Ἴτ. abbustolire.

μ π ο υ σ τ ο υ λ ἦ ς (δ) = κυλινδρικό τενεκεδένιο κουτὶ με σιδερένιο ἄξονα μέσα στὸ ὁποῖο ψένανε παλαιότερα τὸν καφέ, ρεβύθι, κριθάρι ή λιανοκαλάμποκο για κόψεις. Ἴτ. λ. abbustolire.

μ π ο υ φ ἑ ς (δ) = ξύλινο ἔπιπλο τοῦ σπιτιού για τοποθέτησι γιαλικῶν. / κυλικεῖο. μπουφειζῆς (δ).

μ π ο ὄ χ α β ρ ο (τδ) = εἶδος σύκου προερχόμενο ἀπὸ τὴν Μπουχάρα (παράβλε με λέξι λιβανό).

μ π ο υ χ α ρ ἦ ς (δ) = τουρκ. λ. καπνοδόχος. πρβ.

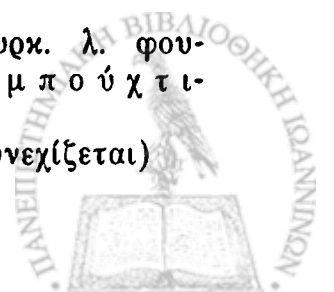
«Σὰν μπουχαρῆς χωρίς καπνὸ πλοῖο χωρίς φουγάρο, τὸ ἴδιο εἶναι φίλοι μου, καφῆς χωρίς τσιγάρο».

Λ. μπουχαροπόδι (τδ).

*μ π ο υ χ ο υ ρ ὸ (ή ν τ) ἄ ν ι (τδ) = δοχεῖο μέσα στὸ ὁποῖο καίγονται ἀρώματα. (τουρκ. λ.).

μ π ο υ χ τ ῖ ζ ω (ρ) = τουρκ. λ. φουσκῶνω, κορῶνω, ἀπαυδίζω. μ π ο ὄ χ τ ι σ μ α (το).

(Συνεχίζεται)

ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ

ΡΑΚΙΝΑ

Ο ΒΡΕΤΤΑΝΙΚΟΣ (ΤΡΑΓΩΔΙΑ)

Εισαγωγή — Μετάφραση: ΑΡΣ. ΓΕΡΟΝΤΙΚΟΥ

Π Ρ Ο Λ Ο Γ Ι Κ Α

Ἡ μετάφραση τῆς Τραγωδίας: Βρεττανικός, τοῦ Ρακίνα εἶχε ὑποβληθῆ στο Βασιλικὸ Θέατρο τὸ 1936, ἀφοῦ πρῶτα ζητήθηκε ἡ ἄποψη ἀνθρώπων μὲ ἔγκυρη γνώμη, ἰδιαιτέρα τοῦ κ. Θρασύβουλου Σταύρου, λαμπροῦ φιλολόγου καὶ λαμπροῦ μεταφραστῆ. Ἡ γνώμη τους στάθηκε πολὺ εὐνοϊκὴ γιὰ τὴν ἐργασία μου. Τὸ Βασιλικὸ ὅμως Θέατρο, κράτησε βέβαια τὴν μετάφραση, μὲ τὴν δήλωση ὅμως ὅτι δὲν πρόκειται νὰ ἀνεβάσῃ ἔργο τοῦ Ρακίνα. Ἡ δήλωση αὐτὴ μοῦ προσέነθε κατάπληξη, γιατί, δεκαπέντε χρόνια ἐνωρίτερα, εἶδα νὰ παίζεται ὁ Βρεττανικὸς στο Θέατρο τῆς Γενεύης, μὲ καταπληκτικὴ ἐπιτυχία, ἀπὸ κλιμάκιο τῆς Comedie Française, μὲ πρωταγωνιστὲς τοὺς Ντέ Μὰξ καὶ Μαντλὲν Ρόκ. Δὲν μπορούσα νὰ καταλάβω γιατί ὁ Ρακίνας ἦταν, γιὰ τὴν ἐθνικὴ μας σκηνή, ὁ ἀποδιοπομπαῖος τράγος, καὶ γιατί ἓνα ἔργο, μὲ θαυμαστὴ διάρθρωση καὶ σπάνιο ψυχολογικὸ δούλεμα, ἔκανε μόνον γιὰ τὴν ἀποθήκη. Τὸ Θέατρό μας, βέβαια, τότε εἶχε ἀρχίσει νὰ ἀπλώνῃ κεραίες πρὸς νέες περιοχὲς τῆς τέχνης τῆς σκηνῆς, δὲν μπορούσε ὅμως νὰ στρέψῃ τὰ νῶτα στοὺς κλασικοὺς τῆς γαλλικῆς τραγωδίας σὰν νὰ ἦταν ἀμελητέα ἀπορρίματα. Γιατὶ δὲν στάθηκαν βέβαια, ὅπως ὁ Σαίξπηρ, ἡ θαυμαστὴ μήτρα πὺν γέννησε γιὰ τὸ θέατρο, ὅλες τὶς νέες μορφές, πὺν ἀκόμα σήμερα τὸ συνιστοῦν, καὶ ὅλους τοὺς νέους τρόπους ἔκφρασης τῆς ἀνθρώπινης ψυχῆς, ἀπὸ τὸ ὑψηλὸ ἕως τὸ χυδαῖο, ἀπὸ τὸ λογικὸ ἕως τὸ παράλογο, ἀπὸ τὴν γνήσια ἀνάταση ἕως τὴν ἀδιάλλακτη ἐγωπάθεια, ἐχάρισαν ὅμως στὴ σκηνή τὴν αἴσθηση τοῦ μέτρου καὶ τῆς εὐπρέπειας, πὺν, σὰν πλαίσιο, περιβάλλον μιά σοφὴ, βαθειά, ἐπιστημονικὴ, μπορεῖ κανεὶς νὰ πῆ, ἀνάλυση τῶν ἀνθρωπίνων παθῶν. Ὁ Ρακίνας ἔδειξε μὲ τὸ ἔργο του, ὅτι εἶχε ἀληθινὰ τὴ δύναμη νὰ προχωρήσῃ σ' αὐτὴν τὴν ἀνάλυση. Δυστυχῶς τὸ κλίμα τῆς ἐποχῆς τὸν ἐμπόδισε νὰ τὴν ἀξιοποιήσῃ ἔτσι, ὥστε νὰ ἀντιμετωπίσῃ ἀλώβητη τὸ πέρασμα τῶν αἰώνων. Δὲν εἶχε πάρει ἀπὸ τὴ ζωὴ τὴν ἱστορικὴ τοῦ ἔθνους του, μὰ ἀπὸ τὰ κλασικὰ κολλέγια τῶν Ἰησουιτῶν ἢ τοῦ Πὸρ Ρουαγιάλ, ἀπὸ δεῦτερο δηλαδὴ χέρι, τὰ θέματά του. Ἡ παιδεία του, πὺν τὴν δέχτηκε ἀπὸ δασκάλους, πὺν μόνον τὴν κλασικὴ ἀρχαιότητα θεωροῦσαν ὡς ὑπόδειγμα καὶ γιὰ τὴ ζωὴ καὶ γιὰ τὴν τέχνη, δὲν τοῦ ἐπέτρεπε νὰ ἀναζητήσῃ θέματα στὴν γαλλικὴ ἱστορία, τὴν πρόσφατη ἢ τὴν παλιά, οὔτε κὰν ἀπὸ κείνη τὴ φριχτὴ ἑκατονταετῆ τραγωδία, πὺν τὴν εἶπαν ἑκατονταετῆ Πόλεμο, πὺν μόλις πρὸ διακοσίων ἐτῶν εἶχε λήξει, ὅταν ἔγραφε ὁ Ρακίνας. Ἡ γαλλικὴ τραγωδία δὲν γράφτηκε στὴν ὥρα της, στὶς κρίσιμες δηλαδὴ στιγμὲς ὅπου, ὕστερα ἀπὸ τὸν φοβερὸν ἀγῶνα ἀνάμεσα στὰ φεουδαρχικὰ τζάκια καὶ λίγο ἀργότερα ἀπὸ τοὺς θρησκευτικὸς πολέμους, ἀρχισαν οἱ λιοὶ τῆς Γαλλίας νὰ μεταβάλλονται σὲ γαλλικὸ ἔθνος καὶ νὰ ἀποζητοῦν τὴν ἡσυχία καὶ τὴν κοινωνικὴ τάξη, ἐνῶ τοὺς ἐδonoῦσε ἀκόμη ὁ πρόσ-

φατος κραδασμός του μίσους. Ἡ ἀπόλυτη μοναρχία τους χάρισε αὐτὴν τὴν πειθαρχία, ἔρριξε ὁμως τὸ ἀνάθεμα καὶ στὴν παλαιότερη ἱστορία καὶ στὴν παλαιότερη τέχνη, ἀκόμη καὶ στὴν παλαιότερη γλῶσσα. Ἔτσι, ὅταν ἔγραφε ὁ Ρακίνας τὶς τραγωδίες του, καὶ ἡ γνήσια στιγμή εἶχε περάσει καὶ τὰ γνήσια θέματα εἶχαν ἀφορισθῆ, γιὰ νὰ μπορῆ τὸ γαλλικὸ θέατρο νὰ παρουσιάσῃ ἔργα παρεμφερῆ πρὸς τὸ ἀγγλικὸ δράμα, αὐτὸ τὸ δράμα ποὺ γράφτηκε ἐνῶ ἦταν ἀκόμη νωπὴ ἡ ἀνάμνηση τοῦ πολέμου τῶν δύο Ρόδων καὶ τῶν φριχτῶν φόνων τοῦ Ἐρρίκου τοῦ ὀγδόου. Ἀκόμη, τὴν ἴδια τὴν ἐποχὴ τοῦ Σαίκσπηρ, ἡ δυναστικὴ ἀστάθεια, ποὺ ἐκδηλώθηκε μὲ τὴν καταδίκη τῆς Μαρίας Στούαρτ, εἶναι δηλωτικὴ τοῦ ὅτι, ἂν οἱ φανεροὶ ἀγῶνες εἶχαν λήξει, δὲν εἶχε καταλαγιάσει ἀκόμη ὁ ἀπόηχός τους μέσα στὶς ψυχὰς τῶν Ἀγγλων, ποὺ ἐνωθῶν ἀκόμη σὰν γεγονότα ζωντανὰ καὶ ὄχι σὰν καλλιτεχνικὰ ἀντικαθρεφτίσματα, τὰ ἔργα καὶ τὶς ἡμέρες τοῦ Ριχάρδου τοῦ Γ', τῶν Ἐρρίκων, ἀκόμα καὶ τοῦ Μάκμπεθ καὶ τοῦ Χάμλετ.

Δὲν ἦταν ὁμως μόνον ἡ ἐποχὴ ἀπρόσφορη στὸ νὰ δημιουργηθῆ στὴ Γαλλία θέατρο ὅπως τὸ ἀγγλικὸ. Τὸ ἴδιο τὸ καθεστῶς τῆς νεόζυμης ἀπόλυτης μοναρχίας, καθὼς καὶ ἡ νεοκλασικὴ μανία, ποὺ τὴν εὐνοοῦσε τὸ καθεστῶς αὐτό, ἔστηναν ἐνοχλητικώτατα ἐμπόδια στὸν θεατρικὸ συγγραφέα, ὅσο πλούσια καὶ νὰ ἦταν τὰ φυσικὰ του δῶρα. Ἡ ἀνάγκη, νὰ ποῦμε, νὰ εἶναι κόσμια ἡ γλῶσσα, ἡ χρησιμοποίησις τῆς περιφράσεως κάθε φορὰ ποὺ ἡ κυριολεξία φαίνονταν προκλητικὴ γιὰ τὸ καλὸ γούστο καὶ τὴν σχολαστικὴ βιβλιοσοφία, ὁ ἐξορκισμὸς κάθε φραστικῆς ἀταξίας, ὅλες αὐτὲς οἱ ὑπερβολές, ποὺ τὶς γελοιοποίησε ὁ Μολιέρος στὶς *Précieuses Ridicules*, ἀποτελοῦσαν ὅπωςδήποτε κάποιο ἐμπόδιο γιὰ τὸν Γάλλο συγγραφέα τοῦ 17ου αἰῶνα. Ἡ τρελλὴ χυδαιολογία τοῦ Σέρ Τζὼν Φάλσταφ, τοῦ Μπάρντολφ, τοῦ Ντόντμπερρυ καὶ τῆς Κας Κουίκλυ θὰ ἦταν ἀσφαλῶς ἀπαράδεκτο νὰ ρεῦσῃ ἀπὸ πέννα τοῦ Κορνήλιου ἢ τοῦ Ρακίνα, ἀκόμη καὶ τοῦ ἴδιου τοῦ Μολιέρου. Μὰ δὲν ἦταν μόνον αὐτὲς οἱ τυραννικὲς τροχοπέδες. Ἡ αἴσθησις τῆς φύσεως εἶχε ἐξοστρακισθῆ ἀπὸ τὸ γαλλικὸ θέατρο ἀπὸ τοὺς σκληροὺς τιμητές, καὶ μαζὺ τῆς ἡ βουκολικὴ γλυκύτητα, καὶ τὸ εἰδύλλιο, καὶ ἡ θύελλα, ἀπρόσωπος, μὰ πρωταρχικὸς ἠθοποιός, στὸν Βασιλέα Λήρ. Ἡ ἴδια ἄτεγκτη ἐποπτεία εἶχε διχάσει τὸ δράμα, φυσικὸ καθρέφτη τῆς ἀληθινῆς ζωῆς, σὲ τραγωδία καὶ κωμῶδια, καὶ ἔτσι, ἐνῶ ὁ Μολιέρος μόνον στὸ Μισάνθρωπο τολμάει νὰ πετάξῃ κεραίες πρὸς τὸ νόμιμο μεικτὸ θεατρικὸ εἶδος, οἱ δύο σπουδαῖοι τραγικοὶ — ἂν καὶ προικισμένοι καὶ οἱ δύο μὲ τὴν αἴσθησις τοῦ κωμικοῦ, ὅπως τὸ δείχνουν οἱ ὠραῖες τους κωμῶδιες, — οὔτε μὲ ἓνα χαμόγελο τολμοῦσαν νὰ μολύνουν τὶς τραγωδίες τους. Τέλος, ἐμπόδιο, καὶ ὄχι ἀμελητέο, στάθηκε στὸ ἔργο τοῦ Ρακίνα αὐτὸς ὁ ἀμελικτός κανόνας τῶν τριῶν Ἐνοτήτων — Ἐνότητα Χρόνου, Ἐνότητα Τόπου καὶ Ἐνότητα Δράσεως, — ποὺ ἀντλήσαν οἱ νομοθέτες τοῦ γαλλικοῦ θεάτρου ἀπὸ τὸν Ἀριστοτέλη, καὶ ποὺ συντρόφευε τὴν γαλλικὴ θεατρικὴ παραγωγὴ ὡς τὸ τέλος τοῦ 18ου αἰῶνα, δίνοντας στὸ Βολταῖρο τὴν ψευδαίσθησις ὅτι, μὲ τὶς τραγωδίες του, δημιούργησε τὸ ἀντίρροπο τοῦ σαιξπηρικοῦ δράματος. Ὅλα αὐτὰ τὰ ἐμπόδια στάθηκαν γιὰ τὸν Ρακίνα ἓνας ἀνασχετικὸς φραγμὸς, ποὺ δὲν τὸν ἄφησε νὰ ἀξιοποιήσῃ τὰ ὑπέροχα φυσικὰ του δῶρα. Φύση ποιητικὴ, ποὺ ἡ ζωὴ τὴν ἐδοκίμασε προτείνοντας τῆς βαρεῖα ἠθικὰ προβλήματα, φύση συναισθηματικὴ, ποὺ ἡ ἐνεργὸς συμμετοχὴ στὴν καθημερινὴ πείρα τὴν ἀνάγκασε νὰ γνωρίσῃ ἐντατικὰ ὅλες τὶς ἀποχρώσεις τοῦ αἰσθήματος, καὶ ἰδιαίτερα τοῦ ἐρωτικοῦ πάθους, ὁ ἄνθρωπος αὐτός, ὁ διαποτισμένος ἀπὸ κλασικὴ παιδεία καὶ ἰκανὸς νὰ ἀναλύσῃ μὲ μαθηματικὴ σχεδὸν ἀκρίβεια ὅλα τὰ σκιρτήματα τῆς καρδιάς καὶ νὰ τὰ δώσῃ σὲ μιὰ γλῶσσα, ποὺ θὰ μπορούσε κανεὶς νὰ πῆ ὅτι ἦταν εἰδικὰ γι' αὐτὸ τὸ ἔργο πλασμένη, ἂν ζοῦσε ἀκόμη, θὰ ἔβλεπε μὲ πόνο τὸ θαυμαστὸ ἔργο του νὰ τοποθετεῖται στὴ βιτρίνα σὰν εἶδωλο, καὶ νὰ τοῦ ἀπονέμονται τυπικὲς τιμές, μιὰ κατ' ἀνάγκην λατρεία,

χωρίς να γνιιάζεται κανείς να προβάλλει και την θεμελιακή του θέση στα γαλλικά γράμματα και τον πάντα ζωντανό δυναμισμό του. Κανείς, ούτε κιν εκείνοι, που έργο τους είναι ή διατήρηση της ακτινοβολίας της πνευματικής Γαλλίας, σε μια περιοχὴ όπου αυτή στάθηκε πάντα ζωντανή, εδώ, δηλαδή, στον τόπο μας.

Τώρα, έμαθα, ότι ή τραγωδία «Βρετανικός» παύτηκε με έπιτυχία στο Φεστιβάλ τῶν Ἀθηνῶν. Καί αυτό ακριβῶς τὸ γεγονός με παρακίνησε να δώσω την μετάφρασή της στις σελίδες τοῦ περιοδικοῦ μας.

Τὸ θέμα ἀντλήθηκε ἀπὸ τὴν ρωμαϊκὴ Ἱστορία. Ἀπὸ ἐκείνην ἀκριβῶς τὴν περιόδὸ της ὅπου στὴ Δύση ἡ σήψη ἄρχισε νὰ λυώνη τοὺς ἄρμους τοῦ ἀρχαίου κόσμου, ἐνῶ στὴν Ἀνατολὴ μιὰ ὑψηλὴ ἠθικὴ διδασκαλία νέα ἐτοίμαζε τὸ ὑπέροχο ἀντέρεισμα, πὸν θὰ στήριζε ξανὰ τὸν ἄνθρωπο, πὸν ἦταν ἔτοιμος νὰ ναναγήσῃ καὶ νὰ χαθῆ. Ὁ Σουετόνιος, στὸν Βίο τῶν δώδεκα Καυσάρων, καί, εἰδικὰ γιὰ τὴν ἐποχὴ τοῦ Νέρωνα, ὁ Πετρονίος, μετὰ τὸ περίφημο: Σατιρικόν, μᾶς δίνουν μιὰ εἰκόνα πιστὴ τῆς ρωμαϊκῆς κοινωνίας τῶν πρώτων μετὰ Χριστὸν ἐτῶν, τῆς ὑψηλῆς, ἐννοεῖται, κοινωνίας, ἂν καὶ ὁ ὄχλος τῆς Ρώμης δὲν ἦταν στὴν ἠθικὴ πρακτικὴ παρὰ ἡ πιστὴ εἰκόνα τῶν ταγῶν του. Πόρνοι, κίναυδοι, ἀνευδοῖαστοι ραδιοῦργοι, ἐγωπαθεῖς φίλαρχοι, πρόθυμοι δολοφόνοι ἐκοσμοῦσαν τοὺς προθαλάμους τῆς πολιτικῆς ζωῆς, ἐνῶ μιὰ σειρὰ ἀπὸ σκληροτράχηλες ἐταῖρες, Μεισαλίνας, Ἀγριππίνες, Ποππαῖες, ἐσφοράγιζαν μετὰ τὰ ἀδίστακτα πάθη τους τὴν ζωὴ τῆς Αὐτοκρατορίας. Ὁ Νέρωνας στάθηκε μιὰ ξεχωριστὴ μονάδα τοῦ φριχτοῦ αὐτοῦ συρφετοῦ. Ἡ ἴδια ἢ Ἀγριππίνα, ἡ μητέρα του, ὅταν εἶδε νὰ φθάνη ὁ μισθωτὸς δολοφόνος, ὁ σταλμένος ἀπὸ τὸ γιό της, τοῦ φώναξε: «χτύπα στὴν κοιλιά», γιὰ νὰ τονίσῃ τὴ φρίκη της γιὰ τὴν γέννηση τέτοιου τέρας. Καὶ ὅμως στὰ πέντε πρώτα χρόνια τῆς βασιλείας του, τὸ περίφημο: quinquenum Neronis, στάθηκε ὁ ὑποδειγματικὸς κυβερνήτης τῆς ρωμαϊκῆς πολιτείας. Ὑστερα, ἔγινε ξαφνικὰ ὁ ἀπαίσιος τύραννος. Καὶ ἄρχισε μετὰ τὴν δολοφονία τοῦ Βρετανικοῦ, γιοῦ τοῦ Κλαύδιου καὶ νόμιμου διαδόχου τοῦ θρόνου, ἡ σειρὰ τῶν ἐγκλημάτων, τῶν βιασμῶν, τῶν πυρκαϊῶν, τῶν διωγμῶν, πὸν ἐχάρισαν τόσο ἀπαίσια φήμη στὴν ἐποχὴ του. Ὁ Βρετανικός στάθηκε τὸ πρῶτο θῦμα. Ἀκολούθησε ἡ νόμιμη σύζυγος, ἡ Ὁκταβία, ὁ παιδαγωγός του, ὁ Σενέκας, ἡ Ἀγριππίνα, ὁ Πετρονίος, καὶ ἄλλοι, σὲ μιὰ σειρὰ ἀτελείωτη φόνων, πὸν κατέληξαν στὴν μοιραία γι' αὐτὸν στιγμή, νὰ κινηθῆ καὶ ἐναντίον του, ὅπως καὶ γιὰ τὸν Μάκβεθ «τὸ μεγάλο δάσος τοῦ Μπέροναμ ἐπάνω στὸν ὑψηλὸ λόφο τοῦ Ντάνσονάιν», καὶ νὰ φτάσουμε στὸ μελοδραματικὸ του τέλος. Τὸ θέμα, πὸν ἀνάσκει ὁ Ρακίνας μέσα ἀπὸ αὐτὴν τὴν ἀτμόσφαιρα ἄγριας, ἀλλὰ πραγματικῆς τραγωδίας, θὰ μπορούσε νὰ δώσῃ στὸν Σαίξπηρ ἕνα ἀπὸ τὰ πιὸ συγκλονιστικὰ δράματά του. Στὰ χέρια τοῦ Ρακίνα, τὰ δεσμευμένα ἀπὸ τίς ἐπιταγὲς τῆς ἐποχῆς του, ἔδωσε ἕνα ἔργο, πὸν ἂν δὲν πάλεται ἀπὸ δαιμονικὴ ὀρμὴ, ἂν δὲν διαπνέεται ἀπὸ μοντέρνους ἀσύστολους ἀνέμους, εἶναι ὑπόδειγμα ψυχολογικῆς ἀνάλυσης καὶ σπάνιας ἐκφραστικῆς ἀκριβείας. Καί, σὰν τέτοιο, δὲν ταιριάζει νὰ τοποθετηθῆ στὸ ράφι.

ΑΡΣ. ΓΕΡΟΝΤΙΚΟΣ

JEAN RACINE

Β ρ ε τ τ α ν ι κ ὸ ς

ΠΡΟΣΩΠΑ ΤΗΣ ΤΡΑΓΩΔΙΑΣ

1. ΝΕΡΩΝΑΣ : (Γιὸς τῆς Ἀγριππίνας καὶ τοῦ Ἀγενοβάρδου).
Αὐτοκράτορας τῶν Ρωμαίων ἀπὸ τὸ 54—68 μ.Χ.
2. ΑΓΡΙΠΠΙΝΑ : (Ἡ νεώτερη) θυγατέρα τοῦ Γερμανικοῦ, ἀδελφὴ
τοῦ Καλιγούλα, δεύτερη γυναίκα τοῦ Αὐτοκρά-
τορα Κλαυδίου.
3. ΒΡΕΤΤΑΝΙΚΟΣ : Γιὸς τοῦ Κλαυδίου καὶ φυσικὸς διάδοχος τοῦ
Θρόνου.
4. ΑΦΡΑΝΙΟΣ ΒΟΥΤΡΟΣ : Ἀρχηγὸς τῶν Πραιτωριανῶν.
5. ΣΕΝΕΚΑΣ : Παιδαγωγὸς τοῦ Νέρωνα.
6. ΑΛΜΠΙΝΑ : Ἐμπιστὴ ἀκόλουθος τῆς Ἀγριππίνας.
7. ΝΑΡΚΙΣΣΟΣ : Ἀπελεύθερος, ἔμπιστος τοῦ Νέρωνα.

ΠΡΑΞΗ ΠΡΩΤΗ

Σκηνὴ πρώτη (Ἀγριππίνα — Ἀλμπίνα)

ΑΛΜΠΙΝΑ

Πῶς! ἐνῶ ὁ Νέρωνας ἀφρόντιστα κοιμᾶται,
Θὰ καρτερεῖτε σεῖς ἐδῶ ὥσπου νὰ ξυπνήσῃ;
Γυρίζοντας χωρὶς φρουρὰ καὶ συνοδεία,
Θὰ ξαγρυπνᾶτε ἐσεῖς, τοῦ Καίσαρα ἢ μητέρα,
Στὸ κατώφλι τοῦ ἔμπρός; Κυρία, ξαναγυρίστε.

ΑΓΡΙΠΠΙΝΑ

Δὲν πρέπει, Ἀλμπίνα, οὔτε στιγμή νὰ τὸν ἀφήσω.
Θὰ περιμένω ἐδῶ. Οἱ πίκρες ποῦ μοῦ δίνει,
Ὅση ὥρα αὐτὸς κοιμᾶται θὰ μὲ συντροφεύουν.
Παραπολὺ σωστοὶ οἱ φόβοι μου ὄλοι βγῆκαν.
Γιὰ τὸν Βρεττανικὸ δείχνει ὀλοφάνερη ἔχτρα.
Πάει πιά, βαρέθηκε τῆ φύση του νὰ βιάζῃ·
Δὲν θέλει νὰ τὸν ἀγαποῦν, μὰ νὰ τὸν τρέμουν·
Τοῦ εἶναι ὁ Βρεττανικὸς ἔμπόδιο. Τώρα νοιώθω
Πῶς ἦλθε καὶ ἡ σειρὰ μου νὰ τοῦ γίνω βάρος.

ΑΛΜΠΙΝΑ

Ἐσεῖς, ποῦ σᾶς χρωστάει τὸ φῶς αὐτοῦ τοῦ κόσμου;
Ποῦ ἀπὸ τόσο μακρὰ τὸν στήσατε στὸ θρόνο;
Ἐσεῖς, ὅπου ἀδικῶντας τὸ παιδί τοῦ Κλαυδίου,
Καίσαρα ἐκάματε τὸν τυχερὸ Δομίτιο;
Τόσες θυσιές μιλοῦν γιὰ Σᾶς, καὶ σᾶς χρωστάει
Ὅλη του τὴν ἀγάπη.

ΑΓΡΙΠΠΙΝΑ

Τὸ σωστὸ ἂν τὸ βλέπει,
Τὸ καθετὶ θὰ τοῦ θυμίζῃ αὐτὸ τὸ χρέος·
Μ' ἂν εἶναι ἀχάριστος, ὅλα στραβά τοῦ μοιάζουν.

ΑΛΜΠΙΝΑ

'Αχάριστος, αὐτός; μὰ ἡ ὄλη διαγωγή του
Δείχνει καρδιά κυβερνημένη ἀπ' τὸ καθῆκον.
Τρία χρόνια τώρα, τί ἔχει πεῖ ἢ τί ἔχει κάμει,
Ποῦ νὰ μὴ φανερώνη τέλειο βασιλέα·
Κυβερνημένη μ' ἐπιτήδειο χέρι ἡ Ρώμη,
Τὰ λαμπρὰ ὑπατικά ξαναγνωρίζει χρόνια.
Κυβερνάει πατρικά· καὶ ὁ Νέρωνας στὰ νιάτα
Δείχνει τίς ἀρετὲς τοῦ μεστωμένου Αὐγούστου.

ΑΓΡΙΠΠΙΝΑ

"Αδίκη τὸ συμφέρον, ὄχι, δὲν μὲ κάνει.
'Αξίζει ἡ νιότη του τὰ γερατειὰ τοῦ Αὐγούστου.
Μὰ τρέμω μήπως καταντήση, στὰ στερνά του,
Τοῦ Αὐγούστου τὴν κακὴ ἐποχὴ νὰ μᾶς θυμίση.
Τοῦ κάκου κρύβεται· διαβάζω στὴ μορφὴ του
Τῶν σκληρῶν Δομιτίων τὴν ὀργισμένη πίκρα.
Στὸ αἷμα του σμίγει ἡ περηφάνεια τῆς γενιᾶς του
Μὲ τῆς δικῆς μου, ἀφοῦ εἶναι τῆς σαρκός μου σάρκα.
'Απαρχὲς ὁμορφες πάντα ἔχει ἡ τυραννία.
Κάποιο φεγγάρι, ξέρεις, στάθηκε καὶ ὁ Γάιος
Χαρὰ τῆς Ρώμης, μὰ ἡ πλαστή του καλωσύνη
Γίνηκε λύσσα, καὶ ἡ χαρὰ, τοῦ Κράτους πένθος.
'Ο Νέρωνας, πιδ σταθερός, μπορεῖ νὰ μείνη
'Υπόδειγμα ἀρετῆς· ἐμένα τί μὲ νοιάζει;
Δὲν τοῦ μπιστεύτηκα τοῦ κράτους τὸ τιμόνι,
Γιὰ νὰ τὸ κυβερνάει, καθὼς τὸ πεθυμοῦνε
Λαὸς καὶ Σύγκλητος. Πατέρας τῆς πατρίδας
"Ας γίνη, μὰ, πὼς εἶναι γιὸς μου, νὰ θυμᾶται!
Πές, τώρα, τί ὄνομα νὰ δώσουμε στὴν πράξη,
Ποῦ ἡ μέρα ἢ σημερινὴ μᾶς ἔχει φανερώσει;
Ξέρει, γιατί ὅλοι τὴν ἀγάπη τους τὴν ξέρουν,
Πὼς ὁ Βρεττανικὸς τὴν 'Ιουνία λατρεύει.
Κι' ἐκεῖνος, μὲ ἀρετὲς, ὡς λένε, ζυμωμένος,
Τὴν ξεσηκώνει μέσα στὴν καρδιά τῆς νύχτας.
Τί νὰ ζητήῃ; τί νὰ τὸν σπρώχνῃ; μῖσος, πῶθος;
Χαίρεται, μήπως, βλέποντάς τους νὰ ὑποφέρουν;
"Η, ἀπὸ τὸν πονηρό του νοῦ δασκαλεμένος,
Θὰ τοὺς χτυπήσῃ, γιατί ἐγὼ τοὺς περασπίζω;

ΑΛΜΠΙΝΑ

Τοὺς περασπίζετε;

ΑΓΡΙΠΠΙΝΑ

Για στάσου, αγαπητή μου!
 Ξέρω, πώς στάθηκα άφορμή του ξεπεσμού τους.
 Έγώ άπ' τόν θρόνο, πού ήταν πατρικός του κληρος,
 Γκρέμισα τόν Βρεττανικό· μά και άπό μένα
 Ό Σιλανός, βλαστάρι τής γενιάς του Αύγουστου,
 Τής Ίουνίας ό αδελφός, του Κλαύδιου έλπίδα,
 Σκοτώθηκε, σάν είδε όριστικά νά χάνη
 Τήν Όκταβία, πού τουχαν τάξει για γυναίκα.
 Τά χαιρείται όλα ό γιός μου. Και όλο μου τόν κέρδος
 Είναι ή φροντίδα νά βαστάω ανάμεσά τους
 Σε ίσοροπία τή ζυγαριά· γιατί, μιá μέρα,
 Μπορεί ό Βρεττανικός νά μου τόν άναγνωρίση.

ΑΛΜΠΙΝΑ

Τί σκέψη!

ΑΓΡΙΠΠΙΝΑ

Για λιμάνι σίγουρο φροντίζω.
 Δίχως τήν πρόνοια αυτή, τόν Νέρωνα τόν χάνω.

ΑΛΜΠΙΝΑ

Άπέναντι του γιού σας τόσες προφυλάξεις!

ΑΓΡΙΠΠΙΝΑ

Σάν πάψη νά με τρέμη αυτός, έγώ θα τρέμω.

ΑΛΜΠΙΝΑ

Σας δέρνει ό φόβος, ίσως μ' όλο σας τόν δίκιο.
 Μά ό Νέρωνας σε μάς δέν έδειξε καθόλου,
 Πώς έπαψε νάναι για σας, ό,τι ήταν πρώτα.
 "Οποίες τιμές καινούργιες κι' άν δεχτή άπ' τή Ρώμη,
 Πάντα πρωτοτιμάει μ' αυτές τόν πρόσωπό σας.
 "Όλα σε σας τά δίνει ή σπάταλή του άγάπη.
 "Όσο κι' εκείνος, είστε σεβαστή στο κράτος,
 Ένώ κανείς τήν Όκταβία δέ λογαριάζει.
 Ούτε ό Αύγουστος δέν τίμησε έτσι τή Λιβία.
 Έδωσε ό γιός σας πρώτος άδεια νά περνάνε,
 Με δαφνοστολισμένες δέσμες, οι ραβδοϋχοι
 Μπροστά σας. Τί άλλες μπορεί νάχετε άπαιτήσεις;

ΑΓΡΙΠΠΙΝΑ

Σέβας λιγώτερο άπαιτώ, μά έμπιστοσύνη
 Περισσότερη. Τά τέτοια δώρα με έρεθίζουν.
 Αύξάνουν οι τιμές μου, πέφτει ή έπιρροή μου.

Πάει ὁ καιρός, πού ὁ γιός μου ἀφήνονταν σέ μένα,
 Για κάθε πόθο μιᾶς αὐλῆς πού τὸν λατρεῖ,
 Πού σέ μέ μόνη μπιστευότανε τῆ χώρα,
 Πού ἐγὼ συνάθροιζα τῆ Σύγκλητο ἐδωμέσα,
 Καὶ ἤμουν, μέ τὴν ἀβρατὴ μου παρουσία,
 Ψυχὴ πανίσχυρη τοῦ σώματος τοῦ κράτους.
 Ἄκόμα ἀμφίβολος γιὰ τίς βουλές τῆς Ρώμης,
 Ἄπο δόξα δὲν εἶχε ὁ Νέρωνας μεθύσει.
 Μὰ δὲ μοῦ φεύγει ἀπὸ τὸ νοῦ ἡ μέρα ἐκείνη,
 Πού ἀπὸ τὴν ἴδια του θαμπώθηκε τῆ λάμψη,
 Ὅταν ρηγάδων τόσων μακρυνῶν πρεσβεῖες
 Κυρίαρχο τὸν ἀναγνώρισαν τοῦ κόσμου.
 Μαζὶ του πήγαινα στὸ θρόνο νὰ καθήσω·
 Μὰ μ' εἶχαν καταστρέψει οἱ φαῦλοι σύμβουλοι του.
 Ὅπως καὶ νῆσαι, ἀπὸ μακρυνά, στὸ ἀντίκρυσμά μου,
 Κακὸ φανέρωσε στὸ πρόσωπό του πείσμα,
 Γεμίζοντάς με εὐθὺς ἀπαίσιες ὑποψίες.
 Καὶ γιὰ νὰ κρύψη ὁ ἀγάριστος μέ σέβας στεῖρο
 Τὴν προσβολή, σηκώθηκε, ἔτρεξε κοντά μου,
 Μὰ ἐνῶ μ' ἀγκάλιαζε, μ' ἀπόδιωξε ἀπ' τὸ θρόνο.
 Ἄχ! ἀπὸ τότε, ἡ ἐξουσία τῆς Ἀγριππίνας
 Στὸν τέλειο ἀφανισμό γοργὰ κατακυλάει.
 Ἴσκιος ἡ δύναμή μου. Μέσ' στὴ Ρώμη
 Ἀκούγονται μονάχα ὁ Βοῦρρος καὶ ὁ Σενέκας.

ΑΛΜΠΙΝΑ

Τέτοια ὑποψία ἀφοῦ βαραίνει τὴν ψυχὴ σας,
 Τί θρέφετε τὸν πόνο αὐτό, πού σᾶς σκοτώνει;
 Τρέχτε στὸν Καίσαρα καὶ ξηγηθῆτε ἀμέσως.

ΑΓΡΙΠΠΙΝΑ

Ἐπαψε, Ἀλμπίνα, νὰ μέ βλέπη ἐκεῖνος μόνος.
 Σ' ἄλλους μπροστά μ' ἀκούει, σ' ὤρες ὠρισμένες,
 Καὶ ὅ,τι θὰ πῆ ἢ θὰ κρύψη, ἀπέξω τῶχει μάθει.
 Δυὸ ἐπόπτες ἀγρυπνοὶ, κύριοί του καὶ δικοί μου,
 Στίς συναντήσεις μας μέ τὴ σειρά προεδρεύουν.
 Μὰ ὅσο μοῦ φεύγει, τόσο θὰ τὸν κυνηγῶ.
 Σὲ κέρδος θὰ μοῦ βγῆ τώρα τὸ φταίξιμό του.
 Θόρυβο ἀκούω· ἀνοίγει ἡ θύρα· ἐμπρός, ἀξάφνου
 Γιὰ τὴν ἀπαγωγὴ θὰ τοῦ ζητήσω λόγο.
 Θὰ πασκίσω νὰ ἰδῶ στὸ βάθος τῆς ψυχῆς του.
 Μ' ἀπὸ τὴν κάμαρά του βλέπω βγαίνει ὁ Βοῦρρος.

Σκηνὴ δευτέρη (Ἀγριππίνα — Βοῦρρος)

ΒΟΥΡΡΟΣ

Ἐχω ἐντολὴ ἀπ' τὸν αὐτοκράτορα καὶ γιὸ σας

Στή νέα του διαταγή νὰ σᾶς κατατοπίσω,
 Ποὺ εἰς τὴν ἀρχὴ μπορεῖ νὰ σᾶς ἀναστατώσῃ,
 Μὰ ποὺ ἀπὸ γνωστικὲς εἶναι βγαλμένη σκέψεις.

ΑΓΡΙΠΠΙΝΑ

Ἄς μποῦμε. Θὰ μοῦ μάθῃ ὁ ἴδιος τὸ τί τρέχει.

ΒΟΥΡΡΟΣ

Δὲν θὰ μπορέσετε, γιὰ τώρα, νὰ τὸν δῆτε,
 Γιατὶ οἱ δύο ὑπατοὶ σᾶς πρόλαβαν καὶ μπῆκαν
 Ἐπὶ μιᾷ θύρᾳ μυστικῆ στὴν κάμαρά του.
 Μὰ εὐθύς ἐγὼ θὰ ξαναμπῶ γιὰ νὰ ρωτήσω...

ΑΓΡΙΠΠΙΝΑ

Τὰ ψηλὰ μυστικὰ του ἄς μὴ ταράξω τώρα!
 Ὡστόσο θέλετε ἔδωπέρα μ' εἰλικρίνεια,
 Ἐξω ἀπ' τὰ δόντια, νὰ τὰ ποῦμε μεταξύ μας;

ΒΟΥΡΡΟΣ

Κυρία, τὸ ψέμμα ἐγὼ τὸ σιχαινόμουν πάντα.

ΑΓΡΙΠΠΙΝΑ

Θὰ μοῦ κρύβετε ἀκόμη γιὰ πολὺ τὸ γιό μου;
 Σὰν μιὰ ἐνοχλητικὴ μητέρα θὰ τὸν βλέπω;
 Κι' ἔχω τὴν τύχη σας τόσο ψηλὰ σηκώσει,
 Γιὰ νὰ χωρίσετε ἀπὸ μένα τὸ παιδί μου;
 Οὔτε στιγμὴ τολμᾶτε νὰ τοῦ ἐμπιστευτῆτε,
 Καὶ παλεύετε τώρα ἐσεῖς μὲ τὸν Σενέκα,
 Ποιὸς θὰ μὲ πρωτοσβύσῃ μέσα ἀπ' τὴν ψυχὴ του.
 Τὸν βγάλατε ξεφτέρι στὴν ἀχαριστία,
 Γιὰ νὰ μᾶς κυβερνᾶτε ἐσεῖς μὲ τ' ὄνομά του.
 Δὲν μπορῶ νὰ ὑποθέσω, βέβαια, πὼς τολμᾶτε
 Νὰ μὲ περνᾶτε ἐμένα γιὰ δικό σας πλᾶσμα,
 Σεῖς, ποὺ ν' ἀφήσω, θὰ μποροῦσα, νὰ σβυστῆτε
 Μέσα στὶς σκοτεινὲς τιμὲς κάποιου λεγεῶνα!
 Κι' ἐγὼ, ποὺ τοὺς δικούς μου ἀκολούθησα στὸ θρόνο,
 Ἐγὼ, γυναῖκα, κόρη κι' ἀδελφὴ Καισάρων,
 Σᾶς πέρασε ἀπὸ τὸ μυαλό, πὼς ἔχω κάμει
 Τὸ γιό μου Καίσαρα, γιὰ νὰ μὲ κυβερνᾶτε;
 Ἐπαψε πιά νᾶναι παιδί· ἄς κυβερνήσῃ!
 Ὡς πότε θὰ χρωστάει αὐτὸς νὰ τρέμῃ ἐμπρὸς σας;
 Μὲ τὰ δικά σας μάτια, ὡς πότε, αὐτὸς θὰ βλέπῃ;
 Οἱ πρόγονοί του ἄς τοῦ σταθοῦν ὁδηγητές του!
 Νὰ μιμηθῆ τὸν Αὐγουστο εἴτε τὸν Τιβέριο
 Ἡ στὸν πατέρα μου Γερμανικό, νὰ μοιάσῃ.
 Στους τόσοσ ἥρωες, δὲν βάζω τὸν ἑαυτό μου.

Ἄλλὰ μπορῶ κι' ἐγὼ νὰ τὸν διδάξω πόση
Ἀπόσταση χρωστάει νὰ βάζῃ μεταξύ του
Καὶ τοῦ ὑπηκόου, ὅσο καὶ νᾶναι μπιστεμένους.

ΒΟΥΡΡΟΣ

Στὴν περίπτωση αὐτή, εἶχα ἐντολή, Κυρία,
Γιὰ μιὰ τοῦ Καίσαρα νὰ σᾶς μιλήσω πράξῃ.
Μὰ ἀφοῦ, μποδίζοντάς με νὰ τὸν περασπίσω,
Θὰ εὐθύνομαι, ὅπως λέτε, γιὰ τὶς πράξεις του δλες,
Ἐάστερα τώρα θὰ μιλήσω, σὰν στρατιώτης,
Ποῦ δὲν μπορεῖ νὰ φτιασιδώνει τὴν ἀλήθεια.
Μοῦ ἐμπιστευτήκατε τοῦ Καίσαρα τὴ νιότη·
Τὸ ξέρω καὶ ποτέ, Κυρία, δὲν τὸ ξεχνᾶω.
Μὰ εἶπα ποτέ νὰ τὸν προδώσω, κάνοντάς τον
Κύριο τοῦ κόσμου, καὶ μαζί δικό σας δούλο;
Ἦχι, δὲ σᾶς χρωστάω καμμιά λογοδοσία!
Εἶν' ὁ αὐτοκράτορας, αὐτός, δὲν εἶναι ὁ γιός σας.
Στὸ κράτος τὸ ρωμαϊκὸ θὰ δώσω λόγο,
ποῦ ἡ τύχη του κρεμιέται στὸ δικό μου χέρι.
Ἄν νὰ νεκρώσετε σκοπεύατε τὸ νοῦ του,
Τί μᾶς χρειαζόσαστε καὶ με καὶ τὸν Σενέκα;
Γιατί νὰ διώξετε μακριὰ τὴν κολακεία,
Στὴν ἐξορία ἐκμαυλιστὲς ἀναζητῶντας;
Ἡ αὐλή τοῦ Κλαύδιου, πάντα γόνιμη σὲ φαύλους,
Ἄντι γιὰ δυό, θὰ παρουσίαζε μπρός σας χίλιους
Ποῦ θὰ ποθοῦσαν τὴν τιμὴ νὰ τὸν διαφθείρουν.
Θὰ γέραζε, ὄντας πάντα ἓνα παιδί στὴν σκέψη.
Γιατί κλαιγόσαστε; σᾶς σέβονται κυρία,
Καὶ σᾶς τιμοῦν, καθὼς τιμοῦν τὸ πρόσωπό του·
Δὲν ἔρχεται ἴσως πιά ὁ Νέρωνας μπροστά σας
Σὰν αὐλικός, σὲ σᾶς ἀφήνοντας τὸ κράτος!
Μ' ἀλήθεια, τὸ χρωστάει αὐτό, κι' ἡ εὐγνωμοσύνη
Δὲν ἐκδηλώνεται παρὰ με δουλοπρέπεια;
Ἰπάκουος πάντα καὶ δειλὸς ἐκεῖνος, πρέπει
Νὰ μὴν τολμάῃ ποτέ νᾶναι Αὐγουστος καὶ Καῖσαρ;
Μὰ πρέπει νὰ τὸ πῶ: ἡ Ρώμη τὸν δικαιώνει.
Καιρὸ σὲ ἀπελευθέρους ὑποδουλωμένη,
Τώρα ποῦ ἀνάσανε, ἐλεύθερη λογιέται
Ἄπ' τὴ στιγμή ποῦ ἐκεῖνος κυβερνάει τὴ χώρα·
Δὲν εἶναι τώρα παίγνιο κανενὸς τὸ κράτος.
Διαλέει ἐλεύθερα ὁ λαὸς τοὺς ἄρχοντές του.
Στρατηγοὶ ἀγαπητοὶ διοικοῦνε τοὺς λεγεῶνες.
Στὴ μάχη ὁ Κόρβουλος, στὴ Σύγκληρο ὁ Θρασεάς,
Ἄν καὶ ὑψωθήκανε, γλυτῶσαν ἀπ' τὸ φθόνο,
καὶ στίς ἐρμιές, συγκλητικούς γεμᾶτες πρῶτα,
Κλωθογυρίζουν τώρα μόνοι οἱ καταδότες.
Ζημιώνεται λοιπὸν νὰ μᾶς ἀκούει ἐκεῖνος,
Ἄφοῦ τοῦ χτίζουν στέρεη δόξα οἱ συμβουλές μας,
Κι' εἶναι, στὸ διάβα τῆς λαμπρῆς του βασιλείας,

Λέφτερη ή Ρώμη, παντοδύναμος ό Καϊσαρ ;
 Μά ό Νέρωνας δέν έχει ανάγκη από δασκάλους.
 Στό χέρι του όργανο ειλμ' έγώ, κι' όχι έμπνευστής του.
 Στους προγόνους του άς μοιάζη και στον έαυτό του,
 "Αν θέλει τό καλό· κι' άξιο όνομα θ' άφήση,
 "Αν οι περισσες άρετές του ξαναφέρνουν,
 Κάθε καινούργιο χρόνο, τά παληά του χρόνια.

ΑΓΡΙΠΠΙΝΑ

"Όστε έτσι! άβέβαιο σοϋ φαίνεται τό μέλλον
 Και λές πώς θα χαθῆ χωρίς τις συμβουλές σου.
 Μά έσύ, πού όλο καμάρι για τῆ διδαχή σου,
 "Ερχεσαι έδω και διαλαλεις τις άρετές του,
 Πές μου, λοιπόν, γιατί με φέρσιμο κουρσάρου
 Τῆν άδελφή του Σιλανού βάζει κι' άρπάζουν ;
 Κοιτάει μ' αύτή τῆν προσβολή να έξευτελίση
 Τό αίμα μου, πού κυλάει στῆς 'Ιουνίας τις φλέβες ;
 Τί έχει να πῆ γι' αύτήν ; με ποιά κατηγορία ;
 Για ποιδ έγκλημα κατά του κράτους τῆν κουρσεύουν,
 Αύτήν, πού δίχως περηφάνεια αναθρεμένη,
 Δέν θα τον γνώριζε, αν δέν τῆν είχε άρπάξει,
 Και πού τρανότατη θα του τό χρώσταε χάρη
 Νάχη τό λεύτερο να μην τον δῆ ποτέ της!

ΒΟΥΡΡΟΣ

Ξέρω πώς φταξιμο κανένα δέν τῆς βρίσκουν.
 Ούτε κι' ό Νέρωνας ζητάει να τῆνε βλάβη,
 Κυρία· δέν τῆν προσβάλλει τίποτε έδωμέσα.
 Σκιές προγόνων της γεμιζουν τό παλάτι.
 Μά ξερετε και σεϊς, πώς τά δικαιώματά της
 Μποροϋν τον άντρα της να σπρώξουν σε άνταρσίες.
 Αίμα βασιλικό είν' άνάρμοστο να σμίξη
 Μ' άνθρώπους πού δέν έχουν τά πιστά του θρόνου.
 Και άνάρμοστο είναι να βροϋν άντρα, δέν είν' έτσι,
 Κρυφά άπ' τον Καίσαρα, στῆν άνεψιά του Αύγουστου ;

ΑΓΡΙΠΠΙΝΑ

Σε νοιώθω. 'Ο γιός μου με τό στόμα σου μου λέει,
 Πώς ό Βρεττανικός μάταια σε μένα έλπίζει.
 Πώς άδικα, για να ξεχάση τῆν έρμιά του,
 Τον γλύκαινα με αύτου του γάμου τῆν έλπίδα.
 Θα δείξη ό Νέρωνας, για να με ξευτελίσει,
 Πώς τάζω παραπάνω άπ' ό,τι μου περνάει.
 Πολυεξογκώνει ή Ρώμη τῆν έπιρροή μου
 Και, χτυπώντας με, θέλει να τῆν συνεφέρη,
 Για να μάθη έτσι με τρομάρα ό κόσμος όλος,
 Τον αυτοκράτορα άπ' τό γιό να ξεχωρίζη.
 Δικαίωμά του· μά κι' έγώ θα του μηνύσω

Πρῶτα καλὰ τὴν ἐξουσία του νὰ στερεώσῃ,
Γιατί, ἂν μὲ σπρώξῃ μὲ τὸ ζόρι, στὴν ἀνάγκη,
Μὲ τὸ μικρὸ μου κῦρος νὰ τὸν πολεμήσω,
Μπορεῖ καὶ νὰ ζημιώσῃ· ξέρεις τ' ὄνομά μου,
Περσότερο ζυγίζει ἀπ' ὅσο τὸ περνᾶτε.

ΒΟΥΡΡΟΣ

Σ' ἐκεῖνον σεβασμός· σ' ἐσᾶς καχυποψία.
Νομίζετε ὑπουλη τὴν καθεμιά του πράξη.
Οὔτε ὑποψιάζεται τίς νέες σας συμμαχίες
Μὲ τὸν Βρεττανικὸ καὶ μὲ τὴν Ἴουνία.
Μὰ σεῖς γινόσαστε ἀντιστύλι τῶν ἐχτρῶν του,
Γιὰ νάχετε ἀφορμές νὰ τὸν χτυπᾶτε πάντα.
Καὶ στὴν πιὸ ἀσήμαντὴ του ἀκόμη ἀντιλογία,
Σᾶς βρῆκε πρόθυμη ν' ἀνάψετε πολέμους·
Θὰ σᾶς συνέχει ὁ φόβος καὶ τοὺς δυὸ σας πάντα,
Κι' ἡ ἀγάπη σας θὰ ξεθυμαίνει σ' ἐξηγήσεις;
Τοῦ ἐπικριτῆ τὴν βλαβερὴ βιασύνη ἀφήστε,
Καὶ ἀρματωθῆτε μὲ τὴν μητρικὴ ἐπιείκεια.
Μὴ διαλαλεῖτε τίς μικρὲς ψυχρότητές του,
Ποὺ οἱ αὐλικοὶ σᾶς παρατοῦν, μαθαίνοντάς τες.

ΑΓΡΙΠΠΙΝΑ

Καὶ θὰ τολμοῦσε ποιὸς νὰ στηριχτῆ σὲ μένα,
"Ὅταν ὁ γιός μου διαλαλεῖ τὸν ξεπεσμό μου.
"Ὅταν μὲ διώχνει ἀπὸ κοντά του κι' ἐπιτρέπει
Στὴν πόρτα του μπροστὰ νὰ μὲ κρατάει ὁ Βοῦρρος;

ΒΟΥΡΡΟΣ

Κυρία, τὸ βλέπω πὼς εἶν' ὥρα νὰ σωπάσω.
Τὸ νοιώθω, σᾶς πειράζει ἡ εὐθύτητα ἡ δική μου.
Εἶν' ἄδικος ὁ πόνος. Οἱ ὑποψίες τὸν πνίγουν
Εὐθὺς σὲ κάθε ἀντιλογία τῆς εἰλικρίνειας.
Φθάνει ὁ Βρεττανικὸς· καὶ τώρα σᾶς ἀφήνω
Ν' ἀκούσετε τὰ βάσανά του μὲ συμπόνια,
Καὶ νὰ ξεσπάσετε, ἴσως, ἄδικα σὲ κείνους,
Ποὺ οὔτε τοὺς πῆρε καὶ ὁ Νέρωνας τὴ γνώμη.

Σκηνὴ τρίτη (Ἄγριππίνα — Βρεττανικὸς)

Ποῦ τρέχεις, πρίγκιπα; ἀνήσυχο ποιὸ πάθος
Σὰν τυφλό, στοὺς ἐχτροὺς σου ἀνάμεσα, σὲ σπρώχνει;
Τί θέλεις ἐδωμέσα;

ΒΡΕΤΤΑΝΙΚΟΣ

Θεοί! καὶ τὸ ρωτᾶτε;
Δωμέσα βρίσκεται ὅ,τι λαχταράει ἡ καρδιά μου.

Ἀνάξια, ἀπὸ φριχτοῦς στρατιῶτες κυκλωμένη
 Σύρθηκε ἀπόψε ἡ Ἰουνία δωμέσα,
 ὦϊμέ! μὲ ποιά λαχτάρα τῆ δειλῆ ψυχῆ της
 Θὰ γέμισε ἄξαφνα τὸ θέαμα τὸ καινούργιο!
 Μοῦ τὴν ἀρπάξαν· νόμος ἄσπλαχνος χωρίζει
 Τὶς δυὸ καρδιές μας εἰς τὰ βάσανα ἐνωμένες.
 Δὲν πρέπει, στὸν κοινὸ μας, φαίνεται, τὸν πόνο,
 Ὁ ἓνας στὸν ἄλλον νὰ στεκόμαστε ἀντιστύλι.

ΑΓΡΙΠΠΙΝΑ

Ἄρκεϊ! τὴν προσβολή σας νιώθω σὰν δική μου.
 Μὰ μὴ νομίσης πὼς ἐγώ, μὲ θυμοὺς κούφιους,
 Γι' αὐτὸ πού σοῦταξα ξοφλάω ἀπέναντί σου.
 Δὲν λέω περσότερα· μ' ἂν θέλῃς νὰ μὲ νοιώσης.
 Στοῦ Πάλλα θὰ μὲ βρῆς· ἐκεῖ σὲ περιμένω.

Σκηνὴ τετάρτη (Βρεττανικὸς — Νάρκισσος)

ΒΡΕΤΤΑΝΙΚΟΣ

Τί λές; νὰ τὴν πιστέψω, Νάρκισσε; Ταιριάζει
 Νᾶχουμε τέτοιο διαιτητὴ στὶς διαφορές μας;
 Αὐτὴ δὲν εἶναι τοῦ πατέρα μου ἢ γυναῖκα,
 Ποῦ τὸν κατάστρεψε, καὶ τὶς στερνές του μέρες,
 Πολὺ ἀργοκίνητες γιὰ τοὺς κακοὺς σκοποὺς της,
 Ἀνάγκασε, ὅπως λές, μὲ τρόπο, νὰ βιαστοῦνε;

ΝΑΡΚΙΣΣΟΣ

Δὲν βλάπτει· τὸν ἑαυτὸ της νοιώθει μειωμένο.
 Ποσχέθηκε πὼς θὰ σᾶς δώσῃ τὴν Ἰουνία.
 Σμίχτε τὶς λύπες σας καὶ τὰ συμφέροντά σας,
 Τοῦ κάκου τὸ παλάτι ἀκούει τοὺς στεναγμοὺς σας.
 Τὰ δάκρυα ἀφῆστε καὶ ὀπλιστῆτε μὲ τὴ βία.
 Ὅσο θὰ ξεθυμαίνει τὸ ἄχτι σας μὲ λόγια,
 Χαμένος κόπος! δὲν θὰ βρῆτε ποτὲ δίκη.

ΒΡΕΤΤΑΝΙΚΟΣ

Τὸ ξέρεις, Νάρκισσε, δὲν ἔβαλα στὸ νοῦ μου
 Ποτὲ νὰ συνηθίσω στὴ δουλοφροσύνη·
 Οὔτε, ἀπ' τὴ γρήγορή μου πτώση ζαλισμένος,
 Τὸν θρόνο ν' ἀρνηθῶ, πού μοῦλαχε ἀπ' τὴν κούνια.
 Μὰ στέκω μόνος· ὅλοι οἱ φίλοι τοῦ σπιτιοῦ μου
 Ζαρώνουν σαστισμένοι ἀπ' τὸ κατάντημά μου.
 Ἡ ἴδια μου ἢ νιότη πάντα ἀπὸ κοντά μου διώχνει
 Ἐκείνους, πού ἡ καρδιά τους ἔμεινε δική μου.
 Ὅσο γιὰ μένα, τώρα πού ἐνδὸς χρόνου πείρα
 Μ' ἔκαμε νὰ γνωρίσω τὴν πικρὴ μου τύχη,

Ὀλόγυρά μου βλέπω φίλους πουλημένους,
 Πρόθυμους κατασκόπους ὄλων μου τῶν ἔργων,
 Πού γιὰ ἓνα τέτοιο ἀχρεῖο ἐμπόριο διαλεγμένοι,
 Στὸν Νέρωνα πουλοῦν ὅ,τι ἡ καρδιά μου κρύβει.
 Κάθε νέα μέρα φέρνει προδοσίες καινούργιες.
 Ἄκουει τὰ λόγια μου, μαντεύει τοὺς σκοποὺς μου,
 Καλύτερα ἀπὸ σένα ξέρει τὴν ψυχὴ μου,
 Τί λές γι' αὐτά;

ΝΑΡΚΙΣΣΟΣ

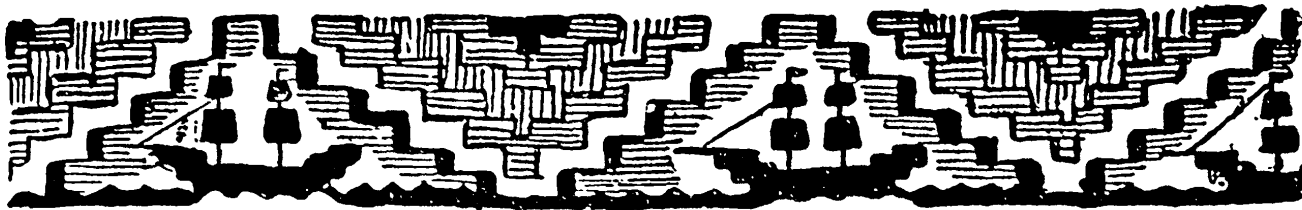
Ποῖος νᾶναι ὁ ταπεινὸς προδότης;
 Μὰ τοὺς ἐμπίστους σας καλύτερα διαλέχτε,
 Καὶ μὴ σκορπᾶτε σὲ πολλοὺς τὰ μυστικά σας.

ΒΡΕΤΤΑΝΙΝΟΣ

Ναί, Νάρκισσε, μιᾶς σωστά, μὰ ὑποψία
 Τῆς μεγάλης καρδιάς, στερνὴ εἶναι πάντα γνώση.
 Εὐκόλα τὴ γελοῦν· μὰ ἐσέ, σ' ἔχω δικό μου,
 Καὶ σὲ σὲ μόνο θὰ ξανοίγομαι στὸ μέλλον.
 Συχνὰ ὁ πατέρας μου τὸν ζῆλο σου παινοῦσε.
 Ἐσὺ ἔμεινες πιστὸς ἀπ' τοὺς ἀπελευθέρους.
 Ἀδιάκοπα τὸ μάτι σου ἀγρυπνο μπροστά μου
 Ἀπὸ πολλὰς κακοτοπιὰς μ' ἔχει γλυτώσει.
 Καί, τώρα, τρέξε· μάθε, ἂν ἡ καινούργια μπόρα
 Δυναμῶσε τὸ θάρρος στὴν καρδιά τῶν φίλων.
 Τὸ κάθε βλέμμα ζύγισε, τὸν κάθε λόγο,
 Γιὰ νὰ ξέρω σωστά ποιά θᾶναι ἡ ἐνίσχυσή τους.
 Ξεδιάλυνε, ὕστερα, μὲ τὴ λεπτή σου τέχνη
 Ποῦ κρύβουν μέσ' στὸ παλάτι τὴν Ἰουνία·
 Ἄν κλαῖνε τὰ ὁμορφά της μάτια, κυριεμένα
 Ἄπ' τὴν τρομάρα, κι' ἂν μπορῶ νὰ τῆς μιλήσω.
 Πηγαίνω τώρα ἐγὼ νὰ βρῶ τὴν Ἀγριππίνα
 Στοῦ Πάλλα, ἀπελευθέρου, ὅπως κι' ἐσύ, δικοῦ μας.
 Θὰ τὴν κεντήσω, ὅσο μπορῶ, καί, στὴ σκιά της,
 Ἴσως μακρύτερα τραβήξω ἀπ' ὅσο θέλει.

(Συνεχίζεται)

Φ υ γ ἦ

Δὲν ἀπόμεινε σχεδὸν κανεὶς τους, φύγανε ὄλοι...
λὲς κι' ἀνεμοστρόβιλος κατάρας τοὺς ξερίζωσε
καὶ σὰν τ' ἀκροκλώναρα τοὺς πῆγε μακριά...

Οὔτε τοὺς Ἐφέστιους Θεοὺς οἱ πιὸ πολλοὶ
δὲν σκέφθηκαν στοὺς σάκκους τους νὰ βάλουν,
ποιὰ τάχα προαιώνια κατάρα σέρναν...

Ἄφησαν τ' ἀρχικά τους σκαλισμένα
στὴ θολωτὴ ξώθυρα, στὸν κορμὸ τοῦ κυπαρισσιοῦ,
στὰ σπιτικά ἀγκωνάρια, γιὰ νὰ τοὺς μαρτυροῦν τὴν προδοσία.

Στὴ φυγὴ τους τοὺς συντρόφευαν οἱ Ἐρινύες
προσταγμένες ἀπὸ τοὺς Θεοὺς τοὺς ἐγκαταλειμμένους
γιὰ τὴν θεὰ τιμωρία στὴν ὥρα τῆςσχόλης...

Τὰ χελιδόνια δὲν ξαναγυρίζουν στὴ γῆ τοῦ Λώτ,
στὰ γυρμένα δοκάρια δὲν συγκολλιέται πιά λάσπη,
ταξιδεῦτρα μονάχα ἢ ἀνάμνησι...

Ἡ βροχὴ πέφτει ἄχρηστη στὰ χέρσα,
τὸ νερὸ δὲν χρειάζεται ὁ νερόμυλος
οὔτε τὰ κυπαρισσόμηλα παιγνίδι τῶν παιδιῶν...

Ἐνα δάκρυ κύλησε τούτῃ τὴ στιγμῇ,
μίλια μακριὰ βράχτηκε ἓνα μάγουλο,
στάθηκε ἓνας κόμπος, χοροπήδηξε μιὰ καρδιά...

Εἶναι ἓνα φευγᾶτο χελιδόνι...
Μιὰ ἀπὸ τίς Ἐρινύες τοῦ μαδάει τὰ φτερὰ
ἐγιν' ἀνίκανο νὰ σχίση τὸν ἀγέρα τοῦ γυρισμοῦ...

Τί ἀπόμεινε πιά γιὰ ζωὴ καὶ ἐλπίδα
σὲ τοῦτο τ' ἄχαρο πικρὸ ξεθεμέλιωμα;
— Ἄ, πῶς! ἢ ἀνάμνησι, τῆς ψυχῆς τ' ἀγκωνάρι!!

ΑΘΑΝ. ΖΙΑΓΚΟΣ

Κάποιο Δειλινό

Κι όταν τὸ χέρι μου ἔσφιξες μέσ' στὸ δικό σου χέρι,
κάτι τραντάχτη μέσα μου, σὰ νάγινε σεισμός
σὰν νάπιασε ἀπ' τὸν οὐρανὸ κατάσπρο περιστέρι
κι ἐσπάραξε ἡ καρδούλα του — τρικνμιστὸς παλμός.

Μέσ' στοὺς εὐκάλυπτους ἔφυγες κι οἱ ροδοδάφνες πλάϊ
τὸ διάβα σου παράστεκαν δλάνθιστες, σκυφτές,
κι ἔλεγαν γιὰ τὴν ὁμορφὴ κυρία, π' ἔδρου πατάει,
τὰ πόδια οἱ πέτρες τίς φιλοῦν κι ἀναρριγοῦν κι αὐτές.

“Ὁραμα θεῖο καὶ γιὰ μὲ καὶ προσμονὴ κι ἐλπίδα...
“Ἐφυγα καὶ τὰ πόδια μου δὲν πάταγαν στὴ γῆ.
Ἐδλογημένο δειλινὸ τοῦ φθινοπώρου, ποὺ εἶδα
στὰ μάτια σου τῆς ἄχαρης ζωῆς μου τὴν ἀυγή.

Π. Α. ΧΡΟΝΟΠΟΥΛΟΣ

“Ὀνειρο ξενιτεμένου,,

Θὰ σαλπάρω μὲ τὸν δρόμωνα τοῦ ὄνειρου,
γιὰ νὰ προσκνηθῶ τὸ φῶς στὸ πελαγόζωστο Σούνιο.
Θὰ φέρω λίγο αἷμα ἀπὸ Μαγιατικά τριαντάφυλλα,
θα φέρω λίγες σταγόνες ὀδύνης σὲ μιὰν Ἰωνικὴ λήκυθο,
θα φέρω λίγη καλωσύνη ἀπὸ κάποια Βυζαντινὴ Παναγία,
θα φέρω λίγες κλωστὲς γαλάζιο οὐρανὸ
καὶ λίγη ἀγάπη ἀπὸ ἓνα ποιμενικὸ δεῖπνο.
Τότε θα μπορέσω νὰ πεθάνω ἤσυχος,
μέσα σὲ σπίτια ποὺ δὲν ἀγγιξα, μέσα σὲ ἀνθρώπους ποὺ δὲν ἐννοίωσα!

ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΒΑΡΔΑΡΗΣ

Ζ η τ ω̄

Ζητῶ
 χαμένους δρόμους
 μέσα στην δμίχλη,
 ένα πρόσωπο
 — αγαπημένο —
 πῶγαιρε μιὰ νύχτα
 τὸ κεφάλι
 καὶ ξεψύχισε,
 ἕνα χαμόγελο
 ποὺ μοῦχε δωρήσει
 ἕνα παιδάκι,
 ὄντας ἕνα καλοκαίρι
 ἔχτιζε παλάτια
 στὴν ἀκροθαλασσιὰ,
 ἕνα τραγοῦδι
 πῶλεγαν τὰ κύματα
 κάτω ἀπ' τὸ παραθύρι μας,
 τὸν ἐσώτερο ἐαυτό μου
 π' ἀκόμα ξέρει
 νὰ προσεύχεται
 καὶ νὰ ἐλπίζει.

ΝΙΤΣΑ ΚΑΠΠΑ—ΝΤΑΡΙΛΗ

Καὶ δὲ θάρθης

...Καὶ δὲ θάρθης, δὲ θάρθης
 στὸ καλύβι τοῦ δάσους.
 Εἴν' ὁ δρόμος μακρὸς
 κ' εἴν' ὁ δρόμος μεγάλος
 κι ὁ χειμῶνας βαρὺς...
 Καὶ πλακώνει τὸ βράδυ
 καὶ πλακῶν' ἡ βροχὴ
 καὶ τὸ ξέρω Χαρά μου
 πὼς δὲ θάρθης, δὲ θάρθης
 κ' ἡ καρδιά μου πονεῖ.

ΝΙΤΣΑ ΚΑΠΠΑ—ΝΤΑΡΙΛΗ

Ὁ δρόμος τῶν ὀνειρώτων

Εἶμαι πάντοτε μόνη
 στὰ ἔρημα βράδνα,
 τὴν ὥρα ποὺ σημαίνουν οἱ ἑσπερινοὶ
 καὶ βγαίνουν οἱ ὄπτασιες
 μέσ' ἀπ' τὴ χρυσόσκονη
 τῶν δειλινῶν.

Εἶμαι πάντοτε μόνη
 σὰν παίζουν τὶς θλιβερὲς μελωδίες
 οἱ τυφλοὶ τῶν δρόμων,
 μαζεμένοι στὴ γωνιά τους,
 μὲ τ' ἄτονα μάτια τους
 διαλυμένα στὸν ἄνεμό.
 Εἶμαι πάντοτε μόνη.

Σὰν θέλεις νὰ μὲ βρῆς δὲν ἔχεις
 παρὰ νὰ πάρης τὸ δρόμο τῶν ὀνειρώτων,
 ἐκεῖ ποὺ οἱ ψυχὲς γέρνουν
 πάνου ἀπ' τὰ γιοφύρια τοῦ Χρόνου
 καὶ ρεμβάζουν κυττάζοντας
 τὸ ποτάμι τῆς Νοσταλγίας.
 Δὲν ἔχεις παρὰ νὰ πάρης
 τὸ δρόμο τοῦτο
 σὲ μιὰ στιγμὴ συναισθηματικὴ
 κι ἐκεῖ θὰ μ' εὔρης
 νὰ σεριανίζω ξετυλίγοντας ἀργὰ
 τὸ νῆμα τῆς ζωῆς μου,
 κι ἐκεῖ θὰ μ' εὔρης
 νὰ ψιθυρίζω τὸνομά σου
 στὸ Θεό.

ΝΙΤΣΑ ΚΑΠΠΑ-ΝΤΑΡΙΛΗ

ΓΙΩΡΓΟΥ Μ. ΟΙΚΟΝΟΜΟΥ

ΜΥΣΤΡΑΣ: ΠΕΝΤΕ ΚΑΙ ΜΙΑΝ ΑΛΗΘΕΙΕΣ

ΑΛΗΘΕΙΑ ΠΡΩΤΗ

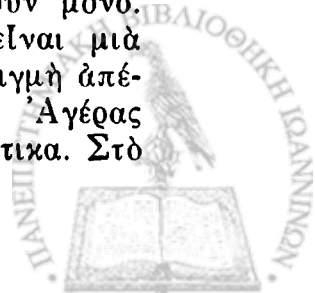
Μυστράς! Ἡ πέτρα. Οἱ μορφές στὴν πέτρα. Κι' ὁ ἥλιος ποὺ τὴς μαύρισε. Κι' ἡ βροχὴ ποὺ τὴς πρασίτισε. Μυστράς! Εἶναι σὰ νὰ μπαίνει σὲ χῶρο παράξενο. Κατάσπαρτο σκιές. Σκιές ποὺ εἶναι καὶ δὲν εἶναι. Κι' ὅμως, ὦ ταξιδιώτη, θὰ γυρίσεις πάλι.

ΑΛΗΘΕΙΑ ΔΕΥΤΕΡΗ

Πήγατε ποτὲ στὸν Μυστρά; Στὴν πολιτεία τῶν Βυζαντινῶν. Ναί, ἐκεῖ στὸ λόφο τῆς σιωπῆς. Ὅχι; Τὶ κρίμα! Νὰ πᾶτε. Ἐχετε τόσα νὰ δεῖτε! Τόσα νὰ μάθετε. Ὑπάρχει κάτι τὸ μεγάλο μέσα σ' ἐκείνη τὴ νέκρα. Κάτι ποὺ νικαίει τὴ σιωπὴ, ποὺ ὀρθώνει τὰ χαλάσματα. Κάτι ποὺ ζωντανεύει τὴν πολιτεία. Πίσω ἀπ' τὸ χτές. Πίσω ἀπ' τὸ σήμερα. Χῶρια ἀπ' τὸ αὔριο. Στὴν αἰωνιότητα. Εἶναι τὰ σημάδια πάνω στὴν πέτρα. Εἶναι ἡ κραυγὴ ἐκείνων ποὺ περάσανε καὶ ποὺ κανένας πιά δὲ θυμᾶται. Εἶναι ἡ ἴδια ἡ ἀγωνία τους, μὲς στοὺς ἴδιους τοίχους ποὺ ἄλλοτε ξαγρυπνοῦσανε. Νὰ πᾶτε, σᾶς λέω. Δὲν εἶναι κυνήγι ἀερικῶν. Δὲν θὰ σᾶς ποῦνε θρησκοόληπτους. Εἶναι ἓνα ταξίδι στὴν ἀτέλειωτη ἀνθρώπινη ἀγωνία. Ποὺ ὄλο ψάχνει. Ποὺ ὄλο θαρρεῖ πὼς βρίσκει. Καὶ ποὺ ὄλο χάνεται, ἀφίνοντας τὴν κραυγὴ τῆς πάνω στοὺς μαύρους τοίχους. Νὰ πᾶτε, σᾶς λέω. Θάνατι σὰ νὰ πηγαίνατε μὲς στὸν ἴδιο τὸν ἑαυτὸν σας.

ΑΛΗΘΕΙΑ ΤΡΙΤΗ

Ἡ γῆς εἶναι ἓνα τριαντάφυλλο. Ὁ οὐρανὸς χαμογελάει. Λουλούδια λεμονιάς μὲς στὰ λιβάδια. Καὶ κατάσπρα πουλιὰ στὸν ἀγέρα, νὰ ζωγραφίζουσι μεγάλες κατάσπρες γραμμές. Ἄνοιξη. Μέρα Τρίτη. Πρωῖνό. Ἀριστερὰ ὁ Ταύγετος. Δεξιὰ ἡ Σπάρτη. Μπροστὰ ὁ λόφος. Ὁ Μυστράς. Ὁ ἥλιος κρυφοκυττάζει πίσω ἀπ' τὰ μαλλιά του. Ἀνεβαίνω τὸ μονοπάτι του. Ἐνα ξανθὸ παιδί πάνω στὴν πρώτη πέτρα. Κι' ἓνα λευκὸ χαρτί στὰ χέρια ποὺ κρατᾶει. Ὀνειρεύεται τὸ δίχως ἄλλο. Φαίνεται καθαρὰ. Τὰ μάτια του κολυμποῦνε στὸ φῶς τῆς Ἀνατολῆς. Τὰ χέρια του ἀργοσαλεύουνε πάνω στὸ λευκὸ χαρτί. Προχωρᾶω. Μ' ἀκούει. Σαστίζει. Σηκώνει τὸ χέρι του, σὰν καλημέρα, καὶ ξαναχάνεται στ' ὄνειρό του. Συνεχίζω. Στέκουμαι. Οἱ θύρες γονατισμένες. Τὰ παραθύρια γονατισμένα. Οἱ δρόμοι μισοί. Χαμένοι στ' ἀγριόχορτο. Σάμπως νὰ πέρασε μιὰ μεγάλη συμφορά. Ἀφουκράζουμαι. Τὶ σιωπὴ! Ἀλλὰ τί παράξενη σιωπὴ. Σὰ νὰ μὴν εἶναι σιωπὴ. Καὶ δὲν εἶναι σιωπὴ. Τὸ μάτι καὶ τὸ αὐτὶ δὲ βλέπουν. Τὸ μάτι καὶ τὸ αὐτὶ μεταδίνουν μόνο. Τὸ πνεῦμα βλέπει γιατί τὸ πνεῦμα σκέφτεται. Ἡ στιγμή τοῦ ματιοῦ εἶναι μιὰ στιγμή ἄδεια. Εἶναι ἡ ἐπιφάνεια. Ἡ στιγμή τοῦ πνεύματος εἶναι μιὰ στιγμή ἀπερραντη. Εἶναι τὸ βάθος. Στὸ πνεῦμα ὁ χῶρος χάνει τὴν ἐπιφάνειά του. Ἀγέρας δυνατὸς περνᾶει πάνω του. Στριφογυρίζει, σπαράζει καὶ φέγγει ἀλλοιώτικα. Στὸ

πνεῦμα ὁ χώρος παρουσιάζεται με τὸ πνεῦμα του. Καὶ μὲς ἀπ' τὸ χαλασμό, τὴ στάχτη, μὲς ἀπ' τὴν ἐπιφάνεια, ἀρχίζει ν' ἀκούγεται κάποιο φτερούγισμα. Στὴν ἀρχὴ ἀδύνατο. Μετὰ δυνατό. Ὑστερα ἀσυγκράτητο. Ὅλα φεύγουν. Οἱ πέτρες. Οἱ δρόμοι. Οἱ θύρες. Τὰ παραθύρια. Φεύγουν. Μπαίνει πιά σὲ χώρα ἄγνωστη. Δὲ βλέπεις. Δὲν ἀκοῦς. Νοιώθεις μόνο. Καὶ νοιώθεις τὴν ταραχὴ, ποὺ γεννάει στὴν καρδιά σου, ἡ τρομερὴ συνάντηση τῶν πνευμάτων. Οἱ στιγμὲς εἶναι ἀπέραντες, γιατί οἱ στιγμὲς εἶναι ἐκείνων ποὺ περῶσανε.

ΑΛΗΘΕΙΑ ΤΕΤΑΡΤΗ

Χαμηλά στὸ λόφο εἶναι ἡ Μητρόπολη. Ὁ Ἅγιος Δημήτριος. Ναὸς μοναδικὸς ἀπ' τὴν ἀποψη τῆς ἀρχιτεκτονικῆς. Γραμμὲς ἀκαθόριστες. Χρώματα παράξενα. Γωνιὲς καὶ τόξα μὲς σὲ θάλασσεσ φωτοσκίασης. Διάδρομοι σκοτεινοί, διάδρομοι φωτισμένοι. Ξαφνικὰ ἀπ' τὴ μέρα στὴ νύχτα. Ἔτσι ποὺ ἡ καρδιά σου νὰ χτυπάει δυνατὰ. Ἐνα σύνολο ἔξω ἀπ' τὴ συμμετρία, ἀλλὰ κ' ἔνα σύνολο ὄχι λαθεμένο. Τούτῃ ἡ μέχρι παροξυσμοῦ ἔκφραση τῆς σύγχυσης, τοῦτο τὸ μυστικοπαθὲς, γεννάει τὸ φόβο. Τὸν ἄλλο φόβο ποῦσχηται πάντα πρὶν ἀπ' τὰ μεγάλα μυστήρια. Ποὺ πρέπει νᾶσχηται γιὰ νὰ σὲ καθαρίζει. Νὰ σὲ κάνει ἀγνὸ μπροστὰ στὸ βωμὸ τῆς προσευχῆς. Κι' αὐτὸς ἦταν ὁ σκοπὸς τοῦ καλλιτέχνη. Νὰ σὲ κάνει νὰ βγάξεις τὴ μάσκα σου, μπροστὰ στὸ Θεό. Ἐσωτερικὰ ἡ δύναμη πλαταίνει ἀκόμα. Ὑπέροχες ζωγραφιὲς μωσαϊκοῦ πάνω στοὺς τοίχους. Μορφὲς δίχως σάρκα, ἐκφράσεις ἀπὸ δυὸ σχολές. Ἀντίθετες. Ἡ πρώτη συγκερατημένη. Πάνω στ' ἀχνάρια τὰ παληά. Στὸ ἴδιο ποτάμι τῆς παράδοσης. Τὰ σχεδιά της εἶναι κυρίως διακοσμητικὰ κι' ἀπλώνονται μὲς σὲ πλαίσια ἀρχιτεκτονημάτων. Ποὺ μᾶς θυμίζουν πολὺ τὴν ἐποχὴ τοῦ Κομνηνοῦ. Ἡ δευτέρη σχολὴ εἶναι πιδ νέα. Πιδ δυνατὴ. Ριζοσπαστικὴ, θάλεγα. Ἡ ἰδέα κι' ἡ ἔκφραση ἐδῶ παίρνουνε νέο δρόμο. Βγαίνουνε ἔξω ἀπ' τὴν παράδοση. Συμμετρία, κομψότητα, πιότερη τόλμη στὴν κίνηση, νὰ τὰ στοιχεῖα τῆς δευτέρης σχολῆς. Καὶ προχωροῦμε. Στὴν προέκταση τοῦ ἴδιου δρόμου, καὶ ημερίζουμε τὸ Ἀφεντικὸ. Τὸν πιδ ὠραῖο ναὸ τοῦ Μυστρᾶ, ἀπὸ πλευρᾶς ἀρχιτεκτονικῆς. Ναί, τὸ δίχως ἄλλο, τοῦτος ὁ ναὸς εἶναι ὁ πιδ ὠραῖος. Ἀνήκει στοὺς τρουλωτούς, τοὺς διόροφους ποὺ στὴ βάση τους ἔχουν τὸ σχῆμα τοῦ Βασιλικοῦ. Μὰ δὲν ὑπακούει, ὀλότελα, στὸ κλασσικὸ ἰσοδομικὸ σύστημα. Ξεφεύγει. Εἶναι ἀκανόνιστος κι' ὁ τοῖχος του πνίγεται στὰ κατακόκκινα κεραμύδια. Θαρρεῖς πὼς στέκεται στὴν κορφή γῆς κι' οὐρανοῦ. Σὰ ν' ἀνήκει καὶ στοὺς δυὸ. Μὰ καὶ σὰ νὰ μὴν ἀνήκει σὲ κανέναν. Στὸ κέντρο τοῦ λόφου σταματοῦμε πιότερο. Ἐδῶ εἶναι ἡ Παντάνασσα. Κ' ἐδῶ ἔχουμε τὸν πιδ καλοδιατηρημένο ναὸ τοῦ Μυστρᾶ καὶ συνάμα τὴν πιδ δυνατὴ σύλληψη κ' ἔκφραση τῆς Βυζαντινῆς τέχνης, στὶς πιδ σπουδαιότερες ὄψεις της, ζωγραφικὴ κι' ἀρχιτεκτονικὴ. Πνίγεται κανένας ἀπ' τὴν πολλὴ κακάπληξη. Ἔτσι ὀπως σπάζουν τὰ τόξα πάνω στὰ παραθύρια του. Ἔτσι ὀπως περνάει τὸ φῶς ἀπ' τὶς χαραμάδες του καὶ γράφει τ' ὄνομά του, πάνω στὴ μαύρη πέτρα. Κ' ἔτσι ὀπως σιγοτραγουδοῦν οἱ μορφὲς πάνω στοὺς τοίχους του.

ΑΛΗΘΕΙΑ ΠΕΜΠΤΗ

Ἀνθήση εἶναι οἱ ζωγραφιὲς τοῦ Μυστρᾶ. Καί, μάλιστα, ἀπ' τὶς λαμπρότερες. Σπάνια ἡ τέχνη ἐκφράζει μὲ τόση δύναμη τὸ θέμα της. Ὁ καλλιτέχνης, ἦτανε στ' ἀλήθεια, μέγας. Ζωγράφισε. Καὶ ζωγράφισε ὀπως ἔπρεπε. Δὲ νοιάστηκε γιὰ συγκεκριμένους μορφές. Δὲ μπορούσε, ἄλλωστε, νὰ νοιαστεῖ. Τὸ θέμα του δὲν εἶχε τίποτα τὸ συγκεκριμένο. Τὸ θέμα του ἦτανε μόνο πνεῦμα. Καὶ τὸ πνεῦμα δὲν φαίνεται. Δὲν πιάνεται. Δὲν ἀκούγεται. Εἶναι παντοῦ καὶ πουθενά.

Είναι τὸ χάος καὶ τὸ μὴ χάος. Εἶναι τὸ ἓνα καὶ τὸ μὴ ἓνα. Ἔσπασε λοιπὸν τὶς φωτογραφίες σὲ χίλια κομμάτια. Ἀνακάτεψε τὰ χίλια κομμάτια κι' ἔκανε ἓνα μυστηριακὸ μείγμα. Βύθισε τὸ χέρι του μὲς σ' αὐτὸ τὸ μείγμα καὶ χάραξε μορφὲς ἀλλοιώτικες στοὺς τοίχους. Μορφὲς ποὺ εἶναι καὶ δὲν εἶναι. Μορφὲς ὄνειρικές. Ἔχουν ἔκφραση ὑπεράνθρωπη μὰ κι' ἀνθρώπινη. Καὶ μορφασμὸ γέρου μὰ καὶ παιδικὸ χαμόγελο. Καὶ σπασμὸ μὰ καὶ γαλήνη. Δίχως κὰν τὴν αἴσθησιν τῆς προοπτικῆς. Θαρρεῖς πὼς εἶναι ξεκολλημένες, μετέωρες. Ἐξω ἀπ' τὸ χῶρο κι' ἀπ' τὸ χρόνον. Πὼς τριγυροῦνε κάπου ἄλλου. Κάπου ποὺ δὲ μπορεῖς νὰ προσδιορίσεις μὲ σιγουριά. Γρήγορα ζαλίζεσαι. Τὸ φόντο πνίγεται στὸ γκριζο φῶς. Ποὺ δὲν εἶναι μήτε ἄσπρο μήτε μαῦρο. Καὶ ποὺ ἔχει καὶ τὰ δυὸ μέσα του. Καὶ ποὺ δημιουργεῖ ἔτσι τὸ μυστήριον. Στὸ σύνολο οἱ μορφὲς δένονται σφιχτά. Ἡ ἀλλαγὴ ἀπ' τὴ θέσιν στὴν ἀντίθεσιν σβύνεται. Τὸ ὑπεράνθρωπο σμίγεται μὲ τ' ἀνθρώπινο καὶ χάνονται. Ὁ σπασμὸς μὲ τὸ παιδικὸ χαμόγελο. Οἱ μορφὲς καίγονται. Οἱ μορφὲς σβύνονται. Ἐν ἄλλο πρᾶγμα φανερῶνεται τριγύρω. Μοιάζει μὲ ἥλιου φῶς, μὰ δὲν εἶναι. Μοιάζει μὲ φεγγαριοῦ, μὰ πάλι δὲν εἶναι. Μοιάζει μὲ τὴ βοῆ τῆς θάλασσης, μὰ ξανὰ πάλι δὲν εἶναι. Τὰ χάνεις πιά γιὰ καλά. Τίποτα δὲν ξέρεις. Μόνον πὼς αὐτὸ τὸ ἄλλο εἶναι πολὺ μεγάλο. Γιατὶ ὄνειρεῦσαι. Γιατὶ τ' ὄνειρεῦσαι. Γιατὶ τ' ὄνειρό σου εἶναι ἀλλιώτικο. Γιατὶ τ' ὄνειρό σου τὸ βλέπεις μὲ τὰ μάτια σου ἀνοιχτά. Γιατὶ ἀκοῦς ἀνάλαφρα φτερουγίσματα. Κρυμμένες προσευχῆς. Καὶ γιὰτὶ ἀκόμα, ἡ τραγικὴ σου ἀγωνία, αὐτὴ ποὺ γεννιέται τὶς νύχτες, ἡ σπαραχτικὴ σου κραυγὴ, τὸ ἀδυσώπητο πάλεμα, ἡ τρομερὴ σύγκρουση γνωστοῦ κι' ἀγνωστοῦ, ποὺ γεννάει στὴ σκέψιν σου τὸ μοιραῖο δίλημμα, τὸ τραγικὸ ἀδιαχώρητο, ποὺ σ' ἀναγκάζει ἄλλοτε νὰ πιστεύεις κι' ἄλλοτε ὄχι, καὶ σὲ κάνει νὰ περπατᾷς πάνω σ' ἓνα τεντωμένον σύρμα, ἔχουνε πιά σβύσει. Ὅλα σοῦ φαίνονται πιά ἀπλά. Τόσο ἀπλά, ποὺ λὲς πὼς μπορεῖ νάναί κι' ἀλήθεια.

ΑΛΗΘΕΙΑ ΕΚΤΗ

Βραδυνάζει. Ἡ μεγάλη λάμπα χαμηλώνεται. Ἀνάβεται σιγὰ - σιγὰ τὸ φτωχὸ κερί. Τὸ φῶς πνίγεται στὶς χαραμάδες. Νὰ ὁ λόφος μόλις φαίνεται. Κατεβαίνω. Τὸ ξανθὸ παιδί ἀκίνητο ἐκεῖ πάνω στὴν πρώτη πέτρα. Ἀκόμα ἐκεῖ. Μὲ τὰ μάτια σ' ὄνειρο. Μὲ τὸ χέρι στὸ λευκὸ χαρτί. Τοῦ χαμογελάω. Μοῦ χαμογελάει. Ζητάω νὰ μοῦ δείξει τί ζωγράφησε. Μοῦ δείχνει. Γραμμὲς εὐθείες. Γραμμὲς τεθλασμένες. Κίτρινα χρώματα. Κόκκινα χρώματα. Κ' ἐκεῖνα τὰ μάτια ἀνάμεσα, ὦ, ἐκεῖνα τὰ γαλάζια μάτια, ποὺ ὄλο γυρεύουνε νὰ σοῦ μιλήσουνε. Νὰ σοῦ ποῦνε γι' αὐτοὺς ποὺ περάσανε καὶ ποὺ κανένας πιά δὲ θυμᾶται. Γιὰ τὴν ἐλπίδα τους πάνω στὴν πέτρα. Καὶ γι' αὐτοὺς ποὺ ἀκόμα δὲν ἤρθανε, μὰ ποὺ θᾶρθουν. Τοῦ σφίγγω τὸ χέρι. Ἔτσι τὰ νοιώθω, μοῦ λέει ἀπλά. Μπορεῖ καὶ νὰ λαθεύω. Ποιδὸς ξέρει; Ὅμως τώρα ἔτσι τὰ νοιώθω. Κι' ὄλο χαμογελάει. Κατεβαίνω. Πρὶν ἢ νύχτα κρύψει ὀλότελα τὸ λόφο, γυρίζω. Μόλις ποὺ τὰ βλέπω. Ἡ ἐπιφάνεια. Τὸ βάθος. Ὁ θάνατος τῆς ἐπιφάνειας. Ἡ ἀθανασία τοῦ βάθους. Ὁ χρόνος εἶναι ὁ θάνατος. Ἡ τέχνη εἶναι ἡ ἀθανασία. Ἡ τέχνη ἀντιστέκεται στὸ χρόνον. Γιατὶ ἡ τέχνη εἶναι κραυγὴ ἀγωνίας. Κ' οἱ κραυγὲς τῆς ἀγωνίας δὲ σβύνουνε. Νὰ ὁ εαυτός μας! Ὑψώνω τὸ χέρι μου. Σὰν ἀποχαιρετισμὸ. Καὶ σὰν ὑπόσχεση. Μιὰ φωνὴ φωνάζει ἀπ' τὸ λόφο: Ξαναγύρισε! Μιὰ φωνὴ ἀπαντᾷ ἀπ' τὴν πεδιάδα! Θὰ ξαναρθῶ!

ΑΠΟ ΜΗΝΑ ΣΕ ΜΗΝΑ ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΗ ΖΩΗ ΚΑΙ ΚΙΝΗΣΙΣ

ΣΥΝΕΣΤΗΘΗ ΕΤΑΙΡΕΙΑ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

ΑΠΟ ΕΛΛΗΝΑΣ ΚΑΙ ΑΜΕΡΙΚΑΝΟΥΣ

Τὸ μέγα καὶ ἐπίμονον αἶτημα μιᾶς συνεποῦς Ἑλληνικῆς πνευματικῆς παρουσίας εἰς τὴν Ἀμερικὴν, αἶτημα τὸ ὁποῖον ἀπὸ δεκαετηρίδας ἤδη ἀπασχολεῖ τοὺς Ἑλληνο-Ἀμερικανοὺς διανοουμένους, τοὺς ἐδῶ Ἑλληνοστὰς καὶ Φιλέλληνας, εὔρε τὰς ἡμέρας αὐτὰς μιαν κάποιαν δικαίωσιν.

Κατόπιν πολυμήνων συσκέψεων καὶ ἀθορύβων συζητήσεων, ἰδρύθη καὶ ἐνομιμοποιήθη πλέον ὑπὸ τῆς Πολιτείας τῆς Νέας Ὑόρκης, ἕνας ἐπιστημονικὸς, ἀνεξάρτητος καὶ κοινῆς ὀφελείας Ὄργανισμὸς μὲ ἔδραν νῆν Νέαν Ὑόρκην καὶ μελλοντικὰ παραρτήματα εἰς ἄλλα πνευματικὰ κέντρα, ἐκτὸς αὐτῆς.

Ὁ νέος αὐτὸς ἐπιστημονικὸς καὶ πολιτιστικὸς Ὄργανισμὸς ὑπὸ τὴν ἐπωνυμίαν: «THE AMERICAN SOCIETY FOR NEO-HELLENIC STUDIES, INC.», μὲ προσωρινὴν διεύθυνσιν: 2754 CLAFLIN AVE., NEW YORK, N. Y. 10468, ἔθεσεν ὡς βασικοὺς τοῦ σκοποῦς:

α) Τὴν ἐπιστημονικὴν ἔρευναν, καλλιέργειαν καὶ παναμερικανικὴν διείδοσιν τῆς νεοελληνικῆς Γλώσσης καὶ Φιλολογίας, τῆς Ἱστορίας καὶ Λαογραφίας, τῆς Θεολογίας, τῆς Φιλοσοφίας, τῶν Τεχνῶν, ὡς καὶ παντὸς ἄλλου πνευματικοῦ ἐπιτεύγματος τῶν συγχρόνων Ἑλλήνων.

β) Τὴν προαγωγὴν καὶ ἐνθάρρυνσιν πάσης κινήσεως, διαλέξεως, συγγραφῆς, ὑπηρετουσῶν τοὺς ἀνωτέρω σκοποὺς, ὡς καὶ τὴν προώθησιν τῶν νεο-ελληνικῶν σπουδῶν εἰς τὰ ἀμερικανικὰ καὶ λοιπὰ κολλέγια καὶ πανεπιστήμια.

γ) Τὴν ἐκδοσιν περιοδικοῦ, ὄργανου τῆς Ἐταιρείας, ὡς καὶ τὴν ἐν καιρῷ ἴδρυσιν Βιβλιοθηκῶν καὶ Ἀρχείων, πρὸς συγκέντρωσιν χειρογράφων, μελετῶν, συγγραμμάτων κλπ., ἀναφερομένων εἰς τὰ Ἑλληνικὰ Γράμματα, τὸν Ἑλληνισμὸν Ἀμερικῆς καὶ τὴν Ἑλλάδα, γενικώτερον.

δ) Τὴν διὰ παντὸς μέσου ἐξακτίνωσιν τοῦ αἰωνοβίου Ἑλληνικοῦ πνεύματος εἰς τὸν Νέον Κόσμον, τὴν ἐμπέδωσιν τῶν κοινῶν ἰδανικῶν Ἑλλάδος — Ἀμερικῆς καὶ τὴν περαιτέρω ἀνάπτυξιν τῆς ἀμοιβοῦς ἀνταλλαγῆς Ἑλλήνων καὶ Ἀμερικανῶν διανοουμένων, πρὸς βαθυτέραν ἀλληλογνωριμίαν τῶν δύο λαῶν.

Εἰς τὰς κατὰ καιροὺς συσκέψεις διὰ τὴν ἴδρυσιν τῆς Ἐταιρείας Νεο-ελληνικῶν Σπουδῶν εἶχον λάβει μέρος διακεκριμένοι Ἕλληνες καὶ Ἀμερικανοὶ καθηγηταὶ διαφόρων πανεπιστημίων, ὡς καὶ ἄλλοι διανοούμενοι, ἐκ τῶν ὁποίων σημειώνομεν τοὺς ἤδη μετέχοντας τοῦ Συμβουλευτικοῦ Σώματος αὐτῆς:

Professors: Warren Bower, Mentor Brunetti, Const. Georgiou, Richard Girard, of New York University; Prof. Irving H. Berenson of Geneva; Dr. George Casavis; Prof. Peter Charanis of Rutgers University; Professors: Daniel E. Gershenson and Howard N. Porter of Columbia University; Prof. Deno Geanakoplos of Yale University; Prof. Charles G. Kahn of Pennsylvania University; Prof. Nick Kall of Hamburg University; Prof. J. A. Notopoulos of Trinity College; Prof. John E. Rexine of Colgate University, and Prof. Gregory Vlastos of Princeton University.

Τὸ ἐκλεγέν πρῶτον Δ. Συμβούλιον τοῦ Ὄργανισμοῦ ἀπῆρτίσθη ἐκ τοῦ Δρος Βασ. Βλαβιανοῦ ὡς Προέδρου, τοῦ Καθηγητοῦ JAMES A. COULTER τοῦ Πανεπιστημίου Κολοῦμπια ὡς ἀντιπροέδρου, τοῦ Καθηγητοῦ Κωνσταντίνου Ν. Τσιρπανλῆ τοῦ Πανεπιστημίου Νέας Ὑόρκης ὡς Ἐκτελεστικοῦ Ἀντιπροέδρου, τῆς δίδος Ἐλιζαμπεθ Ροδουσάκη, ἀρχισυντάκτιδος τοῦ «CHILDREN'S DIGEST», ὡς Γραμματέως καὶ τοῦ κ. Μιχαὴλ Χ. Μάνου Συνεκδότου — Συνδιευθυντοῦ τοῦ ἱστοριολαογραφικοῦ Περιοδικοῦ «Ἡπειρωτικὴ Ἔστια» ὡς Ταμίου.

Εἰς τὴν προαναφερθεῖσαν διεύθυνσιν τῆς Ἐταιρείας ἤρχισαν ἤδη νὰ καταφθάνουν αἰτήσεις ἐγγραφῆς μελῶν ἀντὶ ἐτήσιας συνδρομῆς 10 δολλαρίων, πέραν δὲ αὐτῶν τρεῖς ἐκλεκτοὶ ὁμογενεῖς ἀπέστειλαν καὶ δωρεάς, πρὸς εὐδῶσιν τῆς ἀναληφθείσης προσπάθειας.

MIX. X. MANOS

ΚΡΙΤΙΚΗ
ΤΟΥ ΒΙΒΛΙΟΥ

Ἀρχεὶα Λαζάρου καὶ Γεωργίου Κουντουριώτου, τόμ. 8ος (1827), σελ. 475. Εἰσαγωγή

καὶ ἐπιμέλεια Κ. Α. Διαμάντη, Διευθυντοῦ τῶν Γ.Α.Κ., Ἀθήναι 1967.

Πόσο δυσχεραίνει τὴν ἀναζήτησιν τῆς ἱστορικῆς ἀλήθειας ἢ ἔλλειψιν γνήσιων καὶ

καθαρών πηγών, είναι περιττό να τονίσω. Συχνά ο μελετητής βρίσκεται αναγκασμένος να καταθέτη τον κάλαμο ή να καταφεύγη στην αμφιβολής αξίας βοήθεια των εικασιών και της φαντασίας.

Στις ίδιες ακριβώς δυσκολίες προσκρούει και η παρατηρούμενη τα τελευταία χρόνια έντονη προσπάθεια στενής γνωριμίας μας με το Εικοσιένα, για το λόγο ότι ένα πλήθος σχετικών έγγραφων και λοιπών γραπτών μαρτυριών έξακολουθεί να παραμένει άπρόσιτο στους έρευνητές και συνεπώς άνεκεμετάλλευτο. Σπουδαία εν τούτοις προς την κατεύθυνση αυτή ύπηρεσία προσφέρει η δημοσίευση των πολύτιμων Αρχείων των Κουντουριωτών Λαζάρου και Γεωργίου, έπιφανών, ως γνωστόν, παραγόντων της Έθνεγερσίας, τον 8ον ογκώδη και καλαισθητόν τόμο των όποιων, παρασιαζόμενο με τη φροντίδα του εκλεκτού συνεργάτη της «Ήπ. Έστίας» έξόχου δέ μελετητή της νεώτερης Ιστορίας μας κ. Κ. Διαμάντη, έχω μπροστά μου.

Ο ύπ' όψιν τόμος περιλαμβάνει εισαγωγή (σελ. 3—13) του έπιμελητή της έκδοσης, όπου αναγράφονται κατ' αλφαβητική σειρά οι άποστολείς και παραλήπτες των δημοσιευόμενων έγγραφων, άπαριθμούνται τα σπουδαιότερα γεγονότα του άποφασιστικού για την Έπανάσταση έτους (1827), στο όποιο αυτά άναφέρονται, εκφράζονται ευχαριστίες προς τους συνεργασθέντες για την προπαρασκευή και έκτύπωση του τόμου και εκτίθεται εν όλίγοις ο τρόπος της έκδοσης αυτών των έγγραφων.

Σε συνέχεια δημοσιεύονται αύτούσια τα έγγραφα, 555 τον αριθμό (σελ. 17—455), καλύπτοντα το μεταξύ Ιανουαρίου — Σεπτεμβρίου 1827 χρονικό διάστημα και άκολουθεί λεπτομερές εύρετήριο (σελ. 459—475) των εις αυτά περιεχομένων κυρίων όνομάτων τόπων και προσώπων, που καθιστά χρησικώτατη στους έρευνητές την έκδοση.

Δέν συντρέχει όπωσδήποτε λόγος ούτε άλλωστε και τον άπαραίτητο ειδικόν ύπλισμό διαθέτουμε για έπισταμένη παραπέρα άνάκριση της προκειμένης έργασίας κατά την πιστή και ευμέθοδη τουλάχιστον παρουσίαση των κειμένων. Η έγνωσμένη εύσυνειδησία, έπιστημονική κατάρτιση και πείρα του έπιμελητή της, έγγυώνται την ύψηλή της ποιότητα και δίνουν επί πλέον το μέτρο του καταβληθέντος σκληρού μόχθου για την εμφάνισή της.

Μαζί μόνο με τον δίκαιον έπαινο και τις ευχαριστίες μας προς τον φιλοπονώτατο Διευθυντή των Γ.Α.Κ. και τους άξιους συνεργάτες του για τα παρεχόμενα νέα σχετικά με τον Ιερόν Αγώνα της Άνεξαρτησίας έγκυρα και από πρώτο χέρι στοιχεία, άφορώντα σκέψεις και ένέργειες ιδιόγραφες γνωστών πρωταγωνιστών του (άνάμεσα στους όποιους και πολλοί Ήπειρώτες), θά διατυπώσουμε την παράκληση και εύχη να στρέψη ο Κ. Διαμάντης το έν-

διαφέρον και την άρχειακή έκδοτική του δραστηριότητα και προς το έξ ίσου πολύτιμο και σχεδόν παρθένο Ήπειρωτικό Αρχείο, που από καιρό άναζητάει τον άξιον άπιμελητή και έκδότη του.

ΣΤΕΦ. ΜΠΕΤΤΗΣ

Σαράντου Παυλέα: «Άμαρτία και Προσευχή» (ποιήματα), Θεσσαλονίκη 1968, σελ. 68.

Η ποίησι στις ήμέρες μας διέρχεται μιá άθεράπευτη κρίσι. Άνθρωποι χωρίς το «δύναμι», χωρίς προϋποθέσεις για ποίησι, γράφουν «ποιήματα». Έτοι ή ποίηση από τους πολλούς κακοποιείται. Υπάρχουν και οι πραγματικοί ποιηταί, ύπολογίσιμοι, γόνιμοι. Άνάμεσα σ' αυτούς τους διαλεχτούς, άνήκει ο δόκιμος ποιητής Σαράντος Παυλέας, που άποτελεί ένα κεφάλαιο στα γράμματά μας.

Τελευταία κυκλοφόρησε την ποιητική συλλογή «Άμαρτία και Προσευχή» (Θεσσαλονίκη 1968 σελ. 68) σ' ένα καλοτυπωμένο άρχοντικό σύνολο τέλεια έναρμονιομένο με την ποιότητα της προσφοράς του.

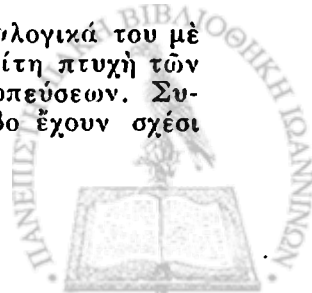
Στο πρώτο του ποίημα «Άμαρτία και προσευχή» παρουσιάζει την λειτουργικότητα της άμαρτίας, που νικείται με την άγάπη. Άναφέρεται στο θάνατο, που το μεταφυσικό δέος του μās οδηγεί στο Θεό. Υψώνεται στο Θεϊον και στην διαλεκτική του σχέσι μ' αυτό ποθεί την Άγάπη του. Και καταλήγει: «Χωρίς Έσέ μιá πολιτεία είμαι άκατοίχη μέσα στην Έρημό μου». Δύναμι πνεύματος, γόνιμη φαντασία, εύαισθησία στοχαστική, άνεσι εκφραστική και ποιητική άριότητα σε καλοδουλεμένο στίχο, συνθέτουν το ποίημα.

Συνεχίζει με τα ποιήματα: «Παιχνίδι», «Λοξά δέντρα», «Γκρίζος κάμπος». Προσέχετε, προσέχετε, «ό Νυχτοφύλακας» κ. ά. που άνάγεται σε περιπτώσεις καθημερινότητας, που καταξιώνει αισθητικά δίνοντάς μας τις προεκτάσεις των παρατηρήσεων, που καιαλήγουν σε αλήθειες ζωής.

Φτάνομε στα «Προσωπεία», ένα διαλογικό, που κυριαρχεί ο στοχαστικός τόνος και το συμβολιστικό στοιχείο στην έναργεια των φωνών, που διαλέγονται. Πρόκειται για ένα τραγικό διάλογο ουσίας της ύπάρξεως και της θέσεως του ανθρώπου στην γήινη πραγματικότητα με τα πολλά «φαίνεσθαι», σάν σζέφι, σάν εκφρασι, σάν ένέργεια και σάν δημιούργημα. Ο άναγνώστης συνειδητοποιεί πολλά «κατά συνθήκη».

Συνεχίζει με το «Δέκα στρατιώτες», ένα δεύτερο διαλογικό, στο μοτίβο των «προσωπειών». Ο έναργής και καλοδουλεμένος διάλογος, που θυμίζει καλοάκουστη κουβέντα, μās μιλάει για την σημερινή πολεμική και τα πολιτιστικά της αποτελέσματα.

Τελειώνει, ό Παυλέας, τα διαλογικά του με την «τυκτική άκολουθία», την τρίτη πτυχή των διαλογικών στοχαστικών του σκοπεύσεων. Συζητούν παρθένοι, που σάν μοτίβο έχουν σχέσι

μέ την Εὐαγγελική περικοπή, πού σὰ χέρια τοῦ ποιητοῦ γίνεται νέα δημιουργία ξέμακρα ἀπὸ τὴν περιφέρειαν τῆς γνώσεως καὶ κοντὰ στὴν οὐσία τῆς.

Αὐτὸ τὸ διαλογικὸ τρίπτυχο : α) συνειδησιακὸ χάος β) πολεμικὸ τώρα καὶ γ) ἀπροετοίμαστο ἐγώ, ἀποτελεῖ μιὰ τραγικὴ τοποθέτησι τοῦ ἀνθρώπου τοῦ πνεύματος στὸ δυσεξήγητο «γίγνεσθαι» τῶν ἡμερῶν μας. Ἀπευθύνεται στὶς ἀφυπνισμένες συνειδήσεις τοῦ καιροῦ μας καὶ τοῦ τόπου μας μὲ σκοπὸ τὴν συνειδητοποίησι τοῦ ἑαυτοῦ μας, τῶν πραγμάτων καὶ τῆς ἀναπόφευκτης σχέσεώς των.

Ἡ ποίησι τοῦ Παυλέα, προῖδον γνησίας εὐαισθησίας καὶ προβληματικῆς στοχαστικότητας στὰ καιρία προβλήματα τοῦ σύγχρονου ἀνθρώπου, μαρτυρεῖ ραφιναρισμένον πνεῦμα. Κινεῖται στὰ πλαίσια τῆς οὐσίας, τόσο τῶν μικρῶν, ὅσο καὶ τῶν μεγάλων θεμάτων. Εὐτυχῶς ἡ ποίησι καὶ στὶς ἡμέρες μας ἔχει τοὺς ἀξιούς τῆς.

Χ. Κορέλα : «Ἡ γυμνὴ πολιτεία» (Μυθιστόρημα).

Ἀνάμεσα στοὺς νεωτέρους λογοτέχνες τοῦ τόπου μας κατέχει ἐπάξια μιὰ λαμπρὴ θέσι ὁ Χρῆστος Κορέλας, σὰν γνήσιο δημιουργικὸ τάλεντο τῆς τέχνης τοῦ λόγου. Τὸ ἔργο του ἀποτελεῖ μιὰ οἴγουρη προϋπόθεσι μιᾶς λαμπρῆς ἀνεξίξεως εἰς τὰ γράμματα τῆς χώρας μας. Μᾶς εἶναι γνωστὸς ἀπὸ τὸ μυθιστόρημά του «Ἐξορία τοῦ Θεοῦ», τὶς ἐπιφυλλίδες του στὶς ἀθηναϊκὲς ἐφημερίδες, τὰ διηγήματά του στὸ περιοδικὸ «Νέα Ἔστια» κ. ἄ.

Μὲ καθυστέρησι, διάβασα τελευταῖα τὸ μυθιστόρημά του «Ἡ γυμνὴ πολιτεία», ἔργο πραγματικῆς ἀφηγηματικῆς πεζογραφίας. Φυσικά, ὅλα τὰ δημιουργήματα, καὶ τὰ πνευματικά, ἔχουν ἓνα σύνδεσμο γερὸ μὲ τὸν χρόνον δημιουργίας των καὶ τὸ προηγούμενον ἔργο τοῦ συγγραφέα, ἀκόμη καὶ τὶς πνευματικὲς τάσεις τοῦ ἑλληνικοῦ καὶ παγκοσμίου χώρου. Ὅσον ἀφορᾷ τὸν ἀναγνώστη, πού διαβάζει ἓνα ἔργον τυπωμένον στὸ «τώρα», ἡ σχέσι τοῦ ἀνάγεται σ' ἓνα θετικὸ συναισθηματικὸ κύκλον, πού γεννᾷ πάντοτε τὸ καινούριον καὶ ἡ νέα ἀτμόσφαιρα κεντρίζει ἀνοδικὰ τὴν θυμικὴν μας κατάστασι, ἐνῶ τὸ ἀξιόλογον πνευματικὸ ἔργον τοῦ παρελθόντος, ἀξιολογημένον καὶ ἀξιοποιημένον ἀπ' τὸν χρόνον, ἀντιμετωπίζεται μὲ λογικὰ σταθμὰ καὶ περιορισμένον συναισθηματισμό. Ἐκτός ἀπὸ τὶς γενικὲς αὐτὲς πραγματικότητες, οἴγουρα, ὑπεισέρχεται καὶ τὸ ὑποκειμενικὸ στοιχεῖον τοῦ ἀναγνώστου καὶ ἔτσι ἡ στάσι μας ἀπέναντι στὰ βιβλία ἀλλάζει ἀπὸ ἀτόμον σὲ ἄτομον.

Ἡ ὑπόθεσι τοῦ μυθιστορήματος «Ἡ γυμνὴ πολιτεία» ἀναφέρεται σὲ θέμα τιμῆς καὶ εἶναι ἀπ' αὐτά, πού διαβάζομε στὰ ψιλὰ τῆς εἰδησεογραφίας, καὶ μάλιστα συχνὰ στὶς ἡμέρες μας.

Ἐνας δημοσιογράφος ἀφηγεῖται τὸ γεγονός τῆς συλλήψεως ἐπ' αὐτοφόρῳ μιᾶς παντρε-

μένης καὶ συνεχίζει γνωρίζοντάς μας τὴν στάσι τῆς ἰδίας, τοῦ ἔραστοῦ, τοῦ συζύγου, τῶν ἀρχῶν, τῆς κοινωνίας καὶ τοῦ ἰδίου. Ὁ σ. εὐκαιρικὰ κεντησιάζει τὴν κοινωνίαν μας. Ἡ ὑπόθεσι, θέμα καθημερινότητος ἀσήμαντο, καὶ στὶς γενικὲς του γραμμὲς μᾶς ἀφήνει ἀδιαφόρους. Παρὰ ταῦτα, τὸ ἀπλὸ αὐτὸ γεγονός μετὰ ἀπὸ αἰτιολογημένη, λογικά, ψυχολογικά καὶ λογοτεχνικά θέσι τοῦ σ., τόσο στὴν φαινομενολογικὴ ὑφή τοῦ μυθιστορήματος, ὅσο καὶ τὴν οὐσιαστικὴν του πληρότητα, παίρνει διαστάσεις τραγωδίας. Ὁλόγλυφον καὶ ἱκανοποιητικὰ ἐπιτυχημένη εἶναι ἡ προσπάθεια τοῦ Κορέλα γιὰ μιὰ ἐνδοσκοπήσι τοῦ ἀνθρώπου τῆς κοινωνίης μας. Τὸ «φαίνεσθαι» τὸν ἀπασχολεῖ σὰν ὀλιγόλεπτη συνάντησι, τὸν ἐνδιαφέρει πολὺ ἡ οὐσία, ὁ ἀνθρώπος (στὰ διάφορα πρόσωπα τοῦ μυθιστορήματός του), πού πλησιάζει μὲ ἀνθρωπιὰ καὶ στοργή.

Τὸ ἄπλωμα τοῦ μυθιστορήματος γίνεται μὲ χυμώδη λόγο καὶ μὲ προσωπικὴ στοχαστικὴ διήθεσι, πού θυμίζει πολλὰς φορὰς σελίδες φτασμένου δοκιμίου, μακρὰ ἀπὸ τὶς ἀνούσιες βερμπαλιστικὲς περιγραφὰς, πού μᾶς προσφέρουν ἐξωτερικὰ σχήματα, σκηρικὸ ἀπ' ὅπου ἀπουσιάζει ἡ «οὐσία».

Ὁ διάλογος ζωντανός, φυσικὸς καὶ ἀπείριστος καλύπτει ἓνα μεγάλο μέρος τοῦ μυθιστορήματος, πλουτίζοντάς το μὲ ἐνάργεια. Ἡ τέχνη τοῦ σ. δούλεψε τόσο καλά, πού ὅλα μιλοῦν πειστικὰ τόσο, ὥστε ὁ ἀναγνώστης ξεχνᾷ τὸ μυθιστορηματικὸ χαρακτηριστὸν τοῦ βιβλίου, πού προσπαθεῖ νὰ ὑπομνήσῃ τὸ καλλιτεχνικὸ ἐξώφυλλον μὲ κεφαλαῖα γράμματα.

Πρόκειται γιὰ ἓνα λιτό, φτασμένον μυθιστόρημα, πού διαβάζεται μὲ ἀδιάπτωτον διαφέρον. Στὸ διάβασμά μας ἐπικοινωνοῦμε μὲ τὴν «συνειδητὴν ἀνθρωπιὰ», τὴν κοινωνικὴν κακοδαιμονία σὲ περιπτώσεις τοῦ μωσαϊκοῦ τῆς καὶ γενικά σπουδάσομε τὸ μυστήριον «ἀνθρώπος» γνωρίζοντάς μέσα στὰ κοινωνικά του πλαίσια βασικὲς ἀλήθειες ἀπὸ τὸ «εἶναι» του. Γιὰ ὅλα αὐτὰ σφίγγομε θερμὰ τὸ χέρι τοῦ συγγραφέα.

Δοκίμιον : Πάνου Παναγιωτοῦνη : «Τὸ Μανιάτικο μοιρολόγι καὶ τραγούδι», Ἐκδόσεις : Δωδεκάτη Ὦρα, (Ἀθήνα 1968, σελ. 68).

Ὁ κόσμος τοῦ πνεύματος μὲ τὴν γνήσια καὶ ἄρτια ἀνησυχία γιὰ τὸ καλὸ τοῦ τόπου μας, συχνὰ ἀγκαλιάζει θέματα λαϊκῆς δημιουργίας τοῦ ὑπερφάνου λαοῦ μας. Πρόκειται γιὰ μιὰ ἐπιστροφή γόνιμη στὶς πηγὰς τοῦ Ἐθνικοῦ μας πνεύματος. Ἔτσι ἐρχόμαστε σὲ ἐπαφή μὲ τὸν χαρακτηριστικὸν ψυχικὸν κραδασμὸν τοῦ λαοῦ μας στὴν ἡρωϊκὴν του πορεία γιὰ Ἐθνικὴν ἀξιοπρέπεια καὶ τὴν πάλιν τῆς δημιουργίας.

Ὁ Πάνος Παναγιωτοῦνης, νέος στὰ γράμματα μας σὰν ποιητῆς καὶ ἐρευνητῆς τῶν πνευματικῶν μας θεμάτων, μὲ πολλὴ καὶ ἀξιόλογον ἐργασία, τελευταῖα κυκλοφόρησε τὸ λαμπρὸν δοκίμιόν του : «Τὸ Μανιάτικο μοιρολόγι καὶ

τραγούδι», (ἐκδόσεις Δωδεκάτη ὥρα. Ἀθήνα 1:68 σελ. 68) Τὸ βιβλίον πλασιοῦν διακομητικὰ τοῦ ζωγράφου Μιχάλη Νικολινάκου καὶ σχεδία Κόντογλου καὶ Θανάση Παπαθανασόπουλου.

Ὁ σ. μᾶς γράφει προλογικὰ γιὰ τὴν ἀγάπη του στὸ Μανιάτικο τραγούδι καὶ μοιρολόγι. Μετὰ, ἀσχολεῖται μὲ τὴν «Μανιάτικη φύση καὶ συνείδηση». Συνεχίζει μὲ τὸ «Μανιάτικο μοιρολόγι θρήνος καὶ ἔξαρη θλίψης, ἔπος καὶ λυρική σύνθεση». Ὁλοκληρώνοντας αὐτὲς τὶς γενικὲς θεωρήσεις τοῦ θέματός του προχωρεῖ στὴν ἐξέτασι: «Τὰ μοιρολόγια τῆς καταγωγῆς καὶ τοῦ χάροντα». Ἀκολουθεῖ «Ὁ Γδικιωμὸς στὸ Μανιάτικο μοιρολόγι», τὸ «Μοιρολόγι τῆς ξενητείας», «Τὸ Ἱστορικό μοιρολόγι». Τελειώνει μὲ τὸ «σὺν ἀπόλογος», ὅπου ἀνάμεσα στὰ ἄλλα μᾶς λέγει: «Μιὰ συνοπτικὴ ἰστορία καὶ εἰσαγωγή στὸ μανιάτικο μοιρολόγι καὶ τραγούδι, μπορεῖ νὰ θεωρηθεῖ τούτη ἡ ἀπόπειρα μελέτης του». Παρὰ τὴν ἔκφρασι τῆς μετριοφροσύνης του ἡ ὁμολογία του ταυτίζεται μὲ τὴν πραγματικότητα ἐὰν ἀναλογισθῇ κανένας τὸ μέγεθος καὶ τὴν ὑψὴ τοῦ θέματος.

Τὸ θέμα τοῦ Παναγιωτοῦνῆ εἶναι θέμα μεγάλο, εὐρὺ καὶ ἰδιαίτατα θέμα οὐσίας. Δὲν παύει νὰ παρουσιάξῃ ἐξ ἀντικειμένου ἀντιξοότητες, πού τὸ ψυχοπνευματικὸ δυναμικὸ τοῦ σ. ξεπέρασε. Μ' ἓνα πηγαῖο λυρισμό, ποιητῆς ἄλλωστε ὁ Παναγιωτοῦνῆς, καὶ μιὰ ἀνάλαφρη στοχαστικὴ διάθεσι, ζεῖ τὶς πτυχὲς τοῦ θέματος του καὶ πασχίζει καὶ κατωρθώνει νὰ μᾶς κινή κοινωνοὺς τῆς μεγάλης καὶ οὐσιαστικῆς σημαδιακῆς δημιουργίας τῆς λαϊκῆς ψυχῆς τῆς Μάνης τοῦ Μανιάτικου μοιρολογίου καὶ τραγούδι.

Μελέτη, σύστημα, λυρισμός, στοχασμός καὶ ἀγάπη στὸν λαϊκὸ μας πολιτισμὸ, ἔδωσαν τὰ χέρια καί, ἀδελφικὰ ἑναρμονισμένες οἱ παραπάνω δυνάμεις, μᾶς ἔδωσαν τὸ δοκίμιον «Τὸ Μανιάτικο μοιρολόγι καὶ τραγούδι», πού προσφέρει πολλὰ στὴν πορεία μας γιὰ τὴν ψυχογνωσία τοῦ λαοῦ μας, ἀλλὰ ἀκόμη σὺν αἰσθητικὸ δημιούργημα καὶ τὴν ἀναπόφευκτη συγκίνησι.

Ἡ ἐργασία τοῦ Παναγιωτοῦνῆ ἀξίζει νὰ διαβασθῇ γιατί προσφέρει πολλὰ. Γιὰ ὅλα αὐτὰ, τοῦ σφίγγομε θερμὰ τὸ χέρι.

ΙΩΑΝΝΗΣ Γ. ΘΕΟΧΑΡΗΣ

Μελῆ Νικολαΐδη: «Συνέσιος ὁ Κυρηναῖος» (μυθιστόρημα), Ἀθήνα, 1967.

Ἡ ὕλη τῆς ἱστορίας, ὅσο καὶ νὰ εἶναι μιὰ ψυχρὴ αἰχμαλωσία ζωῆς ἔξω ἀπ' τὸ κλίμα τῆς ἐποχῆς πού ἐγινε, κρατᾷ πάντα τὴν πυκνωμένη ἀκτινοβολία τῆς ποίησης πού εἶχε αὐτὴ ἡ ζωὴ, ἔστω καὶ περιβλημένη ἀπόνα σιδηρένιο τοίχωμα. Μάλιστα, οἱ χριστιανικοὶ αἰῶνες, καθὼς εἶναι φτιαγμένοι ἀπ' τὴν ἐθελουσία καὶ τὴν ὑπέροχη ἐκείνη θεϊκὴ μεταρσίωση, πού ῥξίωσε τὸν ἄνθρωπο νὰ συναντήσῃ τὸν ἴδιον

τὸν Θεό, εἶναι ἡ ἴδια ἡ ζωὴ πού δὲν δύνει στὴν ἄκρη τῆς ἱστορίας. Γιατὶ ἔχει τὴν θέρμη τῆς πίστεως πού ἐκλύει ἀκόμα καὶ τὴν ποίηση πού ἔχουν, ὄχι μονάχα τὰ πρόσωπα καὶ τὰ γεγονότα τῆς ἀνθρώπινης ἱστορίας, ἀλλὰ κι' αὐτὰ τὰ ἴδια τὰ σίδερα. Γι' αὐτὸ, ἡ πεζογραφία τοῦ Μελῆ Νικολαΐδη, κρατημένη μέσα στὸν χῶρο τῆς θεματογραφίας αὐτῆς, εἶναι μιὰ ζωὴ ἀπὸ ἐκείνον τὸν κόσμον πού ὁ ἄνθρωπος δὲν δυνήθηκε — ἀλλοίμονο! — νὰ βαστάξῃ. Φαίνεται, πὼς ὁ σταυρὸς ὡς τὸν Γολγοθᾶ, ὅπου εἶναι ἡ λύτρωση ἀπ' τὸ χοϊκὸ βάρος καὶ τὴν ζωάδη ματαιότητα, εἶναι βαρὺς γιὰ τοὺς γυμνοὺς ὤμους μὲ τὴν ἐλαφρὰν ἀμφίεση τῆς ἐφήμερης κενότητας. Γι' αὐτὸ, νομίζω, καὶ τὸ μυθιστόρημα τοῦτο, δὲν μπορεῖ, παρὰ νὰ θεωρεῖται ἀπ' τοὺς «μοντέρνους» μιὰ διάβαση κάπως δύσκολη. Καί, ὅμως, ἀκριβῶς γι' αὐτὸν τὸν λόγο, πρέπει νὰ τὸ ξεχωρήσουμε. Εἶναι μιὰ βαθεῖα ἀναπάτριση τῆς χαμένης ἀληθινῆς ἀνθρώπινης ζωῆς, πού ξαναδίνει τὴν συνείδηση καὶ τὴν αἴσθηση τῆς ψυχικῆς καὶ πνευματικῆς ὄντοτητας τοῦ ἀνθρώπου. Ἡ πρωτοχριστιανικὴ θέωση, σ' ἓνα κλίμα πέρ' ἀπ' τὴν μικρότητα καὶ τὸ ἀτομικὸ πάθος, καθὼς δίνεται μὲ τὴν ἀναπνοή, τὸν ἰδρώτα καὶ τὸ ρίγος τῶν ἡρώων πού ἐκφράζουν τὸ ἀπείραχτο καὶ ἀχώρητο πνεῦμα τῆς χριστιανικῆς θεμελίωσης, συνθέτουν μιὰν ἀνώτερη θεώρηση καὶ στάση ἀπέναντι στὸν χρόνον καὶ στὸν κόσμον. Ὁ Συνέσιος ὁ Κυρηναῖος καὶ ἡ Εὐδοκία εἶναι ἡ ὑγιαίστερη ἔκφραση ἐνὸς κόσμου πού γεννήθηκε ἀπ' τὰ ὄνειρα κι' ἀπ' τὰ ἰδανικά πού ἔφερε ὁ χριστιανισμός. Ἔτσι, ὁ Μελῆς Νικολαΐδης, ἕνας ἀπ' τοὺς πιὸ ἀκριβοὺς πού ἔχει ἡ σύγχρονη χριστιανικὴ γραμματεία μας, εὐτύχισε κι' ἐδῶ νὰ ἐκλύσει, μὲ τὴν ζέστα τῆς πίστεως καὶ τὴν ἀνόθευτη λυρική του εὐαισθησία, τὴν αἰώνια ποίηση πού ἐνυπάρχει μέσα στὴν ζωὴ τῶν δραματισμῶν στοὺς πρώτους χριστιανικοὺς αἰῶνες. Γιὰ νὰ δώσει στὴ ζωὴ ὄλο ἐκεῖνο τὸ βάθος, τὴν ὠραία μέθη καὶ τὴν κοντινὴ ἀνατολὴ πού ἀνυψώνει πάνω ἀπ' τὰ σύνορα τῆς πεπερασμένης πορείας.

Ἡλία Π. Κατσόγιαννη: «Ἀργοπορημένα» (ποιήματα), Θεσσαλονίκη, 1967.

Ὁ λυρικός ποιητῆς τῆς ἀστέγνωτης δροσιᾶς καὶ τῆς ρωμαντικῆς ρέμβης, Ἡλίας Π. Κατσόγιαννης, πού περιδιαβάει στὴν στέψη τῆς θάλασσας κάτω ἀπ' τὸν ἴσκιο τῆς Θεσσαλονίκης, μὲ τὴν συλλογὴ τούτη, ξαναπλουτίζει τὴν ποίησή μας, πού τόση ἀνάγκη ἔχει ἀπ' τὴ φωνὴ του. Γιατὶ, ἡ κόπωση καὶ ἡ ἐξουθένωση ἀπ' τὴν κατάπληξη καὶ τὴν ἐγκεφαλικότητα, πού ἀρχίζουν νὰ βαραίνουν σήμερον στὰ γράμματα, κάνουν νὰ εἶναι, ἡ ποίηση τῆς ποιότητας καὶ τῆς φροντίδας τῶν παλαιότερων, πολυτιμὴ καὶ ἀναγκαία. Ἔτσι, ὁ Η. Π. Κατσόγιαννης, πού σχεδὸν μὲ τὴν καθαρὴ διαύγεια καὶ τὴν ἀπαλὴ γοητεία πού, ἔκαμε τὸ φαρμακεῖο του ἓνα μοναδικὸ πνευματικὸ ἐντευκτήριο καὶ μιὰ οἰκεία στέγη γιὰ τοὺς λογο-

τέχνες της Θεσσαλονίκης, έρχεται, τώρα, να δώσει το δωδέκατο βιβλίο του. Προσφέρει μιὰ ήρεμη όψη και μιὰ ρέμβη ενός λυρικού δειλινού, που χρωματίζει με τὸ αίσθημα και τὴν μουσική δόνηση. Γι' αυτό, όπως και στὰ άλλα ποιήματα τῶν δύο προηγουμένων συλλογῶν του («Δυσμικά» 1956 και «Ἀναλαμπές» 1961), ἡ διακριτική εὐγένεια και τὸ ἀθόρυβο περπάτημα τοῦ Η. Π. Κατσόγιαννη φέρνουν μιὰ αίσθηση ἀπὸ μιὰ ζωὴ προσωπικῆς ἐμπειρίας που ὑπάρχει και που γίνεται πότε-πότε ὀρατὴ ἀνάμεσα στους ἀνθρώπους τῆς καθημερινότητας.

Μ' ἓνα μαντήλι, ὀλόλευκο, στὸ χέρι

Τὸν ἔρωτά της, ἄγριο περιστέρι,
μακριὰ της τὸν κυττάζει νὰ πετᾷ

Γιάγκου Πιερίδη: «Οἱ ἐξοχότητες» (νουβέλλα), Ἀθήνα, 1967.

Ὁ Γιάγκος Πιερίδης, που τόσο πολὺ ξεχωρίζει με κείνον τὸν αἰθεριωμένο λυρικό λόγο και τὴν ἀβρότητα τοῦ ὕφους, με τὶς «Ἐξοχότητές» του, δίνει μιὰ δηκτικὴ ἀπεικόνιση κι' ἓναν ἀφύλαχτο καθρέφτη ἀπ' τὴν ζωὴ μιᾶς

«ὕψηλης» τάξης, που βάραινε πάντα στὰ κοινά. Ἡ νουβέλλα τούτη, που πιθανὸν νὰ ἐξόργισε ἢ και νὰ θεωρήθηκε αὐστηρὴ γιὰ τὴν γυμνότητα μιᾶς ἀμβλυμένης συνείδησης, εἶναι ἓνα καλοχτισμένο πεζογράφημα, καμωμένο ἀπ' τὴν αίσθηση και τὸ ζύγισμα μιᾶς ἐπαφῆς που, ὁ τόσο λεπταίσθητος και διακριτικός Γιάγκος Πιερίδης, εἶχε ἀπ' τὴν θητεία μιᾶς ὀλόκληρης ζωῆς ὡς διευθυντῆς τῆς Βιβλιοθήκης τοῦ ὕπουργείου Ἐξωτερικῶν.

Γι' αὐτό, ἡ μελαγχολικὴ διάθεση, που μένει ἀπ' τὴν ἡρεμὴ ἀνάγνωση αὐτῆς τῆς ὄντως χαριτωμένης, στὴν λογοτεχνικὴ της δομῆ, νουβέλλας, δὲν μπορούμε νὰ ὑποθέσουμε πὼς εἶναι ἐξωπραγματικὴ. Ἡ φαιδρὴ ὄψη τῶν πραγμάτων, ὅσο κι' ἂν δὲν φαίνεται ἀληθινὴ, ἐνέχει καμμιά φορὰ και τὴν τραγικὴ μαρτυρία. Γιατί, τί ἄλλο θὰ δύνονταν νὰ εἶναι μιὰ τέτοια σύνθεση, κάτω ἀπ' τοὺς ἡχηροὺς τίτλους και τὴν μοναξιά τῶν «καλῶν τρόπων», ὅταν οἱ ἥρωες δὲν εἶναι παρά κενὰ ὀνόματα ἀθυρμάτων;

Ἀναντίλεκτα, ὁ Γιάγκος Πιερίδης, δίνοντας κάτι πολὺ ἀπ' ὅτι μάζωξεν ἐκεῖ τόσα χρόνια, συνέθεσε μιὰ ζωὴ ὄχι και πολὺ πλασματικὴ.

ΔΗΜΟΣΘΕΝΗΣ Γ. ΚΟΚΚΙΝΟΣ

Ψ Η Φ Ι Σ Μ Α

Τὸ Δ. Συμβούλιον τῆς Ἐνώσεως Ἰδιοκτητῶν Περιοδικῶν Τύπου κατὰ τὴν ἑκτακτον συνεδρίασιν αὐτοῦ τῆς 23 Μαΐου 1968, λαβὸν ὑπ' ὄψιν προκήρυξιν τῆς Κεντρικῆς Ἐπιτροπῆς Βορειοηπειρωτικῶν Ἀγῶνος, διὰ τῆς ὁποίας καταγγέλλονται εἰς τὴν διεθνή κοινὴν γνώμην: τὰ μαρτύρια τὰ ὁποῖα ὑφίσταται ὁ Ἑλληνισμὸς τῆς Βορείου Ἠπείρου ὑπὸ τοῦ Κομμουνιστικοῦ καθεστώτος τῆς Ἀλβανίας, τὸν ἀπεινὴ διωγμὸν τῆς Ἑλληνικῆς Ὀρθόδοξου Ἐκκλησίας και τῶν Ἱερῶν εἰς τοὺς ὁποίους ἀπηγορεύθη πᾶσα θρησκευτικὴ ἐκδήλωσις κατὰ παράβασιν τῶν διεθνῶν συνθηκῶν, τὴν ἐφαρμογὴν προγράμματος ἀφελληνισμοῦ τῆς Βορείου Ἠπείρου, τὸν πληθυσμὸν τῆς ὁποίας τὸ καθεστῶς τοῦ Ἐμβέρ Χότζα ἔχει ἀπομονώσει ἀπὸ τοὺς εἰς τὴν ἐλευθέραν Ἑλλάδα και τὸ Ἐξωτερικὸν συγγενεῖς διὰ τοῦ περιορισμοῦ τῆς ἀλληλογραφίας και τῆς ἀποστολῆς οἰκονομικῶν ἐνισχύσεων,

ψ η φ ί ζ ε ι ὁ μ ο φ ῶ ν ω ς

Ἐκφράζει τὴν ἀγανάκτησίν του διὰ τὴν στυγνὴν και ἀπάνθρωπον τακτικὴν τῆς Ἀλβανικῆς Κυβερνήσεως.

Παρέχει ἀνεπιφύλακτον τὴν συμπαράστασίν του πρὸς τοὺς καταπιεζομένους Βορειοηπειρώτας, ὡς και πρὸς ὅλους ἐκείνους οἱ ὁποῖοι θέτουν ὡς σκοπὸν τῶν τὴν ἀπαλλαγὴν τῶν ἀλυτρώτων Βορειοηπειρωτῶν ἀπὸ τὸν μαρτυρικὸν ζυγὸν τοῦ Ἀλβανοκομμουνιστικοῦ καθεστώτος,

Κ α λ ε ἱ

τὸν δημοσιογραφικὸν κόσμον ἐσωτερικὸν και

ἐξωτερικὸν, τὸν αἰεποτε ἀγωνιζόμενονεῖς τὰς ἐπάλλξεις διὰ τὴν ἐλευθερίαν τῶν λαῶν, ὅπως ὕψωση φωνὴν διαμαρτυρίας,

Καταγγέλλει τὴν σκληρότητα και τὴν βαρβαρότητα τῆς Ἀλβανικῆς Κυβερνήσεως, ἐπὶ τῷ τέλει ὅπως προκαλέση τὸ ἐνδιαφέρον τοῦ πεπολιτισμένου κόσμου διὰ τὸν ἀλύτρωτον και πολυπαθὴ Βορειοηπειρωτικὸν λαὸν και πρωτοστατήσῃ εἰς μίαν διεθνή ἐξέγερσιν, πρὸς ἐξαναγκασμὸν τῆς Ἀλβανίας νὰ σεβασθῇ τὰς διεθνεῖς ὑποχρεώσεις της και παράσχη εἰς τὸν Ἑλληνισμὸν τῆς Ἠπείρου τὰ δικαιώματα τὰ ὁποῖα τοῦ ἀνήκουν,

Ποιεῖται ἐκκλησίαν πρὸς τὴν Ἐθνικὴν Κυβέρνησιν τῆς Ἑλλάδος και πρὸς τοὺς διεθνεῖς Ὄργανισμοὺς, ὅπως ἐν τῷ πλαισίῳ τῆς ἐφαρμογῆς τοῦ Καταστατικοῦ Χάρτου τῶν Ἠνωμένων Ἐθνῶν, μεριμνήσουν διὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν τοῦ καταδυναστευομένου Βορειοηπειρωτικοῦ λαοῦ και ἐνωθῇ οὗτος μετὰ τῆς μητρὸς Ἑλλάδος.

Τὸ Διοικητικὸν Συμβούλιον
Σ. ΣΙΝΑΝΙΔΗΣ Πρόεδρος
Κ. ΓΕΡΑΡΔΟΣ Ἀντιπρόεδρος
Δ. ΑΒΡΑΜΙΔΗΣ Ἀντιπρόεδρος
Ε. ΤΣΑΓΓΑΡΑΚΗΣ
Α. ΓΚΟΓΚΩΝΗΣ
Κ. ΠΕΤΡΟΠΟΥΛΟΣ
Χ. ΑΝΑΣΤΑΣΟΠΟΥΛΟΣ
Δ. ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ
Ι. ΠΑΠΑΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ
Θ. ΣΑΡΙΚΑΣ
Μ. ΣΜΥΡΛΑΚΗΣ

